

**GAZETECİLİK MESLEK ETİĞİNİN KURAMSAL AÇIDAN
İNCELENMESİ VE BİR UYGULAMA OLARAK
11 EYLÜL 2001 OLAYININ TÜRKİYE VE KANADA
GAZETELERİNDEKİ YANSIMASI**

Bülend Aydın Ertekin

DOKTORA TEZİ
Basın ve Yayın Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Filiz SEÇİM TİRYAKIOĞLU

Eskişehir
T.C Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Haziran 2006

DOKTORA TEZ ÖZÜ

GAZETECİLİK MESLEK ETİĞİNİN KURAMSAL AÇIDAN İNCELENMESİ VE BİR UYGULAMA OLARAK 11 EYLÜL 2001 OLAYININ TÜRKİYE VE KANADA GAZETELERİNDEKİ YANSIMASI

Bülend Aydın ERTEKİN
Basın ve Yayın Anabilim Dalı
T.C. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kasım 2005
Danışman : Doç.Dr. Filiz SEÇİM TIRYAKIOĞLU

Tüm demokratik toplumlarda istisnasız olarak, yasama, yürütme ve yargı erklerinden sonra ‘Dördüncü Kuvvet’ olarak toplumun çeşitli mekanizmalarında ve boyutlarında yer alan gazetecilik mesleğinin güvenilirliğinin sürekli sorgulanması nedeninden yola çıkarak, gazetecilik meslek etiğini incelediğimiz bu çalışma kuramsal bir çalışma ve uygulama içeriklidir. Şüphesiz, gazetecilik mesleğine ilişkin güvenilirlik sorgulamasının temelinde, gazetecilik mesleğinde, meslek etiği ilkelerine uygun olarak davranılıp davranmadığının vurgulanması önem taşımaktadır. Bu çerçevede, çalışmamızda, toplumda önemli bir yeri olan ahlak ve etik kurallarının, gazetecilik meslek etiği ilkelerinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından ele alınması amaçlanmıştır.

Uzun bir çalışma ve emekten sonra tamamlanan bu doktora tez çalışmasının temel hedefi özellikle kuramsal olarak gazetecilik meslek etiğinin ne olduğunu, ilkelerini ve yaşanan belli başlı sorunları ortaya koymak olmuştur. Tezimizin uygulama kısmında ise, küresel toplumumuzu, sosyo-ekonomik ve siyasi yönden de etkilemiş olan 11 Eylül olayını temel alarak, bu terör olayının Türk ve Kanada gazetelerindeki yankılarına yer verilmekle, iki ülkenin haberlerindeki içerik ve yaklaşım benzerlikleri ve ayrılıkları ortaya konulmuştur. Her ne kadar ‘kişilik haklarına saldırı’, ‘yolsuzluk’, ‘iktidar-muhalefet ilişkileri’, ‘şantaj’ gibi haberlerin yayınlanma biçimleri ile gazetecilik meslek etiği ilkeleri ölçütlerine uyup, uymadıkları kolayca tespit edilebilen ve eleştirilebilen bir konu olmanın ötesinde yer alan örnek uygulamamızın ‘11 Eylül Olayı’ gibi uluslararası ve hatta küresel boyutta bir terör olayını teşkil etmesi, olayın daha ziyade egemen güç ve düşüncenin tek tarafı yansıtılması gerçeğine vurgu yapmak üzere ele alınmıştır.

ABSTRACT

Based on the reason of questioning permanently on the accountability of the journalistic professionalism which has been ranged such as the fourth power in the mechanisms and dimensions of the society after the legislative, executive and judicial powers in the all democratic societies without any exceptions, this study contains a theoretical and an applied researching in order to study on the journalistic ethics. Undoubtedly, in the basic of questioning on the accountability of the journalistic professionalism, it is very important to focus on the application or the incompliance of the principles of the journalistic ethics.

By this context, in our study, it has been aimed at examining on the ethics and morality rules taking an important place in a given society in order to understand more the principles of the journalistic ethics.

The basic aim of this PhD thesis that has been completed after profoundly researching was to display especially the context of the journalistic professionalism ethics, its principles and its common principal issues. In the application part of our thesis, taken the event of 9/11 as an example that had created the major impacts on our global society by socio-economic and political points, we had exposed the news and approaches similarities and differences of the two countries: Turkey and Canada by giving place to the reflections of the Turkish and Canadian newspapers on this terror event.

Although our application case constitutes a difficulty, in comparison to the cases which have been easily distinguished and criticized such as ‘the offences on the personality rights’, ‘corruption’, ‘relations between the government and the oppositions’ and ‘blackmail’ from the point view of the conformity or unconformity formats of the their news covering, our case application example’s beyond that flexibility has been focused afortiori on the reality of the unilaterally reflection of the dominant powers and thoughts of the covering of the 9/11 event that had been considered such as a terror event in the international and even global dimensions.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bülend Aydın Ertekin'in "Gazetecilik Meslek Etiğinin Kurumsal Açıdan İncelenmesi Ve Bir Uygulama Olarak 11 Eylül 2001 Olayının Türkiye ve Kanada Gazetelerindeki Yansıması" başlıklı tezi 07/06/2006 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Basın ve Yayın Anabilim dalında Doktora tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) :Doç.Dr.Filiz SEÇİM TİRYAKİOĞLU.....

Üye :Prof.Dr.Suat GEZGİN.....

Üye :Prof.Dr.Nüvit OKTAY.....

Üye :Prof.Dr.Uğur Demiray.....

Üye :Doç.Dr. Ali Murat Vural.....

Prof.Dr.Nurhan AYDIN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

.....

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AHLAK VE ETİK KAVRAMI VE İRDELENMESİ

1. AHLAK VE ETİK KAVRAMI.....	8
1.1. Ahlak Kavramı.....	12
1.2. Bazı Sosyologların Ahlâk Kavramına Yaklaşımları.....	26
1.3. Modernistlerin Ahlak Kavramına Yaklaşımları.....	44
1.4. Etik Kavramının Algılanma Biçimi ve Ahlak Kavramından Farklılığı	47
1.5. Etiğin Sistemleştirilmesi.....	57

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL YAŞAMDA MESLEK ETİĞİ, ÖNEMİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1.	MESLEK KAVRAMI.....	61
1.1.	Meslek Etiği Kavramı	63
1.2.	Meslek Etiğine Farklı Bakış Açıları	74
1.3.	Meslek Etiğinde Etiğin Algılanma Biçimi	75
1.4.	Meslek Etiğinde Bireycilik	83
1.5.	Etik Açısından Bireyin Karar Verme Mekanizmasının Önemi.....	85
1.6.	Sosyal Erdemlerin ve Refahın yaratılmasında Meslek Etiğinin Önemi ve İki Farklı Görüş: Weberizm ve Marksizm.....	86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZETECİLİK MESLEK ETİĞİNİN TANIMI, ÖNEMİ VE OLUŞUMU

1.	GAZETECİLİK MESLEĞİNİN TANIMI	90
2.	GAZETECİLİK MESLEK ETİĞİNİN OLUŞUMU	96
2.1.	Bir Meslek Etiği Örneği Olarak Gazetecilik Meslek Etiğinin Değerlendirilmesi.....	106
2.2.	Gazetecilik Meslek Etiğinin Gerekliliği.....	115

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GAZETECİLİK MESLEK ETİĞİ REALİTESİNİN VE NASIL İŞLERLİK KAZANABİLİRLİĞİNİN SORGULANMASI

1.	GAZETECİLİK MESLEK ETİĞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER	122
	1.1. Gazetecilik Meslek Etiğinde Kurum Politikası ve Kültürü	124
	1.2. Gazetecilikte Güdümleme ve Bilgi Çarpıtma	131
	1.3. Gazetelerin Okuyucular Üzerindeki Etki Gücü	140
2.	GAZETECİLİKTEN BEKLENEN ROL.....	145
	2.1. Haber Üretim Modellerine Göre Gazetecilik	149
3.	SİYASETÇİLERİN GAZETECİLİK ETİĞİNİ ETKİLEMESİ.....	157
4.	GLOBALLEŞMENİN (KÜRESELLEŞMENİN) GAZETECİLİK MESLEK ETİĞİNE ETKİSİ.....	172
	4.1. Gazetecilik meslek ahlakı (etiği) ilkelerine ilişkin küresel boyutta örnekler.....	185
	4.1.1. Uluslararası Temel Kodlar.....	188
	4.1.2. Gelişmekte olan ülkelerde meslek etiği kodları	189
	4.1.2.1. Arnavutluk Gazetecilik Etik Kodları.....	189
	4.1.2.2. Ermenistan, Erivan Basın Kulübü Kodları.....	194
	4.1.2.3. Azerbaycan Gazetecilik Meslek etiği Kodları.....	197
	4.1.2.4. Cezayir Gazeteciler Kişisel ve Mesleki Etik Bildirisi	200
	4.1.3. Gelişmiş olan ülkelerde meslek etiği kodları	202
	4.1.3.1. Avustralya “Associated Press” (AAP)kodları.....	203
	4.1.3.2. Fransız Gazetecileri Mesleki Görevler Sözleşmesi.....	208
	4.1.3.3. Kanada Günlük Gazeteler Cemiyeti İlkeleri Bildirgesi....	209
	4.1.4. Türkiye Gazetecileri Temel Görevleri ve İlkeleri.....	211
	4.1.5. Türkiye Basın Konseyi Meslek İlkeleri.....	214
	4.2. Basın Meslek Kodlarının Genel Eleştirisi.....	215
	4.3. Gazeteciliğin Temel Sorunları.....	225

4.3.1. Gazetecilik Meslek Etiğini Etkileyen Tarihsel Sorunlar:	
Sansür ve Baskı	230
4.3.1.1. Türk Basını'nda Baskı ve Sansür.....	236
4.3.2. Gazetecilerin Öldürülmesi Sorunu.....	244
4.3.3. Gazetecilik Sektörünün Tekelleşmesinin Gazeteciler	
Üzerindeki Etkisi.....	248

BEŞİNCİ BÖLÜM

NİCELİKSEL İÇERİK ANALİZİ:

11 EYLÜL OLAYI'NIN ÖRNEKLEM YOLU İLE SEÇİLEN KANADA VE TÜRKİYE GAZETELERİNDEKİ YANSIMASI

1. KANADA VE TÜRKİYE GAZETELERİNİN İNCELENMESİ.....	267
1.1. Kanada Gazeteleri.....	267
1.1.1. Chronicle-Herald	267
1.1.2. National Post.....	268
1.1.3. Globe and Mail.....	269
1.2. Türk Gazeteleri.....	270
1.2.1. Zaman	271
1.2.2. Hürriyet	272
1.2.3.Sabah	272
2. ARAŞTIRMANIN KONUSU	273
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLILIKLARI.....	275
4. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	278
5. VARSAYIMLAR	279
6. KANADA VE TÜRKİYE ÖRNEKLEMENİNDEN SEÇİLEN GAZETELERDE	
11 EYLÜL'E İLİŞKİN HABER BAŞLIKLARI	280
6.1.Chronicle-Herald (Kanada) gazetesinin haber başlıkları.....	280

6.2.National Post (Kanada) gazetesinin haber başlıkları	281
6.3.The Globe And Mail (Kanada) gazetesinin haber başlıkları.....	282
6.4. Zaman (Türkiye) gazetesinin haber başlıkları.....	283
6.5. Hürriyet (Türkiye) gazetesinin haber başlıkları.....	284
6.6. Sabah (Türkiye) gazetesinin haber başlıkları.....	284
7. BULGULAR VE YORUMLAR.....	286
SONUÇ	336
EKLER.....	339
KAYNAKÇA.....	384

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Etik Sistemler	58
Tablo 2. Etik Sistemlerin Güçlü Yanları ve Yöneltilen Eleştiriler.....	54
Tablo 3 Türkiye’de Medyayı besleyen reklâm harcamaları.....	164
Tablo 4. En Fazla Gazetecilerin Öldüğü Ülkeler (1996-2005) ç.....	245
Tablo 5. En Fazla Ölümcül Yıllar.....	246
Tablo 6. Yıllık Ölümlerin Toplamları.....	246
Tablo 7. Gazetecilerle İlgili Değişik İstatistikî Bilgiler.....	247
Tablo 8. Kanada Gazete Sahipliğinin Toplam Tirajdaki Yüzdesi İncelenen	
Yıllar (1994-2003).....	252
Tablo 9. Kanada Gazete Sahipliğinin Şirketler Bazında Mevcut Sayıları ve Tiraj	
Miktarı (2002).....	253
Tablo 10. Uluslararası Amerikan Medya Varlığının Yabancı Şirketlerce	
Zayıflatılması	257
Tablo 11. Türkiye’de Faaliyet Gösteren İş Gruplarının Gazete Sahipliği.....	259
Tablo 12. Türk Gazetelerinin Tiraj Miktarı (20-26 Şubat 2006).....	263
Tablo 13. Avustralya Gazetelerinde Gazete Sahipliği	266
Tablo 14. The Chronicle-Herald / Kanada Verileri	286
Tablo 15. National Post / Kanada Verileri.....	288
Tablo 16. The Globe and Mail / Kanada Verileri	291
Tablo 17. Zaman / Türkiye Verileri	293
Tablo 18. Hürriyet / Türkiye Verileri	295
Tablo 19. Sabah / Türkiye Verileri.....	297
Tablo 20. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail /	
Kanada Gazetelerinin Karşılaştırılması.....	299
Tablo 21. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail /	
Kanada Gazetelerinin Ana Sayfa Genel Toplam	
Değerlerinin Karşılaştırılması	301
Tablo 22. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail / Kanada	
Gazete Verilerinin Genel Toplamının Sadece Yayınlanan Haber,	

Haber Kaynağı, Haber Metni, Fotoğraf, Fotoğraf Kaynağı ve Haber Başlıklarının Adet Bazında Karşılaştırılması	307
Tablo 23. Zaman / Hürriyet / Sabah / Türk Gazetelerinin Karşılaştırılması.....	312
Tablo 24. Zaman / Hürriyet / Sabah / Türk Gazetelerinin Genel Toplam Değerlerinin Karşılaştırılması	314
Tablo 25. Zaman / Hürriyet / Sabah / Türk Gazetelerinin Verilerinin Genel Toplamının Sadece Yayınlanan Haber, Haber Kaynağı, Haber Metni, Fotoğraf, Fotoğraf Kaynağı ve Haber Başlıklarının Adet Bazında Karşılaştırılması.....	321
Tablo 26. Kanada ve Türk Gazetelerinin Genel Toplam Değerlerinin Karşılaştırılması	323
Tablo 27. Kanada ve Türk Gazete Verilerinin Genel Toplamının Sadece Yayınlanan Haber, Haber Kaynağı, Haber Metni, Fotoğraf, Fotoğraf Kaynağı ve Haber Başlıklarının Adet Bazında Karşılaştırılması.....	330
Tablo 28. Uluslararası Küresel Yolsuzluğun Açığa Çıkarılmasına İlişkin Gösterge 2003.....	341
Tablo 29. Kanada'da gündelik gazetelerin gazete sahipliğine göre dağılımı.....	346
Tablo 30. Türk Gazetelerinin Tiraj Miktarı (24-30 Nisan 2006).....	363

SEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Etik ve Ahlâk Çemberi.....	57
Şekil 2. Etik-Ahlâk Geri Beslemesi.....	57
Şekil 3. PUKÖ döngüsünün şirket gelişimindeki önemi	84
Şekil 4. Basın Özgürlüğünün Kurumsal Etkileme Şematığı.....	127
Şekil 5. 3 G Üçgeni	130
Şekil 6. Enformasyon Boyutunda Gazetecilik Üçgeni.....	155
Şekil 7. Ticari Düzlemde Gazetecilik Üçgeni	156
Şekil 8. Siyaset ve Medya (Gazetecilik) ilişki çemberi.....	165
Şekil 9.Küreselleşme ve Medya iletişim zinciri.....	177
Şekil 10. Şekil 10. Doğruluğun Seviyeleri	224
Şekil 11.Gazetecilik Meslek Etiğinde Sorumluluğun Dikeysel Görünümü.....	225
Şekil 12.Medya Şirketlerinin Etki Alanı Büyüklüğüne Göre Kamuoyu Oluşturma Gücü	227
Şekil 13. Küresel Tekelleşme Süreci İçinde Gazete Sahipliğinin Eğilimi	264-265

GRAFİK LİSTESİ

Grafik1: Amerikalılar haberlere nereden ulaşıyorlar?.....	138
Grafik 2. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail / Kanada	
Gazetelerinin Ana Sayfa Haber Başlıklarının Karşılaştırılması.....	302
Grafik 3. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail / Kanada	
Gazetelerinin Ana Sayfa Haber Kaynaklarının Karşılaştırılması.....	303
Grafik 4. The Chronicle-Herald/National Post/Globe and Mail/ Kanada	
Gazetelerinin Ana Sayfa Haber Metin Alanı Karşılaştırılması.....	304
Grafik 5. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail / Kanada	
Gazetelerinin Ana Sayfa Fotoğraf Kullanım Alanı Karşılaştırılması...305	
Grafik 6. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail / Kanada	
Gazetelerinin Ana Sayfa Fotoğraflarda Kaynak	
Kullanımı Karşılaştırılması.....	306
Grafik 7 The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail / Kanada	
Gazete Verilerinin Kullanım Alanlarının Genel Toplamının	
Karşılaştırılması	308
Grafik 8. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail / Kanada	
Haber Başlıklarının Değerlendirme Toplamının Karşılaştırılması.....	309
Grafik 9. Zaman / Hürriyet / Sabah / Türkiye Gazetelerinin Ana Sayfa	
Haber Başlıklarının Karşılaştırılması.....	315
Grafik 10. Zaman / Hürriyet / Sabah / Türkiye Gazetelerinin Ana Sayfa	
Haber Kaynaklarının Karşılaştırılması.....	316
Grafik 11. Zaman / Hürriyet / Sabah / Türkiye Gazetelerinin Ana Sayfa	
Haber Metin Alanı Karşılaştırılması.....	317
Grafik 12. Zaman / Hürriyet / Sabah / Türkiye Gazetelerinin Ana Sayfa	
Fotoğraf Alanı Karşılaştırılması.....	318
Grafik 13. Zaman / Hürriyet / Sabah / Türkiye Gazetelerinin Ana Sayfa	
Fotoğraf Kaynağı Kullanım Alanı Karşılaştırılması.....	319
Grafik 14. Zaman /Hürriyet/ Sabah / Türkiye Gazetelerinin Ana Sayfa	

Haber Başlıklarının Değerlendirilme Toplamı.....	320
Grafik 15. İki Ülke Gazetelerinin Haber Başlığı ve Alt Kategorilerinin Karşılaştırılması.....	324
Grafik 16. İki Ülke Gazetelerinin Haber Kaynakları ve Alt Kategorilerinin Karşılaştırılması.....	325
Grafik 17. İki Ülke Gazetelerinin Haber Metin Alan ve Alt Kategorilerinin Karşılaştırılması.....	326
Grafik 18. İki Ülke Gazetelerinin Fotoğraf Kullanım Alanı ve Alt Kategorilerinin Karşılaştırılması.....	327
Grafik 19. İki Ülke Gazetelerinin Fotoğrafta Kaynak Kullanım (Belirtme) Alanı ve Alt Kategorilerinin Karşılaştırılması.....	328
Grafik 20. İki Ülke Gazetelerinin Haber Başlıklarının Değerlendirmesi ve Alt Kategorilerinin Karşılaştırılması.....	329
Grafik 21. İki Ülke Gazetelerinin Üst Kategorileri Verilerinin Karşılaştırılması.....	333
Grafik 22. İki Ülke Gazetelerinin Verilerinin Ülke Bazında Karşılaştırılması	334
Grafik 23.İki Ülke Gazete Haber Başlıklarını Değerlendirmesinin Karşılaştırılması.....	335

GİRİŞ

Toplumun demokratik değerlerine önem veren bir yapı ve işlev içinde kamuda bir denetim ve sorumluluk görevi olan mesleklerin kendi çıkarlarından önce toplumun çıkarlarına göre hareket etmesi gerekmektedir.

Serbest piyasa ekonomisine dayalı toplumlarda bile, artık günümüzde bir düzen içinde rekabet söz konusu olmasına rağmen, şirketlerin hem müşterisi konumundaki bireylere ve tüm topluma, hem de işletim uygulamaları gereği yasalara uyma zorunluluğu vardır. Hiçbir kuruluşun kendi çıkarlarını ön planda tutarak, toplumun ahengini bozması, çevre ve toplum sağlığını tehlike atmasına müsaade edilemez.

Bu bağlamda, toplumda yasama, yürütme ve yargı erklerinden sonra ‘de facto’ olarak dördüncü bir erk (kuvvet) biçiminde yer alan medyanın ve gazetecilik gibi onu meydana getiren alt birimlerinin bir meslek kimliği altında faaliyet göstermesi neticesi, ‘dördüncü kuvvet’ tanımlanmasından dolayı, karşımıza doğal olarak toplumsal sorumluluğu üstlenmesi gereken bir meslek grubu çıkmaktadır.

Her ne kadar bu gazetecilik mesleğinin, ‘de facto’ bir güç olma potansiyeli varsa da, temel itibariyle bir taraftan, ticaret hukukuna göre kurulan ve ticari sicilleri olan birer ticari işletme olduklarından ve diğer taraftan anayasal güvenceler içinde basın özgürlüğünü sınırlandırılmış çerçeveler içinde icra etmek için kurulduklarından ‘de jure’ olarak da topluma ve yasalara karşı hukuksal sorumluluklarını taşımaktadır.

Bu kapsamda, aslında ‘ de facto’ bir güç olan gazetecilik mesleğinin, ticari faaliyet alanının kamuoyu ile de ilintili olması nedeniyle, topluma doğru ve güvenilir bir haber iletimini sağlaması gerekmektedir.

Ancak, demokratik toplumlarda, hukuksal yönden, devletin ve toplumun düzenini (ahengini) hedef alan haberlere hukuki birimlerin, toplum veya ülke adına doğrudan müdahalesi ve davacı olmasının ve ayrıca kişilik haklarına saldırı durumunda da yalnızca mağdur veya itham edilen kişinin hakkını aramak istediğinde açacağı bireysel tazminat veya ceza davalarının dışında, hukuksal yönden bir müdahale olamayacağı gibi, hukuki yaptırımların katı olması durumunda da, gazetelerin, gazetecilik mesleğinin görevini yerine getiremeyeceğine ilişkin karşı bir savunma basın özgürlüğü adına yapılabilmektedir.

Aslında, bir siyasi, sosyal, ekonomik, ticari, kültürel düşünceyi tek taraflı ideolojik, partizan veya ekonomik çıkarlarına bağlı olmasından ötürü doğru, güvenilir olmaktan uzak haberleri kamuoyuna veren bir gazetenin denetimi ancak ve ancak gazetenin veya haberi yazan gazetecinin, gazetecilik meslek etiğine bağlı ilkelere uyup uymamasıyla orantılı olarak eleştirebilir. Yoksa tek bir ideolojik görüşü savunan veya ideolojik farklılıklarından dolayı karşı bir görüşü eleştiren gazetenin (gazetecinin), tercih fikrinden ötürü bir yaptırıma uğraması ne ‘de facto’ ne de ‘de jure’ imkânsız görünmektedir. Bu yaptırım olsa olsa ilgili okuyucuların ilgili gazeteyi satın almayarak gazetenin tirajının düşmesine neden olabilecekleri bir yaptırım türü ile sonuçlanabileceği gibi, ilgili gazetecinin (eğer o da köşe yazarı ise) yazılarının okuyucu tarafından okuyup okunmadığının ölçülmesi için ancak anket yoluyla elde edilecek somut verilerle ölçülebilir.

Bu denetim zorluğu içinde, gazeteciliği hem bir erk olarak görmek hem de onun denetimini ve hareketini serbest bırakmak beklenemeceği gibi ticari içerikli kurulmuş olan gazete şirketlerinin, ticari varlıklarını ve geleceklerini düşünmeksizin ticari bir stratejiden uzak hareket ederek bireysel vicdan muhasebelerine göre doğru, güvenilir ve objektif bazda hareket edecekleri inancı yanıltıcı olmaktadır.

İşte bu bekletinin, gazetelere tek taraflı bırakılmaması için, gazetecilik alanında faaliyet gösteren tüm gazetelerin ve diğer basın kuruluşlarının belli bir toplumsal taahhüt ile hareket etmelerinin zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu zorunlulukta, gazeteciliğin bir meslek grubu olmasından ileri gelmektedir.

Eğer ki gazeteciler kendilerini gazeteci sıfatını özümseyerek veya kendilerini bir meslek grubunun parçası ve ayrıcalıklı şekilde de gazeteci olarak tanımlayarak; gazeteciler, basın, günlük, yerel veya ulusal gazete / gazeteciler gibi birlik, dernek, cemiyet, konsey, kulüp adı altında faaliyet gösteren gazeteci meslek gruplaşmalarının yayınladığı etik ilkelere bağlanma önemini ilke ediniyorlarsa, bir ölçüde de kendilerini gazete patronunun denetiminden psikolojik yönden kurtarmış olacaklardır. Ancak, maaşını patrone alan bir gazetecinin meslek etiğinin tüm ilkelerini çalıştığı şirket içinde uygulaması büyük bir mücadeleyi de beraberinde getirmektedir.

Bir bakıma çeşitli ülkelerde olduğu gibi basın örgütlerinin, derneklerinin, gazetecilik meslek etiğine ilişkin gruplandığı veya kodladığı ilkelerin gazetecilerin tarafından içselleştirilmesi gereklidir. Bir açıdan, fiziki bakımdan bir patrona bağlı olarak çalışan bir gazetecinin, ahlaki ölçütlere göre manevi bakımdan meslek etiği ilkelerini içselleştirmesi gerekmektedir.

Toplumsal sorumluluğu olan bir meslek grubu için oluşturulan meslek ilkelerinin esas itibariyle, toplumu bütünü ve toplumun bireylerini haber ile besleyen gazeteciliğin meslek etiği ilkeleri açısından incelenmesi önem arz etmektedir.

Hukukun, gazetecilerin kalbine giremediği ve onları düşünsel ve içsel açıdan yönlendirme zorunluluğundan önce, etik / ahlak değerlerin, ilkelerinin bu görevi sağlaması gerekir.

Bu kapsam ve bağlamda, bireye bir davranış biçimi sunan ve günümüz dünyasının mesleklerinde (tıp, basın vb.) de bir dizi meslek etik (ahlak) ilkelerinin şekillenmesinde temel teşkil eden ahlak, ahlak felsefesi (etik) kavramlarının ahlak ve etik nedir sorusunun

zorunlu olarak tanımlanması, irdelenmesi ve felsefenin gözüyle ve bazı sosyologların ahlak kavramına bakış açıları, farklı etik ve ahlaka bakış açılarından farklı kavramların ve algılanma biçiminin ele alınması, etik ve ahlak etiğinin sistemleştirilmesi çalışmamızın birinci bölümünü oluşturmuştur.

İkinci bölümde, ahlak ve etiğe bir tanımlayıcı sıfatlama getirerek, ahlak ve etik olgusunun öneminin meslek hayatında olması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, toplumsal hayatta meslek etiğinin önemi, meslek etiğinin tanımı, değerlendirilmesi, meslek etiğine farklı bakış açılarının irdelenmesi ve meslek etiğinin algılanma biçimi incelenerek, ikinci bölüm içinde, sosyal erdeme dayalı olan meslek etiğinde iki farklı görüşü sergileyen Weber ile Marks'ın meslek etiği ile ilgili temel görüşlerine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde çalışmanın ana teması ve bir iş kolu olarak 4.kuvvet medyanın bir parçasını teşkil eden, yazılı gazetecilikteki (print journalism) gazetecilik meslek etiğinin önemi, tanımı, oluşumu ve gazetecilik meslek etiğinin gerekliliği değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümün inceleme kapsamında ise, bir gereklilik arz eden gazetecilik meslek etiğinin etkinlik ölçüsü 'Gazetecilik Meslek Etiği Realitesinin ve Nasıl İşlerlik Kazanabilirliğinin Sorgulanması' başlığı altında değerlendirilecektir. Bu bölümde, çalışmanın amacına ulaşabilmesi için, gazetecilik etiğini etkileyen faktörlerin neler olduğu sıralanarak, temel etkiyi yapan faktörler açıklanmaya çalışılmıştır. Üzerinde durulan diğer noktalar ise, gazetecilik meslek etiğinin uygulanmasında teorik bir referans olan ilke ve kodların içeriklerinden örnekler verilerek, bu etik kodları uygulama durumunda olan gazetecilerin karşılaştığı temel sorunlar ele alınmıştır.

Gazetecilik meslek etiğinin, etik/ahlak kavramından başlayarak incelendiği bu dört bölümün kuramsal kısmını oluşturmaktadır.

Tezin kuramsal kısmında, terim ve kavram olarak günümüzde 'gazeteciliğin' radyo, televizyon, dergi yayıncılığı, internet gazete-dergi yayıncılığı dâhil olan tüm medya kuruluşlarını içeren büyük bir alanı kapsamasına rağmen, kuramsal kısımdaki örnekler,

açıklamalar, üzerinde durmaya çalıştığımız gazeteci kimliği, etik sorunlar ve karşılaştırmalar sadece gazetecilik sektöründeki gazetecilik ile sınırlandırılmıştır.

Diğer bir ifade ile radyo, televizyon gazeteciliğindeki etik sorunlar tez kapsamında incelenmemiştir, ancak üzerinde durduğumuz ulusal boyutta baskı ve yayın imkânı ile belli bir okuyucu kitlesini hedefleyen gazetelerde, gazetecilik meslek etiği ilkelerinin geçerli olup olmadığı, etik/ahlak kavramları, meslek etiği, gazetecilik meslek etiği ve gazetecilik meslek etiğindeki sorunlar, uygulama modelleri ve ortaya konan temel bazı etik kodlara vurgu yapılarak, gazetecilik meslek etiğinin gerçek anlamda uygulanabilirlik ve geçerlilik alanına ve özellikle Yeni Dünya Düzeni'nde küreselleşme ile daha bir açılım arz eden medya sahipliğinin sermayeci gelişimi nedenleri ile ticari vasıf kazarak, ticari boyutta şekillenmesinden ötürü gazetecilik meslek etiğinin, teorik anlamının dışında pratikte uygulama zorluluğunun altı çizilmiştir.

Bu çerçeve içinde, tezimizin kuramsal kısmında ortaya koyduğumuz hipotez; etik / ahlak kavramının meslek etiğinin (ahlakının), meslek etiğinin (ahlakında), gazetecilik meslek etiğinin (ahlakının) gelişimine teorik bazda neden olduğudur. Ancak, gazetecilik meslek etiğinin kavramsallaşmasına ulaşan bu sürecin uygulanma sorunu tezimizin çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Buna göre, tezimizde vurgulamak istediğimiz temel noktalardan birisini de, gazetecilik meslek etiğinin, çeşitli sorunlar ve özellikle de tekelleşmenin yol açtığı ekonomik ve ticari büyümeler neticesi, medya sahipliği çatısı altında ; medya-ticaret, medya-siyaset ve küresel egemen enformasyon akışı ve onun birebir aktarılmasının doğurduğu sorunsallıklar somut varlığı nedeni ile uygulama güçlüğünün olduğudur. Yine bu uygulama güçlüğünün yarattığı temel gerçek gazetecilik meslek etiğinin, gazete ve diğer medya kuruluşlarının kurumsal yapısı içinde tek düzelik veya kurumsal bir kimlik oluşturamayacağı ancak gazetecilik meslek etiğinin uygulama beklentisinin tıpkı ahlak değerlerinin incelenmesinde olduğu gibi bireyin vicdanına kaldığıdır. Ancak, nasıl ki kamu düzenin ve güvenliğin sağlanması birey veya kamu vicdanına bırakılmayarak hukuk ve kolluk güçleri ile denetim sağlanmasına

çalışıldığı gibi, gazetecilik meslek etiğininde sağlanması belli yaptırımların yerine getirilmesi gerekliliğidir.

Çalışmanın içerik analizi kısmını oluşturan beşinci bölümde ise, 11 Eylül 2001 olayının Türk ve Kanada gazetelerindeki yansımalarının nasıl olduğu ve birisinde ulusal basının (Türkiye) ve diğerinde (Kanada) yerel basının da hâkim olduğu bu iki farklı ülkede haberlerin işlenişleri açısından ele alınışlarını inceleyeceğiz. Beşinci bölümde araştırma kapsamında incelenen Kanada ve Türkiye gazeteleri, 'Chronicle-Herald', 'National Post', 'Globe and Mail', 'Zaman', 'Hürriyet' ve 'Sabah' gazetelerinden oluşmaktadır.

Örnekleme kapsamında incelenen gazetelerin sadece ana sayfalarının 12 Eylül 2000, 11 Eylül 2002, 11 Eylül 2003, 11 Eylül 2004 ve 11 Eylül 2005 tarihli baskılarında yer alan haber başlıklarına, haber metin alan büyüklüğüne ve adedine, haber metinlerinde kaynak kullanımına önem verilip verilmediğine, haberlerde fotoğraf kullanılıp kullanılmadığına ve eğer kullanıldıysa fotoğrafların kaynaklarının belirtilip belirtilmediği ve ayrıca haber başlıklarının '11 Eylül Olayı (Saldırısı)'na ilişkin bakış açıları incelenmiştir.

Sonuç bölümünde de, bu kuramsal çalışmada ve uygulama örneğinde varılan sonuçlar belirtilmiştir.

Çalışmanın sınırlıklarında ise belirtilmesi gereken nokta, uluslararası literatürde, özellikle İngilizce ve Fransızca dillerinde 'gazeteci' (journalist /journaliste) terimi, medyanın her alanında çalışan medya elemanını çağrıştırırken, Türkçe literatürde gazeteci teriminin daha ziyade ilk etapta yazılı basın (print journalism) alanında çalışanları çağrıştırdığının hatırlanması gerekmektedir.

Bu kapsam içinde, çalışmada adı geçen 'gazetecilik', 'gazetecilik meslek etiği' terimleri 'yazılı gazeteciliği' ifade etmektedir. Bu yüzden, gazetecilik meslek etiği ile ilgili bu çalışmada, radyo, televizyon örnekleri ele alınmamıştır.

Diğer taraftan önemle hatırlanması diğer bir husus ise, kültürel amaçlı çıkan veya düşünce ve tartışma gruplarına bağlı cemiyet veya üye bazlı mikro boyuttaki gazeteler inceleme,

araştırma, yorumlarımızın dışında tutulmuştur. Gazetecilik dendiğinde, esas anlaşılması gereken, dördüncü kuvvet görevini üstlenerek, belli bir tirajla para karşılığında satılan yerel ve ulusal gazetelerin gazetecilik meslek etiği yaklaşımları anlaşılmalıdır.

İçerik analizi kısmının sınırlılığı ise, 11 Eylül olayı ile ilgili olarak örneklem çerçevesinde yukarıda belirtilen tarihlerde basılmış olan gazete haberlerinde, Türk gazetelerinde farklı belli medya sahiplerine (sermaye gruplarına) ve kamuoyu etkileme gücüne sahip olarak tiraj sıralamalarında en üst sıralarda yer alan Zaman, Hürriyet ve Sabah gazeteleri seçilmiştir. Kanada gazetelerinin seçiminde ise uzman görüş dikkate alınarak, Chronicle-Herald, National Post ve Globe and Mail gazeteleri seçilmiştir. İnceleme ayrıca gazetelerin ana sayfalarının (ilk sayfalarının) incelenmesi ile sınırlı kalmıştır.

İçerik analizinin yer aldığı uygulama kısmında, Türk gazeteleri ile Kanada gazeteleri karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Karşılaştırmada Kanada gazetelerinin seçilmiş olmasının bir nedeni, Türkiye gazetelerinin ulusal boyutta etki gücüne sahip olmaları, Kanada gazetelerinin ise çoğunlukla yerel ve kısmen de yavaş yavaş ulusal boyutta etki gücü oluşturmaları gelmektedir. Diğer bir neden ise, Türkiye'nin dışında bir karşılaştırma ortamı oluşturmak için, sosyo-ekonomik yönden gelişmiş bir ülke sıfatıyla G-8 ülkeleri arasında yer alan ve Türkiye gibi bir NATO ülkesi olan ve ayrıca sosyo-kültürel farklılıkları ile nüfus bakımından sahip olduğu coğrafi alanına oranla az, ancak gazete tirajları açısından gazetelerin bir milyona yakın veya fazla sattığı bir ülke konumunda yer alması nedeniyle Kanada'nın belli gazeteleri seçilmiştir.

Uygulama konusunda '11 Eylül Olayı'nın inceleme kapsamında ele alınmasının temel nedeni ise, Yeni Dünya Düzeni'nde uluslararası bir kriz olarak tanımlanan Afganistan operasyonu (2001), II. Irak savaşı ve Irak işgalini (2003) tetikleyen ve bir bakıma uluslararası arenada 'meşrulaştırın' neden olarak görülmesinden ileri gelmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AHLAK VE ETİK KAVRAMI VE İRDELENMESİ

1.AHLAK VE ETİK KAVRAMI

Geçmiş toplumlardan günümüzün modern toplumlarına kadar geçen tarihsel süreç incelendiğinde, her toplumun kendi bünyesinde egemen olan, toplum bireylerinin ve sınıflarının uymakla zorunlu olduğu temel kuralların bulunduğu görülmektedir. Bu kuralların şekillenmesinde rol oynayan en önemli faktörler örf ve adetler, din, ahlakî yargılar, dini yorumlamalardan ve kurallardan oluşan dini hukuk ve son aşamada ise günümüzde dünya devletlerinin büyük bir çoğunluğu tarafından kabul edilen ve benimsenen laik (veya seküler) hukuk olmuştur.

Tüm bu faktörler bir toplumdan diğerine farklılık göstererek bireylerin kültürel değerlerini az çok etkilemektedirler. Bu algılama ve etkilenme ile toplum içinde yer alan bireylerin aile, iş, toplum ve dünya görüşlerinde bu faktörlere bağlı (bağımlı) veya paralel bir davranış sergilemeleri söz konusu olmaktadır.¹ Birey toplum içinde özgür birey (yani kendi iradesi ile karar veren) konumuna gelinceye kadar içinde bulunduğu toplumun kurduğu ve esas sahibi olduğu bir “ahlak değirmeni”nde öğütülerek şekillendirilir. Bu şekillendirme o kadar uzun ve aynı zamanda yavaş bir süreçtir ki; birey bu toplumsal şekillendirme sürecini aştıktan sonra da tüm değerleri kendi kalıbına göre değerlendirmeye başlar. Yaşadığı toplumda öğrendiği; doğruluk, dürüstlük, adil olma, temiz olma, erdemlilik, saflık, güzel düşünme sanatı, insanlara karşı sorumluluk, kardeşlik, iyilik etme, başkasına maddi, manevi zarar vermekten kaçınma gibi insan ilişkileri içindeki tüm soyut değerlerin

¹ Kenneth J.Gergen-Mary M.Gergen, **Psychologie Sociale**, (Montreal, Editions Etudes Vivantes, 1981), s.34-44

değerlendirmesini yapan, biçim veren, yorumlayan ve ödüllendiren, kendisinin sahip olduğu ahlaki değerlerden başkası değildir.

Bir bireyin başkasına yardım etmediği ve temizlik, erdemlilik, saflık sıfatlarını taşımadığı için hukuken cezalandırılması mümkün olmazken yine aynı bireyin içinde yaşadığı topluma ters düşen sıfatları taşıdığına sosyo-psikolojik yönden dışlanması söz konusu olabilmektedir. Ancak, birey yine de ancak suç işlediği zaman ve kanunlara uymadığı zaman o toplum içinde cezai yükümlülük altına girer ve sorumlu olur. Bu nedenle, felsefi yönden düşünüldüğünde az veya çok erdemli olmayan bir insanın hukuksal açıdan suçlu olması söz konusu değildir. Hukukun da yasalarla belirlenmemiş ahlak kurallarına uymayan bu birey üzerinde bir yaptırım yoktur. Günümüzde, en üst ve tek egemen denetim konumunda olan toplumun sorunlarının çözümünde denetimin sağlaması için başvuru mercii konumunda “laik-hukuk” bulunmaktadır. Bireyler ve kurumlar işte bu hukuk sistemini temel alarak davranışlarını hukuk kanunlarına, yönetmeliklere uyarlamak zorundadırlar. Hukuki tanımın dışında yapılan her davranış hukuk dışı nitelendirilir veya cezalandırılır. Ödüllendirme ise toplum içinde “iyi vatandaş” nitelemesinden öteye gitmez, bunun yanında hukukun bir ödüllendirme gibi bir zorunluluğu da yoktur. Çünkü “Hukukun amacı adaleti gerçekleştirmektir. Buna karşın Ahlak’ın amacı “iyi”yi gerçekleştirmek, ya da iyiye ve doğruya ulaşmaktır.”²

Aktan’ın ortaya koyduğu gibi,

“Temel sorun şudur; acaba ahlaki değer yargılarının temel koruyucusu hukuk mu olmalıdır? Devlet bir takım kurallar koyarak ahlaki tesis edebilir mi? Hukuk insanların gerek birbirleri ve gerekse devletle olan ilişkilerinde uyulması gereken kuralları belirler ve bunları yaptırıma bağlar. Hukuk’ta “yaptırım gücü” toplumda yanlışları ve kötülükleri cezalandırır. Bu bakımdan hukuk kuralları ile ahlaki değerler korunabilir. Ancak, sorun her zaman bir kanun ile çözümlenmeyebilir. Kanunun gücü bazen belirli kişi ve / veya gruplara karşı etkili olmayabilir veya işletilmeyebilir. Bu bakımdan ahlakın tesisi, kanun dışından vicdan ile de yakından ilişkilidir. Vicdan, ahlaki değer yargılarını bir yaptırım gücü olmaksızın korur ve gözetir.”³

² Coşkun Can Aktan, **Kirli Devletten Temiz Devlete**, (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999), s.15

³ Aktan, a.e., s.15

Gerçekte de, bireyler arası ve birey-kurum arası ilişkilerde bireyin bireye karşı, bireyin kurumlara karşı, kurumların da toplumu oluşturan bireylere karşı ve kurumların kurumlara karşı sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar yerine getirildiği müddetçe ilişkilerin işleyiş mekanizmasında bir terslik görülmez, aksi takdir de ise, ortaya çıkan sürtüşmeler sonucunda toplum düzeninde sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, siyasi sorunlar ortaya çıkmaya başlar. Bu mekanizmanın kontrolünü yasama, yürütme ve yargı erklerini elinde tutan ve tüzel kişi sıfatı ile hareket eden “devlet” yapar. Mekanizma doğru, eşit, adaletli ve bağımsız işlediği takdirde bu tüzel kişi sıfatıyla devlet devamlılığını sağlar. Olası sorunlara karşı da kendini stratejik vizyonlar ile hazırlar ve daima yeni sorunları aşmak için hazır olur, dolayısıyla kendini yeniler, aksi durumda ya parçalanarak, küçülerek yaşamaya çalışır veya organik yaşamı sona erer. Devlet mekanizmasının iyi işleyebilmesinde etkin olan erkler, kurumlar ve bu kurumların fonksiyonunda yer alan bireylerin toplum düzenine katkısı son derece önemlidir. Bu toplum düzeninin korunmasında ise hukuk sadece tek başına denetleyici rol oynayamaz. Çünkü bir toplum içinde yer alan ahlaki değerler bireyler üzerinde oto-kontrol oluşturarak, bireyler arasında, birey-kurumlar arasında, birey-devlet arasında ve kurum-kurum arasında yatay ve dikey düzlemde temelini toplumun sosyo-kültürel değerlerinden alan bir ilişkiler serisi meydana getirir.

Hiçbir toplumda hırsızlık, adam öldürme, meskene tecavüz, mülkiyetin gasp edilmesi gibi hukukun kabul etmediği davranışlar, ahlaki değerler açısından da makul ve kabul edilir davranışlar değildir. İşte bu durumda bireyin ve bireylerin toplum düzeninin korunmasında etkili olan birey haklarına “saygı” kavramı işlerlik kazanarak toplum mekanizmasında bireyler arasında ilişkilerin düzenlenmesinde önem kazanır. Çünkü “De maximis non curatlex”⁴ ilkesinin söz konusu olduğu durumlarda, bireyler arası düzeni kim sağlayabilecektir? Bu nedenle, bireyin alt yapısında, sadece kanunlarla denetim altına alıp baskı altında tutma gereği duymadan veya kendisini kanunlardan korktuğu için değil de, toplum değerlerine saygısından ötürü, yaşadığı toplumun bir bireyi olarak davranmasının iç benliğinde oluşturulması gerekmektedir.

⁴ Aktan, a.g.e., s.15 ; Büyük suçlar için kanun çare değil.

Birey önce toplum değerlerine göre davranışını ayarlar. Çünkü hukukun sadece beyaz ve siyah olarak net biçimde ayırarak ceza ve ceza dışı kapsamında, davranış aşamasında ve sonrasında değerlendirdiği davranış biçimlerini toplum, ahlaki değerlere göre yorumlar ve değişik şekillerde renklendirir. Daha başka bir deyişle ahlaki değerler, hareket biçimlerine tonlamalar getirirler. Bu eylem ile de, bireyin her şeyden önce insan ilişkilerinde kendi çıkarlarına göre hareket ederek başkalarının çıkarlarını hiçe sayan bir ilişki ve iletişim anlayışından ziyade, önce toplum ve insanı ön plana çıkaran ve ayrıca toplum ve insan ilişkilerinin karşılıklı uzlaşma içinde şekillenmesinde temel olan bir davranış serisini oluşturmalarını sağlarlar.

Ancak göz önüne alınması gereken bir konu; toplumda belli bir esnekliğe sahip ve kural dışı davranışlarda da yaptırımın, ancak uymayanların dışlanmaları ile sınırlı olan bu değerlere uyması veya uymaması bütünüyle bireyin kendi sağduyusuna bırakılmaktadır. Toplumdaki ahlak değerlerinin ve bu değerlerin ortaya koyacağı “görünmeyen denetçi” vazifesini görecektik etik kuralların resmen belirlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, bireyden tek başına çalıştığı kurumlarda, toplum ve o toplumdaki meslek hayatındaki ilişki ve iletişimde “sağduyusuna” göre hareket etme özgürlüğünde serbest bırakılması ve hiçbir denetim ve öz denetiminin olmaması diğer bir deyişle “ciğerin kediye” emanet edilmesinden öteye gidemez. Çünkü belli kurullarla ve denetim ile hareket alanı sınırlanmayan insanın kendi çıkarlarını ön plana çıkararak hareket etme eğilimi bir yerde kendi tabiatında saklıdır. Vahşiliği içinde saklı ve terbiye edilmemiş “herhangi bir birey” kendi içinde taşıdığı “insan tabiatı”nın özgür bırakılmasıyla kendi dünyasına göre hareket etme özgürlüğünü de kazanmış olacaktır. Erdemlilik seviyesine ulaşmış birey müstesna olduğundan ve her birey erdemlilik noktasına varamayacağından onun erdemli olmasa da erdemlilik dışına çıkmasına müsaade etmeyecek ahlaki toplumsal kurullar ile denetim içinde tutulması bir ölçüde toplumsal düzene katkı sağlayacaktır.

Bu çerçevede, toplumda önemli bir yeri olan ahlak ve etik kurallarının gazetecilik mesleği açısından ele alınması amaçlanmıştır. Çalışmamızın ana temasının “Gazetecilik Meslek

Etiğinin (Ahlakının) irdelenmesi olması nedeni ile etik (ahlak felsefesi), ahlak ve meslek etiği üçgeni çalışmada bir temel oluşturmaktadır. Bu nedenle, meslek etiği ve meslek ahlakı ile başlayan bir çalışma içinde ‘gazetecilik meslek etiği (veya ahlakı)’ konusu incelenirken öncelikle etik ve ahlak kavramları incelenmiştir.

Ahlak, etik ve meslek etiği kavramlarının ayrı ayrı ele alınarak incelenmesi gerekmektedir. Bu inceleme ile birbiri ile iç içe görünen ancak kavramsal yönden var olan farklılıktan ileri doğmaktadır. Temelde birbiri ile bağıntılı olan ve biri olmadan diğerinin eksik analiz riski ile karşı karşıya kalabileceğimiz bir üçlü yapı oluşturmaktadır. Bir “AEME” üçgeni olarak da tanımlayabileceğimiz bu inceleme sahasından incelemek istediğimiz meslek biriminin incelenmesine geçilmesi mümkün olabilmektedir. Tüm bu inceleme aşamasından geçmeden ve ahlakın, ahlak felsefesinin (etik) önemine değinmeden tek başına ilgili bir meslek birimini incelemek sebep-sonuç ilişkisini incelemeksizin bir olayda sadece sonuca veya sebebe yönelerek bir yargıya varmaktan farklı olamaz. Her ne kadar sosyal bilimlerin incelemesi fen bilimlerinde olduğu gibi laboratuvar ortamlarında gerçekleşmiyorsa da sosyal olayların fizik olaylarında olduğu gibi bir sebep-sonuç ilişkisine göre gelişim süreci yaşamaktadır. Bu bağlamda, meslek etiğinin incelenmesi ahlak ve ahlak felsefesinin de incelenmesini gerekli kılmaktadır.

1.1. Ahlak Kavramı

İçinde yaşadığımız toplumun ve onun içinde barındırdığı değerlerin bizlerin hem yaşamsal hem de mesleki yaşamımızda etkisi büyüktür. Bu nedenle toplumun parçası olan gazeteci de toplum içinde yaşayan bir birey olarak hem toplumun değerlerinden hem de kendini şekillendiren bu değerlerin meslek yaşamına olan yansımalarından etkilenecektir. Bu nedenle, gazeteci meslek ahlakını / etiğini incelemekten önce, aydınlatma süreci içinde kendisini ve dolayısıyla kimliğini etkileyen ahlak ve etik kavramlarının tarihsel akış içinde seyrini de vurgulayarak incelenmesi gerekmektedir.⁵

⁵ Murat Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, (İstanbul, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 53, 1998), s.19.

Ahlak kavramı hayli karmaşık ve soyut anlamı bir tarafa bırakıldığında, evrensel olmayan (değer yargılarının her yerde aynı kabul edilmemesi) göreceli bir kavramdır. Her toplum kendi ahlak biçimini oluşturur. Bu yüzden, ahlak anlayışları toplumdan topluma değişiklik gösterirken, zamanla değişime uğrayarak geçmişte toplumsal değer yargılarına göre dışlanan veya kabul edilmeyen olguların günümüzde veya ileri ki zaman dilimleri içinde değişik şekillerde kabul edilmesi / hoş karşılanması mümkün olabilmektedir.

Çok kullanılan bir kavram olan ahlakın diğer bilimlerde özellikle hukuk, sosyoloji ve felsefede önemli bir yeri vardır. Hukukta olduğu gibi belli kurallar çerçevesinde işleyen ahlak, felsefenin de önemli bir bölümünü meydana getirmektedir. İnsanlar varlıklarında sürekli ve tek taraflı olarak kendilerine ve vicdanlarına karşı bir görev duygusu taşırlar. İşte ahlak bu duygudan oluşur ve kurallar halinde topluma karşı bir görev haline gelir. Bu yüzden insanlar düşünce ve duygularıyla, davranışları ahlaka göre değerlendirirler. Örneğin dürüst olmak, yalan söylememek, sözünde durmak gibi davranışlar ahlakî olarak kabul edilir.

Böylesine derin incelemelere konu olan ahlak kavramını Nuttall, “ahlak yanlış ve doğru, iyi ve kötü, erdem ve kusur ile yaptıklarımızı ve yaptıklarımızın sonuçlarını değerlendirme ile ilgilidir. Ahlak felsefesi ya da etik, ahlakî konu edinen felsefe dalıdır. Kullandığımız ahlak terimlerini ve ahlakî yargılarımızın statüsünün analiz eden etik, takındığımız ahlakî tutumlarımızın ardında yatan yargılarımızı ele alır”⁶ şeklinde tanımlamıştır.

Esas itibariyle, toplum değerlerinin ortaya çıkardığı ve etkilediği ahlak yine aynı toplum üzerinde denetim ve / veya yorum mekanizması ile yönlendirici rollerden birisini oluşturur. Doğal olarak, bu yönlendiricilik toplumdaki değerlerin ve hukuk anlayışı arasında yorum

⁶ Jon Nuttall, **Ahlak Üzerine Tartışmalar, Etiğe Giriş**, Çev. Abdullah Yılmaz, (Birinci Basım , İstanbul, Ayrıntı Yayınları, Ocak 1997), s. 15.

ve yaklaşım açısından bakıldığında da temelde bazı benzerliklerinin de bulunduğu bir analiz ve sentez ilişkisinin ortaya çıkması söz konusudur.

Çünkü temel saptamalara göre; “Hukuk ve ahlak aynı amaca yönelirler ve bu amaçta birleşirler. Fakat izledikleri rol ayırır. Eski Yunanlı filozoflar, özellikle Sokrat, Platon ve Aristo, hukukla ahlak arasında bir ayırım yapmamışlardır. Roma hukukçuları ise, teorik açıdan bu ayırmayı yapmamış olmakla beraber, uygulamada hukukla ahlakı birbirinden ayırmışlardır. Keza ortaçağ biliminde de böyle bir ayırma rastlanmamaktadır. Hukuk ve ahlakın ayrılmasının ne zaman ve tarzda meydana geldiği hakkında bilim adamları arasında bir fikir birliği yok ise de, bu ayrılmanın 18.yüzyılda kesin olarak yapıldığı görülmektedir”.⁷

17.yüzyıla damgasını vuran bir Jean Lerond D’Alembert, ahlakı tanımlarken;

“...Ancak temelde, sadece akla ilişkin olan ve dolayısıyla tüm insanlarda ortak olduğu varsayılan şey, kendi benzerlerimize karşı yükümlü olduğumuz ödevlerdir. Bu ödevler bilgisi, aklın eğileceği en önemli konulardan biridir ve kısaca ahlak diye adlandırılır. Bugün okullarımızda bu bilimin yeterince onurlandırıldığı söylenemez. Bu bilim, ekseriya daha az ilginç bulunarak, felsefenin tüm diğer bölümlerinin sonuna itilmiştir. Ve sadece bizi eğittiği kadar mükemmel kıldığına inanılan skolâstik ve soyut kimi sorunları geliştirmekle sınırlı birkaç sayfaya indirgenmiştir. Bugün ahlak kapsamına giren en mükemmel sorunlar ve bu konuda almamız gereken tutumu biliyoruz. Pek az bilim, hem inandırıcı kanıtlar sunan ilkelere, hem de geniş bir konuya sahiptir. Tüm bu ilkeler insanları kuruntuya kapılmaktan alıkoyan ortak bir noktaya götürür; bize gerçek çıkarlarımızla ödevlerimizi gerçekleştirmek arasındaki özel bağıntıyı göstererek mutlu olmanın yolları üstüne kesin araçlar sağlar. Ahlak, toplumların ortaya çıkışının zorunlu bir sonucudur; çünkü ahlakın konusu, başka insanlarla kurduğumuz ilişkilerdir”⁸

D’Alembert, mevcut ahlak kavramını da bölümlere ayırmaktadır. Ona göre ahlakın dört konusu vardır.

Bunlar ; “insanların aynı türden üyeleri olarak birbirlerine karşı taşıdıkları yükümlülükleri; her özel toplumun kendi üyelerine karşı olan yükümlülükleri, toplumların birbirlerine yükledikleri yükümlülükler ve

⁷ Mahmut İhsan Özgen, **İnsanlık Ve Sosyolojik Boyutlarıyla Basın Meslek Ahlakı Ve Yasalar**, (İstanbul, Filiz Kitabevi,1994), s.60

⁸ Jean Lerond D’Alembert,, **Felsefenin Öğeleri**, Çev. Hüseyin Köse, (Birinci Basım, Ankara, Öteki Yayınları, Temmuz 2000), s.61–62

son olarak da, her özel toplumun üyelerinin karşılıklı olarak birbirine ve üyesi oldukları devlete karşı olan yükümlülükleri”⁹ biçiminde ahlakın dört ana konusunu teşkil etmektedir.

Ahlakın iyi bir işleyiş kazanabilmesi ve toplumda etkisinin olabilmesi, insanların, devletin erdem dolu değerlerle mükemmelleşmesi içinde belli başlı ödevlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Ancak yerine getirilecek bu ödevler de bir hiyerarşik veya yetki ve konumlarına göre yaptıkları uygulamalarla sınıflandırılmaktadır;

“Ne zaman, ne de yerle sınırlı olmayan, aynı zamanda doğal ya da genel bir yasayı içeren ilk ödevler insan ahlakı, ikinci tür ödevler yasa koyucuların ahlakı, üçüncü türdeki ödevler devletlerin ahlakı ve sonuncu tür ödevler de kısaca yurttaş ahlakı diye adlandırılabilir... Şu halde bu bölünmenin temelinde doğal ya da ortak bir hak anlayışı görüyoruz: Politikayla karıştırılmaması gereken ve çoğunlukla onun zıddı olan politik hak; insan hakları ve müspet haklar. Ahlakın bu dört bölümüne bir beşincisini daha, filozofun ahlakını da ekleyebiliriz; bu ahlakın konusu bizzat dünyada yaşayan insanların kendisi ve onların mümkün olan en mutsuz ya da en mükemmel koşullara ulaşmasında gerekli düşünme tarzını ortaya koymaktadır...”¹⁰

D’Alembert, toplumdaki düzenin yasalarla sağlandığını, yasalarında genel ve doğal yasalar olmak üzere iki türlü olduğunu söyler.

“Genel ve doğal yasalar iki türdür; yazılı olanlar ya da bizim yazdıklarımız. Yazılı olan doğal yasalar, şiddet uygulayanlara karşı bazı cezalar koyan, öyle ki, toplumun sürekliliği için zorunlu olarak gözlemlenmesi şart olan yasalardır. Yazılı olan doğal yasaları ortadan kaldırmaya yönelik her eylem suç diye adlandırılır. Sadece bu bir tek kavram bile ileride göreceğimiz gibi, her suçun ağırlık derecesi ve doğası hakkında hüküm verebileceğimiz ilkelere indirgenebilir”¹¹.

Birey davranışları, yazılı ve yazısız kurallarla yönetilmektedir. Kural dışına çıkması durumunda da yorumlanan davranışlara karşı uygulanan yaptırımlarda yazısız kuralların

⁹ D’Alembert,, a.e., s.66

¹⁰ D’Alembert,, a.g.e , s.66-67

¹¹ D’Alembert,, a.g.e.,s.67

etki gücü yoktur. Ancak bu etkisizlik D'Alembert'e göre bir haksızlıktır. Eğer toplumda yazısız kurallar için de uygulanacak yaptırım toplum refahı için yararlı olacaktır.

Bu açıdan bakıldığında, D'Alembert'in yorumu tam anlamıyla bir tarihsel tecrübeyi özetler niteliktedir.

“Yazılı olmayan doğal yasalar, ihlal edilmesi açıkça bir ceza gerektirmeyen yasalar; çünkü bu tür yasa ihlalleri toplumda doğal yasaların çiğnenmesinde olduğu gibi belirgin bir karışıklık yaratmazlar. Ama eğer ilk türdeki ihlallerin gözlenmesi toplumu kalıcı kılmak için zorunluysa, bu ikinci tür ihlallerin gözlemlenmesi de toplumu zinde ve güçlü tutmak için daha az sorunlu değildir; bu yasaların hiçe sayılması, toplumu gizlice kemirip çürütmekte içten içe işleyen bir zehirdir. Şu halde niçin yasa koyucular, bu yasaların gözlemlenmesini, halkların rızasına bırakılmış görünüyorlar? Niçin cimriliğe, nankörlüğe, kalleşlik ve mutsuzluğa karşı hiçbir müdahalede bulunulmuyor? Az bir yardımla kurtarabileceği bir yurttaşı sefaletin pençesinde ölüme terk eden biri, aşağı yukarı bu zavallıyı her gün yavaş bir ölümlerle cezalandıran toplumla aynı oranda suçlu sayılmaz mı? Şu halde, niçin yasalar ona iyi davranacakmış ki? Yasaların kanıtlayamadığı yollarla zengin olmuş bu cimrinin edindiği malı ondan çekip alarak başkalarına veremeyen bir yasa ne işe yarayabilir? Eğer yasanın bize kendi benzerlerimizin yardımına koşmayı buyurması doğa halinde yaşamının ilk yükümlülüklerinden biriyse, aynı yükümlülük toplum düzeninde herkesin sahip olduğu şeyden özgürce, rahatça yararlanmasını isteyen yasa için de geçerli olmalıdır. Öyleyse niçin kalleşlik ve nankörlüğe de verilecek bedensel cezalar olmasın? Aşağı yukarı benzer bir nedenle, eskiden hırsızlık Sparta'da hiç de cezasız kalan bir eylem değildi. Bizim için insanlarla birlikte güven içinde yaşamayı öğrenmek kadar iyilik ve güvenimizi bol keseden harcamamak da aynı ölçüde önemlidir; aynı şekilde iyilikseverlerin zalimliğiyle fazlaca yüz yüze gelmemek için olduğu kadar, insanlarda iyilik yapma zevkiyle uyandırılacak güzel davranışlar bakımından da zorunludur bu. Şu halde ahlak, yasa koyucuları bu yasaların ihlali hakkında bağışlayıcı olmaya zorlayan aynı nedenlerle yazılı olmayan yasalar da yerleşmiştir. Ayrıca yasa koyucular insanların bu yasa ihlali gerçekleştirilen suçları cezalandırmak yoluyla kendilerini haklı kıldıklarına inanmışlardır; ama itiraf etmek gerekir ki, eğer yasa koyucular bu şekilde düşünmüş olsalardı, insan yüreği hakkında yetkin bir görüşe sahip olurlardı.”¹²

Bu saptamalarından sonra, D'Alembert “dürüstlük” kavramını, yazılı doğal yasaların alanı içine, “erdem” kavramını da yazılı olmayan doğal yasaların uygulama alanı içine sokmaktadır.

¹² D'Alembert, a.g.e, s.68

Yine D'Alembert'e göre,

“Bu uygulama, ahlakın asıl konusudur, çünkü korku yaratan yasaların sertliği, her tür suçla çelişebilecek en etkili ahlaktır ve bize erdemi öğreten gerçek ahlak, yasalara yapılmış bir eklemedir yalnızca.

Erdem öylesine saf ve öylesine temizdir ki daha ziyade evrensel sevgisiyle doludur; zira ruhumuz sadece belli bir sevginin ürünüdür, öyleyse bazı özel karmaşalarla ruhu çevreleyen tutkular erdeme zarar verirler; çünkü bu karmaşaların neden olduğu ve yıprattığı duygu, toplumun hep birlikte ve tüm üyelerinin birbirine borçlu olarak aldığı kararlar üstünde silinmiştir.”¹³

Bu çıkarsamalar çerçevesinde, erdemli ve ahlaklı insan yasalarla belirlenmiş herhangi bir baskı gücü oluşmadan sahip olacağı karakter ve ahlaki hareket ölçüsü / ilkesi “...Ailemi kendime, vatanımı aileme ve tüm insanlığı vatanıma tercih ediyorum”¹⁴ olmalıdır.¹⁵

Kısaca, ahlakın amacı “başkalarından bağımsız olarak kendi mutluluğumuzun koşullarına ilişkin düşünme tarzı geliştirmektir”¹⁶.

20 yüzyılda Emile Durkheim de ahlak ve hukuk olaylarını kısaca ahlak olayları olarak tanımlayarak bir bütün halinde alır ve ahlak olaylarını müeyyideli tavır ve hareket kuralları biçiminden ikiye ayırarak inceler.¹⁷

¹³ D'Alembert, a.g.e. , s.68-69

¹⁴ D'Alembert, a.g.e. s.69

¹⁵ Yine bu bağlamda çalışmamız kapsamında üzerinde durduğumuz konu ile bir saptama yapmak gerekirse, yasalarla dürüst davranmak zorunda kalan, ancak klasik ahlak filozofları tarafından yapılmış tanımlara göre erdemli olmayan bir bireyin dürüstlüğü, hangi ölçülerde ahlaki bir değer olarak kabul görmeyecektir.? Aynı şekilde erdemli bir bireyin dürüst olması ön koşul ise de, günümüz meslek ahlak (etik) ilkelerine göre belirlenen kurallara göre, hareket edenlerin erdemsiz olarak yorumlanması hangi sınırlar içinde mümkün olabilir? Bu bakımdan ele alındığında, D'Alembert'in tezinin aksine meslek ahlak ilkeleri açısından bakıldığında yazılı ve yazısız kavram arasında bir iç içelik söz konusudur. Esas itibariyle, belki günümüzde de “dürüstlüğü” soyut kavram olarak müteala edilmesiyle, ilkeli davranmak bir erdemliliğin veya ahlaklı bir insan olmanın gereğinden değilde, bir zorunluluktan dolayı uygulanabilir. Ancak, bu konuda kesin saptamalar ve yorumlamalar yapmak soyutluk içinde soyut analiz etmeye sevk ettiğinden, suçlama ve saptamaların hem kırıcı hemde mantık dışı olma oranı da yüksek olabilir.

¹⁶ D'Alembert,, a.g.e., s.98

¹⁷ Emile Durkheim, **Meslek Ahlakı**, Çev. Mehmet Karasan, (Ankara, Milli Eğitim Basımevi ,1949), s.6-7

Temelde incelendiğinde hukuk ve ahlak kuralları ve diğer ifade ile de ilkelere göre hareket edilmesini öngörür. Bu ön görünüş hukuk bakımından ele alındığında müeyyide, ceza ve kurallarla çerçevelemiştir. Ahlak da ise birey için somut bir sınırlandırma yoktur. Ancak, bireyin vicdanı aslında onun en büyük sınırlayıcısıdır ve denetleyicisidir. Bu denetimi birey nasıl yapacaktır ve neye göre hareket edecektir? İşte bunun cevabını ahlakî değerler oluşturur ve bireyi ve daha bütün olarak da toplumu kendi çizdiği biçim (daha doğrusu sınır) içinde yönlendirir. Sınır veya biçimleme özgürlüğü kısıtlamaktadır.

M.İ.Özgen'e göre ise ; "...ahlak, insanın kendi şahsına ve diğer insanların şahsiyetlerine karşı iyi davranması, genel bir ifadeyle; iyiliğe varılması için, kendini uymaya zorunlu hissettiği manevi ve ruhi görevler ve bunlara ilişkin kurallardır".¹⁸ Öyleyse, insanın kendine ve diğer bireylerin kişiliklerine değer vererek hareket etmesi, yani temelde "iyilik" olan ahlakın ve yine onun felsefesini oluşturan etiğe Marksist görüş "kişinin kafasından uydurduğu birkaç sabit fikir meselesi olduğu"na inanır.¹⁹

Ahlakın ve dolayısıyla ahlak felsefesi (etik) tarafından ortaya konan kuralların ve onun içinde yer alan değerlerin birey özgürlüğünü kısıtlandığından söz etmek veya vurgulamak ancak Marksist veya Marksizant görüşlerin ileriye süreceği bir varsayımdır.

Bu bağlamda George G.Brenkert, Marx'ın hiç bir etik görüşünün olmadığını, ahlakı da reddettiğini ve bunun ötesinde de komünizmi her ikisinin ötesinde bir yere koyduğunu belirtmektedir.²⁰

¹⁸ M.İ.Özgen (1994), s.44.

¹⁹ "Karl Marx- Frederick Engels, **The German Ideology : Collected Works** , (New York , International Publishers, 1975-1982), s.419" George G.Brenkert, **Marx'ın Özgürlük Etiği**, Çev.Yavuz Alogan, (Birinci Basım, İstanbul, Ayrıntı, 1998), s.17'deki alıntı

²⁰ Brenkert, a.g.e.,s.17

Brenkert'in görüşünü dayandırdığı tespitlere göre de; "Marksizm, bütün diğer sosyalist sistemlerden anti-etik eğilimiyle ayrılır. Başından sonuna kadar Marksizm'in bütününde, etiğin zerresine rastlanmaz ve sonuç olarak etik postulat dışında etik yargı yoktur."²¹

Etik ideolojinin miladını doldurması, sosyalist bir toplumun üstyapısına uygulanmış haliyle tarihsel maddeciliğin doğal bir sonucudur. Etik yasalar uzlaşmaz toplumsal çelişkileri, temel nedenlerini ortadan kaldırarak değil; ahlaki baskı yaparak çözüme girişimleri olarak ortaya çıkar. Etik doktrine başvurulması, verili bakış açısının uzlaşmaz toplumsal çelişkilere çözüm bulamayacağını bir itirafıdır.²²

Marx'ın felsefe alanında yaptığı devrim, pozitif bilimin mirasını onaylarken, normatif felsefi etik geleneğini açıkça reddetti".²³

Ancak, bu tespitlerin dışında oluşan felsefe dünyasına göre, ahlak kuralları toplumlara ve zamana göre değişmekle birlikte ahlakî eylemler daima "iyi eylemeyi" hedef alarak iyiye yönelirler. Ahlakta değişmeyen bu ana unsura karşın, her ahlakî anlayışta iyinin bağlı olduğu değerler değişiklik gösterebilmektedir. Bu da ahlakın göreceliğini göstermektedir.²⁴

Ahlakî iç ve dış görünüşleri ile ikiye ayırarak, ahlak kavramını tanımlayan İsmail Tunalı'nın görüşlerine göre ise ;

"Ahlak, temellerini insanın içsel yaşamında, vicdanında bulur. Ahlâksal yapıp-etmelerimizin, eylemlerimizin ölçeği, içimizden duyduğumuz vicdanımızın sesidir. İyi bir eylem vicdanımızı rahatlattığı gibi, kötü bir eylem bizde vicdan azabı doğurur. O halde ahlak, her şeyden önce içi yaşamımızla ilgilidir. Fakat bunların yanı sıra, ahlakın dış görünüşleri de vardır.

²¹ "Werner Sombart, Barun's Archiv Für Sociale Gesetzgebung Und Statistik, C.5, 1892, s.489 aktaran Robert C.Tucker, **Philosophy And Myth In Karl Marx**, (Cambridge University Press, 1971), s.12" Brenkert, a.g.e., s.18'deki alıntı

²² "Lewis S.Feuer, "Ethical Theories And Historical Materialism", **Science And Society**, Vol.6,(1942), s.269", Brenkert, a.g.e., s.18'deki alıntı; Bu paralellik içinde burada bir saptama ile Marksizm'in etik ve ahlak reddine yönelik bir eleştiri getirirsek, Marksist devlet ve toplum anlayışında doğru ve yanlışların ahlaki/etik kavramlara göre sınıflandırılmasından ziyade devlet ve toplum çıkarına uygun görülenlerin doğru kabul edildiğini varsayabiliriz. Bu varsayımız esasında kendi toplumlarının güvenliğini ve daimliğini üst planda tutan ve temelde Marksist olmamalarına rağmen Marksizm ile aynı bakış açısına sahip devletlerin ve toplumların ve hatta bireylerin de etik / ahlaki dışladıklarını söylememiz mümkün olabilir.

²³"Donald Clark Hodges, "Historical Materialism In Ethics", **Philosophy And Phenomenological Research**, Vol.23, (1962),s.6", Brenkert, a.g.e., s.18'deki alıntı

²⁴ M. Özgen (1998), s.21

Ahlâki olmayan bir davranışımız karşısında, toplum bütün kural ve yasaları ile karşımızda yer alır.”²⁵

Bireyin iç dünyasında vicdan sahibi olması yeterli midir? Tunalı’ya göre tabii ki bu ancak dış unsurların varlığı ile bu mümkün olabilir.

“Ahlâk hiç şüphesiz bir vicdan problemi, bir özgürlük ve sorumluluk duygusu olarak bireylerin iç dünyası ile ilgilidir. Ancak, ahlâk ve ahlâk değerleri insanın yalnızca iç dünyası ile mi ilgilidir? İnsan, toplumsal yaşam yaşayan bir varlık olarak, belli bir toplumun, belli bir ulusun, belli bir kültürün, insanlık dediğimiz bütün’ün bir üyesidir, onun bir parçasıdır. Toplumsal düzen, ulus, kültür ve insanlık tek tek bireyler tarafından oluşturulur. Bu bireyler sadece maddi-bedensel varlıklar değil, aynı zamanda ahlâksal varlıklar olduğuna göre, insanların oluşturduğu toplum düzeni, ulus, kültür ve insanlık da ahlâksal bir varlık olacaktır.”²⁶

Bireyler ahlak kurallarına göre iyi veya kötü olarak diğer bireylere veya topluma karşı davranış sergilerler. Bu durumda ahlak, iyi-kötü ayrımını ortaya koyan ve insanların kendi vicdanlarıyla ilgili fakat dışarıya yansıyan yönü de olan bir olgudur. Bireylerin ahlaki yönleri olduğuna göre bireylerden oluşan toplumun da doğal olarak ahlaki yönü olacaktır. Sosyal düzen, devlet, uygarlık, kültür, yasalar ahlakın dışı yansıyan yönüdür.

“Aristoteles’in, devlet, toplum felsefesi ahlâk anlayışına sıkı sıkıya bağlıdır. Platon gibi, onun için de insan, her şeyden önce, sosyal bir varlıktır; kendi deyişiyle: Bir <<zoon politikon>> dur. Sosyal bir yaratık olduğu için de, ahlâk olgunluğuna insan ancak devlette, toplumda erişebilir; yine bu yüzden devletin asıl ereği, yurttaşları ahlâk bakımından biçimlendirmek, olgunlaştırmaktır.”²⁷

Zaten devletinde görevi toplumda ahlâk anlayışını pekiştirmek olmalıdır. Bu görevi yerine getirmeyen devlette ahlaklı bir toplumdan söz etmek Aristoteles mantığına göre de imkânsızdır.

²⁵ İsmail Tunalı, **Felsefe**, (İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1990) , s.119

²⁶ Tunalı, a.e., s.121

²⁷ Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**, (Onbeşinci Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, Ekim 2004), s.80

“Hükümet, topluluğun ahlâkça düzelmesini, iyiliğini başlıca amaç olarak göz önünde bulunduruyorsa, bu hükümet şekli doğrudur, bunu yapmayan her yönetim şekli de yanlıştır.”²⁸

Bu yüzden Aristoteles “insanı toplumsal bir varlık olarak tanımlar”²⁹. Ona göre, kişi ahlaki olgunluğa yalnızca toplumda ulaşabildiği için yurttaşların ahlaki bakımdan biçimlendirilmesi ve olgunlaştırılması devletin asli görevlerindedir.³⁰ Ayrıca, ahlak ve toplum birbirinden ayrı düşünülemez. Ahlak kişiler arasındaki ilişkileri düzenlerken, aynı zamanda toplumsal ilişkilerde de başvurulan kaynaklardan birisidir.³¹

Ancak Aristoteles’in ve Platon’un sözde bu güzel temennilerinin sadece özgür Helen yurttaşları için geçerli olduğunu bilmekteyiz. Helen toplumunun kölelerini, sanatçıları, ozanlarını³² ve hatta demokrasiyi en kötü idare biçimi şeklinde sınıfladıktan sonra dışladıklarını düşünürsek³³, ahlâkın (ve ahlâk felsefesinin) tarihin derinliklerine imzalarını atmış bu gibi felsefeciler tarafından dahi ele alındığı zaman, bireyler ve toplum bazında uygulanması gereken ahlâki (etik) kuralların ölçütlerinin nasıl kişilere göre görecelik kazandığını görmekteyiz. Yaşadıkları topluma yaşamlarında ve günümüze kadar yaşamlarından sonra da bir bakış açısı getirilmesinde aydınları etkilemiş olan bu görüşlere karşı çıkmak doğal olarak imkânsızdır, ama bu durum, bilimsel ve toplumsal ahlakın / etiğin uygulanabilirliğinin yine belli bireysel / toplumsal ölçütlere ve yargılara bağlı olduğunu inkâr edemeyiz görüşünü kabul etmemize neden olmaktadır. Bu gerçeklik de bizi ahlak felsefesinin (etiğin) kimin ve kimin tarafından nasıl yorumlandığına ilişkin şüpheleri içimizde barındırmamıza doğal olarak neden olmaktadır. Daha doğru bir ifadeyle,

²⁸ A.e.,s.80

²⁹ M.Özgen, a.g.e.,s.23

³⁰ Gökberk, a.g.e., s.80

³¹ M. Özgen, a.g.e.,s.39

³² Gaston Bouthoul, **Siyaset Sosyolijisi**, Çev. Selahattin Yıldırım, (İstanbul, Gelişim Yayınları, 1975), s.12-13;

³³ Eddie J.Girdner, **People & Power**, (İstanbul, Literatür Yayıncılık, Ekim 1996), s.29

toplumlar ayakta kalabilmek için kimi zaman geçmişte hor gördükleri kavram ve olguları ve hatta olayları belli bir zaman sonra kabul etme yoluna gidebilmektedirler.³⁴

İnsan, ahlakı ilgilendiren davranışlarında hem kendi vicdanına hem de topluma karşı sorumludur. Ancak insanın eylemlerinden dolayı sorumlu olması için özgür olması gerekmektedir.³⁵

“Bir insan iyi olanın kendisine artık dogmatik biçimde emredilmesini istemediği zaman, yani düşünce açısından olgunlaştığında; hem kendi çıkarlarıyla kendisinin hem de başkalarının yargılarıyla kendi arasına eleştirel bir mesafe koyarak bir insan topluluğu ya da tüm insanlar için hangi amaçların iyi, bir diğer deyişle elde etmeye değer amaçlar olduğunda kendi karar verdiğinde ahlakilik boyutlarına ulaşmış demektir.”³⁶

Alemdar ise saptamalarında ahlakı “bitmeyecek bir senfoni” olarak nitelendirerek, ahlak kavramını şu şekilde özetlemektedir:

“ Eski Yunan’dan beri ahlak kavramı üzerinde çok düşünülmüş, çok tartışılmıştır. Aslında ahlak kavramı, sosyolojik anlamda düşünüldüğünde bireylerin karmaşık toplum yapısı içinde uyum içinde yaşamaları için temel teşkil etmektedir. Fakat ortak toplumsal ahlak kurallarından oluşan bir bütün evrensel düzeyde yoktur. Bu konuda her toplumun üzerinde anlaşabileceği asgari bir düzey bulunabilir, ama aslında ideolojik, kültürel ve dinsel farklılıklar buna engel olmaktadır. Genel anlamda toplumsal ahlak kavramı halen sosyologları meşgul etmekte olan bir konudur. Toplumların hızla değişmesi, statik ahlaki kurallar bütünü oluşturmasını da engellemektedir. Toplumlar için genel ahlak kurallarından söz edilebileceği gibi, toplumsal yaşamla ilgili pek çok özel konuda da ahlak kuralları geliştirilmiştir...”³⁷

Bu saptamayı çok daha önceleri ortaya koyan Kant bütün insanlar için geçerli olan bir ahlâk yasasının var olduğunu söylemiştir. “Kant’a göre, bütün insanlar için geçerli olan bir ahlâk

³⁴ Batı toplumlarında, geçmişte aile birliğinin üst düzeyde tutulduğu görülürken, yine geçmişte dışlanan kürtajın, eşcinselliğin ve evlilik dışı çocuk sahibi olunmasının kabul edildiğini gözlemekteyiz.

³⁵ Tunalı, a.g.e., s.120

³⁶ Annemarie Pieper, **Etîğe Giriş**, Çev. Veysel Atayman- Gönül Sezer, (İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999), s.28

³⁷ Zeynep Alemdar, **Oyunun Kuralı, Basında Özdenetim**, (Ankara, Bilgi Yayınevi, 1990), s.18

yasası vardır.”³⁸ Bu yasaya göre ; <<“Öyle hareket et ki, hareketin kuralı, aynı zamanda öbür insanların hareketleri için bir yasa ve bir ilke olabilsin”. Bu ahlâk yasasına uygun hareket etmek insan için bir ödevdir. O halde eylemlerimiz, ahlâk yasasına uygun olmalıdır.>>³⁹

Kant, ahlakiliği kişisel çıkarlardan ayrı tutmaktadır.⁴⁰ Arslan’a göre, Kant’ın düşünceleri şu şekilde özetlenmektedir:

“Kant’ın ahlakında esas olan mutluluk ya da fayda değil, mutluluğu hak etmek ve doğru olmaktır. Kant ahlakında ahlaki davranışı motive eden güç, mutluluk, zevk ya da fayda olamaz. Ahlakilik bu anlamda koşulsal bir durum değildir. Başka bir deyimle ahlaki davranmak için belli koşulların yerine gelmesi beklenmemelidir. Ahlaki davranış her koşulda ve durum ne olursa olsun ortaya konması gereken bir davranıştır.”⁴¹

Kant’a göre, ahlaki eylemin kendisinde ahlâksallık aranmalıdır ve bunun da hiçbir zaman değişmeyen bir kurala bağlı olması koşulu vardır. Kant’ın ahlâk anlayışının temelinde “iyiyi istemek iyidir“ düşüncesi bulunmaktadır.⁴² Kant’ı yorumlayan ve faydacılıktan etkilenmiş Nuttall göre insanı toplum içinde değerini vurgulayan unsur onun rasyonel bir varlık olmasıdır. Aksi takdirde, insanın rasyonellik olmadan ahlaklı bir davranış sergilemesi imkânsızdır.

“Kant için, mükemmel ahlâki fail mükemmel derecede rasyonel varlıktır. İnsanlar, rasyonel olduklarından, ahlâki varlıklardır ama mükemmel değildirler –aklımızın söylediklerinden başka, duygularımız, tutkularımız,

³⁸ Tunalı, a.g.e.,s.116

³⁹ A.g.e., s.116

⁴⁰ Mahmut Arslan, **İş ve Meslek Ahlakı**, (Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Ekim 2001),s.12

⁴¹ A.e., s.12

⁴² Ö.Murat, a.g.e., s..35

arzularımız vb. gibi başka faktörlerden etkileniriz. Mükemmel bir biçimde genel ve evrensel olan kurallara göre, rasyonel olarak davrandığımızda ancak ahlâklı davranmış oluruz.”⁴³

Rasyonelliğe erişmiş insan ancak kendi çıkarlarını koruyabilir. Bu rasyonellikten doğan bir ayırım gücü ile farklı çıkarlara göre mücadele eden ve çıkar çatışmalarının çeşitlendiği bir ortam oluşmaktadır.

“...Kant paylaştığımız ortak rasyonelliğe ve dolayısıyla, rasyonel failer olarak, paylaştığımız ortak perspektife dikkat çekiyordu. Eğer, ideal olarak, bütün ahlâki failer saf halde rasyonel varlıklar –insan duygulanımlarının olumsuzluğundan etkilenmeyen varlıklar- olsalardı, bütün çıkarları aynı olurdu; ortaya çıkar çatışması diye bir şey olmazdı. Böylelikle, Kant için, bir kişiyi kendi içinde bir amaç olarak görmek bir kişiyi, saf halde rasyonel bir varlığın çıkarlarından ayrı çıkarları olmayan, bir diğer saf halde rasyonel varlıklar olarak kendi çıkarından başka çıkarları olmayan varlıklar olarak görmektedir.”⁴⁴

Bu tanımlama ile rasyonelliğin, insanın yaşadığı toplumda sadece kendi çıkarlarını gözeten bir varlık olmasını ifade edilirken, toplumdaki çıkar çatışmalarını engellemek amacıyla, toplum içinde bir düzen (ahenk) oluşturulması gerekmektedir. Bu genel kabul gören sözleşmenin ortaklaşa olarak toplumu oluşturan insanlar (bireyler) tarafından yapılmış olması ortaya temel bir sözleşme çıkartması ve buna uyması gerekmektedir. Bu toplum sözleşmesine uyulmama durumunda ise, ahlaktan söz etmek imkânsızdır. Çünkü gerçekte uygulanacak olan ahlak dışı ve ahlak dışı kuralların kişisel çıkarların önüne geçtiği bir ortam ile karşı karşıya kalınmaktadır.

“Kantçılıkta, saf aklın varsayılan buyrukları dar öz çıkarın karşısında durur. Böylelikle, iki durumda da, ahlâk öz çıkardan ayrı bir şey olarak görülür. Taban tabana zıt bir yaklaşıma göre ise, ahlâklı davranarak aslında öz çıkarımıza hizmet ederiz; ahlâk zımni bir toplumsal sözleşmeye dayanır. Bu anlatımın sorunu şudur: Eğer insanlar bir sözleşme ortaya çıkarabiliyorlarsa, zaten bir ahlâk anlayışları var demektir çünkü bir sözleşme yapmak bağlayıcı bir şeyin ve sözleşmeye uyup uymadığına göre doğru ya da yanlış olan davranışın kabulünü

⁴³ Nuttall, a.g.e., s.228

⁴⁴ A.g.e., s.230

getirir. Ne ki, bir ahlâk anlayışı olmadan kişi ahlâka temel oluşturacağı varsayılan sözleşmeyi ortaya çıkaramaz ve bu yüzden de insanların ahlâklı hale gelmelerinin bir yolu yoktur.”⁴⁵

Böyle bir durumda ise, ahlak felsefesinin (etik) içinde bir çekirdek gibi yer alan ahlâkın, sahip olduğu karakteristik öze göre şekil alan ahlâk felsefesinden doğan mesleki boyuttaki meslek etik (ahlâk) ilke ve kurallarının gelişiminin kişisel çıkarlara bırakılması ayrı bir sakınca yaratacaktır.

Bu anlam içinde, denetimi ve uygulamasında çıkar hesaplarının ağırlıklı olacağı bir anlayışın temel alınarak ahlâk felsefesi üzerine inşa edilen ahlâk ve ahlâk ile ilişkilendirilen meslek ahlâkının (meslek etiği) post-modern bir görüşte etki gücü zaten kişiye bağlı olduğu için sınırlıdır. Çünkü o kişi materyalist çağın koşullarına uyum göstermek ve ayakta (belki hayatta) kalabilmek için mücadele eden bir “akıllı hayvan” olarak görülmektedir.⁴⁶ İnsan, “hayvansal” bir sınıflandırma içine sokulduğunda ise zaten ondan ahlâk ve ahlâk felsefesinin ve ayrıca toplumsal ve kurumsallıktan doğan meslek ahlâkının temelini oluşturan “vicdan” özelliğinin olmayacağı açıktır. Çünkü hayvan içgüdüsel olarak sadece doğadaki varlığını sürdürmek için menşesine bakmadan ne bulursa yemek, çiftleşmek, saldırmak (vahşi ise öldürmek) zorundadır.

Oysa insan kendisini doğuşundan itibaren şekillendiren değerler ile yaşamını sürdürmektedir. Akıllı olma üstünlüğünü hayvani güdülere yönelik kullandığında ise, çevresi, toplumu, devleti kendisini diğer bireylere zarar vermemesi için hareketini sınırlamaya itmek veya cezalandırmak durumundadır. İnsanın sadece kendisi için yaşaması ona sadece kısa, belki de orta vadeli çıkar elde etmesine yardımcı olsa da eğer bir toplumda kurallar adil bir şekilde işliyorsa uzun bir süre akılcı olarak kabul edilmesi imkânsızdır.

⁴⁵ A.g.e., s.231

⁴⁶ A.g.e., s.17

Bu bağlamda, post-modern yaklaşımlar toplumsal olayların ve sorunların analiz ve çözümlerinde katkı sağlasa da, topluma katkısında içinde özsel ve doğal olarak var olan vicdan çekirdeğinin çıkarıldığı bir bireysel ve de toplumsal mahsulden ürün alınamayacağına nedenselliği üzerinde ayrıca durulması gerekmektedir.

1.2. Bazı Sosyologların Ahlâk Kavramına Yaklaşımları

Ahlak, yakınçağ sosyologlarının da incelemelerde buldukları bir konu olmuş ve ahlak-toplum ilişkisi sosyal ahlak sosyolojisinin konusunu oluşturmuştur.

Bu çerçevede, bu bölüm içinde “inceleme evrenimiz kapsamında sınırlayarak” belli başlılarının görüşlerine yer verdiğimiz ve ileri ki bölümlerde de çalışmamız kapsamında atıfta bulunacağımız sosyologların ahlakla bağlantılı yaptığı çalışmalarını ve düşüncelerini kısaca vermekte yarar görmekteyiz.

—Bu sosyologlardan Herbert Spencer (1820–1903) bireyciliğe büyük önem veren “laissez-faire” görüşünü 1851 yılında ilk kitabı “Social Statics, veya the Conditions Essential to Human Happiness” adlı eserinde dile getirmiştir.⁴⁷ Sosyal Statik kavramı esas itibariyle, Auguste Comte’dan ödünç alınmış bir terimdir. İnsan evrimi ve gelişimi ile toplumsal düzen arasında bağlantı kurmuştur. Spencer, bu çalışmasında alışkanlıkların katılımlar yoluyla kuşaktan kuşağa geçtiğini ileri süren Lamarckian evrim teorisi görüşünü temel alarak, insan özgürlüğünün gelişimi ile bireysel özgürlüklerin savunmasını bir araya getiren bir görüş ortaya koymuştur.

⁴⁷ Herbert Spencer, **Social Statics**. (London: Chapman, 1851)

Sosyal Darwinist⁴⁸ olarak da tanımlanan Spencer, Auguste Comte'un pozitivizminden etkilenerek, sentetik metot uygulamıştır. Bilim ve felsefenin bireyciliği geliştirdiğini ve “bireyler toplumun değil, toplum bireylerin yararı için vardır” ilkesi ile birey-toplum ilişkisini vurgulayarak özgür kılınan bireyin toplumun gelişimine katkı sağlayacağını ve bunun neticesinde de özgür bireylerden oluşan toplumun ve dolayısıyla toplum içinde yer alan toplumsal kuralların evrimleşmesinin “bireyleşme” sürecine bağlı kalacağını belirtmiştir.⁴⁹

Dolayısıyla Spencer'in ütopyik toplumunda ahlaki değerlerin tümü bilimseldir, evrimleşmiştir, sonuçta bilimsellikte doğruluğu ifade etmektedir. Öyleyse bilimselliğe göre hareket etmek sosyal ahlaka evrimleşmiş bir biçimsellik getirecektir.

-“Laissez-faire” ilkesini, bireyciliği ve toplumsal refah için rekabet olgusunu destekleyen William Graham Sumner'de (1840-1910) toplumsal bir evrim anlayışını destekler. Sosyal Darwinizm ile liberal görüşü birleştiren Sumner'in ortaya koyduğu ve desteklediği ahlak anlayışında zayıfın korunması söz konusu değildir. Zenginden alınıp fakirin desteklenmesine, devletin sosyal yardım anlayışına karşıdır. Görenekler kişinin alışkanlıkları olduğu için, kişinin gelişimine ve yaşam savaşımına olanak verecek bir şekilde değişmelidir. Sağlamların ayakta kalacağı toplumda, toplum sağlam bir temel üzerinde yükselecektir. Rekabet ve kültürel canlılığının olacağı toplumda bireylerin ahlaki davranışı da bu biçime uygun olarak işleyecektir. Bireylerin ahlak anlayışı çalışmaya, üretmeye dayalı olacak ve üretimin de desteklenmesi gerekecektir.⁵⁰

⁴⁸ Sosyal Darwinizm konusunda bkz . Great Jones, **Social Darwinism and English Thought: The Interaction between Biological and Social Theory**, (Brighton, 1980), (Online), (erişim tarihi 11 Kasım 2001), (<http://www.dur.ac.uk/d.m.craig/imagrace.htm>)

⁴⁹ Herbert Spencer,**The Principles of Sociology**., (3 vols. London : Williams and Norgate, 1882-1898), [A System of Synthetic Philosophy, v. 6-8] ; Spencer, Herbert. **The Principles of Ethics**.,(2 vols. London: Williams and Northgate, 1892). [A system of synthetic philosophy ; v. 9-10] ; (erişim tarihi 11 Kasım 2001) (<http://www.utm.edu/research/iep/s/spencer.htm>)

⁵⁰ Joseph Boland, “William Graham Sumner-- Social Darwinism and neo-liberalism in defense of laissez-faire capitalism” , **U.S. Political Thought**, Lecture 12, Novembre 9,1995, PS308, (Fall 1995), Department of Political Science, University of Oregon ; bkz William Graham Sumner, (erişim tarihi: 20 Kasım 2001),

-Edward Westermarck (1862-1939), 1906-08'de yazdığı "Ahlak Fikirlerinin Orijini ve Gelişimi (The Origin And Development Of Moral Ideas)" adlı kitabında ahlakın evrimi üzerinde durmuştur. Düşüncelerinin üzerinde Darwinizm'in de etkisi görülen Westermarck⁵¹, göreneksel ahlak anlayışını öznelci ahlak veya görecelikle değiştirilmesi gerekliliğini savunmuştur. Westermarck, toplumsal ödüllendirmeler doğrultusunda, ahlaki yargıların başkalarına yapıştırılan bir etiketleme ve onaylama ve reddetme nesnel duygusu ile ilintilendirilebileceğini düşünmektedir. Nesnel geçerliliği olmayan ahlaki yargıların uzun bir gelişimin ürünü olarak, toplumsal heyecanlara dayalı olduğunu ve farklı bireylerde değişebileceğini öne sürerek genel ahlaki doğruların olmadığını belirtmiştir.⁵²

"Göreceli Etik" (Ethical Relativity, 1932) kitabında ise, ahlaki yargılar, ahlaki olgular konusunda ortaya konan doğru veya doğru olmayan önermelerdir, görüşüne itiraz etmiştir. Westermarck'a göre, ahlaki yargılar, konuşmacının (hatibin) duyguları bahis konusu olduğunda delil olarak kabul edilebilir, fakat bu görecelik öznellik ifade etmez, çünkü ahlaki duygular başkalarına atfedilendir.⁵³ Kısaca, ahlak aslında sosyolojik ve psikolojik bir disiplindir ve genel ahlaki doğrular yoktur.

(<http://www.uoregon.edu/~jboland/>) ; (http://www.uoregon.edu/~jboland/lect_12.html) ; Robert C. Bannister, "William Graham Sumner" (30 Octobre 1840-12 April 1910), Swarthmore College (Online), (erişim tarihi: 20 Kasım 2001), (<http://www.swarthmore.edu/SocSci/rbannis1/Sociology/Sumner/texts.htm>)

⁵¹ Edward Westermarck The Origin And Development Of The Moral Ideas Vol. 1-2, (1906) (Online) (erişim tarihi 19 Kasım 2001) (<http://www.kirjasto.sci.fi/ewester.htm>)

⁵² Edward Westermarck, The History Of Human Marriage, Part I: The Origin Of Human Marriage, (1889), (Online) (erişim tarihi 20 Kasım 2001) , (<http://www.kirjasto.sci.fi/ewester.htm>) ; Jukka-Pekka Takala, "A short presentation of Edward Westermarck", Marriage, Morality And Emotions -- Updating Edward Westermarck, An International Symposium, Helsinki, Finland, November 19-22, 1998, Organized By The Westermarck Society, (erişim tarihi 9 Mart 2002) (http://www.helsinki.fi/~jtakala/wmc_presentation.html) ; Takala, a.e., The History of Human Marriage (London: Macmillan, 1st one-volume edition, 1891; 5th, 3-volume edition, 1921) , (erişim tarihi 9 Mart 2002), (http://www.helsinki.fi/~jtakala/wmc_presentation.html)

⁵³ Edward Westermarck, Ethical Relativity, 1932 ; (erişim tarihi 24 Kasım 2001) (<http://www.kirjasto.sci.fi/ewester.htm>) ;Marriage, Morality And Emotions -- Updating Edward Westermarck An International Symposium Helsinki, Finland, November 19-22, 1998, organized by The Westermarck Society ; (erişim tarihi : 9 Mart 2002), (http://www.helsinki.fi/~jtakala/Westermarck_symposium.html)

—Sosyoloji teriminden ilk kez bahseden ve pozitivizmin kurucusu olan Auguste Comte'un felsefesinde, sosyal yaşamda düzenin sağlanması, ilerilik ve başkaları için yaşanması gerekliliği vardır.

“Pozitivizm özde zorunlu olarak birbirinden ayrılamayan; biri akılcılık ve toplumculuğun bir arada bulunduğu aynı evrensel sistemin temelini ve diğeri ise gagesini oluşturan, bir felsefe ve bir politikadan oluşmuştur... Diğer taraftan, olayların doğal akışı günümüzün büyük krizlerini etkilediği ölçüde, siyasi nitelikteki reorganizasyon, fikirler ve gelenekler yeniden oluşmadığı takdirde zorunlu olarak mümkün görülmemektedir. Bu yüzden, bütün insani düşüncelerin gerçek bir şekilde sistemleştirilmesi bizim ilk toplumsal ihtiyacımızı oluşturur, bu da tabii ki, toplumda düzenin sağlanması ve ilerilik anlayışı ile göreceli olmalıdır. Bu çok büyük felsefi ihtimamın dereceli olarak tamamlanması bütün Batıda kendiliğinden yeni bir ahlaki otoritenin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Kamu hayatında olduğu gibi özel hayatta, hatta her yerde sabit yargı ve davranış ilkelerini içeren aynı tarz bir genel eğitim ilerlemiş olan değişik nüfusları birbirine kenetleyecektir. Bu gelişmeler sonucunda da, ahlaki otoritenin kaçınılmaz etkisi toplumsal reorganizasyonun son şeklini almasını sağlayacaktır. Böylece, akılcı hareket ve toplumsal çalkantı her geçen gün daha fazla dayanışma ile insanlığın seçkin tabakasını, Ortaçağın vaktinden önce denemeye çalıştığı harika taslaktan hem daha tutarlı ve hem de daha ilerici olan gerçek bir spiritüel iktidarın kesin olarak ortaya çıkışına doğru yönlendirmektedir.”⁵⁴

Comte'un ahlak anlayışında, pozitivist ve modern değerlerle temelde kendi için değil başkaları için hareket eden toplumun her zaman ilerici olacağını, bunun oluşabilmesi için de toplumun bilimsel çalışmalarla yeniden organize edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

“Bir sosyal sistemin sona ermesiyle, tüm olgunluğuna erişmiş kendini yeniden tesis eden yeni bir sistem meydana gelmektedir... Bu duruma uygun olarak, bugün toplumu iki farklı hareket tarzı alt üst etmektedir. Bunlardan birisi organizasyon bozukluğu, diğeri ise organizasyonun yeniden kurulması çabalarıdır. İzole edilmiş olarak varsayılan birincisi ile (toplum) gelecekte vuku bulacak ve kaçınılmaz bir erime ile kendisini tehdit ediyor görünen derin bir ahlaki ve siyasi anarşiye doğru sürüklenmektedir. İkincisi ile insan türünün doğasına daha uygun olan nihai toplumsal evreye doğru gitmektedir. Bu nihai evrede bütün başarıyı

⁵⁴ Auguste Comte, **Système de Politique Positive ou Traité de Sociologie, Instituant la Religion de l'Humanité**, (Tome Premier, Préambule générale, Paris, La Librairie Scientifique-Industrielle De L. Mathias, Juillet 1851), s.2 ; (erişim tarihi 9 Mars 2002), (<http://membres.lycos.fr/clotilde/etexts/ensemble/intro.htm>)

sağlayacak imkânlar her türlü gelişimlere ve doğrudan uygulanmalarına açık olmalıdır. En gelişmiş milletler tarafından yaşanan büyük kriz, birbirine zıt bu iki eğilimin bir aradaki mevcudiyetinde hayat bulmaktadır. Anlaşılabilmesi için söz konusu olan durum işte bu iki taraflı bakış açısı içinde dikkate alınmalıdır.”⁵⁵

Comte akılcılığa, pozitivismine üç evrede ulaşılacağını belirtmektedir. Bunlar, teolojik, metafizik ve pozitif evredir.

“Teolojik evrede, insan aklı insanın özü olan doğasını, ilk ve nihai sebeplerin (kaynağı ve maksadı) etkilerini –kısaca, mutlak bilgiyi– araştırırken tüm olayların, doğüstü varlıkların anında müdahalesi ile meydana geldiğini var sayıyor... Birinci evrenin sadece değişimi olan metafizik evrede, akıl, doğüstü varlıklar yerine, soyut güçler, tüm oluşumların doğasında mevcut olan gerçek varlık (yani kişiselleştirilmiş soyut kavramlar) ve her türlü doğal olayı yaratma yeteneği olarak varsayılmıştır. Doğal olayların açıklaması olarak adlandırılan bu evrede verilen her referans kendi varlığı ile ilişkilidir. Son evre olan pozitivismde ise, mutlak kavramlara, evrenin kaynağına ve hedefine ve doğal olayların nedenine erişildiği için akıl boş araştırma yapmaktan vazgeçer ve kendini bunların kanunlarını, kurallarını incelemeye adar—yani diğer bir deyişle bunların arasındaki silsileyi ve benzerlikleri inceler. Yeterince bir araya gelmiş olan sonuç çıkarma ve gözlemlerde bulunma eylemleri bilginin araçlarıdır. Olayların açıklanmasından söz edildiğinde anlaşılması gereken şey basitçe tek bir doğal olay ile bazı genel olaylar arasındaki bağlantının kurulmasıdır. Bilimin ilerlemesi ile bu sayı (olaylar) azalmaktadır”.⁵⁶

Yani Marksizm’in aksine materyalist olmayan Comte’un pozitivisminde, insanlığın ilerlemesi bilimin ilerlemesiyle orantılıdır.⁵⁷ Bu ilerleyişi sağlayan tabii ki insani sistematize edecek olan gerçek felsefe yoluyla sağlanır.

Çünkü “...Gerçek felsefe, aynı anda, mümkün olduğu kadar tüm insani, bireysel ve özellikle de kolektif varlığı, düşünce, duygu ve davranış yönleriyle karakterize eden üç olgusal düzen içinde sistematize etmeyi

⁵⁵ Auguste Comte, "Plan des travaux scientifiques nécessaires pour réorganiser la société" (1822), Paris, (erişim tarihi: 9 Mart 2002), (<http://membres.lycos.fr/clotilde/etexts/opuscule/plan1.htm>), ; Dans le recueil "Auguste Comte, Philosophie des sciences", présentation, choix de textes et notes par Juliette Grange, Paris, Gallimard, coll. " Tel ", 1995; Dans l'édition collective "Ecrits de jeunesse 1816–1828, suivis du Mémoire sur la Cosmologie de Laplace", Paris, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales & Vrin, 1970; Auguste Comte, "Plan des travaux scientifiques nécessaires pour réorganiser la société" , Introduction, (Mai 1822), (Online), (erişim tarihi 9 Mart 2002), (<http://membres.lycos.fr/clotilde/etexts/opuscule/plan1.htm>)

⁵⁶ **Auguste Comte and Positivism: The Essential Writings**, Ed. Gertrud Lenzer, (New York, Harper, 1975),s. 71–86

⁵⁷ Murat Sarıca, **Siyasi Düşünce Tarihi**, (Sekizinci Baskı, İstanbul, Gerçek yayınevi, 1999), s.118–119

önerir. Tüm bu görünüm altında, insanlığın temel gelişimi gerekli olarak kendiliğinden doğal olarak meydana gelmektedir ve doğal hareketinin doğru değerlendirilmesi, yalnızca bizlere akılcı bir müdahalenin temeline ortam hazırlar. Fakat bireyin kendi başına bırakılarak tamamıyla yalnız kalmasının söz konusu olması durumunda, kendisine ait kâfi derecede karışık alan içinde yer alan kısmi sapmaları, ölümcül gecikmeleri ve ciddi kopuklukları aza indirmek amacıyla, bu kapsam içine katabileceğimiz sistematik değişikliklerin en azından önemli bir değeri vardır. Bu zorunlu müdahalenin sürekli gerçekleşmesi siyasetin temel sahasını oluşturmaktadır. Bununla beraber, doğru kavrayış ancak sürekli olarak kendinden genel saptamaları mükemmelleştiren felsefeden doğar. Bu ulaşılabilecek hedef için, felsefenin kendine mahsus olan vazifesi, teorik kavramı tam bütün bir birime dönüştürebilmek amacıyla, bütün insani varlığa ait parçaları diğerleri ile koordine etmekten ibarettir. Böyle bir sentez doğal ilişkilerin bütününe doğru olarak temsil ettiği ölçüde gerçek olarak kabul edilebilir. Bunun akılcı bir incelemesi de böylece bu oluşumun gerekli koşulu olmaktadır. Eğer felsefe, bu sistematize edilmesinin dışında farklı bir şekilde aktif yaşam üzerinde doğrudan etkide bulunmaya çalışsaydı, kötü bir şekilde, tüm bu pratikteki gelişimin yasal tek bir hâkimi olan siyasetin kendi yüklediği gerekli misyonuna zarar verecekti. Bu büyük organizmanın bu iki büyük önemli işlevi arasında, sürekli bağ ve makul bir ayrışma aynı zamanda, doğal olarak felsefenin belirgin uygulamasını ve siyasetin genel kılavuzluğunu oluşturan sistematik ahlak içinde bulunmaktadırlar. Spontane ahlakın, yani duygular bütününe ilham verdiği ahlakın, devamlı suretle birinin araştırmalarına ve diğerin de teşebbüslerine hâkim olmalıdır...⁵⁸

Comte'un ahlaki değerlendirmelerinde bu pozitivizm anlayışı temel teşkil eder. Felsefe, eşittir pozitivizm demektir. Körü körüne bir yargılama yoktur, davranışlar bilimsel bir elekten geçirilir. Pozitivizm ile sistematize edilen insan zaten davranışları, düşünceleri ile doğruya ulaşan ve doğru hareket edendir. Batı'nın anarşik bir demokrasiden ve gerici bir aristokrasiden kurtulması ve "sosyokrat" (toplumcu)⁵⁹ bir toplumun kurulması ile bu ideal ile gerçekleşecektir.⁶⁰

⁵⁸ Auguste Comte, **Système de Politique Positive Ou Traité de Sociologie**, Instituant la Religion de l'Humanité, (Tome Premier, Première partie, Esprit fondamental du positivisme, Paris, La Librairie Scientifique-Industrielle De L. Mathias, Juillet 1851), s.8 ; veya bkz. (erişim tarihi 9 Mart 2002) (<http://membres.lycos.fr/clotilde/etexts/ensemble/chap1.htm>)

⁵⁹ "Sociocratie" Comte tarafından ortaya konan bir tanımlamadır.

⁶⁰ Auguste Comte, **Catéchisme positiviste, Préface**, (Paris, le 25 Charlemagne 64, dimanche 11 juillet 1852), (erişim tarihi: 2 Nisan 2002), (<http://www.multimania.com/clotilde/etexts/catechisme/index.htm>)

Öyleyse, “...Doğu ve Batı teolojinin ve metafiziğin dışında entelektüel ve ahlaki dünya görüşlerini sistematik temellere oturtmak zorundadır.”⁶¹ Ancak, Comte’un ahlak anlayışında toplumu tamamen serbest bırakmak da yoktur, toplum, dolayısıyla onun parçası olan bireyin denetimini teknokratlar ve bilim adamları tarafından yapılacaktır. Onların pozitivizmi bireyin pozitivizmden daha üstündür. Daha doğrusu birey topluma tabiidir, birey toplum için yaşar ve önemli olan toplumun bekası ve geleceğidir.

- Comte’un deneysel ve nesnelci felsefesinden etkilenen ancak toplumu teknokratlar ve bilim adamlarından meydana gelmiş bir denetime bırakan teorisine karşı gelen bireyci olan John Stuart Mill’in ahlak anlayışı ise “faydacılık”⁶² üzerine kurulmuştur.⁶³ Buradaki faydacılık hazzı (zevke), mutluluğa ulaşmaya çalışmak ve bu ilke doğrultusunda davranışlarını düzenlemeye dayanır. Bu görüşün uygulanması ise o kadar kolay değildir. Çünkü farklı yöndeki eğilimler ve yönlendirmeler bireyleri bu ahlak anlayışına göre hareket etmektan alıkoyar. İnsanların ruhi zevkleri bedeni zevklere tercih etmesi durumunda daha özgür hareket edebileceğini ve davranışlarını belli bir maddecilik anlayışına bağlı kalmadan çözümleyebileceğini Mill savunmaktadır.⁶⁴ Bu noktaya da kolay varılmamaktadır.

⁶¹ Comte, Catéchisme positiviste, ,Préface, a.g.e

⁶² “En etkin ahlâk teorisi Bentham ve Mill’in geliştirdikleri ama çok sayıda modern sözcüsü de olan faydacılıktır. En yalın haliyle faydacılık kişinin daima en çok insan için en büyük mutluluk elde edecek şekilde davranması gerektiğini savunur. Tarihsel bakımdan, mutluluğun anlamı ve mutluluğa tercih edilebilecek başka şeylerin olup olmadığı çok tartışmalıdır. Bununla birlikte, faydacılığın tüm farklı versiyonlarının ortak özelliği şudur: Ahlâki eylemler sonuçlarına bakılarak yargılanabilir.” Bkz. Nuttall, a.g.e., s.20

⁶³ Mill faydacılığı on ilkeye ayırmıştır. Bu ilkeler : “Bir eylemin doğru ya da yanlış olduğuna karar verebilmek için olası sonuçlarına yoğunlaşmak gerekir. 2. Eylem kuralları, onlara uyacak bireylerin karakterlerinden kaynaklanmalıdır. 3. Eylemlerin doğruluk oranı arttıkça, mutluluk da artar; azaldıkça mutluluk da azalır. 4. Mutluluk, acının yokluğu ve hazzın varlığı olarak tanımlanabilir. 5. Her insan kendi mutluluğunu arzuladığı sürece, bu onların sonul mutluluğa ulaşmaları için yeterli bir nedendir. 6. Mutluluk, insan eyleminin biricik amacıdır ve onun ölçütü ahlaki oluşudur. 7. Mutluluk, bireyin kendi mutluluğunun değil, davranışın doğruluğun belirleyicisidir. Ancak bunlar birbirleri ile ilişkilidir. 8. Eylemin fayda derecesi, mutluluğu yaratabilir ya da mutsuzluğu önleyebilir. 9. Bir eylemin etik bakış açısı ile doğru sayılması için, eylemin sağladığı toplam faydanın, bireyin yapacağı başka bir eylemin sağlayacağı toplam faydadan daha büyük olması gerekir. 10. Faydacılık birbirine zıt etik yükümlülükler arasından seçim yapmada, genel bir hakemlik işlevi görür.” Bkz. İnyet Pehlivan Aydın, **Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik**, (2. Baskı, Ankara, Pegem Yayıncılık, Şubat 2001), s.21-23

⁶⁴ Adnan Güriz, **Faydacı Teoriye Göre Ahlak ve Hukuk**, (Ankara, Ajans Türk Matbaası, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, no.184, 1963), s.130

“Felsefenin doğuşundan beri, “summun bonum”⁶⁵ veya ahlakın temeli ile eş olan sorgulama kurgusal düşüncede (speculative thought) en önemli sorunu oluşturarak, en kabiliyetli entelektüelleri meşgul etmiş ve onları, birini diğeri ile bir savaşın eşiğine sürükleyen fırka ve ekollere bölmüştür. Ve iki bin yıldan daha fazla bir zamandan beri, aynı tartışmalar devam etmiştir. Felsefeciler aynı mücadele bayrağı altında henüz bir arada dururken, ne düşünürler ne de baştanbaşa tüm insanlık aynı konu üzerinde, -genç Sokrates’in yaşlı Protagoras’u dinlediği ve sofist olarak adlandırılan popüler ahlaka karşı faydacılık teorisini ispat ettiğinden- (eğer Platon’un diyalogu gerçek bir sohbet üzerine tesis edilmiş olsaydı)- daha fazla uzlaşma sağlamaya yakın görülmemektedirler.”⁶⁶

Esas gaye faydacılıktır, bu faydacılık ahlakı, zevk (haz) ve mutluluğa ulaşmak için de Machiavelizm’de olduğu gibi tüm yolların mubah, açık olduğu ve olumsuz etkilerini düşünmeden yararlanma anlamına gelmez.⁶⁷ Çünkü Mill, “ memnun, tatmin edilmiş bir domuz olmaktansa memnun edilmemiş bir insan olmak ve mutlu bir deli olmaktansa bir mutsuz bir Sokrates olmak tercih edilir...”⁶⁸ ilkesi ile insanın kendi ilkelerinden asla ödün vermemesini savunur. Daha doğrusu diğeri bir deyişle, adil karar verebilmek ve çıkarlarını kendisini yönlendirmekten çok doğruyu ve hakkaniyeti tüm çıkarların üzerinde tutabilmek lazımdır. Onun için de önemli olan bireyin özgür olabilmesi ve bu özgürlüğünü doğruları söylemek için kullanabilmesidir. Çıkarlar doğrultusunda veya kendisine gelecek bir zarardan dolayı doğru olanı savunamamak ahlakilikten (etik değerlerden) uzakta olmayı gösterir.

Parkinson’un saptamasını temel alırsak, yine bu ölçüler doğrultusunda çağrı yapan Mill’in felsefesine göre;

⁶⁵ En yüksek iyilik

⁶⁶ John Stuart Mill , Utilitarianism, Chapter 1, (1863), (erişim tarihi : 3 Nisan 2002), (<http://www.ea.pvt.k12.pa.us/htm/ethics/mill-utilitarianism.pdf>), s.1

⁶⁷ Machiavelizm konusunda daha geniş bilgi için bkz. Nicolas Machiavel, **Discours Sur La Premiere Decade De Tie-Live**, (Traduit de l’Italien par Toussaint Guiraudet), (Paris , Flammarion, 1985) ; Nicolas Machiavel, **Le Prince**, Traduit par Y.Lévy, (Paris, Flammarion, 1985)

⁶⁸ Mill , Utilitarianism, Chapter 1, (1863),s.9

“Tek tek düşünürlerin kendilerine özgü ilkelerinden ayrı olarak, dünyada, toplumun birey üzerindeki gücünü aşırı derecede artırma eğilimi vardır. Bu, hem düşünce gücüyle, hem de yasalarla yapılmak istenmektedir. Dünyada yer alan değişikliklerin eğilimi, toplumu güçlendirmek ve bireyin gücünü azaltmak olduğu için, bu sinsice el uzatma birdenbire kaybolacak bir kötülük değil, tersine, gittikçe büyüyecek bir kötülüktür..İster yöneticiler, ister vatandaşlar olsun, insanların kendi düşünce ve eğilimlerini bir davranış kuralı olarak başkalarına zorlamaları, insan tabiatının en iyi ve en kötü duygularınca kuvvetle desteklenmektedir...

Eğer biri dışında bütün insanlık aynı düşüncede olup da o tek kişi öbürlerine zıt bir düşünceye sahip bulunsa, insanlığın o tek kişiyi susturmaya kalkışması, eğer elinde güç olsaydı o tek kişinin bütün insanlığı susturmaya kalkışması kadar haklı kabul edilemeyeceği bir durumdur.”⁶⁹

Mill, bu görüşünü savunmak için Sokrat ve Hz. İsa örneklerini göstererek, zamanında çoğunluk tarafından reddedilen gerçeklerin ve doğruların tek kişi tarafından savunulduğunu söyleyerek kendi düşüncesini kanıtlama yoluna gitmektedir.⁷⁰ Bu kıyaslamayla da çoğunluğun veya otoritenin kabul etmediği doğruların yanlış, gerçeklerin ise gerçek dışı olduğunu göstermez.

Bu vesileyle, birey mutluluğa ulaşmaya çalışmalıdır. Mutluluğa ulaşan birey her şeyi aşmıştır. Çünkü onun dünyası mutluluk üzerine kurulmuştur. Mutluluk üzerine kurulan bir dünyada da ahlak dışılıktan bahsetmek imkânsızdır.

“Fayda ve en büyük mutluluk ilkesini ahlakın temeli sayan kuram, hareketlerin mutluluğu artırma eğilimine dönük olduğu oranda doğru ve mutluluğun aksi bir ortamı yaratma eğilimi olduğu sürece de yanlış olduğunu kabul eder. Mutluluk, zevkin (hazzın) varlığını ve acının yokluğunu; mutluluktan yoksunlukta, acıyı ve zevkin yokluğunu ifade eder”.⁷¹

Netice itibariyle, Mill'in ahlak anlayışında ahlakın temel ilkesi zevkin iyiliğidir. Hocası Jeremy Bentham gibi Mill de insanların mutluluğu arzu ettikleri gözleminden mutluluğun

⁶⁹ C.Northcote Parkinson, **Siyasal Düşüncenin Evrimi**, Çev. Mehmet Harmanlı, (İkinci Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi,1984), s.200

⁷⁰ A.e. , s.200

⁷¹ Mill , Utilitarianism, a.g.e. s.6

arzu edilmesi gerektiği neticesine varmaktadır.⁷² Ancak, M. Özgen'in saptamasında altının çizildiği gibi, Mill "toplumsal mutlulukla, bireysel mutluluk arasında bir koşutluğun bulunduğunu ve toplumsal mutluluğu sağlamaya çalışmanın, ahlaki eylemlerde temel ilke olduğunu öne sürer".⁷³

Diğer taraftan da, "John Stuart Mill, Jeremy Bentham'ın zevk ilkesini çok basit bulmuştur. Mill, zekâ ve hayal gücünden kaynaklanan zevkleri fiziksel zevklerden daha üstün tutmuştur."⁷⁴

"Faydacılığa karşı yönetilen diğer bir suçlama da bu mesleğin her şeyi hazza, hem de en kaba şekliyle düşünülen hazza indirdiğidir. Değerli bir yazarın dediği gibi aynı çeşit insanlar ve çok defa aynı kişiler, kuramı fayda kelimesi haz kelimesinden önce geldiği zaman tatbikata hiç elvermeyecek şekilde kuru, haz kelimesi fayda kelimesinden önce geldiği zaman ise haddinden fazla tatbikata elverişli, shevi sayarak aleyhinde bulunuyorlar.

Bu sistemle meşgul olanlar bilirler ki Epikuros'tan Bentham'a kadar bütün faydacı yazarlar fayda kelimesini hazza tamamen zıt bir şey değil, fakat ıstıraptan uzak, kendiliğinden haz olarak anlamışlardır. Faydayı da hoşya veya süslüye zıt tutacakları yerde, faydalının daima başka şeyler arasında bu manaya delalet ettiğini söylemişlerdir. ...Faydacılık kelimesinin bu bozuk manası halk arasında yayılmıştır. ...Fayda yahut en büyük saadet ilkesini ahlakın temeli olarak kabul eden görüş, hareketlerimizi, bize vermekte oldukları saadet nispetinde iyi sayar. Saadetin zıddı olan şeyleri getirdikleri nispette fena görürüz. Saadetten haz yani ıstırapın yokluğu kasdolunur."⁷⁵

Çalışmamızın "Meslek ahlakı" başlığı altında da ayrıca üzerinde duracağımız modern sosyolojinin kurucusu kabul edilen Emile Durkheim'in ahlak üzerinde yaptığı çalışmalar ve dolayısıyla ahlak felsefesine (etik) getirdiği katkılar da önemli boyuttadır.

⁷² Güriz, a.g.e., s.129

⁷³ M. Özgen, Gazetecinin Etik Kimliği..., a.g.e., s.39

⁷⁴ Arslan, ag.e., s.20

⁷⁵ "J.S. Mill , **Faydacılık**, (İstanbul , MEGSB yayınları, 1986)," Arslan, ag.e., s.20'deki alıntı

Durkheim'in tüm çalışmaları, sosyoloji tarihinde önemli yer tutan saptamaları ve verdiği derslerin temelini ahlak meselesini incelemek ve çözümlenmeye çalışmakla dolu olup, temel olarak toplumun hastalığında ahlaki değerlerden uzaklaşıldığını ileri sürmektedir.

Ancak bu saptamalarını Toplumsal İş Bölümü (Division du Travail Social) eserinde vurguladığı gibi "... Her şeyden önce ahlaki yaşamın olaylarını pozitif ilimlerin metoduna göre ele alan çaba..."⁷⁶ ile olayları analiz etmektedir. Diğer bir söyleşiyle, Durkheim, sosyolojik boyutta ahlaki ve ahlaki pencereden de toplumu incelerken bilimsellikten uzaklaşmadığının ve bilimsel olarak inceleme yaptığının altını çizmektedir. "Bizim istediğimiz ahlaki ilimden çıkarmak değil, ahlakın ilmini yapmaktır. Bu ise tamamıyla başka bir şeydir..."⁷⁷, diyerek, krizde olduğunu savunduğu ahlakın toplum içindeki yerini sorgulamaktadır. Bunun yapılması gereklidir, çünkü toplum içinde yitirilen ahlak kavramı, hastalığın ve dolayısıyla toplumsal krizin temelini oluşturmaktadır.

"Ahlaki gerçek, tüm gerçekler gibi, iki farklı bakış açısı ile incelenebilir. Onu tanımaya ve anlamaya çalışırız veya onu yargıladığımızı iddia ederiz. Bu sorunlardan birincisi teoriktir ve zorunlu olarak ikincisinden önce gelir. Diğer taraftan, teorik olarak teorik gerçeği inceleyebilmek için, ahlaki olgunun nede var olduğunu tayin etmek gereklidir. Çünkü onu gözleyebilmemiz için, onu neyin betimlediğini ve hangi özelliklerin onu tanıyabilmemize yardımcı olduğunu bilmemiz gerekir..."

Kant'ın⁷⁸ tanımına yakın bir tanımla, sadece deneye dayalı bir analizle, vazife kavramını keşfedeceğiz. Tabii ki, zorunluluk ahlak kuralının özelliklerinden birisini oluşturmaktadır. Fakat Kant'ın söylediğinin aksine, vazife kavramı ahlak kavramını tüketmez."⁷⁹

⁷⁶ Emile Durkheim, **De la division du travail social**, Preface De La Première Edition, 1893, l'Institut Nationale de la Langue Française (INaLF), s.XXXVII, (erişim tarihi : 30 Mart 2002) , (<http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3113/durkheim/divtrav.html>) ; Emile Durkheim, **De la division du travail social, Livre I**, Preface De La Première Edition, 1893, s.32 (erişim tarihi : 6 Nisan 2002), (http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/livres/Durkheim_emile/division_du_t_ravail/division_travail_1.pdf)

⁷⁷ Durkheim, a.e., s.XXXVII ; Durkheim, Livre I, a.e., s.32

⁷⁸ Kant'ın sistemleştirmiş olduğu ilkeler için bkz. dip not.126

⁷⁹ Emile Durkheim, **Détermination du fait moral** (1898), Thèse, s.4-5, (erişim tarihi :8 Nisan 2002), (http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/livres/Durkheim_emile/Socio_et_phil_o/ch_2_fait_moral/fait_moral.pdf)

Bu bağlamda Durkheim temel görüşlerini ortaya koyduğu “İş bölümü” (Division du Travail Social) eserinde düşüncelerini ahlak konusunda dile getirirken, şu görüşlere yer vermektedir:

“Ahlak, - ondan yalnızca doktrinleri değil aynı zamanda gelenekleri de anlamak lazım - şüphesiz bir kriz geçirmektedir. Bundan önceki evreler bu hastalıklı durumun tabiatını ve nedenlerini anlamamıza yardımcı olabilir. Kısa bir zaman içinde toplumumuzun yapısında derin değişiklikler olmuştur. (Toplumlar) büyük bir hızla, tabakalar ve tarihte başka bir örneğini görmediğimiz parçalar halinde özgürleştiler. Fakat şuurlarımızda birincisinin boş bıraktığı alanı doldurmak için diğeri yeteri derecede hızla gelişmeksizin, daha sonra, topluma uygun olan ahlak gerileme kaydetti. İmanımız sarsılmıştır, geleneğin saltanatı yıkılmıştır. Bireyin yargılama gücü kolektif yargılama gücünün hâkimiyetinden bağımsız hale gelmiştir.

Fakat diğer taraftan, toplumsal çalkantı esnasında dağılan işlevlerin tekrar bir araya getirilmesine zaman bulanamamıştır. Birden bire serbest kalan yeni yaşam anlayışı tamamıyla düzenli hale getirilemedi. Özellikle de kalplerimizde uyanan en ateşli adalet ihtiyacını tatmin edecek bir şekilde bir düzenlenemedi. Öyleyse, hastalığın çaresi, toplum durumunun bugünkü koşullarını artık karşılayamayan ve ancak suni ve zahiri bir yaşam sürebilecek olan gelenekleri ve uygulamaları yeniden canlandırmak değildir. Gerekli olan ise, bu anomaliyi (aykırılığı) durdurmak, aykırı hareketlerle birbirleriyle çarpışan bu organları ahenk içinde çalıştırma vasıtasını bulmak, kötülüğün kaynağı olan zahiri eşitsizlikleri git gide yumuşatarak ilişkilerinin içine daha fazla adalet anlayışının girmesini sağlamak olmalıdır. O halde hastalığımız sanıldığı gibi entelektüel düzeyde bir hastalık değildir. Onun daha derin sebepleri vardır. Bugüne kadar tatbik ettiğimiz ahlaki hangi teorik kavram üzerine dayandırmayı bilmediğimizden ıstırap çekmiyor değil, ancak bu ahlakın, bazı kısımlarının da, çaresizce sarsılması ve bize gerekli olan ahlakın da henüz şekillenmemiş olmasıdır. Çekincemiz, vazifemiz gereği bize izafe edilen geleneksel izah tarzını yıkan bilginlerin eleştirisinden dolayı olmamaktadır. Sonuç itibarıyla, onu asla yok edemeyecek yeni bir felsefe sistemi de değildir, fakat vazifelerimizin bazıları olayların gerçekçiliğine göre bundan böyle bir daha oluşturulmadığından, yeni bir disiplinin kurulması ve sağlaştırılması ölçüsünde bu boşa vermişliğin sona ereceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Tek bir kelime ile bugün birinci vazifemiz kendimize bir ahlak edinmektir.”⁸⁰

Durkheim’in toplum yapısındaki incelemeleri kaleme aldığı (Le Suicide) “İntihar” adlı eserinde de sürdürmüştür. Bu çalışmasında yine ahlak meselesinin üzerinde durmuştur. İçinde yaşadığı toplumdaki intihar olaylarının artmasını toplum yapısındaki ahlaki değerlerin zayıflığına bağlamaktadır.

⁸⁰ Durkheim, a.g.e., s.405-406 ; Emile Durkheim, **De la division du travail social, Livres II et III**, 1893, s.32, (erişim tarihi : 6 Nisan 2002), (http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/livres/Durkheim_emile/division_du_travail/division_travail_2.pdf)

Durkheim'e göre ; "İntiharın mevcut durumu ahlaki sefaletin bir belirtisidir".⁸¹ "Tutulduğumuz hastalık büyük bir iktisadi sefaletin değil, kaygı verici bir ahlak sefaletin delilidir"⁸², "Bu tarzda gözümüzün önüne serilen bu ahlaki karakter bozukluğu, cemiyet yapımızın derin bir bozukluğunu göstermektedir"⁸³ biçiminde yaptığı saptamaları açık ve net olarak toplumundaki değerlerin insanları intihar sınırına vardırarak düzeyde bozulduğu sonucuna varmaktadır. Bu saptamada sosyal Darwinizm'in bir etkisi söz konusu olup, ahlak kavramının ve değerlerini kaybetmiş insanların elemine olması intihar yoluyla gerçekleşmektedir.

Toplum bir hastalığa maruz kalmışsa, yaşamlarını güçlü iradeleri ile sürdürmeye çalışan bireylerin ise, topluma yapacakları katkı ve düşünce yapılarının hangi düzeyde sağlıklı kalabileceğinin de sorgulanması, Durkeimist bir analiz içinde düşünülmesi gerekmektedir. Birey-toplum ilişkisi, bireyin ahlak değerlerine bağlılığı ve aynı şekilde toplumunda kendi bünyesinde yer alan bireyi kendisine katkıda bulunacak bir biçimde mevcudiyetini sağlamalıdır.

Bu düzenin ve bu karşılıklı ilişkinin korunması ahlak kavramının toplumda yok olmaması için gereklidir. Bireyi düşünmeyen ve koruyamayan bir toplumda, sağlıklı bireyler bulmak mümkün değildir. Bu bağlamda da neden olarak ortaya konabileceğimiz saptamanın ifadesinde Durkheim ile ilgili şu görüşlere yer verilmiştir;

"Durkheim' a göre, insanlar, arzuları sınırsız olan varlıklardır. Bazı hayvanlardan farklı olarak, biyolojik ihtiyaçları yerine getirildiği zamanda doymazlar. "Daha fazla sahip olduklarında, daha fazla isterler, çünkü elde edilen tatminler ihtiyaçları doyurmak yerine tahrik etmektedir". Söz konusu durum, hayvansal güdünün

⁸¹ Émile Durkheim (1897), **Le suicide. Étude de sociologie**: Livre III, s.9 (erişim tarihi: 6 Nisan 2002) (http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/livres/Durkheim_emile/suicide/suicide_Livre_3.pdf)

⁸² Emile Durkheim, **Meslek Ahlakı**, a.g.e., s.VIII-IX ; Durkheim (1897), **Le suicide. Étude de sociologie**: Livre III, a.g.e, s. 77, (erişim tarihi: 6 Nisan 2002) (http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/livres/Durkheim_emile/suicide/suicide_Livre_3.pdf)

⁸³ Durkheim (1949), a.g.e., s.VIII-IX ; Durkheim (1897), **Le suicide : Étude de sociologie** : Livre III, a.g.e., s. 77

doğal doyumsuzluğunu, ancak insanın arzularının dışsal kontrol, yani toplumsal kontrol ile denetim altında tutulmasını gerektirir. Toplum, insan arzularının üzerinde sınırlar uygular ve “fiziksel ihtiyaçlar için toplum kurumunun oynadığı aynı rolü ahlaki ihtiyaçlar için oynayan düzenleyici bir güç” oluşturur. Kurulu iyi bir düzene sahip toplumlarda, toplumsal denetimler, bireysel eğilimler üzerine sınırlar koyarlar ki, ancak her bir kimse kendi alanında belli belirsiz şekilde bireysel eğilimler üzerine konmuş en üst seviyede belirlenen sınırlar içinde isteklerini gerçekleştirebilirler. Bunun sonucu olarak, her bir kimse sadece kendi alanında muğlâk şekilde, sınırlanmış isteklerini gerçekleştirebilirler ve onun ötesinde hiçbir şey arzu edemezler. Bu durum, arzulara karşı konmuş bir amaç veya bir hedeftir”. Toplumsal kanunlar zarar görürse, bireysel eğilimler üzerindeki toplum denetimin etkisi daha uzun süreli etkili olamaz ve bireyler kendi hallerine bırakılmışlardır. Bu durumu, Durkheim aykırılık olarak adlandırır, Bu terim, bütün bir toplumda göreceli bir kuralsızlığı ifade etmektedir. Anomali, akıl durumu değil, fakat toplumsal yapının özelliğini ifade etmektedir. Bu ise, bireysel arzuların artık daha fazla suretle ortak kurallar tarafından düzenlenmediğini ve sonuç olarak da, bireylerin hedeflerine ulaşmada ahlaki yönlendirme olmaksızın yalnız bırakıldıklarını somutça ortaya koymaktadır... İnsanlar toplumdan koştukları zaman, kendi hallerine bırakıldıkları ve daha önceleri kendilerini toplumdaki yurttaşlara bağlayan bağları gevşediği zaman, bencil veya bireyci olurlar ve intihar ediyorlar...”⁸⁴

Toplum bilimci Durkheim işte ahlaka o kadar önem verir ki, ahlakın kriz içinde olduğu toplumda sosyal olayların temeli de ahlakın kriz içinde olmasına bağlıdır. Bu çerçevede Durkheim’in, birey-toplum incelemesine yönelik 1900 yılında kaleme aldığı, ancak 1937’de yayınlanan “Meslek Ahlakı” eserinde de, ahlak meselesini ekonomi bakımından ele almakta ve aynı sonuçlara ulaşmaktadır. Ahlaki hastalığa maruz kalan toplum bireyleri nasıl bir meslek ahlakına sahip olabileceklerdir? Kriz içindeki bir toplumda gerçekten meslek ahlakı ve sağlıklı bir işlev kazanabilecek midir? Esas itibarıyla, bu Durkheim’e göre de mümkün değildir. Ahlak kavramına her şeyden fazla değer veren Durkheim saptamasında şu görüşlere yer vermektedir;

“...Bir cemiyet müessesesi (ekonomi) bir ahlak disiplini olmaksızın yaşayamaz. Çünkü aksi halde ortada ancak birbiriyle çarpışan bireysel iştahlar kalır. Avrupa cemiyetlerinin bugün muzdarip olduğu buhran işte buradan geliyor. Ekonomik hayat iki yüz yıldan beri görülmedik bir gelişmeye kavuşmuştur. Şimdiye kadar hor

⁸⁴ **Sociology at Hewett**, Durkheim Page, Individual and Society –Durkheim and “SUICIDE”, (From Coser, 1977:132–136) (erişim tarihi: 7 Nisan 2002), (<http://www.hewett.norfolk.sch.uk/curric/soc/durkheim/durkw2.htm>)

görülmüş, aşağı sınıfların eline bırakılmış, ikinci sırada bir yer işgal etmişken, şimdi birinci sıraya yükselmiştir... Cemiyet hayatının bütününde böyle bir yer tutan bir faaliyet kendine mahsus bir ahlak düzeninden mahrum kalmaz. Ne kadar âlimane olsa da, insanlar arasındaki barış ve düzen tamamıyla maddi hastalıklardan, kör bir mekanizmadan tabi olarak doğamaz. Bu ahlaksal bir iştir...

Ekonomik hayatın bu şekilde ahlak dışında kalması, kamu hayatı için bir tehlike teşkil etmektedir. Ekonomik fonksiyonlar millet kuvvetlerinin büyük bir bölümünü kendine çekmektedir. Birçok fertlerin hayatı ticaret ve sanat muhitlerinde geçiyor. Böyle bir durumun büyük bir ahlak düşkünlüğü kaynağı olmaması imkânsızdır.”⁸⁵

Bu saptama doğrultusunda, bir kez deha vurgulamak gerekirse, bir kurum olan ekonominin de bir ahlak disiplini olmaksızın yaşayamayacağı, aksi bir durum söz konusu olduğunda ise toplumdaki bireyler arasında çatışmaların bitmeyeceği ve yapıcı olmayan ve birbirlerini alt etmeye çalışan bireylere sahip bir toplum yapısının ortaya çıkması gerçekleşecektir. Günümüzde birey ihtiraslarının yarattığı dengesizliklerin, Avrupa toplumsal yaşamın en önemli problemlerinin kökenini oluşturmaktadır.

Durkheim’e göre, ekonomik hayat benzersiz bir gelişmeye kavuşarak toplumsal yaşamı da etkilemiştir. İnsanlar arasında barış ve düzenin bütünüyle ekonomik kaygılardan etkilendiği vurgulanarak, ahlakın bu alandaki etkisinin altı çizilmektedir. Ekonomik hayatın bu şekilde ahlak dışında kalması, kamu hayatı için bir tehlike teşkil etmektedir. Ekonominin kuralları ulusların gücünü de aşacak ölçüde bir etki yaratırken bireysel yaşamın da ticari ve sanatsal faaliyetlerden etkilendiği bu sahalara kaydığı görülmektedir. Böylece, bireylerin hayatlarının büyük bir kısmı her türlü ahlak faaliyetinin dışında kalmaktadır.

“ Eğer otorite eksikliği olursa, güçlünün kanunu gizlice veya sertçe yönetmeye başlar., ve zorunlu olarak bir çatışma durumu kronikleşir. Böyle bir anarşinin marazi bir olay olduğu aşikârdır. Tüm açıklığı ile bu durum

⁸⁵ Durkheim (1949), a.g.e., s.IX-X ; Emile Durkheim, **Leçons de sociologie** (1890-1900), La Morale Professionnelle, Première leçons, s..30-31, (erişim tarihi : 8 Nisan 2002) (http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/classiques/Durkheim_emile/lecons_d_e_sociologie/Lecons_socio.pdf)

toplumun asıl gayesine karşı, güçlünün fizik kanununu daha yüksek bir kanuna bağlayarak, insanlar arasındaki savaşı yok etmeye veya en azından yumuşatmaya çalışan bir yapı oluşturur.”⁸⁶

Sonuçta bu durumun da büyük bir ahlak zayıflığına yol açtığı ifade edilmektedir. 1902–1903’ de sadece ders olarak yazdığı, ölümünden sonra kitap halinde yayımlanan, “Ahlak Terbiyesi” (Education Morale) adlı eserinde ise ahlak ile “laiklik” arasında bir ilişki kurduğu görülmektedir:

“Okullarımızda çocuklarımıza tamamiyle lâik bir ahlak terbiyesi vermeye karar verdik. Bundan, kitabi dinlerin dayandığı prensiplerin yardımı olmaksızın, ancak yalnız akılla ispat edilen fikirler, duygular ve hareketlere dayanan, bir kelime ile tamamiyle rasyonalist bir terbiye anlamak gerektir.”⁸⁷

Durkheim, ahlakın laikleştigiinden söz ederek, ancak ilkel toplulukların ahlâkı olmadığına ilişkin yaklaşımları da tarihî hata olarak değerlendirmiştir.

“Ahlâksız millet yoktur. Fakat iptidai cemiyetlerin ahlâkı bizim ahlâkımız değildir. Onların ahlâkını belirten özellik, tamamiyle dinî oluşudur. Dinî demekten maksadım şudur: ahlâklarında sayısı en çok, en önemli vazifeler insanın insana karşı vazifeleri değil, insanın tanrılara karşı vazifeleridir.”⁸⁸

Durkheim insanı ahlâkı ilkelere bağlayarak somutlaştırmaktadır. İlkesiz insan düşünülemez. İnsan ancak ilkeleri ile değer kazanır ve kazandırır. Durkheim tarafından belirtildiği gibi, insan ancak ahlaki ilkelerle özdeştiği, onu içinde hissettiği ve tüm bu ilkeleri yaşayarak uyguladığı zaman başarı olabilir. Bu nedenden ötürü, insan için ;

“Ahlâk terbiyesi, ahlâkın kendisi gibi, tamamiyle dinî olmak zorunda idi. Fakat hâdiseler yavaş yavaş değişiyor. İnsani vazifeler çoğalıyor, belli şekil alıyor, ilk plâna geçiyor. Bu neticeye varışta Hıristiyanlığın

⁸⁶ Emile Durkheim, **De la division du travail social, Livre I**, Preface (De La Première Edition, 1893), s.13 (erişim tarihi: 7 Nisan 2002) , http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/livres/Durkheim_emile/division_du_t_ravail/division_travail_1.pdf

⁸⁷ Durkheim (1949), a.g.e., s.XI

⁸⁸ Durkheim (1949), a.g.e., s.XII

büyük tesiri olduğu söylenebilir. Hristiyanlık tamamıyla insani bir dindir. Hristiyanlıkta insanın Tanrıya karşı başlıca vazifesi, insanlara karşı insanlık vazifelerini yerine getirmektir. Şüphesiz Tanrı ahlâkta önemli bir rol oynamakta devam ediyor, ahlaka saygıyı, saygısızlığı ise cezalandırmayı sağlıyor... Ahlak disiplini onun için değil, insan için kurulmuştur. O ancak bu disiplini tesirli kılmak için işe karışır.”⁸⁹

Bir cemiyetin yaşayabilmesi için, önünde, yöneleceği bir ahlak ideali bulunmalıdır. O cemiyetin yapacak bir şeyi, gerçekleştirecek biraz iyilik, insanlığın ahlâk hazinesine katacak orijinal bir yardımı olmalıdır.

Durkheim Protestanlık ve onun ardınca İspirtüalist felsefe ile ahlakın özerkleştiğini belirterek büyük bir çoğunluk olarak düşünürlerin dinden bağımsız bir ahlak kurulabileceği düşüncesini getirdiklerini ancak, başlangıçta din ile ahlakı birbirine bağlayan bağların gittikçe gevşediğini, dolayısıyla laik ahlak terbiyesinin tarihin gidişine uygun olduğunu vurgulamaktadır. Ancak, Durkheim dinin ahlaka esas teşkil eden boyutunu ön plana alarak ahlâk ilkelerini karşılayacak dinî kavramların rasyonel karşılıklarının bulunması gerektiğinin altını çizmektedir. Ahlâkın rasyonelleşirken, kurucu unsurlarından bazılarını kaybetmemesine dikkat etmek yeterli olmayıp, toplumlar lâikleşirken, aynı zamanda yeni unsurlarla zenginleşmesi gerektiğini de belirtmektedir. Böylece, bir yandan din gittikçe ahlâklılışmakta, öte yandan da ahlak gittikçe dinsizleşmektedir. Ahlâk lâikleştikçe daha insani, daha rasyonel, dolayısıyla daha bütünleyici bir işlev kazanmaya başlamaktadır. Ancak dinden ayrılması, dini şekli kaybetmesi de bu gelişmenin ortaya çıkardığı bir durum olmaktadır. Bu da onun zayıf yanını teşkil ediyor. Çünkü lâik ahlâk ancak bir din olarak ortaya çıktığı zaman kuvvetli bir ahlâk olacaktır: Bu bakımdan eskiden ahlâkımız din iken, gelecekte dinimiz ahlâk olacaktır. Bugünkü ahlâk buhranı işte bu geçit noktası üzerinde durmamızdan ileri geliyor. Anlaşıyor ki, topluma dair sorunların hangi yönü üzerinde bir analiz yapılırsa yapılısın odak noktayı teşkil eden boyutlardan birisinin de ahlak ile ilgili olduğu görülmektedir.⁹⁰

⁸⁹ Durkheim (1949), a.g.e., s.XIII

⁹⁰ Durkheim (1949), a.g.e., s.XIII-XVI

Durkheim'da toplumsal krizin çözümü için yegâne yol ahlak hayatına ilişkin sorunların ele alınış yöntemi bilimsellikten geçer. Bütün bilimlerde olduğu gibi, ahlak ilmi ile ilgilenen pozitif yaklaşımların da ilk işi olayları görmek ve açıklamaktır.

Ahlak ilmi ahlak ile ilgili olayları kavrayıp açıklamak ile yetinmeyip, kurallar da oluşturabilecektir. Böylece pozitif ahlak ilmi klasik ahlak felsefesi gibi başlıca iki bölüme ayrılmaktadır: Teorik ve pratik ahlak. Teorik ahlak, ahlak olaylarını anlayıp açıklayacak; pratik ahlak da ahlak olayları üzerine hükümler verecektir. Ahlakı incelemek başlıca üç bölüme ayrılacaktır; bunlar da gözlem, açıklama ve netice çıkarmaktır.⁹¹

Bu çabaların hepsinde de ahlakın, bir disiplin kavramı olarak toplumda yer almasıdır. Bu yolla, ahlakın birinci işlevi bir disiplin ruhunun oluşumunu sağlamaktır. Fakat disiplinin yalnızca toplum yaşamına faydalı olması yeterli değildir, onun fert hayatına da faydalı olması gerekir. Aksi halde vicdanlarda yer edemez. Çünkü insan sınırlı bir varlıktır. Bir bütünün bölümüdür. O halde tabiata aykırı hareket etmeksizin, kendini çevreleyen sınırları aşamaz.⁹²

Bu saptamalar, ahlakın sadece toplum için değil birey içinde gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

“Çünkü ahlak disiplini, karakter ve şahsiyetinin teşekkülünde büyük rol oynar. <<Karakterde esas olan, kendine hâkim olmak, ihtiraslarımızı, arzularımızı, alışkanlıklarımızı durdurmak yahut denildiği gibi, geri itmek ve onlara hükmetmektir. Ahlak disiplini bize bu kendimize hâkim olma alışkanlığımızı sağlar>>. O halde ahlakın birinci fonksiyonu bir disiplin ruhu yaratmaktır. Bundan daha az önemli olmayan, başka bir fonksiyonu vardır, o da insanı, ferdi menfaatlerin çevresini aşan gayelere bağlamaktır. İnsanı kendinden üstün bir varlığa, bir cemiyete bağlamaktır, bir kelime ile bir bağlılık duygusu yaratmaktır...

Hukuk ve ahlak bizi hem birbirimize hem de cemiyete bağlayan, fertler kütlesinden bir ve bir cins (mütecenis) bir topluluk meydana getiren bağların topudur. Bu bakımdan denilebilir ki, bağlılık (solidarité)

⁹¹ Durkheim (1949), a.g.e., s.XVI-XIX

⁹² Durkheim (1949), a.g.e., s.XXXII-XXXIII

kaynağı olan her şey ahlaki bir şeydir. Ahlaklılık bir cemiyete, bir gruba bağlılıktan ibarettir ve o bağlılık gibi değişir.”⁹³

Durkheim, toplumdaki bireye vardığında saptadığı sonuç, ahlakın toplumun ürünü olup, toplum yapısının bir aynası olduğudur. Bu nedenle birey toplumdaki aldıklarına göre hareket eder, düşünür, ürün verir. İyi işlenirse, kendisinden “iyi birey” olur, kötü işlenirse “kötü birey” olarak sıfatlanır. Ancak, toplum iyi bireylerle yükselir, ileriye gider. Kötü bireyler ile de sadece geriler ve bir çürüme içine girerek belli bir zaman sonrasında o toplumda felsefenin, ahlakın yaratmak istediği iyilik anlayışı yerini bireysel çıkar hesapları içinde artık hastalıkları artıp, ya çürüme içine ya da kendisinden başkalarının düşünce yapısına göre hareket eder.

“İnsan büyük bölümünde cemiyetin mahsulüdür; bizde bulunan en iyi şeyler, faaliyetimizin bütün yüksek şekilleri bize hep ondan gelir. Dil, din, ilim, hep cemiyetin eseridir. Bunlardan bir an mahrum olduğumuz düşünülün, benliğimizin ne kadar eksildiği, fakirleştiği, insanlığımızın hayvanlaştığı görülecektir.”⁹⁴

1.3. Modernistlerin Ahlak Kavramına Yaklaşımları

Ahlakın göreceliliği ve farklı ahlak tanımları ile farklı yöntemlerin kullanılması bilimsel bir gerçektir. Antik Yunan kültüründen günümüze kadar beri düşünürleri inceleme konusunu teşkil etmiş ahlak kavramına modern çağın düşünürleri de farklı yaklaşımlarla bakmaktadırlar.

Bu kısma kadar yazdıklarımızın belki kısaca bir özetini sunan Ross Poole’un saptamasına göre de;

“Ahlak kavramı, oldukça soyut ve özgül olmayan bir anlamı hariç tutulacak olursa, evrensel bir kavram değildir; her toplum kendi ahlâk biçimini inşa eder. Öyleyse, modern dünyanın belli evrensel ahlâk ilkelerine ve değerlerine inanılması için gereken zeminin yıktığını değil, kendi ilkelerine ve değerlerine inanılması için iyi bir neden sunmadığını savunuyorum. Modernlik, insanın bir eylem nedeni olması konusunda başat bir

⁹³ Durkheim (1949), a.g.e., s.XXXV-XXXVI

⁹⁴ Durkheim (1949), a.g.e., s.XXXVIII

anlayışı devreye soktu; bu anlayışın sonucu, ahlâkın buyruklarının, bu buyrukların seslendikleri insanların güdülenimleri üzerinde çok az etkisi olduğudur. Modernlik, ahlâki bilgi imkânını dışlayan bir bilgi anlayışı inşa etti; bu anlayışta ahlâk, rasyonel bir inanç konusu değil, öznel bir kanaat meselesi haline gelir. İnanç ve dogmaya karşıt bir dünyada, ahlâk ancak kişisel bir inanç ya da dogmatik bir kanaat meselesi olarak var kalabilir. İki durumda da ahlâk, toplumsal ve bireysel hayattaki rolünü oynayabilmek için gereksindiği otoriteyi koruyamaz.”⁹⁵

Ancak, Poole’un temel görüşüne dayalı olarak ifade edilirse,

“...ahlâk, toplumsal ve bireysel hayattaki rolünü oynayabilmek için gereksindiği otoriteyi koruyamaz” iddiasına rağmen yaşattığı ve sahip olduğu kurallar ile toplumdaki yaşamı ve o toplum içindeki bireylerin hareket, düşünüş ve karar alış mekanizmalarını etkilediği bir gerçektir.

“Kurallar, biz insanların yaşamlarında bir merkezi rol oynamaktadır. Bu durum bizlerin neyi yapmamız ve nasıl yapmamız gerektiğini yönlendiricidir. Kuralların varlığının nedenselliği, kişiliklerine bir tehdit unsuru oluşturulmadan bireylerin büyücekleri ve olgunlaşacakları bir çevrenin oluşmasını sağlanmaktadır. Bundan dolayı, bizler için çok önem ihtiva eden bazı kurallarımız, yaşamsal haklarımızın ve destek sağlayan ihtiyaç kaynaklarımıza erişebilmemizi garanti altına almak için düzenlenmiştir.”⁹⁶

Bu sebep ile de modern yaşamının sorunlarını (kürtaj⁹⁷, ölme hakkı⁹⁸, idam cezası⁹⁹, sansür ve pornografi¹⁰⁰, silahsızlanma¹⁰¹) bile tartışılırken atıfta bulunduğumuz daima ahlâki / etik kurallar olmaktadır.

Ancak, tüm bu ahlâki kurallara atıf yaparken, bu eylemi gerçekten bu değerlerin evrenselliği söz konusudur yoksa bu eylemimizi özgürce mi yapıyoruz?

⁹⁵ Ross Poole, **Ahlâk ve Modernlik**, Çev.Mehmet Küçük, (Birinci Basım , İstanbul, Ayrıntı Yayınları, Ekim 1993), s.9-10

⁹⁶ Wesley Gragg, **Contemporary Moral Issues**, (Second Edition, Canada, 1987), s.5

⁹⁷ A.e, s.1–86

⁹⁸ A.g.e, s.89–126

⁹⁹ A.g.e, s.129–191

¹⁰⁰ A.g.e, s.269–339

¹⁰¹ A.g.e, s.473–551

Evrensellik açısından düşündüğümüzde, Nuttall'ın getirdiği saptama bu evrenselliğin henüz var olmadığı ancak evrenselleştirmenin de gerekliliğini vurgulamaktadır.

“ Ahlâk yargılarının evrenselleşebilir oldukları iddiasının ahlâk yargılarının niteliğini belirlemede çok fazla yol kat etmemizi sağlamayacağını hissetmeme rağmen, evrenselleşebilirliğin belli bir faydası olacaktır. Ahlâk yargılarının evrenselleşebilir olduğu önermesinden nereye varabileceğimiz sorulabilir. Önce, bir kere bir ahlâki yargıda bulunmuşsam, kendimi yalnızca kendi eylemlerimle sınırlamış bile olsam, başka insanların eylemleri hakkında daha başka yargıları getiren yargılarda bulunuyorum demektir. Başkalarını yargılamaya hakkım olmadığı noktasından çok öte, eğer bir ahlaki yargıda bulunmuşsam (açık değilse bile örtük olarak) başkalarını yargılamaktan kendimi alamam.

Buna karşın, bu görüş ışığında ahlâk yargılarım başka insanlar için de geçerli –benzer şeyleri yapan başka herkes hakkında yargıların tikel bir kişi (bu kişi kendim olsa bile) hakkında bulunduğum ahlâk yargısı icabıdır anlamında- olmasına rağmen, bu yargılar zorunlu olarak başka insanlar bağlamaz, bunlar zorunlu olarak başka insanlar için nedenler sayılmayacaktır.”¹⁰²

Nuttal'ın ahlâkın evrenselliğinin fayda sağlayacağını vurgularken diğer taraftan mevcut evrensel sorunların toplum ve bireyler üzerindeki etkisinin altını çizmektedir;

“ Çağdaş görüşümüz bilimseldir, ancak yerine geçtiği dinsel görüşün aksine, ahlâk ve iyi hayat reçeteleri bu bilimsel görüş içinde anlamlı bir yer tutmaz. Bilimsel bilginin doğuşunun hümanizmin ve insanın rasyonel güçlerine inanmanın gelişimine tanık olduğu doğrudur. Gelgelelim, bilimin gelişmesi, rasyonel güçlerimizi vurgulamak yerine, genelde kötülük yapma araçlarını yaygınlaştırmış ve kötücül eylemlerin etkilerini çoğaltmıştır. Toplama kamplarını, etnik azınlıkların kitlesel imhasını ve nükleer silahların icadını yaşamış bir dünyada, öz olarak iyi ya da öz olarak rasyonel olduğumuza inanmak güçtür; bilimsel bilginin ahlâk için bir çerçeve sunabileceğine inanmak, bunu nasıl yapacağını bir kenara bırakalım, güçtür.”¹⁰³

Özgürlük açısından bakıldığında da Tunalı, ahlâkta özgürlük anlayışının iki farklı yaklaşımla ele alındığını belirtmektedir.

“Ahlâk özgürlüğü problemi, ahlâk felsefesinin en temel ve en tartışmalı problemlerinden biridir. Bazı ahlâkçılar, ahlâk özgürlüğüne inanırlar ve ahlâki kararın hiçbir etken tarafından etkilenmediğini ve bunun

¹⁰² Nuttall, a.g.e., s.52

¹⁰³ A.g.e., s. 17

için de özgür bir karar olduğunu öne sürerler. Bazı düşünürler ise, böyle bir özgürlüğün olmadığını, ahlâk alanında da bir determinizm'in bulunduğunu öne sürerler.”¹⁰⁴

Diğer bir deyişle, birey toplumdaki eylemlerini özgürlük çerçevesinde yapamaz. Onun iradesini toplum kuralları belirlemektedir.

“Bir toplumun kuralları bireyleri belirlemek (determination) için onların eylemlerini, davranışlarını düzenlemek için konur. Bundan ötürü, sosyal kural ve yasalar, insan kararlarını belirler. Bir davranışta, bir eylemde bulunurken, içinde yaşadığımız toplumun töre ve kurallarını daima göz önünde bulundururuz. Bunun için eylemde bulunurken, onları daima hesaba katmak gereğini duyarız.”¹⁰⁵

Ancak, ister özgür olunsun, ister özgür olunmasın, tüm bu ahlak düşünürleri sonuçta bireylerin nasıl bir çıkarsama yapacaklarını / yaptıklarını ve davranışta bulunacaklarını/ bulduklarını sorgular. Hatta, bu davranış sonucuna ulaşmak, bir uygulamanın sağlanması için nelerin yapılması gerektiğini empoze eder. İşte, ahlak ortaya konan bir bütünün pratiğini oluştururken yine aynı bütünün teorisini ise etik oluşturmaktadır. Daha doğrusu, birey etik boyuttan etik ilkelere uyup uymaması ile “ahlak kişi” boyutunda değerlendirilmeye başlar. Bu iç içelik dolayısıyla, meslek ahlakı/etiğinin incelenmesinden önce etik kavramının da ahlak ve etik arasında farklılığın altını çizerek ayrı bir başlık altında irdelenmesini gerektirmektedir.

1.4. Etik Kavramının Algılanma Biçimi ve Ahlak Kavramından Farklılığı

Etik denince farklı algılamalar ve etik ile ilgili farklı yaklaşımlar yapılmaktadır. Buchholz-Rosenthal etiği dört farklı gruba ayırmaktadır.

1. Tanımsal yaklaşımlar (Descriptive approaches) : “Tanımsal yaklaşımlar, çeşitli toplum veya kuramlardaki ahlaki davranış ve inançların bilimsel incelemesi veya olgulara dayanan tanımlara ve izahlardan oluşmaktadır... Bu yaklaşım tarafsızdır çünkü birini diğerine tercih edecek şekilde

¹⁰⁴ Tunali, a.g.e., s.117

¹⁰⁵ A.g.e., s.118

değer ve inançları savunmamaktadır, fakat sadece bir toplum veya kurumda egemen olan değerleri ve etiği ifade etmektedir.”¹⁰⁶

2. **Meta etik (Metaethics)** : “Meta etik veya bazen adlandırıldığı şekilde kavramsal etik, sosyal bir sistemdeki etiğe ilişkin işlevleri ve etik sistemlerin temelini anlamak amacıyla ana terimlerin analizinden oluşmaktadır. Bu yaklaşım, öncül varsayımların açıklanmasını ve değerlendirilmesi ve etiksel ifadelerle ilişkin anlam ve ispatların sorularını soruşturulmasını içerir.”¹⁰⁷
3. **Kaidesel etik (normatif etik)** : “Kaidesel etik genelde ahlak hayatını yöneten temel ahlak kurallarının formüle edilmesi ve savunulması ile bağıntılıdır....Bu etiksel yaklaşım, temel ahlaki ilkeleri veya ahlaki sistemin temel ahlaki değerleri ortaya çıkarmayı, geliştirmeyi ve savunmayı hedefler. Kaidesel (düzgüsel) etik sonuç itibariyle ahlaki olarak tarafsız değildir.”¹⁰⁸
4. **Uygulamalı etik (Applied ethics)** : “Uygulamalı etik genel kaidesel etik türünden birini oluşturur. Belli sektörler veya faaliyet alanı içinde düzenli olarak etik sorunlarla karşı karşıya gelen etmenlerin zorunluluklarını açıkça belirtilmesine ve aydınlatılmasına yardımcı olmak için kaidesel etiğin araçları, kavramları ve sorunları üzerine odaklanır. Belirli meslek veya toplumdaki belirli kurumlarda bu tür olağandışı sorunlarında olduğu gibi, insan yaşamının bazı alanlarında görülen belirgin ahlaki sorunlara genel kaidesel etik ilkelerinin uygulanması konusyla ilintilidir.”¹⁰⁹

Bu farklı algılamada içinde belki sonsuza yakın geniş bir çerçeve içinde bilimsel yönden tartışılabilecek olan etik, bir eylemin ahlaki olarak tanımlanabilmesi için yerine getirilmesi gereken koşulları tamamen biçimsel yönden yeniden düşünür ve ahlaksal olanla ilgili bütün sorunları çok genel, ilkesel; dolayısıyla da soyut düzeyde tartışır. Bu yüzden etik, belirlediği ölçütlere göre öncelikle hangi amacın iyi amaç olarak kabul edilmesinin

¹⁰⁶ Rogene A. Buchholtz – Sandra B.Rosenthal, **Business Ethics**, (Upper Saddle River , Prentice Hall, NJ, 1998), s.3

¹⁰⁷ A.e, s.3

¹⁰⁸ A.g.e, s.3

¹⁰⁹ A.g.e, s.3

bağlayıcı olabileceğini gösterir. Etik, iyi olana değil, bir şeyin iyi olduğu sonucuna nasıl varıldığını gösterir. Başka bir deyişle etik ahlak üretmez sadece ahlak üzerine konuşur.¹¹⁰

Ahlak ve etik arasındaki ilişki, ahlakın toplum ve insanın vicdanı ile ilgili bir olgu olması, etiğin ise, bununla ilgili felsefeyi temsil etmesiyle açıklanabilir. Ahlak ve etik birbirini tamamlayan, fakat aynı zamanda da ayrı olarak düşünülmesi gereken konulardır.¹¹¹

“Ahlak felsefesi ya da etik, ahlaki konu edinen felsefe dalıdır. Kullandığımız ahlâk terimlerini ve ahlâki yargılarımızın statüsünü analiz eden etik, takındığımız ahlâki tutumlarımız ardında yatan yargılarımızı ele alır”.¹¹²

Bu anlamda, etik alanındaki düşünce ve uygulamalar felsefi alanda ahlakla ilgili çalışmalar olarak görülebilir.

Etik çalışmalarına konu olan tutum ve davranışların ahlak eylemlerinde olduğu gibi herhangi bir baskı ve zorlama olmadan eyleme dönüşmesi gerekmektedir.

Etik kavramını kuramsal felsefeden (mantık, fizik, matematik) ayırarak ayrı bir felsefe dalı olarak inceleyen ilk filozof Aristoteles'tir. Pratik felsefeyi, etik, ekonomi ve politika olarak üç alana ayırıyordu ve bu ayırmayla da etiği bağımsız bir alan olarak kuruyordu. Kuramsal felsefede değişen ve değişmez var olan konu edilirken, pratik felsefede insan eylemleri ve onların ürünleri konu edilmektedir.¹¹³ Aristoteles'e göre, her sanat ve her araştırmanın

¹¹⁰ Pieper, s. 28–29; Bu üzerinde durma ve konuşma yöntemi esnasında, Hegel'in modern felsefede önemli bir dönüm noktası olarak tanımlayarak, hakkında “alternatif Spinoza dır veya felsefe yoktur” dediği Spinoza ve benzeri düşünürlerin de etik çalışmalarında etik sorulara, ortaya koydukları seri varsayımlar ve bu varsayımlara karşı üretikleri ispatlar ve izahlar vasıtasıyla cevap aradıkları görülmektedir. Bkz. Baruch Spinoza, **Oeuvres III Ethique**, Traduction et notes par Charles Appuhn, (Paris, Garnier-Flammarion, Garnier Frères, 1965), s.21-341

¹¹¹ Özgen, s. 40

¹¹² Nuttall, a.g.e. s.15

¹¹³ Pieper, a.g.e., s.29

hedeflediği bir sona varış noktası vardır.¹¹⁴ Nihai nokta ise, en yüksek derecedeki iyilik mertebesine varmaktır.¹¹⁵

Aristoteles’le ayrı bir felsefi disiplin haline gelen etik¹¹⁶, Yunanca töre, görenek ve alışkanlık anlamına gelen “ethos” sözcüğünden türetilmiştir. Ethos’tan türetilen “ethics” kavramı ahlak kurallarının ve değerlerin incelenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, etik kavramı genel olarak ahlakı konu alır, fakat daha özel ve felsefidir.¹¹⁷

“...Etiğe göre, eylemde bulunan ve davranan kişi, aktarılan eylem kurallarını ve değer ölçülerini sorgulamadan uygulamayı; aksine kavrayarak ve üzerinde düşünerek talep edilen iyiyi gerçekleştirmek için onları alışkanlığa dönüştüren kişidir. Alışkanlık, töre ve görenek böylelikle karakter anlamını da almakta, erdemli olmanın temel tavrı olarak pekişmektedir...”¹¹⁸

Etiğin konusunu ahlâk (töre) ve ahlâkîlik (töresellik) oluşturur.¹¹⁹ Etik, “Nasıl yaşamalıyız?”, “mutluluğu mu yoksa bilgiyi, erdemi ve güzellikler yaratmayı mı amaçlamalıyız?” Mutluluğu seçersek bu kendi mutluluğumuz mu, yoksa herkesin

¹¹⁴ “Örneğin, tıp biliminin ulaştığı hedef, sağlıktır. Gemi inşasının gemi, stratejinin zafer, milli ekonominin ise zenginliktir.....” Aristotele, **The Nicomachean Ethics**, Translated with Notes by Harris Rackham, with an introduction by Stephen Watt, (Ware, Hertfordshire, Wordsworth Classics of World Literature, Wordsworth Editions, 1996), s. 3

¹¹⁵ Aristotele, **The Nicomachean Ethics**, a.g.e., s.1, 3

¹¹⁶ Yüzyıllar önce bizden farklı toplumlarda yaşamış olan filozoflarla ilgi, kendi kendimize sorduğumuz soruya cevabi niteliğindeki bir değerlendirmeyi Stephen Watt, Aristoteles’in “The Nicomachean Ethics” adlı eserinin önsözünde yer vermektedir. ; “Etik eserini niçin okumak gerekmektedir? Aristoteles’in bu soruya verdiği cevap gayet açıktır : Etik eserini incelemek bize daha iyi yaşamamıza yardım edecektir. Fakat ona nasıl olurda güvenebiliriz? Bahis konusu eser bundan tam iki bin yıl daha fazla bir zaman önce varlığını sürdürebilmek için kölelik sistemine dayalı, kadınların erkeklere nazaran daha aşağı muamele edildiği ve askeri yiğitlik anlayışının bugün düşenebildiğimiz feraset ve zorunluluktan daha ileri bir değer ile değerlendirildiği bir toplumda yazılmıştı. Aristoteles, bizim yaşadığımızdan daha farklı bir dünyada yaşamıştır, ve çalışması o dünyanın değer leri ve ilgi alanları ile şekillenmiştir.” Aristotele, **The Nicomachean Ethics**, Introduction, s.IX

¹¹⁷ **AnaBritannica**, Ana Yayıncılık A.Ş., C.8, s.340.

¹¹⁸ Pieper, a.g.e., s.30

¹¹⁹ A.g.e., s. 32

mutluluğu mu olacaktır?”. “Bu gezegeni paylaştığımız öteki canlılara bizden sonra gelecek kuşaklara karşı sorumluluklarımız nelerdir?” gibi sorulara yanıt arar. Bu soruların geniş kapsamı, etiği antropoloji, biyoloji, iktisat, tarih, siyaset, sosyoloji, ilahiyat vb alanlarla ilişkilendirir. Fakat etik, olgusal değil normatif kuramların niteliğini belirlemekle ve bunların seçilmiş ahlaki sorunlara uygulanmasıyla ilgilendiği ölçüde o disiplinlerin tümünden ayrılır.¹²⁰ İnsanın bütün davranış ve eylemlerinin temelinin araştırılması etiğin ilgi alanına girmektedir.¹²¹

Bu açıdan ele alındığında, “.....etik bir kimsenin ahlaki normlarını veya toplumun ahlaki normlarını inceleyen bir aktivitedir ve bu normların bizim yaşamımıza nasıl uygulandığını ve yine bu normların akla uygun olup olmadığını yani diğer bir deyişle bunların iyi veya zayıf nedenler mi desteklendiğini sormaktadır. Bu nedenle, aile, kilise ve arkadaşlarından kendisine nakil olan benimsenmiş ahlaki normlar ile yoğrulduğu zaman, kişi etiksel hareket etmeye başlar ve: içinde bulunduğum durumlarda bu normlar neyi ifade etmektedir? ...diye sorar. Bu normların gerçekten bir anlamı var mıdır? Bu normlara yönelik veya karşı olan nedenler nelerdir? Niçin bunlara inanmaya devam edeceğim? Onların lehlerinde veya aleyhlerinde ne söylenebilir? Gerçekten onlara bağlı kalıp sarılmam akla uygun mudur? Bunların bu veya şu durumlarda olayların içine karışması mantıklı mıdır? ”¹²²

Peter Singer tanımlamasında şu görüşlere yer vermektedir;

“Nasıl ki etik yaşamamızın gerekliliği hakkındadır. O halde bir eylemi yanlış olmasından ziyade doğru olmasını sağlayan şey nedir? Hedeflerimiz ne olmalıdır? Bu sorular temel teşkil ederek bizi daha ileride de sorular sorabilmemize sevk eder. Öyleyse etik nedir? Nereden gelmektedir? Nasıl yaşamamız gerekliliği konusunda mantıklı bir karar yöntemi bulabilmeyi gerçekten ümit edebiliriz miyiz? Eğer öyleyse, bu nasıl olmalıdır ve onu ne zaman bulduğumuzu nasıl bileceğiz ki?.....”¹²³

¹²⁰ Ana Britannica, a.g.e., s. 340

¹²¹ Takiyettin Mengüşoğlu, **Değişmez Değerler ve Değişen Davranışlar**, (İstanbul, İstanbul Matbaası, 1965), s.15

¹²² Manuel G. Velasquez, **Business Ethics**, (Fourth Edition, New Jersey, Prentice Hall, 1998), s.11

¹²³ Peter Singer (Ed.) **Ethics**, (Oxford, Oxford Readers, Oxford University Press, 1994), s.3

Tüm bunların dışında Stephen Watt'ın saptamasına tekrar dönersek, nasıl ki, Aristotes'in "Etik" çalışması ele alındığı zaman dünyada var olan ve tüm toplumsal ve siyasi yaşamı etkileyen kölelik sistemi içinde ele alındıysa, günümüzde de ideolojik bölümmeler ve fikir ayrılıkları içinde ahlaki ve etik değerlere farklı açılardan da bakılmaktadır.

Bu anlamda kendi düşüncesini sadece tek doğru olduğu kabul eden ve yalnızca kendisini evrensel değer olarak gören uniformist yapıların farklı toplumların ahlaki değerlerine farklılığı toplumsal bir birliktelik içinde sindirmek veya benimsemek yerine red etme ve aşağı görerek kendisini üstün konumda tutarak bir değerlendirmeye varma 'etiksizliği' de söz konusu olabilmektedir.

Esas itibariyle, tüm bu sorulara cevapların aranması tarihsel bir süreç içinde gelişim göstermiştir. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, içinde pratik teoriyi etkilemiş veya orta konan teorik analizler pratik yaşama eleştirel yaklaşım olmuştur. Sonuç itibariyle teoriye göre, tekrar niteliğindeki toplumsal pratikler toplum içinde yeni nitelendirilme ve biçimlere sokulmuşlardır. Bu çerçevede kendini üstün gören anlayış da bir toplumsal pratiğin yeniden formatlanmasından başka bir şey değildir.

Bu sorular ışığında, diğer bir ifade ile Singer olayı tarihsel süreci irdeleyerek ortaya koymaya çalışmaktadır.

"Etik nereden gelmektedir? Bu soru farklı geleneklere sahip düşünürler tarafından binlerce yıldan beri sorulmaktadır. Atina'da, ikibinbeşyüzbin yıl önce, Sofistlerden Thrasymachus etiğin güçlü tarafından zayıf üzerine empoze edilen bir şey olduğu savını ileri sürmüştür. Thrasymachus ve Sokrat arasındaki diyalogda söz konusu olan bu durumun üzerinde durulmaktadır. En azından, Sokrat'ın öğrencisi Platon'un söz konusu sahneyi tarif ettiği şekilde Sokrat, bahtsız Thrasymachus'u köşeye sıkıştırmaya çalışmaktadır. Fakat Sokrat'ın savındaki ustalığa rağmen, zaferi kof olabilir. Sokrat, kuralları koyan yönetici, yönetici olarak kendi çıkarı ile alakalı değilse de, bu çıkarın konusuna alaka duymaktadır. Eğer, her ne şekilde kuralı koyan yönetici ne yapıyorsa, yaptığı kuraldır. Öyleyse, onun basitçe tanımlandığı gibi belki başka kural koyucular mevcut olmayabilir. Thrasymachus'un etiğin doğasına ilişkin şüpheli görüşü bir ihtimal olarak kalmaktadır.

İki bin beş yüz yıl sonra, İngiliz iç savaşının gölgesinde, Thomas Hobbes etiğin menşei ile ilgili soruya aynı şüpheli yaklaşımı yapmıştır, ancak ulaştığı cevap farklıdır. Etik, Hobbes'ın görüşüne göre, yöneticiye

emretme ve kendisine itaat edilme hakkını verir, ancak bu tümüyle hepimizin çıkarları çerçevesinde olmalıdır, yalnızca yöneticinin çıkarları çerçevesinde olacak biçim de olmamalıdır. Anlayabildiğimiz kadarı ile yöneticisiz yaşam ıssız, fakir, iğrenç, insanlıktan uzak ve dar kapsamlı olacaktır. Bildiğimiz kadarı ile etiğin varlığını sürdürebilmesi, ancak yöneticinin uygulaması gereken bir çeşit toplumsal sözleşme üzerinde hem fikir olduğunda mümkün olabileceğini göreceğiz.”¹²⁴

Etik konusunda yapılan tartışmalarda, ileri sürülen savlarda doğal olarak farklılıklar oluşmuştur. Düşünürlerin görüşleri örneklerinde, saptamalarında, analizlerinde çoğu kez bir birbirlerinin aksini temsil etmişler veya savunmuşlardır.

“Etik tartışmasının içindeki en büyük bölünme, bir davranışı doğurdıkları en iyi sonuç biçimine göre doğru veya yanlış olarak değerlendirenlerle, bazı kural veya ilkelere göre doğru veya yanlış bulanlar arasında olmaktadır”.¹²⁵

Ancak, bu farklılıklar bir renk getirerek taşın taş üstüne konulması ile toplumsal saptamaların zenginleşmelerine yardımcı olmuştur.

Diğer taraftan, etik kavramın incelenmesi kapsamında Kant¹²⁶, Hume ve Rousseau¹²⁷

¹²⁴ A.e, s.17

¹²⁵ A.g.e., s.243

¹²⁶ Kant tarafından sistemli olarak ortaya konan ilkeler ise : “1.Bütün etik kavramlar tümüyle öncüllere dayanır ve bundan dolayı deneysel bilgidenden soyutlanamaz. 2.İnsanlar zorlamalar nedeniyle veya eylemlerin gerçekten iyi olması nedeniyle davranış gösterebilir. 3. Bireyin kendilerini kısıtlayan ilke ve kuralları temel almaları gerekir. 4. Erdemli davranmak, ilkelere uygun davranmaktır. 5.Sonul mutluluk, haz dolu bir yaşam değil, erdem dolu bir yaşamdır. 6. Erdem bir idealdir ve bireyler bu ideale olabildiğince ulaşmak için çalışmalıdırlar. 7. Bireyler kendilerini başkaları ile değil, kendi kusursuzluk ideali ile karşılaştırarak değerlendirme yapmalıdırlar. 8. Bireylerin ahlak kurallarını kendi davranışlarına uyarlaması değil, kendi davranışlarını ahlak kurallarına uydurmaları gerekir. 9. Eylemlerin temelinde yatan ilkeleri, tüm insanlık için geçerli genel kurallar olarak görmek ve davranmak gereklidir. 10. Bireylere karşı davranışlarda yalnız kendi amaçlarını değil, karşı tarafın amaçlarını da göz önünde tutmak ve bireyleri amaca ulaştıracak araçlar olarak görmemek gerekir.”... Bkz. Aydın,a.g.e., s.23-26

¹²⁷ Jean Jack Rousseau'nun etik anlayışının belirleyici özellikleri : “1. Toplumun bütün üyeleri, genel otoritenin kontrolü altında hareket etmelidir. 2. Toplumdaki tüm bireyler, toplumun ayrılmaz bir parçasıdır. 3. Kolektif bir bütünün parçası olabilmek için, toplumdaki her bireyin belli ölçüde özgürlükten vazgeçmesi gerekir. 4. Toplumun koruması ve desteği sayesinde bütün bireyler, önemli ölçüde özgürlükler kazanırlar.”Bkz. Aydın , a.g.e.,s.26-27.; Rousseau'nun ortaya koyduğu temel ilkeler ise: “1. İnsanlar doğada ilkel ve yalnız yaşadıkları takdirde yok olurlar. Bunun için toplum haline gelmeleri ve üzerinde birleşilen

üçlüsünün 18.yüzyıla damgasını vurduklarını görmekteyiz.¹²⁸ Hume ve Rousseau etiğin temelini doğal duyu ve insanın iç dünyasında bulunabileceği düşüncesini paylaşmıştır.

“Bizlerin insani duygularımızla ile harisliğimiz arasında hırpalandığımızı düşünmektedir. Böyle durumda, etiğin işlevi genel kabul gören duygularla bu duyguların uzlaşmasını güçlendirecek ve bencil arzularımızın kontrol altında tutulmasını temin etmelidir.

Kant, tamamen duygularla etik arasındaki bağıntıyı reddeder. Kant’a göre, etiğin kökeni hiçbir şekilde duygularda ve iç âlemde yatmamaktadır. Onun yerine, “saf ahlâki kanun”¹²⁹ tüm eğilimlerden veya duygulardan hemen hemen bağımsızdır. Bunu bu şekilde kabul ediyoruz, çünkü rasyonel düşünen yaratıklar olarak, duygular ve eğilimlerin alışılmış dünyasının nedensel zorunluluğundan kendimizi özgür kılabilir ve tek bir nedenle saf ahlâki kanunu takip edebiliriz.”¹³⁰

Etik ile diğer felsefe disiplinleri arasındaki ilişkide özellikle 20. yüzyılda üç akımın etkisi büyüktür. Birincisi, analitik felsefenin gelişmesiyle birlikte etikte de mantıksal ve kavramsal incelemeye duyarlılık artmıştır. Bu okulun geliştirdiği tanım ve açıklama yöntemlerinin kökleri, Platon’un diyaloglarındaki diyalektik soruşturma yöntemine kadar götürülebilir. Analitik felsefenin temsilcileri, kişinin eylemlerini eleştiren gözlemcinin ya da eleştirmenin bakış açısında yoğunlaşırken, ikinci akımı oluşturan var oluşçuluk, etik bir sorunla karşılaşan kişinin hareket noktası üzerinde odaklaşır. Etik üzerindeki üçüncü etki kaynağı ise, ahlaki deneyimin somut verilerini vurgulayan fenomenolojik yaklaşımdır.¹³¹

ilkelerle yönetilmeleri gereklidir. 2. Doğal yaşamdan, uygar yaşama geçiş, eylemlere ve içgüdülere daha önce gereksinim duyulmayan, ahlaki bir karakter kazandırır. 3. Kolektif ve ahlaki bir organ olarak, toplumun genel prosedürlerine uygun davranmak. 4. Toplumdaki bireylere, ödevler ve yararlar eşit olarak dağıtılır ve toplumun üyeleri birbirlerine yardım ederler. 5. Toplumun standartları, bireyin ne yapması gerektiğine karar vermesine yardım eder. 6. Toplumsal sözleşme, toplumun yönetimini, yine toplumca belirlenen üyelere verir. 7. toplumun ahlak kuralları ve anlayışı, bir köprüünün mihenk taşı olarak işlev görürken, hukuki yasalar diğer yapı taşlarıdır. 8. Bireyler kendilerini geliştirmeli ve yasaları koyma hakkından dolayı hoşnut olmalıdırlar. 9. toplumun bütün üyeleri yasalara, onların muhalefetine rağmen kabul edilmiş olsalar bile rıza göstermek ve uygun davranmak zorundadırlar. 10. Bireyler toplumsal sözleşmeye karşı çıkarlarsa, bireylerin muhalefeti onu geçersiz kılmaz, ancak topluma üyeliklerini engeller.” Bkz. Aydın, a.g.e., s.27-29

¹²⁸ Singer, a.g.e., s.18

¹²⁹ pure moral law

¹³⁰ Singer, a.g.e., s.18

¹³¹ Ana Britannica, a.g.e., s.340

Etik insanın kendisine ve diğer insanlara karşı olan görevleriyle ilgilidir. İnsanlar birey olarak hem kendilerine hem de dış dünyadaki diğer insanların kendilerine karşı yaptıkları davranışlarına tepki gösterirken, iyi ya da kötü davranışlarda bulunurlar.¹³² İşte insan davranışlarını ahlaki açıdan değerli ya da değersiz kılan insan davranışındaki iyinin ortaya konulmasıdır. Etik kuramları iyiyi farklı biçimlerde tanımlamaktadırlar. Bunlara göre iyi; haz, mutluluk, ödevi yerine getirme, doğruluk ve sevgidir.¹³³ Ancak iyiyi veya kötüyü isteme konusunda insanlar arasında tam bir görüş birliğine varılamaz, “iyi” sıfatını günlük yaşantımızdaki değer yargıları içinde iyi bir insan, iyi bir ev, iyi bir okul şeklinde çok sık olarak kullanırız. ”Kötü” ise, hoş gitmeyi, kötü niyeti gösterir. Örneğin, yalan söylemek kötüdür ve kötü burada ahlaki bir yargıyı ifade eder. Kötü bir not ise ahlaki bir yargıyı içermez. Etik burada bu kavramların daha çok ahlaki niteliğiyle ilgilenir¹³⁴ ve bu görüş ayrılığını çözümlenmeye yönelik ilkelerin belirlenmesi konusunu ele alır.

Pieper etik – ahlak ilişkisini yorumlayarak, etiğin işlevsel değerini şu şekilde yorumlamaktadır:

“Etiğin ele aldığı ahlâk ve ahlâkîlik ilişkisinin ne olduğu sorusunu ancak ahlâki eylemler ve bu eylemlere ilişkin ahlâki yargılarla bağlantılı olarak gerektiği gibi tematize edebiliriz. Pratik (eylem) ile ilintisi bakımından etik, bir pratik felsefesi ya da pratik bilimi’dir; ama burada insan pratiğinin bütünü değil, salt ahlâki eylemler olarak tanımlanan özel bir eylemler sınıfı etiğin alanına girer.

O halde etik, bir ahlâki eylem kuramıdır; ama bu kuramı öncelikle bilgi adına değil, eylem adına geliştirir ve bu da etiğin bir başka özelliğidir. Bu nedenle etik, kuram oluşturma amacıyla geliştirilmiş bir kuram, salt entelektüel bir doyuma hizmet eden zihinsel bir çalışma değil; en başta düşünce ile eylem ilişkisidir; diğer deyişle etik aracılığıyla aktarılan bilgi, salt kuramsal olan pratiğe yönelik sonuçları olmayan bir enformasyon niteliği taşımayıp yalnızca pratikte varlık gösteren “filiyat üretici bilgi” dir (Fichte). Ya da Aristoteles’in deyişle: Pratik, hem etiğin var olma koşulu hem de onun hedefi ve amacı’dır. Etiğin çıkış noktasını oluşturan pratik, Aristoteles’e göre sitedeki günlük yaşam pratiğidir; etik öğrencisinin, etiğin ne olduğunu

¹³² Özgen, a.g.e., s. 40

¹³³ Bedia Akarsu, **Ahlak Öğretileri**, (3. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1982), s.34

¹³⁴ Pieper, a.g.e., s.144

anlamak için bu günlük yaşam pratiğinin ahlâkını, belli bir dereceye kadar kendi eylemlerinde içselleştirmiş olması şarttır.”¹³⁵

Darwin ve sosyal Darwinistlere göre etik toplumsal güdülerden ibarettir. Yani, içinde yaşadığımız topluma göre birey yönelir ve tepki verir.¹³⁶

Bazı yazarlar ahlak ve etik kavramını aynı anlamda kullansalar da bu iki kavram farklı kavramlardır. Ahlak etiğin araştırma konusu iken, etik, ahlak felsefesidir.

“Etik, doğru ve yanlış davranış teorisidir, ahlâk ise onun pratiğidir. Ahlaki değil de etik ilkelerden; etik değil de ahlaki bir davranış tarzından söz etmek daha doğrudur. Etik, bir kişinin belli bir durumda ifade etmek istediği değerlerle ilgilidir, ahlak ise bunu hayata geçirme tarzıdır”.¹³⁷

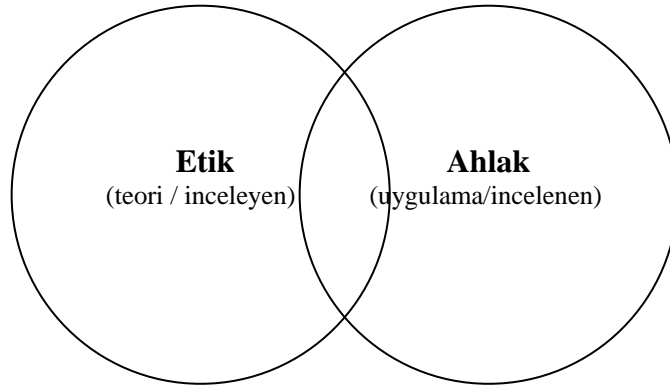
Ancak, etik konusunda varabileceğimiz nokta, etik ve ahlakın Şekil 1’deki gibi birbirleri ile bir içiçelik oluşturduğunu ve Şekil 2 olduğu gibi de bir geri beslemenin (feed back) toplum değerleri ve toplumsal bir hareketliliğin mevcut olduğu sürece var olacağıdır.

¹³⁵ Pieper, a.g.e., s.60-61

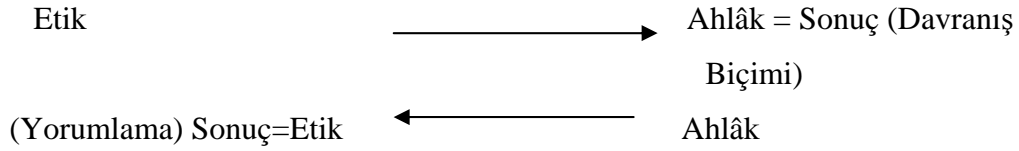
¹³⁶ Singer, a.g.e., s.19

¹³⁷ Ray Billington, **Felsefeyi Yaşamak**, Çev. Abdullah Yılmaz, (Birinci Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1997), s.45-46.

Şekil 1. Etik ve Ahlâk Çemberi¹³⁸

Şekil 2. Etik-Ahlâk Geri Beslemesi¹³⁹

1.5. Etiğin Sistemleştirilmesi

Etik kavramı hakkında değişik fakat özde birleşen tanımların veya tamamen farklı yaklaşımlarla, farklı bakış açılarına gidilmesi söz konusu olabileceği gibi, etik sistemleri formüle ederek sınırlayan araştırmacılar da mevcuttur. Bu araştırmacılardan William Hitt, etik kavramını sistemleştirerek dört ana grupta ele almıştır.

¹³⁸ Şekil 1 klasik mantık önermelerinden esinlenerek çizilmiştir.

¹³⁹ Şekil 2 klasik mantık önermelerinden esinlenerek çizilmiştir.

Tablo 1. Etik Sistemler

ETİK SİSTEM	TEMSİLCİSİ	TANIMI
Amaçlanan Sonuç Etiği	John Stuart Mill (1806-1873)	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, amaçlanan sonuçları tarafından belirlenir.
Kural Etiği	Immanuel Kant (1724-1804)	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, standartlar ve yasalar tarafından belirlenir
Toplumsal Sözleşme Etiği	Jean Jacques Rousseau (1712-1778)	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, belli bir toplumun normları ve gelenekleri tarafından belirlenir.
Kişisel Etik	Martin Buber (1878-1965)	Bir eylemin ahlaki doğruluğu, kişinin vicdanı tarafından belirlenir.

Kaynak : Aydın, a.g.e., s.21

Tablo 2. Etik Sistemlerin Güçlü Yanları ve Yöneltilen Eleştiriler

ETİK SİSTEMİ	GÜÇLÜ YANLARI	TEMEL ELEŞTİRİLER
Amaçlanan Sonuç Etiği	Amaçlanan sonuç etiğinin en güçlü yanı, pratik oluşu, sonuçlara dönük olması, ilgili pek çok kişiyi göz önüne alması ve bireylerin sağduyusuna dayalı olmasıdır.	1.Mutluluk, haz ve faydanın tek bir tanımı nasıl yapılabilir? 2.Mutluluk, haz ve fayda nasıl ölçülebilir? 3.Belli bir eylemin sonuçları tam olarak nasıl kestirilebilir? 4.Kısa ve uzun dönemli mutluluk arasında nasıl bir seçim yapılabilir? 5.Eğer bir toplumun % 90'ı özgür, ancak % 10'u köle ise, en üst düzeyde mutluluk nasıl sağlanacaktır?
Kural Etiği	Kural etiğinin en güçlü yanı, etik davranışlar için yapılandırılmış, güçlü bir çerçeve önermesidir. Belli eylemlerin doğruluğu ya da yanlışlığını kararlaştırmada, bu kurallar oldukça işlevseldir. Kurallar kesinlik sağlar ve belirsizlikten hoşlanmayan bireylerin işini kolaylaştırır.	1.Bireylere kabul ettirilecek ilkeleri ve bu ilkelerin doğruluğunu hangi otorite belirleyecektir. 2.Çatışmalı kurallardan hangisi yeğlenmelidir? 3.Belirlenen genel kurallar, özel durumlara nasıl uygulanabilecektir? 4.Değişen durumlarla birlikte bu kurallar nasıl değişecektir? 5.Eğer sonuçları kötü olursa, niçin bir kuralın uygulanmasında ısrar edilsin?

Toplumsal Sözleşme Etiği	Toplumsal sözleşme etiğinin güçlü yanı, demokratik devletin kurulmasında felsefi bir temel oluşturmasıdır.	1.Toplum adına karar verecek “genel politik organ” nasıl seçilecektir? 2.”Kamu yararı”nın anlamı nedir? 3.Bağımsız düşünenler ne olacaktır? 4.Toplumsal sözleşme etiğine göre, Hitlerin Nazi Almanya’sı ahlaki bir toplum olarak kabul edilebilir mi? 5.Toplumun geneli, her şeyin ölçütü müdür?
Kişisel Etik	Kişisel etik, bireylerin kendini ifade etmelerine olanak tanıyan ve bireyi, çeşitli kurallar, gelenekler ile sınırlamamıştır.	1. “Yapmam gereken en doğru şeyin bu olduğunu hissediyorum” diyebilmek için nasıl bir yargılama yapılmalıdır? 2.İki kişinin çatışan bakış açılarına nasıl bir çözüm getirilecektir? 3.Kişisel etiği besleyen bir grupta, kamu sınırı nasıl belirlenecektir? 4.Örgütlerde kişisel etik sistemi benimsenirse, iş görenler arasında eş örneklik nasıl sağlanacaktır?

Kaynak : Aydın, a.g.e., s.32-33

Ahlâk ve etik kavramlarının üzerinde dururken, önem vererek atıfta bulunduğumuz düşünürlerin düşünceleri, yani teorileri ve pratiklerinin de aynı ölçüde örnek temsil edecek biçimde toplumda bir yansıma bulup bulmadıklarının sorgulanması ne kadar ayrı bir çalışma kapsamında değerlendirilmesi gerekse de, belki de gerek ahlâki ve gerekse etik sorunların niçin tam anlamıyla çözüme kavuşmadığı ve toplumda belli düzenin sağlanması için hukuksal yaptırımlara ihtiyaç duyularak ilkelerinin denetlenmeye çalışılması gerekliliğinin söz konusu olması bakımından göz ardı edilemeyeceğinin altının da çizilmesi düşüncesini taşımaktayız. Çünkü ilkeleri sunan şahsiyetlerin yine aynı ilkelere göre davranmaları ve yaşamaları gerekmez mi?¹⁴⁰

¹⁴⁰ Ünlü sosyolog ve filozof Durkheim’in toplumsal sorunlar ve hastalıklar konusunda önem verdiği saptamalarının ve önerilerinin aksine ; “Beş çocuğunun... beşini de ‘sokakta buldum’ deyip çocuk bakım evine terk eden J.J.Rousseau’yu mu? veya sık sık cinnet getirerek intihara teşebbüs eden A.Comte’yu mu?, toplumsal hayatın dizaynında referans olarak kaydetmek zorunda kalacaktır?” Bkz. Bünyamin Duran, **Sekülerleşme Krizi**, (İstanbul, Timaş Yayınları, 1996), s.142. Bu konu ile ilgili bu alıntıya yer vermemiz, ölümlerinden sonra da etkileri büyük olan bu düşünürlerin etkiledikleri belli başlı düşünürlerin dışında içinde yaşadıkları toplumda ahlâki ve etik düşünceleri açısından yaşam örneği düzeyinde etkileri olmuş mudur? Bu sorularında sorgulanması ayrıca gerekmektedir, çünkü ilke sunan bireylerin ilkeli davranmaları ve yaşamaları felsefik bazda ele alınması gelen bir sorgulamadır.

Bu etik sistemlerinin¹⁴¹ güçlü yanlarının yanında eleştirilen kısımlarının da olması, gerçekte bir etik sisteminin tam olarak toplumda öncül olamayacağı gibi dolayısıyla da bir etik modelin, bireyler düzeyinde ne fiilen ne de hukuken bir uygulanabilirliğinin kesin olarak mümkün olamayacağıdır. Çünkü her toplumundaki değerlerin farklılığı ve etik ve ahlaki değerlerin evrenselliği belli konularda temelde aynı saptama ve yorumlara sahip olsa da, yine de var olan görecelikler dolayısıyla ahlaki kavramlar ve onlara ilişkin değer ve yorumlamalarda çatışmalar yaşanmaktadır. Zaten kültürleri birbirinden ayıran farklılıklar onların küresel boyutta değişik renklerle ifade edilmesine neden olmaktadır. Belki idealist, hümanist ve hatta felsefi açıdan bakıldığında bu farklılıkların temelde küresel bir insan ve kültür mozaiği oluşturması beklenirken, küresel boyuttaki kültürel farklılıklardan medeniyetler çatışması umanlarda var olması da ne yazık ki ayrı bir dünya gerçeği olarak önümüzde durmaktadır. Küreselleştiği söylenen dünyamızda küreselleşmenin (globalization) bir ideoloji veya doktrin gibi savunulmasına rağmen bu çatışmaları ortadan kaldırmayı hedefleyen küreselcilik (globalism) yaklaşımlarına üstün tutulması, şimdilik günümüz 21.yüzyıl dünyasında yıkılması zor bir tabu olarak karşımızda durmaktadır.

¹⁴¹ Diğer taraftan, vurgulanması gereken diğer bir noktada ; etik çalışmaları üzerindeki çalışmaların sadece yukarıda belirttiğimiz klasik sistemlerle sınırlı kalmayarak, Bauman gibi bazı araştırmacıların klasizmin ve hatta modernizmin de ötesinde getirdikleri “postmodern etik” anlayışının günümüzde yer almaya başlamasıdır. Bauman’a göre ;“Post modern ahlâk yaklaşımı nosyonu, fazlasıyla sık olarak etik olanın ölümünün, etiğin yerini estetiğin almasının ve bunu izleyen nihai kurtuluşun kutsanmasıyla ilişkilendirilmiştir. Etiğin kendisi de, artık çürümüş ve tarihin çöp sepetine gitmeye mahkum olan tipik modern kısıtlamalardan biri olarak yerilmekte ya da alaya alınmaktadır; bir zamanlar zorunlu görülen zincirlerin gereksizliği artık apaçık ortadadır.....” Bkz. Zygmunt Bauman, **Postmodern Etik**, Çev. Alev Türker, (Birinci basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, Şubat 1998), s.10–11; ve diğer bir saptamasında da yazar ; “Bence, post modern etik yaklaşımının yeniliği, her şeyden önce tipik modern ahlâki kaygıların terk edilmesinde değil, ahlâki sorunları ele almanın tipik modern yollarının (yani, politik pratikte ahlâki meselelere zora dayalı normatif düzenlemeyle yanıt vermenin; teoride ise felsefi olarak mutlak, evrensel ve temel olanın aranmasının) reddedilmesinde yatıyor. Etiğin en büyük meseleleri –insan hakları, toplumsal adalet, barışçıl işbirliği ile kişisel yetke arasındaki denge, bireysel davranış ile kolektif refahın uyumlulaştırılması gibi- güncelliğinden hiçbir şey yitirmedi. Yalnızca yeni bir tarzda görülmeleri ve ele alınmaları gerekiyor.” Bauman, a.e., s.12-13.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL YAŞAMDA MESLEK ETİĞİ, ÖNEMİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1. MESLEK KAVRAMI

Bir mesleğin etik kural ve değerlerle çevrenmesi veya ilke zırhı ile donatılması için o uğraşının her şeyden önce meslek olarak tanımlanması gerekir. Meslek olarak kabul edilmeyen bir uğraşın ilkesi, kuralı ve kısacası etiği olamaz.

Bu kapsamda değerlendirirsek, Aydın'ın tanımlamasına atıfta bulunabiliriz.

Aydın'a göre ; "...herhangi bir işin meslek olarak sayılabilmesi için, uğraş alanının etik değer ve ilkelere de içinde yer vermesi gerekmektedir. Yani "yeterlilik" adı verilen ve bir meslek elemanının sahip olması beklenen üç temel öge bilgi, beceri doğru iş alışkanlıkları ve tutumlarından oluşur. Bunun anlamı bir meslekte bilgi ve beceriler kadar mesleki değer ve ilkeler yazılı olarak ortaya konulabildiği gibi meslektaşlar tarafından örtülü biçimde de benimsenmiş olabilir."¹⁴²

Bu tanımlamadan sonra, Aydın bir uğraşın meslek sayılabilmesi için gerekli olan unsurları madde olarak şu şekilde açıklamıştır.

"1. Bir Meslek dalı, toplumun kaçınılmaz olan bir gereksinimini karşılar: Örneğin, sağlık, güvenlik, eğitim gibi toplumsal gereksinimler her toplumda bu hizmetleri sunacak meslekleri gerekli kılmaktadır.

2. Meslek kişinin salt kendi doyumunu için değil aynı zamanda başkalarının yararı için de yaptığı bir uğraştır: Örneğin bir doktor mesleğini sadece hizmetinin karşılığında aldığı para için değil, insanlara sağlıklarını kazandırmak için de yapar. Bir öğretmen okuma yazma öğrettiği öğrencilerin eğitilmiş insanlar olarak toplum hayatında yer almalarından mutluluk duyar. Bir polis güvenli ve huzurlu bir toplum yaşamı için gösterdiği çabalardan dolayı insanların mutluluğuna katkıda bulunmuş olur.

¹⁴² Aydın, a.g.e., s.71-73

3. Meslek sistemli bir eğitimle kazanılmış özel bilgi ve becerilere dayalıdır: Bir mesleğin meslek olabilmesi için mesleğe girmeden önce kişilerin bu mesleği icra edebilmeyi sağlayan bilgi, beceri ve tutumlar kazanmış olmaları gereklidir. Burada meslek elemanı toplum tarafından bir “uzman” olarak görülmekte ve o hizmette kişiye tam bir güven duyulmaktadır. Örneğin bir doktora gittiğimizde onun bu mesleğin gereklerini eksiksiz ve kusursuz olarak bildiğini kabul ederiz. Bu nedenle meslek elemanlarının iyi bir eğitimden geçmiş olmaları gereklidir.

4. Meslek dalları araştırma ve deneylerle geliştirilerek zamanla kendine özgü tekniklere sahip olurlar: Eğitim ve uygulamalar yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılan bu bilgi birikimi zaman içinde mesleğe özgü tekniklerin gelişmesine ya da süreç içinde yeni tekniklerin keşfedilmesine yol açar.

5. Meslekler kazanç elde etmek için yapılan uğraşlardır: Meslek elemanları yaşamlarını mesleklerinden elde ettikleri yasal parasal kazanç ile sürdürürler. Ancak insanlar sadece para için çalışmazlar. Mesleki etkinlikler içerisinde insanlar bir şeyler üretmek kapasitelerini kullanma ve geliştirme olanağı bulurlar, bundan haz ve doyum duyarlar. İşte bu nedendir ki geçinmek için paraya ihtiyacı olmayan insanların da bir meslek sahibi olup çalıştıklarını ya da geliri az bir mesleği geliri çok olan bir mesleğe tercih ettiklerini görmekteyiz.

6. Meslek olarak kabul edilecek bütün uğraş alanlarının kendine özgü değer ve etik ilkeleri vardır ve bu mesleğin üyeleri bu değer ve ilkeler doğrultusunda davranırlar: Örneğin hekimlik mesleğinin temel değeri “insan yaşamı”; hukuk alanının temel değeri “adaletin” yerine getirilmesi; öğretmenliğin temel değeri “öğrencilerin eğitim ve gelişimi” ; polisliğin temel değeri toplumun “güven ve huzurunun” sağlanmasıdır. Bu temel değerleri iyi kavrayan meslek üyeleri mesleklerini icra ederken bu temel değerlerin dışına çıkamazlar ve mesleğin önceden belirlenmiş etik ilke ile kurallarına göre davranırlar. Buna uymayan meslek elemanları meslektaşları tarafından bazı yaptırımlarla cezalandırılırlar.”¹⁴³

Eğer icra edilen bir meslek varsa ve bu meslek kamuya, topluma dayalı bir hizmette bulunuyorsa, topluma karşı bir sorumluluğu vardır. Bu sorumluluğun önemi büyüktür. Çünkü toplumu oluşturan bireyler o mesleği icra edenlere güven duyarlar, başvururlar, kısaca onların doğru ve dürüst olduklarına inanarak onlardan gelen öneri, karar, tanımlama, teşhis, yorum, bilgi ve haberleri doğru kabul ederek çıkarsama da bulunurlar ve hareket ederler.

¹⁴³ A.g.e., s.71-73

Kısaca, bir mesleğin birçok sayıda kişi tarafından yapılması da diğer taraftan meslek birliklerinin oluşması demektir.

Bunun sonucu olarak , “ Aynı mesleği çok sayıda kişinin yapması, bu kişilerin bir araya gelmelerine ve meslek birliği etrafında toplanmalarına yol açmıştır. Bu şekildeki birlik ve dayanışma içerisinde hem mesleğin saygınlığının yükseltilmesi hem de topluma daha iyi hizmet sunulması hedeflenmektedir.”¹⁴⁴

Meslek birliğinin olduğu yerde bireylerin bu birliğin belli bir düzen içinde hareket etmesini, hem birlik üyelerinin kendi aralarında, toplum bireyelerine, toplum değerlerine, toplumun erklerine karşı bir sorumluluk duymalarını ve özdenetimde bulunmalarını istemelerinin tabii olabileceği gibi, toplum veya erkleri tarafından belli düzenlemelerinde bu birlik ve birlik üyelerinden istenmeleri tabiidir. Aksi durumda ise, meslek etiğini uygulatacak, denetleyecek veya yaptırıma maruz bırakacak bir otoritenin bulunması gerekmektedir. Meslek ilkelerinin düzenlenmesi için meslek birliğinin oluşması gerekli olduğu gibi, otoritenin uygulanabilmesi içinde meslek birliğinin ve ilkelerinin oluşması gerekmektedir.

1.1. Meslek Etiği Kavramı

Felsefenin incelemesinde, doğa felsefesi¹⁴⁵, insan felsefesi¹⁴⁶ gibi konulara yer verildiği gibi, ahlak felsefesi (etik) tarihsel süreçte felsefenin başlı başına bir inceleme konusu olmuştur. Felsefenin inceleme alanı içinde yer alan etiğin diğer tanımlanma biçimi ahlak felsefesi şeklinde nitelenmesinden ötürü özellikle akademik çalışmalarda kimi zaman “iş / meslek etiği” veya kimi zamanda “iş / meslek ahlakı” şeklinde tanımlamalar yapılmaktadır. Yakın bir geçmişte Durkheim’in “meslek (iş) ahlakı” tanımlamasının yerini günümüz literatüründe çoğunlukla “meslek (iş) etiği” tanımlaması kullanılmaya başlanmıştır.

¹⁴⁴ A.g.e., s.73

¹⁴⁵ Gökberk, a.g.e., s.19-38

¹⁴⁶ A.g.e., s.38-52

“Etik insanlar için neyin iyi veya doğru olduğunun tanımlanabildiği bir incelemedir. İnsanların ne tür hedefler izlemesi gerektiğini ve ne çeşit eylemleri icra etmek zorunda olduklarını sormaktadır. Meslek (iş) etiği uygulamalı etiğin bir dalıdır; meslek için neyin iyi ve doğru olduğunun bağıntısını inceler.

Bazı kereler meslek (iş) ve etiğinin karıştırılmaması gerektiği söylenir. İş alanında, bazıları kârın önce geldiğini söyler. İş kendi kural ve hedeflerine sahiptir ve etik kavramlar, normlar ve yargılar iş kontekstinde uyumsuzdur. Fakat bu görüş temelde hatalıdır...”¹⁴⁷

Velasquez’e göre de ifade edilen tanımlama bu alandaki akademik literatüre katkı sağlamaktadır. Ona göre,

“.....mesleki etik, ahlaki doğru ve yanlışların uzmanlaşmış bir incelemesidir... İnsanlardan oluşan toplumunun ortak amaçları vardır. Ve bu aktiviteler, bu amaçları tamamlamak için kurulmuş kurumlar sistemi tarafından düzenlenmektedir. Şu erkek, kadın ve çocukların ortak amaçları apaçık bellidir. Var olan ortak hedefler; aile hayatını kurmak, yetiştirmek ve korumak, insan yaşamının bağlı olduğu malzemeleri üretmek ve dağıtmak, kuvvet kullanımını engellemek ve düzenlemek, kolektif kararlara varabilmek için vasıtaları düzenlemek ve sanat, bilgi, teknoloji ve din gibi kültürel değerleri yaratmak ve korumaktır. Toplumun üyeleri bu amaçlarını, bizim “kurumlar” olarak adlandırdığımız: aile, ekonomik, yasal, politik ve eğitim kurum aktivitelerinin göreceli olarak saptanmış modellerini kurarak tamamlarlar.

Çağdaş toplumlarda en etkili kurumlar ekonomik kurumlardır. Bunlar iki amacı tamamlamak için tasarlanmışlardır: Bunlar (1) toplum üyelerinin talep ettiği ve ihtiyacı olduğu mal ve hizmetlerin üretimi ve (2) bu mal ve hizmetlerin değişik toplum üyelerine dağıtımıdır. Sonuç itibarıyla, ekonomik kurumlar, üretim işini kimin yerine getireceğine, bu işin nasıl organize edileceğini, hangi kaynakların tüketileceğini ve bu mal ve hizmetlerin toplum üyeleri arasında nasıl dağıtılacağını tayin eder.

Ticari girişimler temel ekonomik kurumlar olup bunlar vasıtasıyla modern toplumlarda yaşayan insanlar mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtım işlerini üstlenmektedir. Onların temin etmekte olduğu temel yapılarda toplum üyeleri kıt kaynaklarını – toprak, iş gücü, sermaye ve teknoloji- kullanabilir mallara dönüştürmektedirler ve sağladıkları kanallar ile bu mallar tüketici ürünleri, çalışanların ücretleri, yatırım kârı ve hükümet vergisi şeklinde dağıtılmaktadır. Madencilik, imalat sanayi, perakende, bankacılık, ulaşım, sigortacılık, inşaatçılık ve reklâmcılık bizim modern ticari kurumların üretim ve dağıtım sürecinin değişik yüzlerini oluşturmaktadır...”¹⁴⁸

¹⁴⁷ W.Michael Hoffman-Robert E.Frederick, **Business Ethics: Readings And Cases In Corporate Morality**, (Third Edition, New York, McGraw-Hill, Inc. , 1995), s.1

¹⁴⁸ Velasquez, a.g.e , s.13-14

Buchholz ve Rosenthal (1998) göre meslek etiğinin iş hayatında önem arz etmesi 1960 yıllardan itibaren sosyal sorumluluktan dolayı doğmuştur. “ Bir çeşit sosyal devrim olarak nitelendirirsek, ticari kurumlar, ticaret ve işletme okulları tarafından 1960 ve 1970’lerde ticaretin toplumsal alanına artan bir dikkatin verilmiş olması şaşırtıcı değildir. Sosyal sorumluluk kavramı, toplumun değişen sosyal değerlerine bir cevap olarak layık olduğu yerini almıştır. İş hayatının yöneticileri ticaretin sosyal sorumluluğundan bahsetmeye ve iktisadi olmasından öte sosyal tabiatlı sorunlara cevap niteliğinde belirgin sosyal programları geliştirmeye başladılar. Ticaret ve işletme okulları iş ve toplum veya ticaretin sosyal sorumluluğuna ilişkin yeni dersleri müfredatlarına koydular.”¹⁴⁹

Ancak meslek etiğine bu denli önem verilmesi ve meslek etiğinde sosyal sorumluluktan hareket ederek iş-toplum ilişkisini savunulması bilimsel açıdan bir birlikteliğin olduğu ve belirgin mesleği icra edenlerin toplumsal kaygıları ön plan çıkardıkları anlamına gelmemelidir. Çünkü sosyal sorumluluk yaklaşımına karşı çıkanlar, sosyal sorumluluk savının, serbest girişimcilik temeline ve en yüksek kâr elde etmek isteyen iş idarecilerin imkânlarını kısıtladığını ileri sürmektedir.¹⁵⁰

Arslan’ın ifadeleri geri dönersek, mevcut olan gerçeğe göre, “ Evrensel olmayan bir kural belki pratik bir yol gösterici olabilir ama bir iş ahlaki ilkesi olamaz. İş ahlaki ilkeleri her duruma uygulanabilir genellikle ilkeler olmalıdır. Nasıl ki para evrensel bir finansal değer ise, iş ahlaki da bütün işletmecilik faaliyetlerinde yol gösterici bir değerdir. Değerler kültürden kültüre değişebilir ancak küreselleşen iş dünyasının da küresel ahlaki standartlara ihtiyacı vardır. Yalan söylemek, aldatmak, çalmak, sözünü tutmamak rüşvet alıp vermek, her yerde ahlak dışı olarak kabul edilmek durumundadır. Adalet ve eşitlik gibi kavramlar da her yerde genel kabul görmesi gereken ahlaki ilkelerdir. Bu tür genel ilkelerin dışında kalan bir takım yerel değerlerin de küresel olarak birbiriyle uzlaşması gerekmektedir. Bununla beraber şurası da kabul edilmelidir ki, aynı ilkeleri farklı durumlara uyguladığımız zaman farklı sonuçlarla karşılaşabiliriz. Teorik olarak doğru ya da yanlış gibi kavramları insan doğasından çıkartır dolayısıyla bu ilkelerin her hangi bir dini inanç veya yasal sistemle ilişkisinin kurmak doğru değildir. Sonuç olarak kültürel farklılık ve kültürel görecelik ahlaki göreceliğe yol açmamalıdır.”¹⁵¹

¹⁴⁹Buchholtz – Rosenthal, s.4–5

¹⁵⁰ A.g.e, s.5

¹⁵¹ Arslan,a.g.e., s.14-15

Buchholtz ve Rosenthal'ın analizi ise farklı ancak benzer içerikte bir katkı sağlamaktadır.

“Mesleki etiği, modern toplumların mal ve hizmet ürettiği ve dağıttığı örgütlenmelerde yer alan bireylerin hareketlerine ahlaki kuralların uygulanması ile ilgilenmektedir. Meslek etiğinde, ahlaki ilkelerin ve kuralların analizi işyerlerindeki insanların hareketlerine uygulanmaktadır. Bu bir tip, yöneticilerin ve işle ilgili karar alan diğer çalışanların zorunluluklarını ve ahlaki sorumluluklarını aydınlatmayla ilintili kaidesel (düzgüsel) etikdir.”¹⁵²

Bilimsel açıdan ele alındığında, toplum içinde var olan iş (ticari) ilişkisi ve bu ilişkinin toplumun yaşam sürecindeki varlığının devam etmesinde rol oynayan ekonomik ilişkiler zinciri içinde meslek etiğinin ilişkilerin kurulması ve belli kurallar çerçevesinde sınırlandırılarak toplum içi huzuru bozmayacak şekilde düzenlemesi gerekmektedir. Bu düzende adaletin hangi ölçülerde uygulanabileceği ise gizemini korumaktadır. “Ticari aktivitelerinin etik boyutunu araştırırken, belirgin etik sorunların üzerine dikkatin verilmesi her zaman kâfi değildir.”¹⁵³ Çünkü bir açıdan meslek etiği teorisinin pratikte uygulanması demektir ve bu uygulama her zaman kolay olmayacaktır.

Nuttall'ın etik ve ahlak arasındaki tanımından yola çıkarak, Meslek “Ahlak[ı] yanlış ve doğru, iyi ve kötü, erdem ve kusur ile”¹⁵⁴, [meslek erbaplarının; gazetecilerin, tıpçıların, hukukçuların] yaptıkları ve yaptıklarının sonuçlarını değerlendirmelerle ilgili iken, meslek etiği çalışanların ahlaki davranışlarını incelemektedir. Yani diğer bir deyişle, mesleki etik, çalışanların ahlaki tutumlarının ardında yatan yargılarını ele almak zorundadır ki belli ölçüde özellikle kamuya karşı sorumlu olan mesleklerde gerçekten bir ahlaki davranışlar zinciri sürekli mi yoksa kesintiye mi uğruyor? Bu durumun sorgulanarak ortaya konması gerekmektedir.

¹⁵² Buchholtz – Rosenthal, a.g.e., s.3

¹⁵³ Hoffman-Frederick, a.g.e., s.43

¹⁵⁴ Nuttall, a.g.e., s.15

Bir mesleğin ilkelerinin meslek etik ilkeleri veya meslek ahlak ilkeleri olarak sıfatlandırılması, felsefi açıdan da ahlak ve etik kavramlarının ele alınması, bu kavramların ortaya çıktığı tarihsel sürecin başlangıcından günümüze kadar geçen süreçte, öncelikle bir bilim dalı olan felsefenin konusunu teşkil etmesinden ileri gelmektedir. Filozofların bireysel olarak ve kurdukları ekolleriyle, ahlak ve etik kavramlarını irdelemeleri, bakış açıları ve getirdikleri yorumlar: “Nasıl ahlaklı olunur veya ahlaklı olmanın kuralları nelerdir?” sorularına yanıt aramıştır. Yaptıkları sınıflandırmalar ya tündengelim yoluyla yaşadıkları toplumun değerlerini yansıtmış ya da tümevarım yöntemiyle değerlerin o toplum yaşayanlarına (bireylerine ve yöneticilerine) bir hareket yöntemi olarak sunulmuştur.

İnsanın toplumun dışında yaşaması mümkün değildir. İnsan, toplumun bir parçası, bir üyesidir. Toplum ise üzerinde insan kültürünün gerçekleştiği ve geliştiği bir olgudur. Kültürü ise değerler oluşturur. Bu yüzden her kültürel faaliyet bir değer gerçekleştirilmesidir. Bu anlamda meslek ahlakı veya etiği değerlerin somutlaştırılması ve gerçekleştirilmesidir. Bunun nedenselliği ise felsefi anlamda toplumunun bir parçasını oluşturan ve toplumda birey olma sıfatını taşıyan insanın çalışma hayatı içinde üretime katkıda bulunduğu mesleğini icra ederken yine bireylilik statüsünü korumalı ve sahip olduğu ve parçasını teşkil ettiği topluma olan görevlerini tüm ahlaki değerlerini koruyarak meslek yaşamını sürdürmelidir.

O halde değerler insan yaşamında, insan yaşamına kazandırdığı anlamlar ve yeni kodlamalarla ile önemli bir yere sahiptir. Genellikle bir tek değer yerine artık insanı ve toplumu saran değerler yığından söz edilmektedir. Çünkü bir bakıma ele alındığında, insanlar her nesneye veya her olaya bir değer biçmekte veya onu farklı yorumlamaktadır. Bu nedenden ötürü, artık birbirleriyle etkileşim içinde olan değerler bir sistem oluşturarak davranışları yargılar ve yönlendirirler. Bunun sonucu olarak da insan her şeyi bu değerler sistemine göre analiz ettikten sonra sentezler.¹⁵⁵ Gelinek nokta da ise, en yüksek iyiyi

¹⁵⁵ İ. Ethem Başaran, **Örgütsel Davranış: İnsanın Üretim Gücü**, (Ankara, Gül Yayınevi, 1991),s. 242.

temsil eden “değer”, etik açısından ahlaki eylemlerimizdeki, hedef ya da varılmak istenendir. Değerler toplumsal bir varlık olan insana özgürlüklerin yolunu açtığı gibi, insanın toplum olarak yaşamını sürdürmesinde gerekli olan yasa ve norm kavramını da getirmektedir.

İşte bu bağlamda düşünürsek, toplumu oluşturan insan, yaşamını sürdürmek için mesleki bir etkinliğin içinde yer alırken, aynı zamanda da toplumsal işbirliği açısından da ortak değerler dünyasına katkıda bulunacağı bir mesleği toplumda yürütür. Her meslek etkinliği, toplumsal alanda bir işbölümünü gerektirir. Ama bazen toplum çıkarlarıyla bireylerin çıkarları arasında bir çatışma görülebilir. Bu yüzden, mesleki etkinlikte, bireyin toplum yararına davranmasını gerektirecek bir kuruma gereksinimi vardır. Bunun sonucunda da mesleki etik kavramı ortaya çıkmıştır.¹⁵⁶

Bir meslek etiğinden bahsedebilmemiz için bireylerin sahip oldukları ve somut olarak icra ettikleri tanımlanmış, sıfatlandırılmış ve kabul görmüş bir mesleğin varlığının dan da ayrıca bahsedebilmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda, bir meslek etiği kavramının oluşabilmesi için, meslek kavramının da iyi anlaşılması gerekmektedir. Çünkü meslek etiğinin oluşabilmesi için toplum içinde kabul görmüş bir mesleğin oluşması gerekir. Meslek oluşmadan onu bir kural ve ilkeler çerçevesine oturtmak ve onun düşünüş, hareket ve davranışlarını sınırlamamız imkânsızdır.

Bu bağlamda, gerek meslek etiği veya gerekse meslek ahlakı adı altında tanımlanan kavramda, esasen gerekli olan ilkelerin mevcut olmasının sağlanmasıdır. İlkeleri, kuralları belirlenmemiş bir meslek etiği/ ahlakı olamaz. Bu gerçek ise belki tanımlamalar esnasında meslek etiği veya ahlakı yerine “meslek ilkeleri / kuralları” şeklinde bir kavramlaştırmaya gidilmesinin daha mı iyi olacağı sorgulamasına bizleri itmiş olsa da, bu durumda içinde ahlak veya etik nitelemesinin çıkarıldığı bir tanımlamanın etki gücünün ne olacağının da ayrıca sorgulamalıyız.

¹⁵⁶ M. Özgen, a.g.e., s.43-44.

Diğer taraftan ise, ahlakın göreceli kavramlar ile dolu olması ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Birine göre doğru olanın diğeri tarafından yanlış, birine göre erdemli olanın diğeri tarafından erdemsiz ve hatta birinin ahlaklı dediğine diğerin ahlaksız tanımlaması yapmasının önüne ise, belli kabul görmüş ve evrensel olan ilkelerin kodlanarak ve hatta yasalar ile kontrol altına alınarak belirlenmesi gerekmektedir.

Kavramların açıklığa kavuşması için meslek etik kavramını şu şekilde tanımlayabiliriz;

“Meslek etiği, özellikle doğrudan doğruya insanla ilgili mesleklerde uyulması gereken davranış kuralları olarak tanımlanabilir. Meslek etiğinin en önemli yanlarından biri, dünyanın neresinde olursa olsun, aynı meslekte çalışan bireylerin bu davranış kurallarına uygun davranmalarının gerekli olmasıdır.”¹⁵⁷

Diğer bir tanımlamada ise üzerinde durulan nokta insani ilişkilerin önemidir : “ Mesleki etiğin temelinde insanlar ile ilişkiler yatar. Aynı meslekte bireylerin birbirileri ile ilişkilerinde belli davranış kalıplarına uymaları meslek etiğinin gereğidir.”¹⁵⁸

Meslek tanımlanmasının olmadığı yerde de zaten bir meslek etiğinden özellikle bahsetmemiz imkânsızlaşır. Daha doğrusu, etiğin özele ve sadece bireye indirgenmiş halinden bahsedebiliriz. Bu da bize bireye eleştiri hakkı verse de ortada eleştiriye veya yaptırıma tabii tutulacak bir meslek birliği olmayacağından muhatap mercisinin kimin olacağı sorusu belli bir sorunu teşkil edecektir.

Bu söz konusu olan durum ise, çağdaş (modern) dünyamızın temel sorunudur. İçinde yaşadığımız dünyamızdaki sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapıların bütünleşmesi ve bunların teknoloji ve iletişim ağı ile dominyon taşı gibi birbirlerini hızla etkilemesi kaçınılmaz bir gerçektir.

¹⁵⁷ “ İonna Kuçuradi, **Uludağ Konuşmaları: Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları**, (Ankara, Türk Felsefe Dizisi:1, Türkiye Felsefe Kurumu, 1988), s.21” ,Aydın, 2001,s.75’deki alıntı.

¹⁵⁸ “Mustafa Aydın, **Çağdaş Eğitim Denetimi** , (Ankara, Yayın No:4, PEGEM, 1993), s.71”, Aydın, 2001, s.75’deki alıntı

Bu bağlamda, küreselleşen Yeni Dünya Düzeni'nde, özellikle medya sektöründeki tanımlamalarda “medya çalışanları”nın veya gazetecilik sektöründe “gazete çalışanları”nın gazeteci kimliğinin yerine tanımlanması ekonomik ve ticari anlamdaki küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmaya başlaması gözden kaçırılmaması gereken bir diğer önemli noktadır. Çünkü özellikle gazetecilik sektöründe kendilerini “çalışan” olarak gören çalışanların temel sorumlulukları çalıştıkları kuruma karşı olacaktır. Oysa gazeteci kimliğini içinde görmeyip bir kurumun çalışanı olarak görenler ve kendilerini gazetecilik mesleğinin etik kurallarına bağlı ve sorumlu görmeyen “gazetecilerin” gazetecilik meslek etiği ilkelerine ne kadar uyacağı ve uyma oranının hangi ölçütlere göre yapılacağı belli bir şüphe doğuracaktır.

Gözlemin olmayacağı yerde şüphesiz bir vicdanın –yani kamu vicdanının- oluşması mümkün olamayacaktır. Hele çalışanların sektörü tekelleşmiş ve sendikasızlaşmışsa, emek eşittir ücret değil, maaş eşittir üretim olacaktır. Bugün, üretici konumuna düşen meslek üyeleri etik değerlere değil ama sektörel değerlere göre üretim yapacakları olası değil midir?

Bu soruya tezimizin ileri ki bölümlerinde de zaman zaman sorgularken, meslek etiğinin en önemli özelliğinin kamu vicdanının müdahil olamaması ve sorunların meslek birliği içinde düzenlenmesi /düzenlendirilmesi gerektiği şeklindedir.

“Zaten meslek ahlâkının bu özelliği kolayca anlaşılıyor: o kamu vicdanını ilgilendirmez, çünkü cemiyetin bütün uzuvları arasında ortak değildir, çünkü başka bir tâbirle, kamu vicdanının biraz dışındadır. Herkesin görmediği görevleri düzenler, onun için herkes bu görevlerin ne olduğunu, ne olmaları gerektiğini, bu görevlerle görevli fertlerin özel münasebetleri ne olmak gerektiğini bilemez. Bütün bunlar az çok kamuoyunun gözünden kaçıyor, hiç değilse onun ilk faaliyet dairesi dışında bulunuyor. Bundan ötürü, bu türlü suçlar, kamu duygusunu pek zayıf bir tarzda incitiyor. Kamu duygusunu inciten suçlar, ağırlık derecelerine göre genel tepkiler doğurabilecek güçte olan suçlardır.

Bununla, meslek ahlâkının var olabilmesi için gerekli, temel şartı göstermiş olduk. Bir ahlâk her zaman bir gurubun eseridir. Bu ahlâk, bu gurup onu koruduğu müddetçe yürürlükte olabilir.”¹⁵⁹

¹⁵⁹ Durkheim (1949), a.g.e., s.12

Durkheim'in içinde yaşadığı dönemde “meslek ahlâkı”nı inceleme alanına alması, sanayi devrimi veya “gelişmekte olan kapitalizm” (diğer tanımlama ile “vahşi kapitalizm”)’in yarattığı toplumsal sıkıntıların sorgulanmasının bir nedenidir. Durkheim meslek ahlâkının gerekli olduğunu bununda sağlayabilecek mekanizmanın toplum gurupları veya günümüzün deyişle toplumsal örgütlerdir.

“ Fert, ne kadar kendi kendine bırakılır, her türlü cemiyet baskısından kurtulursa, o kadar da her türlü ahlâk baskısından kurtulur. Meslek ahlâkı da, her ahlâkın uymak zorunda olduğu bu şarttan kurtulamaz. Mademki cemiyetin bütünü meslek ahlâkını teşkil edecek ve bu ahlâkın yürürlüğüne nezaret edecek özel birtakım gurupların bulunmasına ihtiyaç vardır. Bu guruplar da, ancak aynı meslekten fertlerin veya meslek guruplarının birleşmesiyle kurulmuş guruplar olabilir ve bunlardan başkası olamaz. Böylece kamu ahlâkının biricik temeli, biricik uzvu, cemiyetin kendi kütlesi olduğu halde, meslek ahlâkının organları çeşitlidir. Ne kadar meslek varsa o kadar da organ vardır. Ve bu organlardan her biri ötekilerine ve cemiyetin bütününe nazaran, nispi bir muhtariyet sahibidir. Çünkü düzenlemekle görevli olduğu münasebetlerde biricik salâhiyet sahibi odur. Böylece, bu ahlâkın özel karakteri yukarıda gördüğümüzden daha açık olarak beliriyor. Bu ahlâk, ahlâk hayatının merkezleşmesini gerektiriyor. Kamu ahlâkının temelini teşkil eden kamuoyu, dağınk ve yaygındır, öyle ki, cemiyet içinde, şu veya bu yerde bulunduğunu kesin olarak söylemek imkânsızdır. Her mesleğin kendi özüne ait ahlâkı ise dar bir mıntıkada kapalı kalmaktadır. Böylece kendi aralarında tecanüslü oldukları halde, birbirlerinden farklı ahlâk ocakları kuruluyor. Mesleklerin, gördükleri işe göre, birbirinden ayrılmaları, çok şekilli bir ahlâkın doğmasına sebep oluyor.

Bu hükümden, gerçekte olarak, derhal başka bir hüküm çıkar. O da şudur: her meslek ahlâkı, bir meslek gurubunun eseri olduğuna göre, gurup ne ise, ahlâkı da odur. Genel olarak, bir gurup ne kadar kuvvetle kurulmuş ise, ona mahsus ahlâk kuralları o kadar fazladır. Çünkü gurup ne kadar mütecanis ise, onu teşkil eden fertler de o derecede sıkı ve devamlı bir temas halindedirler. Böylece temaslar ne kadar sık ve samimi olursa, mübadele edilen fikir ve duygular da o kadar çok şeyleri içine almış bulunur. Çünkü kamuluk olan şeylerin sayısı daha büyüktür. Tersine büyük bir alan üzerine serpilmiş, çeşitli bölümleri arasında kolayca münasebet kurulamayan bir nüfus kütlesi tasavvur ediniz, böylece bir cemiyette herkes kendi halinde yaşayacak, kamuoyu da, ancak bu dağınk bölümlerin hayli güç toplanmasını gerektiren nadir hallerde teşekkül edecektir. Ve yine, gurup kuvvetli olduğu zaman, otoritesi, kurduğu ahlâk disiplinine geçer, bundan böyle aynı derecede saygı görür; tersine, istikrarsız, kontrolünden kolay kurtulunan, kontrolünün varlığı her zaman duyulmayan bir cemiyet, kurduğu kurallar ve buyruklara pek az bir otorite verebilir. Dolayısıyla, denebilir ki, meslek gurupları ne kadar sağlam ve teşkilâtlı olursa, meslek ahlâkı da o kadar gelişir ve sayılır...”¹⁶⁰

¹⁶⁰ A.g.e., s.13-15

Meslek ahlâkının sağlamlığı ve örgütsel bir yapıya oturması, kendi meslek alanlarındaki sorunların giderilmesine, her zaman doğrunun savunulmasına ve yanlış hareket edilmesinin engellenmesini sağlar. Bu çerçevede Mc Hugh da meslek etiğini tanımlarken; “Mesleki etik, iş dünyasında hüküm süren doğru ve yanlış davranışları ele alır. Mesleki etik, bütün ilişkilerde dürüstlük, sözünde durmak, doğaya ve insanlara saygılı olmak, hakça davranmak ve haksızlıklara karşı çıkmayı gerektirir”¹⁶¹ savının üzerinde durmaktadır. Bu tür yaklaşımlarla meslek etiğinde (veya ahlakında) temel alınacak belli çapta ilkelerle en azında daha sağlıklı ve toplum çıkarlarını zedelediğinden şüphe duymaktan uzaklaşabiliriz.

Bu yapıyı daha sağlam olması içinde belli ilkelere ihtiyaç vardır. İlkesiz ve bu ilkelerden uzak faaliyette bulunan her kurum ve kuruluşun “doğru yoktur, tek doğru benimkidir” bencilliği ile neyi doğru veya neyi yanlış yapacağı Rus ruletindeki şans düzeneğine bağlı kalacaktır.

Bu ifade ettiğimiz şekilde meydana gelen olumsuz gelişimi engellemek için en azından,

“...Mevcut ve potansiyel müşterileri, çalışanları, ilişkili olunan diğer firma ve kurumları ve toplumu aldatmamak, kişileri fiziksel, ruhsal ya da cinsel olarak taciz etmemek, doğruluk dürüstlük ve adalet ilkelerine uymak, çevreye zarar vermemek, tüketicilerin ve çalışanların ve paydaşların haklarına saygılı olmak, yolsuzluk, rüşvet, torpil ve kayırmacılık gibi uygulamalardan kaçınmak, sanayi ve ticari faaliyetlerde verimlilik ilkesini ahlaki sınırları aşmadan gerçekleştirmek....”¹⁶²

Biçiminde sıralanan ilkelere gerçekten hem teorikte ve hem de pratikte değer verilmesi gerekmektedir.

Aksi takdirde başıboş ve çıkarlara dayalı sistem yaşadığımız toplumun hızla çökmesine neden olacağından şuan için ilkelere uyma gereksimi göstermeden hızlı bir şekilde sermaye zenginliğinde en üst derece de haz duyumuna erişmiş mesleki kurumların belli bir süre

¹⁶¹ “Francis McHugh, **İş Ahlakı**, (İstanbul, TÜSİAD-92, 8-15, 1992), s.11-12” Aydın, 2001,s.76’deki alıntı

¹⁶² Arslan, a.g.e., s.15

sonra ürettiklerini ve hizmetlerini tüketemeyecek ve günümüzün müşteri potansiyelini oluşturan toplum ve onun üyeleri konumundaki bireylerin somut olmasa da soyut anlamda yok olmaları söz konusu olabilecektir. Bunun içinde, mesleki kurumları ve üyelerinin, çalışanlarının, patronlarının, yöneticilerin toplumsal sorumluluğa önem vermesinde en azından kendi çıkarlarını optimal düzeyde tutmaları için gereklidir.

Arslan göre, meslek (iş) ahlakı gereklidir: Çünkü bu gerekliliğin nedenleri bu şekilde sıralanabilir :

- “...Dünya nüfusu giderek artmakta ve bu artışla beraber yeni istihdam ihtiyacı da giderek büyümektedir. Yeni iş imkânları oluşturulamazsa işsiz ve yoksul kesimler zenginlikten pay almak için sosyal ve siyasal şiddete başvuracak bu da medeniyeti tehdit edecektir.
- Yeni geliştirilen biyolojik ve askeri teknolojiler iş dünyasının kontrolündedir. Eğer bunlar belli bir sorumlulukla ele alınmazsa dünyayı yok edebilecek bir tehdit ve tehlike söz konusu olacaktır.
- Küreselleşme sonucunda değişik kültürlerden gelen insanların çokuluslu firmalarda çalışması yeni ahlaki sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu tür ortamlarda insanları birbirlerini anlamalı ve bir diğerrinin kültürüne saygı göstermelidirler.
- Tüm dünyada daha fazla demokrasi ve insan haklarına talep vardır ve iş hayatında da bu ilkeler önemli hale gelmektedir. Etnik köken, dil, din, cinsiyet gibi konularda iş hayatında ayrımcılık yapılmamalıdır.
- Artan çevre kirliliği çevreye duyarlı bir iş dünyasını zorunlu kılmaktadır.
- Farklı dinlerin iş dünyasındaki kültür ve değerleri nasıl etkilediği de iş ahlakı disiplini tarafından araştırılmaktadır.

- Gelişmekte olan ülkeler yolsuzlukla mücadele ederek temiz bir ekonomik hayat için uğraş vermelidirler...”¹⁶³

Tüm ortaya konan bu gerekliliklerin iyi niyet ve temennilerden öteye gitmediği ise şu an için bir ümidin muhafaza edilerek karşı karşı kalındığı bir realite olarak çağdaş toplumda geçerliliğini sürdürmektedir.

1.2. Meslek Etiğine Farklı Bakış Açıları

Ahlaka ve ahlak felsefesinde (etik) farklı bakış açıları ve tanımlamalar olduğu gibi, meslek etiğine (iş ahlakına / etiğine) farklı bakış açıları ile yaklaşılması ve tanımlanmaların yapılması gayet normaldir. Esas itibarıyla, ahlaki değerlerin farklılığından doğan ve olayların ve de olguların analizinde değişik yorumlamalar yapılarak olayların sentezlemesinde kavramların yüklenmiş oldukları sembollerle somutluk veya soyutluk arz etmelerinden doğan sonuçlarla karşılaşmak mümkündür.

Meslek etiğinin üzerinde durduğu nokta, icra edilen meslekte yaratıcılık, girişkenlik, başarılı olmak ve çalıştığı kuruma artı değer kazandırmak (kâr kazandırmak), çabuk karar verebilme yeteneği ve hem bireysel hem de ekip lideri olabilme gibi nitelikler ile bireyin değerlendirmesi de söz konusu olabilmektedir.

Bu anlamda, kurumunda başarılı olmak ve ayrıca kurumunun ilerlemesi için çalışan bir bireyin ilk önce topluma ve onun ahlaki değerlerine mi yoksa çalıştığı kurumunun ilkelerine mi uymak zorundadır? Özellikle kapitalist toplumlarda, bireye maaş ödeyerek toplumsal hiyerarşide ona “çalışan birey” statüsünü kazandıran kurum (şirket) yine bir anlamda onun Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde sosyo-ekonomik boyutta dikey yükselmesini sağlamaktadır. Bu durumda, kamu görevini yerine getiren mesleklerin (sağlık, hukuk, belediyeçilik, polis, asker) dışında ticari temelde çalışanlar (gazeteciler,

¹⁶³ A.g.e., s.10-11

işadamları) meslek etiğinde topluma mı yoksa çalıştıkları şirkete mi ilk öncelikle sorumludurlar?

Doğal olarak, tarihsel süreçte Aristokratların dışında kurumsallaşmış mesleklerinin üyesi olan bireylerin sosyo-ekonomik statülerindeki yükselmesi ilkesiz olmamıştır. Ancak, kâra ve zenginliğe önem veren kapitalizm ile birlikte bireyin meslek ilkelerine bağlılığı da sorgulanır olmuştur.

1.3. Meslek Etiğinde Etiğin Algılanma Biçimi

Meslek etiğinde etiğin algılanma biçimi önemlidir çünkü belli iş kurumlarında çalışan bireylerin hareketleriyle ilgilenen meslek etiği bireyin olayları ne tür yorumladığına ve yaptığı yorumlarla hangi sonuca ulaştığına ve aldığı kararlarda ne tür vasıtalar kullandığına bakar. Bradburn modern etiği “teleolojik ve deontolojik” etik diye ki ana gruba ayrılarak ayırmaktadır.¹⁶⁴

Yunanca Deon kelimesinden gelen ve ödev, sorumluluk anlamına gelen deontoloji¹⁶⁵ ile teleolojik adıyla adlandırılan bu temel gruplar arasında da farklılık bulunmaktadır.

Hirst ve Patching’de üzerinde durdukları noktaya göre de;

“Etiğin deontolojisel sistemleri, teleojiksel modellerin dialektik-i karşıtıdır. Deontoloji, ahlaki ödevlerle uğraşırken, teleoloji, bizim eylemlerimizin sonuçları ile meşgul olmaktadır. Deontoloji, etiğe ilişkin kurallara ve normlara bağlı bir yaklaşım olarak ahlaki görevler ve kendince aşık olan iyi eylemlerle ilgilenir ve bunların da zorunlu bir biçimde çok yüksek derecede veya daha temel doğrulardan türemesi gerekmez.”¹⁶⁶

¹⁶⁴ Roger Bradburn, **Understanding Business Ethics**, (London , Continuum, 2001), s.3

¹⁶⁵ “Clifford Christians G.- Kim B. Rotzoll- Mark Fackler, **Media Ethics : Cases and Moral Reasoning**, (New-York, Longmans Inc. Original ed., 1983), s.14” deki alıntı Martin Hirst- Roger Patching, **Journalism Ethics**, (South Melbourne, Oxford, 2005), s.9

¹⁶⁶ “Alan Bullock – Stephen Trombley, **The New Fontana Dictionary of Modern Thought**, (Third Ed. London, HarperCollins, 2000) , s.213” deki alıntı Hirst- Patching, a.e., s.9

Deontolojiksel sistemlerin temel görünümü içerdiği ile ilgili olup, esas olan şey, bizlerin ahlaki kurallara bağlı olarak yaşamak zorunda olduğumuz ve bu kuralların, daha iyi derecede kurallar onların yerine geçirilmek istense de asla çığnmemeleridir. Diğer deyişle, teleolojiksel veya belli bir hedefi olan etikden farklı olarak, bizim eylemlerimizin sonuçları değildir, fakat bizim ne yaptığımız onların temel ahlaki değerini tespit etmektedir.¹⁶⁷ Bundan dolayı, kuralların nasıl çerçevesine geçeceğinin ve ne tür eylemlerin bu kuralların yara almasına neden olacağını bilmemize ihtiyaç vardır. Immanuel Kant'ın teorileri sıkça bir şekilde deontolojik olarak tanımlanmıştır. Kant'ın planında, evrensel özgürlük yasasından türemiş kategoriksel emir vardır ve istisna yoktur. Örneğin, 'Yalan söyleme' veya 'İntihar etme'. Kantçı etik, öyleyse açık bir şekilde deontolojiksel etiğin bir şeklidir.....Ayrıca, Kantçı etik, insanları asla bir araç olarak kullanmamızı fakat kendilerinde varılan bir sonuç olarak ele alınmasını ima eder. Diğer bir deyişle, diğer insanlardan hiçbir zaman istifade etmeye kalkmamalıyız. Bu da gazetecilik etiği için çok önemlidir, çünkü bu muhabirin insanlardan fayda elde etmeye çalışmamasını veya sadece haberin basılması veya yayınlanması için bir hikaye elde etmek için onları risk altına sokmamalarını ima eder.....”¹⁶⁸

-Teleolojik etik, amaç (erek) ve sonuca ulaşma metodundan ziyade kararın sonuçları üzerinde durur. Teleolojik etik, etiksel egoizm, faydacılık (utilitarianism) ve Machiavellianizm 'den oluşmaktadır.¹⁶⁹ Öz ve sade bir tanımlama ile teleolojik etik (ahlak) sonuçsalcıdır. Diğer bir deyişle de, “Deontolojik yaklaşım yani Kantçı görev ahlakının karşısındaki ahlak teorisi sonuçsalcılıktır.”¹⁷⁰

Etiksel egoizme göre “tüm insanların kalplerinde bencillik yatar”.¹⁷¹ Bu yaklaşım doğrultusunda ele aldığımızda, bireylerin karar ve hareketlerinde bencilce davranması ve kendi çıkarlarına uygun kararlar alması normaldir. Çünkü etiksel egoizm bireylerin çıkarlarını maksimize edecek bir üslupta hareket edebileceklerini tavsiye eder.¹⁷²

¹⁶⁷ “John Hurst – White Sally, **Ethics and the Australian News Media**, (Melbourne, Macmillan Education, 1994), s.10”deki alıntı deki alıntı Hirst- Patching, a.g.e., s.9

¹⁶⁸ Hirst- Patching, a.g.e., s.9-10

¹⁶⁹ Bradburn, a.e., s.3-4

¹⁷⁰ Arslan, a.g.e, s.16

¹⁷¹ Bradburn, a.g.e., s.4

¹⁷² A.g.e., s.4

Faydacılık (utilitarianizm), bir bireyin daha fazla sayıda insanın iyiliğini (malını) maksimize edebileceği fikrini desteklemektedir.¹⁷³ Bu da bize mesleğinde bireyin çalışırken sadece kendi çıkarını değil çok sayıda insanın çıkarına göre hareket etmesi gerekliliğini göstermektedir.

Mill ile özdeşirilen faydacı model ise esas itibariyle ve klasik anlamda ele alındığında tamamen bir teleolojiksel modeli temsil etmektedir.¹⁷⁴ “İlk etapta, eylemlerimizin ihtimal dahilindeki tüm sonuçlarını bilmemiz ve anlamamız gerektiğini belirtir...”¹⁷⁵ Bu durum özellikle de gazetecilikte, bir haberin getireceği sonuçlar David Kelly olayında olduğu gibi bir yaşamı tehdit etme durumu yaratıyorsa önemle üzerinde hassas bir şekilde durulması gerekmektedir.¹⁷⁶

“ İlk kurucusu on dokuzuncu yüzyıl filozofu John Stuart Mill olmasına rağmen, on sekizinci yüzyıl filozofu Jeremy Bentham aslen bu fikri ileri sürmüştür. Mill, hedefimizin çok sayıdaki kişi için en büyük mutluluk olması gerektiğine inanmıştır... Ona göre, bunun tümünde basit bir mantık vardır. Herkes mutluluğu arzulamaktadır öyleyse mantıksal olarak mutluluk doruk bir hedef olmalıdır.

Mill hedonist (hazcı) olarak bilinmektedir. Bu, sizin her zaman zevki maksimize edebileceğinize inanan bir kişidir. Açıkça bunda sınırlamalar vardır. Gerçekte, son devre faydacı yazarlar, zevkin çok geniş ve bir fikir olarak üstü kapalı olduğunu ve arkadaşlık veya bilgi veya ahlak gibi diğer şeyleri maksimize edilmesini kanıtlamaya çalışmışlardır.”¹⁷⁷

Faydacılık ilkesine göre hareket eden meslek üyeleri sadece kendilerinin mutluluklarını düşünerek hareket ettiklerinde geriye kalan insanların mutlu sorunları nasıl çözüme ulaşabilecektir. Bu bağlamda, üçüncü dünya ülkelerinde sıkça rastlayabileceğimiz bir örnekleme ile: çoğunluk tarafından desteklenmeyen siyasi erkle ilişkilerini üst düzeyde

¹⁷³ Bradburn, a.g.e., s.5

¹⁷⁴ Hirst- Patching, a.g.e., s.10

¹⁷⁵ A.g.e., s.10

¹⁷⁶ A.g.e., s.10

¹⁷⁷ Bradburn, a.g.e., s.5-6

tutarak onun propaganda aracı olarak işlev gören kuruluşlar gerçekte bu ilişkilerinden dolayı büyük bir haz duyabilirler ve çıkarlarını maksimize edebilirler. Ve hatta halk adına hareket ediyor görünebilirler. Ancak çoğunluğun mutlu olmadığı ve azınlığın mutluluğu acaba gerçek bir mutluluk olarak tanımlanabilir mi? Oysa “ John Stuart Mill bir keresinde ‘tatmin edilmiş bir domuz olmaksızın tatmin edilmemiş Sokrates olmak daha iyidir’ diye yazmıştır.”¹⁷⁸

Faydacılığın yarattığı diğer bir sorunda, bir şeyin daha zevk verdiği verdiği nasıl karar verilmesinin zor olmasıdır.¹⁷⁹ Bu açılarından bakıldığında, belki kendi açılarından kârlarını maksimize etmeye çalışan ancak çevre kirlenmesine neden olan birçok şirket faydacılığın meslek hayatında toplum ve kurallardan uzakta uygulanamayacağını somutça göstermektedir.

Ancak, bu gerçek, meslek yaşamlarında, bazı (çoğu) bireylerin kendi kurum çıkarlarını toplum çıkarlarına üstün tuttuğu anlamına gelmemelidir. Çünkü şirket çıkarlarını toplum ve insani çıkarlarından üstün tutmak küreselleşen Yeni Dünya Düzeni'nin ayrı bir şu an için çözümü zor görünen bir sorununu teşkil etmektedir.

“Bazı ahlakçılar faydacılığı, mutluluktan başka sonuçları da kapsayıcı şekilde değiştirmişlerdir. Bazıları da bir kişinin mutluluğu ile diğer kişilerin mutluluğunu karşılaştırma ve dengeleme yoluna gitmişlerdir. Faydacılığın da iki türünden söz etmek mümkündür. Bunlar, “eylem faydacılık” ve “ kural faydacılık”tır. Eylem faydacılığa göre, belli bir durumda belli bir eylemin bu eylemden etkilenenlere ne gibi sonuçlar getireceği hesap edilmelidir. Eğer öngörülen sonuçlar, diğer eylem seçeneklerine göre daha fazla toplam iyilik ya da fayda getiriyorsa söz konusu eylem ahlaken tercih edilmelidir. Örneğin bir firmanın rüşvet vermemesi sonucu firma batacak ve bin ortak zarar görüp iki bin kişi işsiz kalacak ise rüşvet vermek “eylem faydacılık” açısından rüşvet vermemeye göre tercih edilen bir kurum olacaktır. Ancak bu eylem yine de bir erdem veya ilke olarak kabul edilmez en az kötü olanı tercih etmek olarak görülür.

Eylem faydacılıktan farklı olarak geliştirilen “kural faydacılık” kuramı sonuçsalcı olmayan teorilerin sonuçsalcılığa ve faydacılığa karşı yönettiği eleştirileri dikkate almıştır. ...Kural faydacılığa göre faydacı

¹⁷⁸ Bradburn, a.g.e.,s.6

¹⁷⁹ A.g.e. s.6

standartlar, bireysel eylemlere değil fakat bir bütün olarak ahlak kurallarına uygulanmalıdır. “Kural faydacılık” mutluluğu maksimize etmek için bir toplumun ne tür ahlak kurallarını benimsemesi gerektiğini temel soru olarak ortaya koyar böylece optimal ahlaki kavramı gündeme gelir. Optimal ahlaki ilke, herkesin uyması halinde mutlu olacağı bir ilkeye işaret etmez. Kural faydacılık için sorun sadece insanları belli bir şekilde davranmaya motive etmek değildir. Sorun, bu motivasyonun maliyetini de göz önüne almaktır. Buna göre insanlara tek sorumluluklarının mutluluklarını arttırmak olduğunu vaaz etmek ya da öğretmek onların mutluluklarını arttırmayabilir. Bunun yerine onları daha mutlu kılacak ahlaki kurallar geliştirilmelidir.”¹⁸⁰

-Bradburn’ın gruplandırmasına göre diğer etik türü ise “deontolojik etik”tir. Deontolojik etik sonuca ulaşılmasında vasıtalara önem verilir. Teleolojik yaklaşımın karşıtı olarak sonuçsalcı olmayan¹⁸¹ olarak tanımlanan deontolojik yaklaşım bir anlamda hedefinde vasıtalara değer verdiği içinde vasıtacı yaklaşım şeklinde de tanımlanabilir.

“Nereye vardığınızın önemli olduğu kadar nasıl bir şekilde oraya varmaktasınız görüşü önem kazanır... ‘Açlığı azaltmak veya dünyadan açlığı kaldırmak çok arzu edilen bir sonuçtur ve sizin az sayıdaki insanı öldürmeniz kabul edilebilir’ olgusu teleolojik görüşe göre mümkündür. Deontolojik görüşe göre bu sınır ötesi bir davranış olup öldürme gibi bu tür şeyleri basitçe yapmamalısınız. Deontoloji bu faktörleri ahlak, kural ve adalet olarak dikkate alır.”¹⁸²

Bu bağlamda teolojik etikten farklı düşünce yapısı olan deontolojik etik bir toplumda kural ve ahlakın herkese dürüst ve evrensel olarak uygulanması gerektiğini belirtir. Deontolojik etik altında toplumun tüm üyeleri eşit olarak muamele edilmelidirler.¹⁸³

Bu bağlamda veya belki bunun daha da vurgulanması hususunda Kant temel çalışmaları arasında yer alan “...Deontoloji olarak da bilinen haklar teorisi Kant tarafından savunulmuştur.”¹⁸⁴ Deontolojik etiğe (ahlaka) göre, “...belli bazı şeyler sonuçları ne olursa

¹⁸⁰ Arslan., a.g.e., s.21-22

¹⁸¹ A.g.e., s.16

¹⁸² Bradburn, a.g.e.,3

¹⁸³ A.g.e.,9

¹⁸⁴ Arslan, a.g.e.,s.12

olsun insanlık için ahlaki olarak bağlayıcıdır. Örneğin öldürmek, tecavüz etmek, işkence etmek, soykırım yapmak sonuçları ne olursa olsun kötü eylemlerdir. Kant'ın doğal haklar ödev ahlakına göre insanlar doğuştan bazı haklara sahiptirler. Haklar teorisine göre bazı evrensel doğrular vardır ve bunlar zaman ve şartlara göre değişmezler...”¹⁸⁵

Bu etik yapısından birinin etki alanı içinde kalan veya kendini bu iki etik yorumlama içinde sınırlayan bir çalışanın farklı bir eylem ve düşünce şeklinin olacağı açıktır.

Meslek hayatında, dünya görüşünün, teknolojinin, rekabet hırsının, iş kaygısının çalışan üzerindeki etki gücü göz önüne alınarak, toplumsal sorumluluğu bir anlamda emreden Kantçılığın ödev ahlakı ve John Locke'ın doğal haklar teorisi temel alınarak hareket edildiğinde, “bazı evrensel doğrular vardır ve bunlar zaman ve şartlara göre değişmezler”¹⁸⁶ ilkesinin kimin ve nasıl yorumlanacağı da çok önemlidir. Çünkü belli bir kültür ve etik, ahlak, din ve sosyo-ekonomik, siyasal yönlerden sınıf ve kimlik yapılarına göre şekillenmiş bireylerin neyi doğru ve neyi yanlış kabul edeceği de muallâkta kalmaktadır.

Bu bir anlamda, bizi tekrardan etik, ahlak tanımlamalarına geri götürmektedir. Ancak, doğruların ve yanlışların hangi kategoriler içinde neyin ifadesi olduğu ayrı bir ikilem ve kısır döngü içinde yer almaktadır.

Bu iki etik temelinde bireyler ve meslek üyeleri üzerinde farklı düşünce ve uygulama yaratma gücü olduğu yadsınamaz. Meslek çalışanlarının olgu ve olayları değerlendirirken hedeflerinin kesin olarak bir sonuca mı varmak yoksa sonuç üzerinde etki sağlayacak vasıtalara mı önem vereceği ortadadır. Teolojik etik yapısına göre meslek hayatında sonuca varmak ve sonunda başarı olmak makul bir davranış iken deontolojik etikte, başarı yolu üzerindeki vasıtalara önem verilir.

¹⁸⁵ A.g.e.,s.12

¹⁸⁶ A.g.e.,s.12

Diğer bir ifade ile sonuca vardığımızda kurallara ne kadar önem verdiğimiz sorgulanır. Ancak bu sorgulama insan vicdanına bırakılırsa ve vicdanın temel ifade ve tanımlanması küreselleşen materyalizminde ne anlama geldiği gittikçe soyutlaşmaya başladığı ise, vasıtaların sonuç için kullanılması deontolojik etiği, erke, sonuca önem veren teolojik etikten farklılaştırmaya denetim eksikliğinde yetmeyebilir!

Yine bu bağlamda belirtirsek, birçok teorisyenin ve etik savunucularının önem verdiği sosyal sorumluluk teorisine atıf yaparsak, sosyal sorumluluklarından ötürü topluma değer verileceğinden etik kural ve değerlerin çığnınenmeyeceğini varsayabiliriz. Oysa Milton Friedman (1998) , şirketlerin toplumsal bir sorumluluğu olamayacağını belirtmektedir.

“Mesleki (iş) sosyal sorumluk tartışmaların analitik gevşeklik ve ihtimam eksikliği dikkate alınmalıdır. İşin (business) sorumlulukları vardır demek ne anlama gelmektedir? Yalnızca insanların sorumlulukları vardır. Bir kuruluş yapay bir kişidir ve bu anlamda yapay sorumlulukları olabilir, fakat mesleğin bir bütün olarak sorumlulukları olduğunu hatta geniş bir anlamda dahi söylenemez.”¹⁸⁷

Öyleyse meslek hayatında kâr ve çıkar hesapları yapan ve piyasada varlıklarını sürdürmeye çalışan şirketler açısından düşünüldüğünde sosyal sorumluluğun toplumsal bir sorumluluk hedefleyerek hareket etmesinin beklenmesi bir iyimser beklentiden öteye gidemez.

“Sosyal sorumluluğu uygulama zorluğu şüphesiz rakip olan özel şirketin en büyük iffetini tanımlamaktadır- bu insanları kendi eylemleri için sorumlu olmaya zorlar ve onları bencil veya bencillik içermeyen emelleri için diğerlerini sömürmelerini zorlaştırır. Onlar bunu iyi bir şekilde yapar- ancak bu yalnızca kendilerine kalmıştır.”¹⁸⁸

Sosyal sorumluluğun ve sosyal adaletin iş dünyasında önemsenmeme nedeni ise Kai Nielsen’a göre kapitalizmdir.

¹⁸⁷ Milton Friedman, “The social responsibility of Business is to increase its profits”, **Perspectives in Business Ethics**, Ed. By Laura Pincus Hartman, (Chicago, Irwin McGraw-Hill, 1998), s.246

¹⁸⁸ Friedman, a.e., s.249

“Nielsen’a göre, kapitalizm, büyük oranda bir eşitsizlikle iç içe süreklilik arz ettiğinden ret edilmelidir. Mülkiyeti özel ellere yatırmak, sosyalistlerin inancına göre zenginliğin azınlığın ellerine teslim edilen bir sınıf sistemi yaratmaktadır ve fakire oranla zengin daha da zengin olmaktadır. Bu ekonomik eşitsizlikler, özgürlükte ve aynı zamanda güçte eşitsizliklere yol açmaktadır. Sosyalistlere göre, kapitalist toplum, hatta demokratik siyasi sistemde bile asla gerçek anlamda demokratik olamaz, çünkü zengin azınlık diğerlerinden daha fazla serbest ve güçlüdür.”¹⁸⁹

Nelson, kapitalizmde bir anlamda kamu aleyhine bir mesleki etiği eksikliği olacağına altını çizerek, söz konusu bu durumun da, sosyalizm ile çözüleceğini öne sürmektedir.

“Bu sorunlar, sosyalistlerin iddiasıyla üretim ve özen, sistematik planlama vasıtalarının kamu mülkiyeti ile çözülür. Kamu mülkiyeti, özel kâra olan ihtiyacı ortadan kaldıracak, fiyatları indirecek ve şirketlere kamuya daha iyi hizmet vermelerine izin verecektir. Planlama, ekonomiyi bir azınlığın kendi çıkarlar eylemleri ile rasgele bir şekilde kontrol edilmesine izin verilmekten ziyade kamu çıkarına yönlendirecektir. Sosyalistler, planlamanın bireysel özgürlüğe ve demokrasiye zarar vermeyeceğine inanmaktadır.”¹⁹⁰

Meslek hayatında toplumsal sorumluluğun etik bir davranış olması ticari kaygılardan dolayı dışlanması durumunda meslek etiğinin hangi çerçeveler içinde etki sağlayacağı sorun teşkil etmektedir. Tüm bu olumsuzluklara ilaveten Wilson kapitalizm ile ilgili diğer bir noktaya parmak basmaktadır.

“Kapitalizm ahlaka alakasız kalmaktadır: Bazı ahlaki düzenlerin varlığını üstener, bazılarını kuvvetlendirir ve diğerlerini halen tehdit eder.”¹⁹¹

Bu bağlamda, meslek hayatında etik algılanış biçiminin soyut olduğu ve somut bir önlem ve ölçüte dönüştürülmesine şimdilik şirket çıkarının ön planda olduğu toplumlarda toplumdaki kamu vicdanını rahatlatacak bir şekilde hareket kabiliyetinin olmadığıdır. Bu

¹⁸⁹ **Business Ethics : Readings And Cases In Corporate Morality**, Ed. By W.Michael Hoffman-Robert E.Frederick, (Fourth Edition, New York, McGraw-Hill, Inc., 2001), s.49

¹⁹⁰ A.e, s.49

¹⁹¹ James Q.Wilson, “Capitalism and Morality”, **Business Ethics**, a.g.e., s.78

kabiliyetsizlik, sonsuza kadar bu anlamda şirketlerin etik değerlerinden kaçınarak toplumsal sorumluluklarını ikinci plana atacakları veya göz önünde bulundurmayacakları anlamına gelmemelidir. Kanunların sürekli değiştiği ve yeni yaptırımların bir öncekileri eskittiği varsayılırsa, geleceğin iş hayatında meslek etiğinin kurlsız olamayacağını ve denetimsiz kalamayacağını ümit edebiliriz. Bu konudaki ümit ve umut idealinin ise günümüz gerçeğinin farklı işlediği anlamına gelmemelidir.

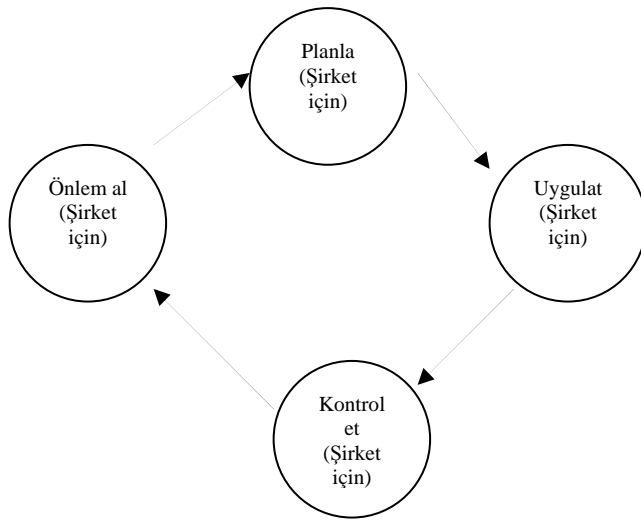
1.4. Meslek Etiğinde Bireycilik

Sermayeye önem veren ve sermaye kazanımının sadece iş hayatındaki başarıya bağlı olduğu bilinci ile hareket ederek rekabet piyasasında mücadele veren birey, mesleki başarısını ön plana çıkararak sadece mesleki geleceği için özgürce hareket etmesi ile zaten toplumsal değerlerden soyutlanmıştır. Artık o iş hayatındaki geleceği patronuna bağlı olarak yaşamaktadır. Topluma değil ancak patronuna sorumlu olan çalışan bireyin bireysel yozlaşmasına rağmen yine de belli kural ve yaptırımlarla aynı kapitalist sistem içinde mesleki açıdan özgürleştirilen birey başka bireylere zarar vermemesi için de kapitalizmin ana ideolojisi “liberalizm” tarafından kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Çünkü birey hata yaparsa kurum itibarı zedelenir. Bu zedeleme de kurumun itibar kaybetmesine ve kâr marjının düşmesine neden olabilir. Oysa bireyler geçicidir ve yerlerine başkaları ikame ettirilir, ancak özellikle ticari kurumların büyüyemedikleri ve zarar ettikleri zaman yok olma tehlikesi vardır.

Öyleyse, meslek etiğinde bireyciliğin yeri ancak bireyin tercihleri ve kararları çalıştığı kurumun politikasına ters düşmediği ve kurumun ticari itibarını zedelediği takdirde belli sınırlar içinde kabul görebilir ve korunabilir. Aksi takdirde meslek etiğinde bireyciliğin yeri sadece bireyin kurum politikasına yönelik olayların değerlendirmelerinde kendi sosyo-kültürel kimliğine göre olayları değerlendirmede bakış açısına uygun ortaya koyduğu varsayım ve çıkarımlarında bireysel özgürlük olarak tanımlanabilir.

Kısaca iş hayatında bireyden beklenen şirketinin zenginleşmesi ve gelişmesi için elinden geleni yapmasıdır. Bir anlamda, şirket toplam kalitesinin artırılmasında birey şirket çarklarından birisini teşkil etmektedir. Ondan beklenen ise meşhur KAIZAN modelinde yer alan PUKO döngüsünün devamlılığını sürdürmesinden başka bir şey değildir.

Şekil 3. PUKÖ döngüsünün şirket gelişimindeki önemi ¹⁹²

Bu bağlamda, mesleğinde performansını arttırmak isteyen ve işten çıkarılma tehlikesini riskini çalışırken sürdüren bir gazetecinin (veya bir medya çalışanının), şirket (kurum) politikasından uzaklaşarak kendine özgü özgür bir bireycilik anlayışını Şekil 3'deki anlayıştan farklı geliştirmesi beklemek mümkün olabilir. Ancak, bu durum şirket veya kurum politikaları ve çıkarları ile uzun vadede bağdaşmayacağından bu özgür bireyin aynı kurum içinde özgürlüğünü sürdürmesini beklemek biraz fazla bir iyimserlik olacaktır.

¹⁹² Şekil 28, Kaizen PUKÖ döngüsünden esinlenilerek çizilmiştir. ; Masaaki İmai, **KAIZEN**, (Türkçe Birinci Baskı, Brisa, Onk Yayıncılık, 1994), s.59

1.5. Etik Açısından Bireyin Karar Verme Mekanizmasının Önemi

Mesleki etik açısından ele alındığında, meslek (iş) hayatında yer alan bireyler tüm öncelikle kendi iç benliklerinde oluşan sosyo-psikolojik ve kültürel kimliğe göre bireysel kararlarını verirler ve olayları yargırlar. Ancak, bu kimlik toplumsal sözleşme ile ve mevcut hukuk yapısı ile ters düşmemelidir.

Bireyler, mesleki hayatlarında hata yapması durumunda kurum çalışanları olarak ilk önce yaptırımı veya cezaya uğrayacak kişilerdir. Ancak hataların kurumsallaşması durumunda o kuruma yönelik gereken ikazların yapılması ve cezai yaptırımların uygulanması gerekebileceğinden ilgili kurum çalışanlarının meslek ilkelerine göre hareket etmelidir.

Nasıl ki, meslek ilkeleri dışında faaliyet gösteren bir doktor yüzünden tüm hastanenin kapatılmayacağı ve bir hata yapan yargı mensubu yüzünden ceza sisteminin çalışmasına son verilmeyeceği gibi, mesleki açıdan meslek ilkelerine ters düşen bir basın mensubundan dolayı tüm ilgili basın kuruluşunun (gazete veya dergi vb) kapatılması demokratik perspektiften bakıldığında mantığa aykırıdır.¹⁹³

¹⁹³ Bu bağlamda, Türkiye’de uygulamaya konan son RTÜK kurallarına göre, bir televizyon kanalına veya radyo istasyonuna yayınladığı programdan dolayı tüm kanal veya istasyonun belli bir süre ile kapatılması yerine yayının yapıldığı programa ceza verilerek bir bireyin veya programcının işlediği ahdedilen suçun herkese aynı ölçüde uygulanmasının önüne geçilmiş olundu. Ancak burada karşılaşılan ikilem eğer ilgili kurum sahibinin (patronun) “iş stratejisine ve politikasına” veya tavsiye ve önerilerine göre hareket eden ve iş kaybı kaygısı nedeni ile tepki gösteremeyen “medya çalışanı’nın” haksız yere cezaya uğraması söz konusu olabileceği gibi, kendini bir meslek birliğinin üyesi olarak gören bireyin meslek sahibi olarak tepki göstermeden emre tabii olması ne ölçüde etiğe aykırı olmayan bir değer veya davranış olarak görülebilir? Özellikle, doktor, gazeteci gibi benzeri meslek sahiplerinin meslek etiği ilkelerine uymayan davranışlara göre hareket etmesi, askerlik mesleğinde emir-komuta zincirinde emre itaatsizlik olarak görüleceğinden cezayı yaptırımı gerektirebilir, ancak hastane ücretlerini ödeyemediği için hastasını ameliyat etmeyen bir doktor veya manipülatif haberleri gazete veya televizyon, radyo programlarında yayınlatan bir medya patronuna yapılacak tepkide emir-komuta zinciri söz konusu mudur? Tepkisel hareketlerden dolayı işsiz kalacak olan meslek sahibi işini icaa edecek bir çalışma alanı bulamadığı ve sosyal devlet güvencesi veya özel sigorta kapsamında korunmadığı takdirde hangi ölçütlerde kendini bir mesleğin üyesi olarak tanımlayabilir? İşsiz bir gazeteci mesleğini icra edecek bir çalışma sahası veya iş bulamadığı ve de en önemlisi kalemını kullanamadığı takdirde kendini hangi ölçütlerde gazeteci olarak tanımlayacaktır? Tüm bu ikilem soruların aydınlığa kavuşturulamadığı günümüzün küreselleşen modern çalışma hayatında ilişkilerin kapitalist sistemde olduğu gibi “patron-işçi” biçimine dönüşmesi meslek ilkelerinin yerine özel şirketlerde olduğu gibi ticari kâr marjını ve prestijini hedefleyen ilkeleri ilk etapta geçerli olan ilkeler dizinini oluşturacaktır.

1.6. Sosyal Erdemlerin ve Refahın yaratılmasında Meslek Etiğinin Önemi ve İki Farklı Görüş: Weberizm ve Marksizm

Meslek ve meslek çalışanları açısından ele alınırsa, mesleğin belli kurallar çerçevesinde yürütülmesi ve yine meslek çalışanlarının bu kurallar çerçevesinde hareket etmesi hem kamu huzuru açısından hem de ekonomik ve toplumsal yaşamda güven açısından önemlidir.

Bir toplumda ilkelere göre hareket etmeyen kamu kurumlarına, kamu çalışanlarına ve yöneticilerine güven oranının yüzde ellinin altında olması ve sonuç itibariyle de toplumu paylaşan bireylerin de bu ilgili kurumların adaletli, eşit, çıkarsız hizmetler verdiğine ilişkin bir kanının yüksek oranda olmamasının günümüzde bu çerçeve içinde araştırma gruplarının yaptıkları anketlerde de ön plana çıkmaktadır.

İlkesizlik güven oluşumunu engellediğinden mesleklerin ilkelere göre icra edilerek toplumda güvenin sağlanması mesleki bir etik anlayışının tekrar kurulmasına katkısı olacaktır.

Sosyal erdemlerin ve refahın yaratılmasında “güven” unsurunun önemini vurgulayan siyaset bilimci Francis Fukuyama toplumları “düşük güvenli toplumlar” ve “yüksek güvenli toplumlar” biçiminde ikiye ayırarak sosyo-ekonomik farklılıkları bu yolla ortaya koymaya çalışmaktadır.¹⁹⁴

Temel karşılaştırmalar içinde kültür olgusunun da bu mekanizma içindeki öneminin etkin olduğunu belirten Fukuyama’ya göre toplumlardaki davranış biçimlerinde ve ekonomik

¹⁹⁴ Francis Fukuyama, **Güven Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması**, Çev. Ahmet Buğdaycı, (Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998), s.67-121, 139-229

yaşamdaki gelişimlerde kültürün etkisi vardır. Kültürün yapısı ise ahlaki alışkanlıklarla sıkı bir bağ içinde bulunmaktadır.¹⁹⁵

Bu bağlamda iş etiğinin temeli ve dolayısıyla mesleklerin icra edilmesi bu somutlaşmış ahlaki alışkanlıklara dayanmaktadır. Yine bu bağlamda, Max Weber, sosyo-ekonomik gelişimlerin kültürel değerleri etkilemediğini aksine kültür düzeyi yüksek ülkelerde kapitalizmin daha fazla geliştiğini¹⁹⁶ ve sosyo-ekonomik gelişimlerin de Protestan kültürüne sahip ülkelerde ve hatta Macaristan örneğinde olduğu gibi Protestan Macarların Katoliklerden daha fazla oranda ahlak anlayışlarının ve yüksek kültürleri sayesinde lider, yönetici ve meslek ahlakına bağlı kişiler olduğunu savunarak¹⁹⁷, “din ve ideoloji gibi kültürel ürünlerin temeldeki ekonomik güçler tarafından yaratılmadığını, aksine kültürün kendisinin, belli biçimlerdeki ekonomik davranışları ürettiğini öne sürerek Karl Marx’ın teorisini tersine çevirir”¹⁹⁸. Zygmunt Bauman’a göre de, Max Weber modern yaşamının öncüsüdür.

“Modernliğin doğuşunun, mantıksal olarak birbiriyle uzlaşmaz iki açıklaması (modern deneyim tartışmamızın gündemini başka herhangi bir düşünürden daha fazla belirlemiş olan) Max Weber’de bulunabilir. Bir yandan, modernliğin, ev ile işin ayrılmasıyla başladığını öğreniyoruz; ilkesel olarak birbiriyle çelişen, (iş dünyası açısından doğru ve uygun olan) verimlilik ve kârlılık ölçütleriyle, (duygusal yükleri olan aile yaşamı için doğru ve uygun olan) ahlâki paylaşım ve özen standartlarının aynı bölgede karşılaşmaları ve böylece karar vermek isteyen kişiyi büyük bir müphemlik içinde bırakma tehlikesini bertaraf eden bir ayırımıdır bu. Öte yandan, Weber’den, tam da dürüstlük en iyi politikadır, yaşam bir bütün olarak ahlaki olarak önemlidir diye vurguladıkları ve daha doğrusu, yaşamı tamamen kucaklayan bir etik ürettikleri ve yaşamın herhangi bir yönünü gözden ırak tutmayı şiddetle reddettikleri için Protestan reformcuların, ister istemez modern yaşamın öncüleri olduklarını öğreniyoruz.”¹⁹⁹

¹⁹⁵ Fukuyama, a.g.e.,s.43-50

¹⁹⁶ Max Weber, **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü**, (İstanbul , Hil Yayınları, 1985),s.78

¹⁹⁷ Weber,a.g.e.,s.27-29 ve 78

¹⁹⁸ Fukuyama,a.g.e.,s.51

¹⁹⁹ Bauman, a.g.e., s.14

Bu iki görüşün etkisi altında günümüzde de meslek ahlakının kaynağının kültür ve üretim ilişkileri arasındaki bağ olduğunu ileri sürerek, Weberist yaklaşımla meslek ahlakının ilkeler doğrultusunda işlediği ülkelerin teknoloji ve sanayi yönünden daha gelişmiş ülkelerde işlevsel olduğunu ve Marksizant veya Marksist yaklaşımla da, gelişmekte olan ülkelerde ise gelişmekte olan üretim ilişkilerini ve sermaye birikimlerini sürekli elde tutmak isteyen veya payını geliştirmeye çalışanların kültürden ziyade ihtiyaçların zenginleştirilmesi ve yönetim-organizasyon stratejilerine bağlı kalan meslek ahlakı ilkelerinin üretim ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı varsayımını savunabiliriz. Çünkü, “Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak, toplumsal, siyasal ve entelektüel yaşam sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir: tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklardır”.²⁰⁰

Bu noktada Weberist açıdan bakıldığında, sahip olunan ahlaki değer ve/veya etik anlayışının şekillendirdiği kimlik ile icra edilen üretim (ki bu medya mensuplarının da ürün, enformasyonun yazılı veya sözel olarak yayınlanması halidir) ilişkisi bir ürün olarak somutlaşacak ve ortaya konan “davranış” biçimlerinin analizi bu çerçevede içinde ürünü biçimlendiren değerlerin eleştirisi şeklinde olacaktır. Oysa Marksizant veya Markist yaklaşım ise bize ahlaki / etik değerlerin üretim ilişkilerinin sonucu olarak şekillendiğini söylüyorsa, ortaya konan ürün (yani enformasyon) somut ilişkilerin ve değerlerin, diğer bir deyişle, çıkar ilişkilerinin bir yansıması olacaktır.

Günümüzde meslek ahlakının uygulanıp uygulanmadığının sorgulanması tabii ki icra edilen mesleği icra edenlerin ortaya koyduğu imaj ve güvensizliğin sorgulanması sonucunda bir tartışma ve araştırma zemininin oluşmasıdır.

Tarihsel süreç içinde ahlak ve hukuk arasında bir ayırım söz konusu olmayıp her şeyin ahlak penceresinden yorumlanması ve yargılanması söz konusu iken, ahlak kavramının, geçmişte ele alınış biçimi ile günümüzdeki modern ve post modern tanımlamaları ve ele

²⁰⁰ Karl Marx, **Ekonomi Politığının Eleştirisine Katkı**, Çev. Sevim Belli , (Beşinci baskı, Ankara, Sol Yayınları, 1993), s.29

alınış biçimleri arasında farklı yaklaşımlar gelişmektedir. Bunun sonucu olarak, geçmişe oranla günümüzde meslek ahlâkının / etiğinin, özellikle kamusal sorumluluk yüklenmiş meslek dalları için yaptırım içeren kurallarla çerçevesi ve belli ölçütler içinde uyulması / izlenmesi gereken yeniden yapılandırılmış toplumsal bir değer sistemi olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAZETECİLİK MESLEK ETİĞİNİN TANIMI, ÖNEMİ VE OLUŞUMU

1. GAZETECİLİK MESLEĞİNİN TANIMI

Gazetecilik mesleğinin tanımlanmasına ilişkin tam bilimsel bir tanımlamaya varmanın güçlüğüne altı sıkça çizilmektedir. “Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre; "mesleğin tanımlanması oldukça zor"dur.”²⁰¹ Bu yüzden de çoğu kez gazeteci ve gazeteci olmayan arasındaki net bir sınırın tam olarak çizilememesi ve konuya ilişkin evrensel tanım boşluğu en büyük sorunlardan birisini oluşturmaktadır.²⁰² Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde gazetecinin gazeteci olarak tanınması bir prosedürü gerektirmektedir.

“Gazetecilerin basın akreditesi için başvurduklarında, akrediteyi oluşturan bir başkasının düzenlenmiş normları yerine getirmeleri gerektiğini sıkça kanıtlamak zorunda kalmaktadırlar. Bu, ‘gazetecinin devlet ve hükümet büroları, spor kurumları ve [Amerika Birleşik Devletleri’nde de ayrıca] Washington meclis basın çalışma odaları tarafından tanımlandığı anlamını taşımaktadır...”²⁰³

ABD’de çoğu zaman yazarların yazım kaynaklarının kimliklerinin korunması sırasında gazetecilerin sahip oldukları gazeteci ayrıcalığına atıfta bulunmaları durumunda,

²⁰¹ “Gazeteci Kime Denir?”, **Platin**, Ekim, (erişim tarihi : 31 Aralık 2004), (<http://www.globalnitim.com/platin/platin10.html>)

²⁰² Jeffrey D Mohl, “Definition of 'journalism' is a sticky question”, **The Quill**, Chicago, Vol.90, Iss. 4, (May 2002); s. 3

²⁰³ Jeffrey D Mohl,a.e.

mahkemelerin gazetecinin nasıl tanımlanacağı konusunda kesin bir karar veremediklerine şahit olmuştuk.²⁰⁴

Gazeteci kimdir ve nasıl çalışırlar sorusunu sorgulayan Ginneken'e göre de,

“Gazeteciler sadece bir kültür ve bir alt-kültüre ait değillerdir, onlar aynı zamanda bir mesleğe bağlıdırlar. Mesleki gruplar (bazı zamanlar geniş ve hayli çeşitli olmalarına rağmen) bir şeyleri yapma ve görmenin değişik bazı üsluplarını paylaşırlar; onlar profesyonelliğin ek alt-kültürünü paylaşırlar. Yaklaşık olarak seksenlerin ortasında, Birleşik Devletler İş İstatistikleri Kurumu medya işi ile meşgul yaklaşık bir milyona yakın kişiyi saymıştır: Bunlar muhabirler; yazarlar ve editörler; fotoğrafçılar ve kamera operatörleri ; radyo ve TV anonsörleri ve radyo habercileri ; aktörler, direktörler ve üreticiler; pazarlamacılar, reklam ve halkla ilişkiler yöneticileri ve uzmanlarıdır. Çok kısa süre önce, habercilik alanındaki toplam işgücü 100.000 insanın üzerinde tahmin edilmiştir (Shoemaker and Reese, 1991: 53). Şüphesiz, onların ‘dünyanın yaratılmasına’ ilişkin katkıları hemen hemen eşit değildir. Yalnızca, anahtar medya için çalışan ufak bir oran, gerçek fikir üreticileri olarak dikkate nazara alınmaktadır; diğerlerinin çoğu onların davranışını (yönünü) izler.

Hangi sınıra kadar, gazetecilik, kendine has ideolojisiyle gerçek bir meslek olarak dikkate alınabilir (örneğin objektifliğin ideolojisi) ?.....”²⁰⁵

Yukarıdaki tanımlamada bir açıdan işgücü potansiyeli olan bir mesleğin önemi belirtilirken, aynı zamanda bu tanıma göre bu mesleğin diğer taraftan bu mesleğin bir azınlığın göreceliğine göre varlığını sürdüren bir meslek olduğunun altı çizilmektedir.

Ginneken'e saptamasıyla, üzerinde durulması gereken diğer bir konu da, bu meslek içinde yer alan gazetecilerin, aslında bir patron güdümünde çalışmış olmalarıdır.

“Birçok gazeteci kendilerinin serbest ve otonom olduğunu düşünüyor olsalar da, çoğunlukla hepsi kendi hedefleri ile hiyerarşik organizasyonlarda çalışmaktadırlar (veya onlara bağımlıdırlar). Bugün, birçok Batılı medya ve haber toplama organizasyonları bir ticarethane olarak işletilmektedir. Yani, mal sahipleri

²⁰⁴ Mohl,a.g.e., Bu konuda günümüzde en yakın zaman içinde ceyeran eden en çarpıcı örnek olarak yazar Vanessa Leggett davasını verebiliriz. Bayan yazar, kaynaklarının kimliklerini savcılığa açıklamaktan kaçınan yazarın, 168 günlük hapis cezasını tercih ettiğinin altını çizilmesi gerekmektedir. Bkz. Mohl,a.g.e.

²⁰⁵ Jaap van Ginneken, **Understanding Global News: A Critical Introduction**, (London, Sage Publication, 1998), s.73

yatırımlarına ilişkin bir gelir kazanmayı ümid etmektedirler. Kazançlarını yukarıda tutup, harcamaları aşağıya çekmek istemektedirler. Reklâm verenlerin hoş tutulmasını ve ana kaynaklarının kullanılabilir olmasını isterlerken, güçlü bireylerin veya kurumların açacakları onur kırıcı yayımlara ilişkin dava ve işlevsiz ihtilaflar istememektedirler. Bunun dışında, (bu vesilelere istinaden, özellikle kodamanlarla vuku bulsa da) nadiren kendi görüşlerini doğrudan empoze etmektedirler.

Mal sahipleri, editörleri iyi tanımlanmış kitle için, iyi tanımlanmış bir ücret karşılığı özel bir format geliştirmeleri için işe almaktadırlar. Bu editörler de, bunun karşılığında gazetecileri ve diğer kadroyu bu talimatname içinde işe almaktadırlar.....”²⁰⁶

Koppel’in analizine göre , “Açık bir şekilde belirtmek gerekirse, eğitimsiz doktor veya avukat olamazsınız. Marangoz veya tesisatçı olmak için eğitime ihtiyacınız var. Fakat Amerika’da gazeteci olmak için öyle olduğunuzu iddia etmekten başka bir şeye ihtiyaç yoktur. Lisansa ihtiyacınız yoktur. Bir birliğe üye olmanıza gerek zorunluluğunuz yoktur. Hiç bir izin zorunluluğu yoktur. Bu zımni imtiyaz ‘İlk Anayasal Düzenleme’den (First Amendment) Anayasa’ya kadar her bir Amerikalı için garanti edilmiştir. Sizden birisinin.....kendisini gazeteci olarak tanımlama hakkı vardır...”²⁰⁷

Aktan’a göre de,

“Meslek ahlakının bir türü de gazetecilik mesleğine ilişkindir. En geniş anlamda Medya Ahlakı olarak adlandırılabilir olan bu ahlak sistemi, tüm medya araçlarının, haber, ilan, reklam ve satış promosyonlarının dürüst, gerçeğe dayalı, tüketici ve topluma karşı bir sorumluluk duygusu taşıyacak tarzda olmasını belirtir. Medya ahlakında haber yayını, uygun kanıtlarla garantilenmiş doğrulara dayanmalıdır. Yorum ise subjektiftir, ancak dürüst ve ahlaki ölçülerde olmalıdır.”²⁰⁸

Bunun yanı sıra, Platin dergisinin yapmış olduğu tanım özeti, gazeteci tanımlamasına belli bir katkıda bulunmaktadır.

“Gazeteci terimi sık sık çok geniş anlamda kullanılır ve arada sırada veya nadiren gazetelere katkıda bulunanları da (yazı verenleri) içerir. Asıl işleri dışında ücretli veya ücretsiz, geçici olarak makale veren yazarlar, üniversite öğretim üyeleri veya politikacılar için kullanılmayacağı açıktır. Fakat daha belirsiz

²⁰⁶ Ginneken, a.e., s.75

²⁰⁷ Ted Koppel, “Journalism : It’s as Easy as ABC”, **Global News , Perspectives on The Information Age**, Ed. By Tony Silvia, (Iowa, Iowa State University Press, 2001), s.127

²⁰⁸ Aktan, a.g.e., s.14

durumlar da vardır. Örneğin, bir gazetenin, asıl geliri bir diğer kaynaktan olan yerel muhabiri, gazeteden para alsada dahi, gazeteci sayılacak mıdır?

İstihdam ve çalışma koşulları söz konusu olduğunda, faaliyet türü hakkında daha kesin bir fikre sahip olmak gerekir. Yasa koruyucuların ve mesleki kuruluşların çeşitli tanımlar oluşturmasının nedeni budur. Arjantin'de profesyonel gazetecilere ilişkin yasalar gazeteci unvanını, günlük veya süreli yayınlarda ve haber ajanslarında, verilen işleri ücret karşılığında yapan kişilere tanımaktadır. Belçika'da akredite gazeteci olmak için şunlar gereklidir: En az 21 yaşında olmak; ceza yasasının bazı maddeleri uyarınca haklardan yoksun kılınmamış bulunmak; gazetecilik mesleğini en az iki yıl asıl veya yan uğraş olarak sürdürmüş olmak; herhangi bir ticari faaliyette ve özellikle reklâmcılıkla ilgili bir faaliyette bulunmamak.

Fransa'da, "başlıca işi, düzenli olarak ve ücret karşılığında bir günlük gazete veya süreli yayında çalışmak olan ve geçimini büyük ölçüde bu işten sağlayan kişi" profesyonel gazetecedir. Muhabir, "belli bir ücret aldığı ve (yukarıda) belirtilen koşulları taşıdığı takdirde profesyonel bir gazetecedir. Profesyonel gazetecilere yazı işleri ile doğrudan bağlantılı işlerde istihdam edilenler, yani çeviriciler, stenograflar, editör yardımcıları, karikatüristler, gazete fotoğrafçıları da -reklâm ajansları ve yalnızca arada sırada işbirliği yapanlar dışında tutulmak üzere- dâhildir."²⁰⁹

Ancak esas sorun Jeffrey D Mohl'in de belirttiği gibi, gazeteci meslek etiği kodlarının yaptırımdan ziyade tavsiye niteliğinde olması nedeni ile gazeteci mesleğin tanımlarındaki esnekliktir.

"Mesleğimizin kredibilitesine en çok zarar veren şey normların hiçbirini uygulayamama kabiliyetsizliğimizdir. Profesyonel Gazeteciler Cemiyeti gibi organizasyonların teklif ettiği etik kodlar tavsiye uygulamalarıdır, fakat bu normların meslek üzerinde uygulanmasını garanti eden hiç bir yaptırım yoktur.

Bu nedenle, birçok gazeteci gazeteciliğin yerleşik bir tanımı konusunda ihtiyatlı davranmaktadırlar. Etik normların uygulanmasına ilişkin yaptırımlar mesleğimiz için daha fazla tekdüzelik –ve muhtemelen halkın güven duymasını – sağlayacaktır. Fakat bu tehlikeli bir biçimde gazetecilerin lisanslaştırılması fikrine doğru eğilim göstermektedir ki bunun yarattığı korku, yaratıcı özgürlüğü boğacaktır ve anayasal hakları [Amerika Birleşik Devletleri'ndeki] çiğneyecektir. Birçok ülkede, hükümetin verdiği lisans ile gazeteci tanımlanmaktadır. Maalesef, içeriğini kontrol ederek lisans verme hakkını kullanan hükümete bu sistem kendi kendini teslim etmektedir."²¹⁰ "Birçok yabancı ülkede, hükümetlerin gazetecilik lisansının kimin alacağına karar vermektedir. Bu, resmi görevlilere kimin "iyi ve değerli" gazeteci olduğu konusunda karar

²⁰⁹ "Gazeteci Kime Denir?", **Platin**, a.g.e.

²¹⁰ Mohl,a.g.e.

vermek için güç vermektedir.... Bilinmesi gereken, gazetecilerin bekçi köpeği (watchdog) rolü lisansın iptal edilme korkusu ile yok olmaktadır.”²¹¹ Diğer önemle altı çizilen nokta, “Nieman Gazetecilik Vakfı (Nieman Foundation for Journalism) mütevelli heyeti Seth Efron’un söylediği gibi, bu nedenden ötürü tüm dünyada gazeteciliğin tanımlanmış tek bir tanımı yoktur.”²¹²

Diğer taraftan, Goodwin gazeteciliğin tanımlanmasında üzerinde dururken, gazeteciliğin bir meslek mi? Bir ticaret mi? Yoksa bir zanaat mı olduğunu sorgulamaktadır.

“Gazetecilik olarak adlandırılan şey nedir? Birçok insan onu bir iş olduğuna atıfta bulunmaktadır. Ve şüphesiz bu bir iştir.... Fakat ondan daha ötedir. Bazı gazeteciler, onun bir meslek olduğunu söylemektedirler; diğerleri ticaret veya zanaat kelimelerini tercih etmektedirler. Gazetecilik, bu kelimenin geleneksel tanımı altında bir meslek değildir. Çünkü daha ziyade, bu [gazetecilik] ileri bir bilgi veya uzmanlaşmış bir üniversite eğitimi gerektirmemektedir... Bir erkek veya kadın olarak gazeteciler mesleki bir statüyü haykırmamaktadırlar. Birçoğu gazeteciliği, bir zanaat olarak görmektedirler ancak – belki değerli bir şey olsa da- meslek olarak görmemektedirler.”²¹³

1980’li yıllarda James W. Carey²¹⁴ da, gazeteciliğin “emri bir meslek” (profession by fiat) olduğunu ancak bu mesleğin, profesyoneller tarafından tanımlandığı tarihsel nizamları yerine getirmeden uygulanan bir meslek olarak adlandırıldığını belirtmiştir.²¹⁵ Blitzer ise, bir meslek olarak tanımladığı gazeteciliğin saldırı altında olduğunu belirterek, tüm dünyadaki gazetecilerin hedef alındığını belirtmektedir.²¹⁶

²¹¹ Gina Barton , “What is a jour-na-list?”, **The Quill**,.Vol.90, Iss. 4, (May 2002); s.11

²¹² Barton, a.e., s.11

²¹³ H. Eugene Goodwin, **Groping for Ethics in Journalism**, (Second Edition, Iowa , AMES, 1987), s.44

²¹⁴ Illinois-Urbana Üniversitesi İletişim Fakültesi eski dekanı.

²¹⁵ Goodwin, a.e., s.44

²¹⁶ Wolf Blitzer, “Foreword : The World Today”, **Global News , Perspectives on the Information Age** , Ed. Tony Silvia, (Ames, Iowa State University Press, 2001), s.ix

“...Benim mesleğime sürekli bir saldırı yürürlüktedir. Gazeteciler tüm dünyada hedef olmaktadır. Afrika’da, Balkanlar’da, Uzak Doğu’da veya Orta-Doğu’da etnik ve siyasi çatışma cephe hatlarında muhabir olmak tehlikelidir.

BM Genel sekreteri Kofi Annan yakın bir zamanda bu şiddetin etkisini şu şekilde özetlemiştir : “Bir gazetecinin öldürüldüğü veya saldırıya uğradığı her seferinde bütün toplum derin bir yaraya maruz kalmaktadır.” Bu, yayınlanan haberin siyasi güçler tarafından sevilmediği zaman mücadele eden bir gazetenin dünyanın her hangi bir yerinde kapatılması durumunda veya girişken bir televizyonun veya radyonun iktidarda olan birisinin rahatsız olması nedeniyle susturulmasıyla benzer bir durumdur.

Ve yeni internet çağında, kızgın ve yanlış yolda ilerleyen hackerlerin özgür konuşma gücünü ve enformasyona serbest ulaşımı engellemediklerinden emin olmalıyız. Bir gazetenin basımını durdurmaya çalışanlar veya bir televizyon istasyonunun haberleri yayınlamasını engellemek için elektronik sinyal bozucu aletleri kullananlar ve bağımsız enformasyona ulaşımına izin verilmesinden korkan hükümetlerde dâhil olmak üzere interneti bozmaya çalışanlar arasında bir fark görmüyorum.”²¹⁷

Gazeteci tanımının bir ölçüde evrensel boyutta var olan tanım çıkmazı ve darlığı içinden bakıldığında, tanımsal açıdan üzerinde net bir anlaşmaya varılamamış bu meslek ile ilgili hangi ölçüler içinde meslek etiği veya ahlakı ile ilgili kesin bir sonuca varılacağına da mutlak bir konu olduğunun altı önemle çizilmelidir.²¹⁸

Bu gerçeğe ek olarak ilave etmek gerekirse, kimi antidemokratik ülkelerin sadece bilginin kontrol edilmesi, haberlerin manipüle edilmesini basın (ve diğer medya araçları) ile sınırlamayı telefon ve mobil telefonlardaki metin yazışmalarından kontrol edilmesine yönelik vatandaşları aleyhine kısıtlamalar getirdiği bilinmektedir.²¹⁹

²¹⁷ Blitzer, a.g.e., s.ix-x

²¹⁸ Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından yayınlanana Türkiye Gazetecileri Hak Ve Sorumluluk Bildirgesi’ne göre gazetecinin tanımı şu şekilde yapılmaktadır: “Düzenli bir şekilde, günlük yahut süreli bir yazılı, görüntülü, sesli elektronik veya dijital basın ve yayın organında, kadrolu, sözleşmeli ya da telif karşılığı, haber alma, işleme, iletme veya görüş, fikir belirtme görevi üstlenen ve asıl işi ile başlıca geçim kaynağı bu olup, çalıştığı işletme ile ilgili yasalar karşısındaki konumu bu tanıma uygun olanlar gazetecidir. Basın ve yayın alanındaki her işletme, çalıştırdıkları gazetecileri, yasaların gazetecilere tanıdığı haklardan yararlandırmak zorundadır.” Bkz. **Türkiye Gazeteciler Cemiyeti** , “ Türkiye Gazetecileri Hak Ve Sorumluluk Bildirgesi”, (erişim tarihi : 20 Şubat 2005), (<http://www.tgc.org.tr/bildirge.html>)

²¹⁹ Çin hükümeti vatandaşları arasındaki mobil telefon metin haberleşmesini kesen uygulamalar yapmaktadır. Örneğin, SARS hastalığı ile ilgili haberleri örtmeye çalışan Çinli yetkililer, hastalığın patlak verdiği ilişkin haberleri yayın 12 kişiyi tutuklamışlardır. Bkz. “China Steps Up Text Control”, **New Scientist**, London,

Bu da bize kişilerin ve vatandaşlarının özel hayatında kısıtlamalar yapan anti-demokratik toplumların doğrudan doğruya toplumu etkileme gücü yüksek olan gazete ve diğer medya araçlarının üzerindeki hâkimiyetlerinin etkisiz kalamayacağını bir delilini teşkil etmektedir. Çünkü medyanın tüm araçlarının kamuoyu oluşumunda etkin gücü bilinmektedir ve tüm medyaya bilginin kamuoyuna aktarılması konusunda büyük görevler düşmektedir.

2. GAZETECİLİK MESLEK ETİĞİNİN OLUŞUMU

Etiğin (ahlak felsefesi), ahlakı konu edinen bir felsefe dalı²²⁰ ve etik ile ahlak arasında farkının da birinin inceleyen ve diğerinin incelenen olduğunu bilmekteyiz. Ancak, diğer meslekler ve gazetecilik meslek ilkelerinin incelenmesi veya tanımlanması esnasında kimi zaman “gazetecilik meslek ahlakı” ve kimi zaman da “gazetecilik meslek etiği” tanımlamaların aynı tasvir ve aynı amaç çerçevesinde söylendiğinden sonuçta ahlak ve etiğin gazetecilik mesleğine yükledikleri anlam aynı analiz ve sonrasında da sentezlemeyi ifade eder.

Bu nedenden ötürü, özellikle “gazetecilik (basın) meslek etiği” veya “gazetecilik (basın) meslek ahlakı” derken üzerinde durulan ve dikkat çekilen nokta gazetecilik (basın) mesleğini icra edenlerin “iyi bir medya çalışanı (işçisi / elemanı)” sıfatını mesleklerindeki başarıdan dolayı mı elde ettikleri? Yoksa toplumsal sorumluluklarını yerine getirerek toplumu doğru bilinçlendirmelerinden mi? ileri geldiğinin belirtilmesi gerekmektedir.

Vol.183, Iss. 2455, (Jul 10-Jul 16, 2004), s.4 ; Ancak Çin’de yapılan bu tür uygulamalar ne yazıkki, ‘Hürriyet Abidesi’ nin timsali ABD’de de yapılmaktadır. Günümüzde milli güvenlik geekçesi ile CIA’nın internet ve telefon görüşmelerini ulusal ve hatta küresel boyutta kanunsuz olarak takip ederek dinlediği, kayıt ettiği skandalının ortaya çıkması, demokrasilerde Amerikan sistemini örnek alan diğer ülkeleri de etkileme riskini beraberinde getirmektedir. Bkz. **Milliyet**, “Mega telekulak”, (erişim tarihi : 13 Mayıs 2006), (<http://www.milliyet.com.tr/2006/05/13/dunya/adun.html>)

²²⁰ Nuttall, a.g.e., s.15

Uluslararası alanda, aşağı yukarı içerikleri benzer veya biri diğerinden daha üstün olan veya sade dillerde yazılmış ancak içerdiği ilkeler, kodlar ile bir düzen sağlamayı hedefleyen bir dizi maddelerden oluşan gazetecilik meslek ilkelerinin var olduğunu görmekteyiz.²²¹

Ancak Bertrand'ın da ifade ettiği puslu bir alan olan medyanın²²² bir parçası olan gazetecilikte, gazetecilik meslek etiğini icra etmeden zorlukları da vardır.

“Devlet baskısı olmadan kuralların uygulanması nasıl sağlanacaktır. İnsanlar iyi davranmaya nasıl yönlendirilirler? Bunun için üç yol akla gelmektedir. Toplumun diğer üyelerinin iyiliği için kabalığa karşı dış fiziki baskı uygulanabilir. Kararsızlık da kişiyi kurallara ve değerlere hassas yapar, bu da bir iç ahlaki baskı yapar. Bir ihlal söz konusu olduğunda toplumun tepkisi de bir dış ahlaki baskı olabilir.

Basında, yüzyıllarca yalnız ilk iki disiplin kullandı. Erdemli bir gazeteci vicdanına göre hareket eder. 20. yüzyılın sonunda bağımsız ve demokratik basın istiyorsak üçüncü disiplini uygulamak kaçınılmaz olmuştur. Zamanımızda basın o kadar büyümüştür ki kişisel vicdan yeterli olmamaktadır. Kanunlara göre basının çok sık susturulması güvenli olmamaktadır.

Bu nedenle Medya Sorumluluk Sistemleri (Media Accountability Systems-MSS) kavramı, devlet aracılığı olmadan basını kamuoyuna karşı sorumlu olmaya iter. Kavram küresel olduğu için oldukça belirsizdir. Bireyleri, grupları kapsar. Düzenli toplantılar, yazılı dökümanlar, küçük medya veya uzun süreç ya da özel bir yaklaşım içerir. Normal olarak, MSS yalnızca ahlaki bir baskı uygular. Ama, onların faaliyeti medya idaricileri ve önceden var olan kanuni yükümlülüklerce desteklenebilir.

Fransa, ABD ve diğer ülkelerde 1990'larda etikten söz etmek moda oldu ama bir şey yapılabildiği nadirdir. Maalesef ki etik konusunda yazan birçok yazar, kurallara uyulmasını sağlamaya yönelik girişimlere karşı çıkmaktadırlar. Yıllarca her yerde birçok insan MSS'ye karşı çıkarak, onun basın özgürlüğü, insan hakları ve demokrasiye karşı olduğunu söyledi. Ünlü bir Fransız yazarı, etik idarenin totaliter bir tutum olacağını dile getirdi. Diğerleri, takip edilecek bir kanun fikrine bile karşı çıktılar. Böylece, bu bölüm Avrupalı veya Amerikalı medya profesyonellerini aforoz etmekte...²²³

²²¹ **Independent Press Council** , “Codes of Ethics”, (erişim tarihi : 1 Ocak 2005), (<http://www.presscouncils.org/html/frameset.php?page=library2>) ; **EthicNet**, “Databank for European Codes of Journalism Ethics”, (erişim tarihi : 1 Ocak 2005), (<http://www.uta.fi/ethicnet/>)

²²² Claude-Jean Bertrand, **Medya Etiği** , (Ankara, Özkan Matbaacılık Ltd. , Temmuz 2004), s.93

²²³ Bertrand, a.e., s.93

1998 yılında ABD’de Profesyonel Gazeteciler Cemiyeti (The Society for Professional Journalists)’nin etik kodlarında yeni bir düzenleme yaparak, gazetecilerin ticari kurum ve şahsiyetlerden konuşma ücreti almamalarını içeren bir kısıtlama getirmesini²²⁴ bir anlamda, bu tür meslek etiği kodlarının ve ilkelerinin devamlı takip edilerek güncelleştirilmeye çalışılmasının takdir edilmesi gerektiği mi? Yoksa basın / medya sektörü çalışanlarının (gazetecilerinin) farklı boşluklardan (açıklardan) faydalanma eğiliminde mi olduğu veya bu tür açıkların ticaret (sermaye) dünyası tarafından kullanılmaya çalışıldığına sorgulanması gerekmektedir?

Ancak, bu tür ilişkilerin ikili, üçlü (kimi zaman belki dördü) ilişkiler düzeyinde vuku bulması bilimsel bir eleştiride, “kimin veya kimlerin” açıklardan yararlanma eğilimini olduğunun ortaya çıkarılması bakımından güçlük yaratacağı gibi makul olarak dayanağı olmayan bir iddiadan da öteye gidemeyecek olmasına rağmen, yine de varsayımların, hipotezlerin ve de teorilerin temelini oluşturduğunun altını çizmek gerektiğinden, iddia olsa dahi kamuoyunda sahip olduğu hassaslık nedeniyle mercek altından uzak tutulmaması gereken bir noktayı oluşturmaktadır.

1997’de kurulan Committee of Concerned Journalists’in yayınladığı gazetecilik ilkelerine göre²²⁵, gazetecilikte vatandaşlara karşı sadakatli olmak önemlidir. Birleşik Devletler’de kamuoyunda yaygın olan görüş ise; “Satın alındığımızı inanmadıkları”²²⁶ ancak, birçok başka ülkede ise gazeteciler hakkında yaygın olan kanı onların satın alındığına ilişkindir.
227

Gerçekte, bu tür iddiaların ispat edilmesi zor olsa da, gazetecilik sektöründeki (hatta tüm medyada) manipülasyonlar, taraflılık, okuyucuyu yanlış bilgilendirme sorunları, bunların

²²⁴ Alicia C. Shepard, “Moving against speaking fees”, **American Journalism Review** , Adelphia, Vol.18, Iss. 9, (Nov 1996), s.15

²²⁵ Barton, a.g.e., s.12-13

²²⁶ A.g.e., s.13

²²⁷ A.g.e., s.13

(iddiaların) doğru olabileceği konusunda bir eğilim için de olunmasına neden olmaktadır. Bu tür tanımlama veya gazetecilik (medya) sektörünün bu şekilde bilinçaltında psikolojik olarak algılanması zaten sorunların var olduğuna ayrı bir delili teşkil etmektedir. Zaten aksi bir durum söz konusu olsaydı gazeteciliğe yönelik bu tür şüphelerin oluşmayacağını da ileri sürebiliriz.

Bir anlamda, gazeteciliğin toplum içinde güveninin korunması ve itibarının yükselmesi için²²⁸ genel kanaatin gazetecilikte meslek ilkelerine uyulduğuna inanılmasını sağlamaktır. Kamuoyu bir anlamda gazetelerin verdiği haberlerin tarafsız ve doğru olduğuna, çarpıtılmadığına ve de en önemlisi ısmarlama bir şekilde ikinci, üçüncü şahısların arzu ve dileklerine göre yayın yapılmadığına güven duyulması lazımdır. Aksi takdirde, gazetecilik sektörünün eleştirilmesi her zaman için kaçınılmaz olacaktır.

Ancak unutulmaması gereken bir diğer önemli konuda, gazetecilik sektörü²²⁹ çalışanlarının bizzat başkalarını manipüle etmesini veya bizzat kendilerinin manipüle edilmesinin yasal yaptırımlarla güçlü ve etki bir şekilde önlenmesi gerekmektedir. Gerçekte bu tür olayların varlığı bir anlamda, ticaret hayatında yer alan gazetecilik sektörünün ticari ilişkileri nedeniyle varlığını sürdürebilme rekabetinin dışında, ticari pazarda yayılması ve pay alması, ayrıca gazete patronlarının gazete sahipliğinden öteye giderek çeşitli iş sahalarında yer almaya başlaması soru işaretlerini de beraberinde getirmektedir.

Diğer taraftan, somut olarak dizilmiş bu ilkeler toplamının uygulamada somut mu? Yoksa soyut bir tavsiye niteliğinde mi kaldığı çoğunlukla belirsizliğini korumaktadır. Tüm bu ilke ve kodların yazılması ve tanımlanması konusunda da ayrıca bir ikilemde yaşanmaktadır. Bu ikilem esasında ilke ve kodlar ile çepeçevre korunmaya çalışılan bu meslek dalının üzerindeki şüpheleri temizleyebilme zorluğunu ortaya çıkarmaktadır.

²²⁸ Belki bir anlamda “Ateş olmayan yerden duman çıkmaz” deyiminin eleştirel anlamda sıkça söylenmesinin önünü kesmek için.

²²⁹ Geniş kapsamda medya.

Örneğin, gazetecilik etiğine ilişkin resmi kodları düzenleyen gazetelerin, bu düzenlenen kodların gazeteciliğe daha mı güvenilirlik kazandıracağı veya şeref kırıcı neşriyat davalarına bir davet mi çıkaracağı konusunda açıklık bulunmamaktadır.²³⁰ Hatta bir diğer görüşe göre de, politikacılar için ilan ve nutuklar hazırlayan reklâmcılar gibi aynı zamanda, başka işle uğraşan gazetecilerinde olmaması nadir görünen bir şey değildir. Bu bakımdan, sorumlu gazeteci organizasyonları olarak kendisinin tanımlayan dernek ve birlikler tarafından geliştirilmiş kesin davranış kodlarının etki gücü tartışılmaktadır.²³¹

Tüm bu meslek ilkelerinin temel amacının kamu hizmetini hedeflemiyorsa, düzenlenen tüm kodlar ve ilkeler yazı üstünde kalmaktan öteye gidemeyeceklerdir. Çünkü günümüzün gerçeğinde, “...gazeteciliğin kamu hizmeti rolünü medya şirketlerinin ticari baskılarının gölgelemesiyle tehlike içinde bulunmaktadır. Halkın sadece tüketici değil de vatandaş olduğunu idrak edebilmesi de gazetecilerin bu kitleyi vatandaş olarak muamele etmelerine bağlıdır.”²³²

İşte tüm sorun burada başlamaktadır. Gazetecilik meslek etiğinin (ahlakının) muhatabı içindeki ilişki grupları kimlerdir? Gazeteci – vatandaş mı? Yoksa Gazeteci – müşteri mi? Diğer bir tanımlama ile tüm bu kodlar ve ilkeler tüketici olarak görülen müşterinin refahı için mi? Yoksa müşterisine satış yapmayı hedefleyen gazete şirketi kapsamında mı ele alınmalıdır.

İngilizce konuşan Afrika ülkelerindeki gazeteciliğin eleştirisi yapan Joe S. M. Kadhi'nin ele aldığı sorunların esas itibarıyla sadece o bölge ülkelerinin sorunu olarak kalmayıp, bir anlamda gelişmekte olan ve az gelişmiş tüm ülkelerin sorunları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kadhi'ye göre, “...İngilizce konuşan Afrika ülkelerindeki, gazete sahiplerinin

²³⁰ Alicia C. Shepard, “Legislating ethics” , **American Journalism Review**, Adelphia, Vol.16, Iss. 1, (Jan 1994), s. 37

²³¹ John Morton, “Ethical Sensitivity Sometimes Overdone?”, **Washington Journalism Review**, College Park, Vol.13, Iss. 7, (Sep 1991), s. 62

²³² **Alliance Online**, “Ethics Review Committee Final Report”, November 1996 , (erişim tarihi : 31 Aralık 2004) , (<http://www.alliance.org.au/work/aja/ethics/ethics3.html>)

editörlerini kukla yapmayı başardıkları görünmektedir. Aynı zamanda, onların gazetelerinin toplam kontrolünü de emirleri altına aldıklarını başardıkları görünmektedir.”²³³

Ancak bu sorunların sadece günümüz sorunları olarak nitelemek yanlış olacaktır, çünkü bu tür sorunlar kapitalist sermaye gücünün var olduğu tüm ülkelerde olabileceği gibi, hatta bir zamanlar eski SSCB’de ve Doğu bloğu ülkelerinde olduğu gibi bizzat devletin resmi ideolojisine göre yayın yapmak zorunda olan editörler ve gazeteciler için de söylenebilir. Bu bakımdan, demokratikleşme veya toplumların liberalleşmesi gazete sahiplerinin kapitalist sermaye etkisinde kendilerini uzak tutarak gazetecileri kontrolleri dışında tutma eğiliminin gerçekleşebilmesi büyük ölçüde zor görünmektedir.

Bir anlamda, iş liyakati, iş disiplini, patrona saygı, gazete sahibinin kontrolü altında yaşanmasını gerektirmektedir. Gerçekte de, günümüzün küreselleşen kapitalizminin her alanda egemen olduğu gibi medya sektöründe de kâr ve çıkarlarının korunmasında esas hedef gazetelerin (ve geniş anlamda tüm medya kuruluşlarının) ayakta kalabilmeleridir. Bu nedenden ötürü, niceliğin nitelik üzerinde üstün geldiği gibi, tiraj, rating oranı ve kaygısının etik haberin belki de temel taşı olabilecek ciddi, sorumlu anlayışına sahip ve doğru haberciliğin yerine magazinsel haberciliğin aldığını görmekteyiz. Şüphesiz, magazinsel haberciliği doğru ve yalan haber vermekle suçlayamasak da, çok tirajlı ana gazetelerin (mainstream newspapers) haberlerindeki genel tablonun, dedikodu seviyesine inilmiş, resimlendirilmiş ve hatta romanlaştırılmış haberler ile dolu olduklarını görebilmekteyiz.²³⁴

Bu anlamda, verdiği haberlerin içeriği toplumsal sorumluluktan uzak ve belli kişi ve gruplara odaklanmış ancak toplumsal yaraların üzerine parmak basarak eleştiri yapmak yerine tirajını yükseltmeye çalışan bir gazetede çalışan gazetecinin meslek etiğine hangi ölçülerde bağlı kalarak çalışabildiğinin bir analizini yapmak, esas itibariyle, gündelik veya

²³³ Joe S. M. Kadhi, “Anglophone Africa: Journalists - puppets of the proprietors?”, **Friedrich Ebert Stiftung**, Digital Bibliothek, (erişim tarihi : 1 Ocak 2005), (<http://www.fes.de/fulltext/iez/00710a02.htm#10>), s.84

²³⁴ Buna tüm tabloid gazeteleri ve gazeteciliği örnek olarak verilebilir.

aylık geçimini çalışarak kazanmak zorunda olan bir ücretli-gazeteciyi baz alarak yapmak çok zor olacağı gibi haksız da olacaktır.

“...Gazeteciler, kârlarını yaymak isteyen patronları gibi yanlışlık suçlamaları ile gözleri korkutulmaktadır ve tam uygun işi yapmak için zaman ve kaynaklar bakımından sıkıştırılmaktadırlar. Sonuç olarak, sıkça bir biçimde kafa karışıklığına katılan haberlerin yavan ve belli bir niteliği olmayan versiyonlarını sunmaktadırlar.”²³⁵

Bu nedenle, esasen gazetecilik meslek etiğinde eleştirilecek olanlar, tüzel kişi sıfatıyla bizzat gazetelerin kendileridir. Ancak, hiçbir devletin insansız yönetilmediği gibi hiçbir ticari kurum veya kuruluşta insansız yöneltilmeyeceğinden, burada sorumlu olanlar ve eleştirilmesi gerekenler, gazete sahipleri / patronları / yönetim kurulları / yazı işleri yönetim kadrosudur. Çünkü bir anlamda da bu elit grubun direktifleri altında çalışan gazeteciler ücretlerini yine bu elit kadrodan alarak iş yaşamlarını sürdürmektedirler. Özellikle gazeteciler, sosyal güvencelerin ve işsizlik sigortalarının sosyal devlet kavramına uygun şekilde yer almadığı ülkelerde işten atılma durumunda, iş bulamama riski ve ilgili sektörlerin tekelleşmesi nedeniyle veya basın grupları arasında yapılan “gentleman’s agreement” ile başka bir gazetede çalışamama riskini de taşımaktadırlar.

Diğer taraftan, bu tür tekelleşmelerin, gazete (medya) şirketlerinin ticari çıkarlarıyla da ilintili olduğundan ifade özgürlüklerini ve bilgi alma hakkını kısıtladığı şeklinde de yorumlanmaktadır. Bu çerçevede içinde, gerek Türkiye’de gerekse AB ülkelerinde bu tür tartışmalar siyasi arenada gündeme gelmektedir.

Tekelleşme ile ilgili sorunlar TBMM’de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesine ve Avrupa Birliği Temel Hakları Şartının 11. maddesindeki çoğulcu bir

²³⁵ “Red News, Blue News: A Search for Meaning in a Fog of Facts” , **Columbia Journalism Review**, New York, Vol.43, Iss. 4, (Nov/Dec 2004), s. 6

toplumda basın ve yayın özgürlüğü hükümlerine aykırı bulunmasına atıfta yapılarak tartışılmıştır.²³⁶

Örneğin 20 Mart 1950’de Roma’da imzalanarak, 3 Eylül 1952’de yürürlüğe ve 11.Protokol ile değiştirilerek yeniden düzenlendikten sonra 1 Kasım 1998’de yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10.maddesine göre;

1. “Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir.
2. Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.”²³⁷

7 Aralık 2000’de Paris’te imzalanan ve 18 Aralık 2000 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nın 11.maddesi de benzer yorumu getirmektedir.

1. “Herkes, ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ulusal sınırlarla kısıtlanmaksızın bir görüşe sahip olma, haber ve düşünceleri elde etme ve bunları ulaştırma özgürlüğünü içerir.
2. Basının özgürlüğü ve çoğulculuğuna saygı gösterilmelidir.”²³⁸

Şüphesiz, mesleki başarı, bir anlamda şirketi için çok çalışmak, özverili çalışmak, çok haber yapmak, haber peşinde yılmadan koşmak anlamlarına gelebilir. Fakat tüm bu

²³⁶ T. B. M. M., Tutanak Dergisi, Dönem : 21, Yasama Yılı : 4 , Cilt : 94, 95 İnci Birleşim , 2.5. 2002, Perşembe, (erişim tarihi : 31 Mart 2005), (<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil4/bas/b095m.htm>)

²³⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 10, Yargıtay, (erişim tarihi : 31 Mart 2005) , (<http://www.yargitay.gov.tr/aihm/sozlesme.html>)

²³⁸ Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, (erişim tarihi : 31 Mart 2005), (<http://www.calisma.gov.tr/birimler/ab/ab.htm>)

eylemlerin toplamının gazetecilik meslek etiğinin gerektirdiği ve önerdiği (doğru haber, objektif haber vb.) ilkelere uyumlu olması önem taşımaktadır.

Gazetecilik eğer bir meslek olarak kabul ediliyorsa bu mesleğin meslek etiği ilkelerinden hariç tutulması veya toplumu bilgilendirmede yüzyıllardan beri kutsal bir görevi olduğu varsayılan gazeteciliğin meslek etiğinin varlığı ve incelenmesi önem arz etmektedir. Meslek olarak kabul edilen bir çalışma grubu üyelerinin ilkelerden uzak ve ilkesizliği ilke edilen bir çalışma anlayışı içinde çalışması asla düşünülemeyecektir. Bu bağlamda, gazetecilik meslek etiğinin oluşumu ve bu oluşum sonrası da var olan ölçütlere göre gazetecilerin ve gazetecilik mesleğini elinde tutan gazete şirketi sahiplerinin de bir patron olarak meslek etiği ilkelerine önem ve değer vermesi gerekmektedir.

Ancak sahip olduğu gazeteyi bir iş ve kar potansiyeli şeklinde değerlendiren ve aldığı teşvik kredileri (uygun veya usulsüz) ve siyasi desteklerle gazete şirketi sahibi olan bir gazetede aslında gazete meslek etiği ilkelerine uyulup uyulmadığını araştırmak veya şirket çalışanlarından etik ilkelere bağlı olmasını beklemek ne derece anlamlı olacaktır? Haksız bir sermaye birikimi ile kurulmuş gazetenin çatısı altında meslek ilkelerine bağlılıktan söz edilse dahi bu durum, bir katilin hâkim olarak yargıyı denetlemesine, bir hırsızın eğitmen sıfatı ile öğrencilerine dürüst olunmasından bahsetmesine benzeyecektir. Çatısı ve binası haksızca kurulmuş bir işyerinde patronundan farklı olarak dürüst gazetecilerin meslek ilkelerine bağlı bir şekilde mesleklerini yerine getirebilme oranı ne olabilir ki?²³⁹

²³⁹ Ancak çoğu gelişmiş Batılı ülkede serbest piyasa yasasına göre sermaye birikimi olanın ve gücünün ayakta kalabildiği ve ayrıca belli ölçülerde sanayi, üretim şirketlerine uygulanan kredi destekleri içeren piyasa ekonomisi anlayışı Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede tersine işleyerek, özel medya şirketlerinin de devlet teşvik kredileri ile ayakta kalması, büyümesi ve hatta medya dışında başka sektörlerde de söz sahibi olabileme imkânı sağlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, örneğin Özal, Demirel ve Çiller hükümetleri döneminde 2.6 trilyonluk teşvik kredisi Nisan 1993 şu şekilde dağıtılmıştır. Sabah :699 milyar 263 milyon TL, Hürriyet :425 milyar 570 milyon TL, Milliyet: 334 milyar 683 milyon TL, Türkiye : 229 milyar 646 milyon TL, Zaman : 49 milyar 551 milyon TL dir. Ekim 1993 belgesine göre de Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın dağıttığı teşvik kredileri, Milliyet : 765 milyar 439 milyon TL, Sabah : 613 milyar 363 milyon TL, Hürriyet : 298 milyar 199 milyon TL, Türkiye : 116 milyar 712 milyon TL. şeklinde olup ayrıca, Milliyet Haber Ajansı : 89 milyar TL, Satel (Sabah TV) : 70 milyar TL, A Yapım TV (Sabah) : 44 milyar TL, Hürriyet Radyo Prod. 5 milyar TL, MBI Filmcilik (İnterstar) : 9 milyar TL, Teleon (Uzanlar): 11 milyar TL ve 24 Aralık 1995 seçimleri ve Nisan 1996'da Refah Partisi'nin soru önergesinde Çiller destekleyen Sabah Grubu Halk Bankası'ndan 4.5 trilyonluk kredi almıştır. Bkz. Hıfzı Topuz, **II.Mahmuttan Holdinglere Türk**

Örneğin, Duran'ın saptamasına göre,

“Türkiye’de günlük gazetelerin Batı’daki ve teorideki gazete işlevinden farklı bir işlevi var. Bizde gazeteler, okuru, kamuoyunu bilgilendirmek için değil, yönlendirmek, akıl öğretmek ve tutum almaya zorlamak için, yani kamuoyu oluşturmak için yayınlanıyor. Dolayısıyla gazeteler haber vermekten çok, propaganda yapıyor. Bir de Türk gazetelerinin, ülkede cereyan edip yazmadıkları, yani susarak sansür ettikleri gelişmeler var ki, bunları da ancak yabancı basından öğreniyoruz.

Gazete işveren ve yöneticilerin ekonomik bağımlılığının yanı sıra, siyasi ve ideolojik olarak da belirli odaklara yakınlık duymaları (para oradan geliyorsa, kaçınılmaz olarak yakınlık duyacaktır zaten) bağımsız gazeteciliği, özgür haberciliği engeller ve engelliyor.”²⁴⁰

Ancak, faydacılığın yarattığı bu sorunu sadece Türk gazeteciliğine indirgemek gerekmektedir.

Yine de tüm bu olumsuzluğu bir tarafa koyarsak ve dördüncü kuvvet medyanın bir parçasını teşkil eden gazetecilikte gazetecilik meslek etiğinin irdelenmesi gerekmektedir. Çünkü her ne kadar gazeteciler veya medya çalışanları çalıştıkları kuruma bağlı çalışsalar da, yine de onları birer birey olarak ve alaylı veya alaysız ayırımı yapılsa da yine birer gazeteci olarak değerlendirmemiz gerekmektedir.

Basım Tarihi, (Birinci Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, Kasım 2003), s. 355-356 ; Sadece 1993-1995 yılına ilişkin verilen bu değerlerin bu tarihlerden önce ve sonrasında kaç trilyonları bulduğunun ise ayrıca üzerinde durulması gerekmektedir.

²⁴⁰ “Ragıp Duran, **Apoletli Medya**, (İstanbul, Yol Yay., 1996), s.27-28”, Ceyda Ilgaz, **Küreselleşme ve 1980 sonrası Türk toplumuna ve basına yansması**, (İstanbul, İ.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları, 2000), s.54’deki alıntı.

2.1. Bir Meslek Etiği Örneği Olarak Gazetecilik Meslek Etiğinin Değerlendirilmesi

Hukuk, tıp mesleklerinde tartışılmaz bir şekilde var olması gereken ahlak / etik anlayışının yine kayıtsız şartsız insan beynine hitap eden ve onu siyasi, sosyolojik, ekonomik, kültürel alanlarda bilinçlendiren basın sektöründe hem ilke olarak hem de uygulama da var olması gerekmektedir.

Aksi takdirde, etik ilkelerden uzak bir şekilde karar veren bir yargı sisteminin insanların yaşamlarını karartması ve “Hipokrat” yemininden farklı olarak sağlık hizmetine kendi çıkar çerçevesinden bakan bir tıpcının hasta-doktor ilişkisini sağlıksızlaştırması gibi, okuyucu bireye yanlış ve eksik bilgiler veren, amacı sadece gazete sayfasını doldurmak veya belli çıkar gruplarının temsilciliğini yapmak olan bir gazetenin ahlak ve etik ilkelerine uymadan hareket etmesini ancak etiksizliğin ilke edinilmesi olarak yorumlanabilir.

“ Pek çok ülkede basının denetim yolunda atılan adımlar genellikle, “basın ahlakı “ çerçevesinde toplanmaktadır. Bu girişimleri sistem çerçevesinde açıklayan toplumsal sorumluluk kuramıdır (social responsibility theory). Daha doğru bir deyişle, kendini denetim bir yandan özgürlük diğer yandan ise ahlak çerçevesinden değerlendirilmek istenmektedir. Aslında, meslek ahlakı konusu ve sorunu ilk çağlardan günümüze kadar hemen hemen her toplumda görülen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde, özgürlükler üzerinde Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız İhtilâli’nden beri her dönemde tartışılmaktadır. Basın özgürlüğü denilince, demokrasinin bütün kurum ve mekanizmalarına yürekten inanan bir inanç sistemi içinde kişiyi ve dolayısıyla kişisel hak ve özgürlükleri temel alan bir özgürlük akla gelmektedir. Basın ahlakı ise basın özgürlüğünü koruyabilmek ve sürdürebilmek için var olması gerekli bir ahlak anlayışıdır. Hiç kuşkusuz, özgürlüğe gereksinme duymayanların ahlaka da gereksinimleri yoktur. Özgürlük gerekli olduğu için de belli bir basın ahlakı anlayışı korunmalı ve bu konuda bir ortak anlayış bulunmalıdır.”²⁴¹

Özgürlük kapsamında ele aldığımız yukarıdaki görüşe paralel olarak O’Neill’in de altını çizdiği bir önemli nokta basın özgürlüğü mevzuudur. Ona göre örneğin,

²⁴¹ Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, (4.Baskı, Ankara, İmgeKitabevi, 2000), s.104–105

“ABD Anayasası’nın Birinci Değişiklik Maddesi’nde “Kongre...ifade özgürlüğünü kısıtlama altına alacak hiçbir yasa çıkaramaz” denirken “basın özgürlüğü” “ifade özgürlüğü”nün merkezi bir unsuru olarak anlaşılmalıdır. Değişiklik maddesi iki ayrı özgürlüğe değil, bir tek özgürlüğe atıfta bulunur. Ancak “özgür basın” ile eğer mal sahibinin ya da editörün kendi istediklerini yayımlama özgürlüğü kastediliyorsa eğer, özgür basını özgür ifadenin en önemli unsurlarından biri olarak düşünmek hatalı olacaktır.”²⁴²

Bu bağlamda O’Neill’in örnek olarak verdiği, 1974 yılındaki Miami Herald Yayıncılık Şirketi ile Tornillo arasındaki davada basın özgürlüğünün ABD Yüksek Mahkemesi tarafından editörün özgürlüğü kapsamında ele alınması ayrı bir güç dengesinin ağırlığını ortaya koymaktadır.²⁴³ Bu da editörlük makamının gücü ve özgürlüğüdür.

Örnek olayda, Miami Herald gazetesinin lehinde karar veren ve davacı Tornillo’nun cevap hakkını ret eden mahkemenin emsal kararına göre, “..Gazetede kullanılacak malzemenin seçimi, yazının içeriği ve boyutu ile ilgili sınırları belirleme kararı, kamusal konular ve resmi makamlarla ilgili değerlendirme –doğru ya da yanlış-, editoryal denetim ve kararların kapsamına”²⁴⁴ girmektedir.

Bu ise, yukarıda altını çizmeye çalıştığımız ve vurguladığımız önemli bir noktanın editörlüğün sahip olduğu mülkiyet haklarından doğan güçtür. Kimi uygulamalara ve algılamalara göre “Piyasada bulunan basın ürünleri baskı halindeki özel mülklerdir. Editörün de tıpkı topraktaki özel mülkün işletmeciliği gibi mülke girmeye izin verme ya da vermeme gibi hakları vardır...”²⁴⁵

Bu görüş doğru olabilir fakat editörlük makamını da kontrol eden ve editörün maddi açıdan bağımlı olduğu kimse veya kimseler ise onun patronu veya patronlarıdır. İşte böyle bir

²⁴² John O’Neill, “ Piyasada gazetecilik yapmak”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar** , Çev. Nurçay Türkoğlu, (Birinci Basım, İstanbul, Ayrıntı, 1998), s. 31-32

²⁴³ A.e., s. 32

²⁴⁴ “W. Van Alstyne, **Interpretations of the First Amendment**, (Durkam, NC, Duke University Press, 1984), s.74”, O’Neill, a.g.e., s. 33 ’deki alıntı

²⁴⁵ O’Neill, a.g.e., s. 33

durumda, üst çatıyı oluşturan patrondan aşağıya doğru inildiğinde sorumluluk dereceleri itibariyle üst konuma bağlı bulunan ancak yayın politikalarını çalıştıkları gazetenin iş dünyasında tutunmasına özen gösteren ve ayrıca eğer varsa, patronlarının çıkar ilişkilerini gözeten bir üst-alt ilişkisi söz konusudur.

Bu komuta zincirinin, üst konumlarında bulunan editörlük merkezinin patron tarafından seçilmiş (elit) olduğunu kabul edersek seçilmişlerin yönetici sıfatı ile güç oluşturacakları inkâr edilemez. Gerçekte de, Edgar'a göre gazetecilikte yanlılık vardır ve nesnellik söz konusu olamaz.

“ Gazetecilik nesnel olamaz, çünkü gazeteciliğin nesnel olabilmesi, bir eylem biçimindeki olayın, haber olarak aktarılmasından önce bozulamayacak biçimde yorumlanmış olmasını gerektirir. Yorumbilgisinin gazetecilikle ilişkisi Ricoeur'nün özetlediği söylemin dört özelliğiyle açıklanabilir. Haber aktarımı bir toplumsal olayın anlamını saptar, her ne kadar bu anlam kesinleyici olmasa da. (Haber aktarımı bir yorumla sürecindeki bir uğraktır ve seçilen özgül yorum gazetecilerin ve okuyucuların ufukları gereğince 'yanlı'dır.) Haber yapılan eylemin icracıları, eylemin yorumlanmasında belli bir rol oynarlar; ama yorumları ayrıcalıklı değildir.”²⁴⁶

Şüphesiz, toplumu oluşturan bireyleri sosyal bir varlık olarak kabul edersek, onların sosyo-kültürel ve politik değerleri olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, okuyucu bireyin düşünce ve ideoloji yapısına uygun haberlerin verilmesi ve yansıtılması gazete-okuyucu birey ilişkisi içindeki düşünce uyumluluğunun sergilenmesi açısından makul olabileceği gibi, etik açıdan sorguladığımızda gazetecilik etik ilkelerinin temeli olan objektifliği, doğruluğu ne kadar yansıttığının sorgulanması gerekmektedir. Bu sorgulama ise şüpheye itmektedir. Şüpheye itildiğimiz noktada ise, toplumu temsil eden bireyin doğru habere hangi ölçütlerde sahip olabilme imkânına ulaşabileceğinin tartışması gerekliliğidir. Eğer, bir görüşe göre gazeteciliğin objektif olamayacağı araştırmacılar, akademisyenler ve medya çalışanları tarafından dile getiriliyorsa, o zaman gerçek olan olgu; meslek etiği ilkelerinin toplum yaşamında uygulanmaya konmadan kadük olduğudur. Yani diğer bir

²⁴⁶ Andrew Edgar, “Nesnellik, yanlılık ve hakikat”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, Çev. Nurçay Türkoğlu, (Birinci Basım, İstanbul, Ayrıntı,1998), s.151

deyişle, yaşama şansı olmayan ilkelerin, toplumdaki etki ve önemlerinin tartışılmasından başka bir şey değildir.

Diğer taraftan, ekonomik temelde ele alındığında, belli ekonomik gruplara çıkar sağlayan, denenmemiş ürünlerin lehinde etkili yazıların yer aldığı bir gazetenin gazetecilik anlayışı ile siyasi iktidar ile iyi ilişkiler içinde olan gazetenin mevcut siyasi yapı ile çatışma içine girmemesi ve aleyhte haberleri manşetlerine ve yazılarına taşımamasında da benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. Tarafsızlıktan, doğruluktan uzak veya kendi çıkarları doğrultusunda haber üreten bir gazetenin gazetecilik etiğinden bahsedilemez.

Örneğin uluslararası gazetecilikte de tarafsız davranılmadığını görmekteyiz. Flournoy'un ifadesi ile "Hiç kimse Filistinlilere veya Arap tarafına sesini duyurma hakkı vermemiştir."²⁴⁷

Bu bağlamda, ideolojik değerlerine ve çıkar ilişkilerine bağlı olarak yayın hayatını sürdüren gazeteler temelde gazetecilik etiğinin genel ilkelerine ters düşmektedirler. İlkeleri eksik olan bir meslek etiğinin etki alanı ise çok uçta kalmaktadır.

Bu olumsuzluk, bir gazetede çalışan gazetecinin meslek etiğine uymadığı anlamına gelmemelidir. Kendi kolonlarında doğru, tarafsız, idealist ve gerçekçi düşüncelerini yazıya aktaran gazetecilerin varlığı da inkâr edilemez bir olgudur. Ancak, gazetenin okuyucuya hitabı manşet haberleri ile ön sayfası ile başlar. Etik ilke değerlerine uyan kolonların varlığı imaj olarak gazeteyi ayakta tutan bina kolonları gibi düşünülse de çevresel görünüm itibariyle dış yapının bozukluğu ve arızalar, yargı ve güvenilirliği meslek ilkeleri açısından yorumlandığında olumsuz bir şekilde etkileyecektir.

Örneğin MORI'nin 2000 Şubat'ında İngiliz Tabipler Birliği adına yaptığı ankete göre, doktorların doğru söyleme oranı % 9 olarak belirlenirken bu oranlar siyasetçiler için % 74, hükümet kabinesinin bakanları için % 72 ve gazeteciler için ise % 78'e tırmanmaktadır.²⁴⁸

²⁴⁷ Don Flournoy, "Coverage, Competition and Credibility : The CNN International Standard", **Global News** , a.g.e, s.26

Bu güvensizliğin bu şekilde gazetecilere yönelik olarak oluşması kimin sorumluluğudur? Demokrasinin ve liberalizmin gelişim gösterdiği ülke olarak bilinen bir ülkede bile, gazetecilerin en yüksek oranda doğru söylemedikleri anket sonuçlarının istatistikî değerleri şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Oysa siyaset sanatının bir aldatma ve manipülasyon olduğu kabul edilmesine rağmen, 4.kuvvet medyanın siyasetçilere duyulan güvensizlik oranının üzerinde yer alması, üstünde özellikle durulması gereken önemli bir gerçeğin altını çizmektedir. Bu durumun İngiltere gibi gelişmiş bir ülkede bu şekilde verilendirilmesi, demokrasinin ve sosyal kalkınmanın gelişim düzeylerinin daha az düzeylerde seyir ettiği az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde demokrasi süreçte çok önemli bir rolü olduğu söylenen gazeteciliğin nasıl olurda layıkıyla gerçek görevini toplumsal hayatta gerçekleştirebileceğidir.

Gazetecilere olan bu güvensizlik, sadece toplumdaki anketlerde kendini göstermemektedir. Meyer'e göre, bunun yanı sıra, gazeteciler doğruyu açığa çıkarmak, ifşa etmek konusundaki dürüstük ve bağlılıkları ile tanınmasına rağmen,²⁴⁹ eğer haksız yere suçlanılma ve tek şahidinde gazeteci olması durumunda, suçlanan şahsın büyük bir sorunla karşı karşı kalacağını belirtmektedir.²⁵⁰ Ancak, bu güvensizlik derecesinin bu düzeye ulaşmasını esas suçlunun kim olduğunun da sorgulanması gerekmektedir.

Yıllarını bir gazeteci olarak CBS'de geçiren Bernard Goldberg'in medyanın haberleri nasıl çarpıttığına ilişkin bir çalışması olan 'Bias' adlı eserinde, "...daha fazla izlediğim sürece Mafya ile medya'nın benzerliklerini nasıl göze çarpıcı geldiğini daha fazla görmekteyim..."²⁵¹ demesi Amerikan medya açısından durumun ne kadar vahim olduğunu ortaya koyarken, bazen bu benzerliklerin genelleştirilebilir olması da milliyet gözetmeden medya gerçeğinin evrensel boyuuta ele alınmış biçimine çok somut bir vurgu yapmaktadır.

²⁴⁸ Sanders, a.g.e., s.2

²⁴⁹ Philip Meyer, **Ethical Journalism**, (New York, Longman, 1987), s.3

²⁵⁰ A.e.,s.3

²⁵¹ Bernard Goldberg, **Bias**, (Washington, Perennial, 2003), s.15

Örneğin, Fakihoğlu'na göre, “Son yapılan kamuoyu araştırmalarına göre medyaya güvenenlerin oranı %27 civarındadır. Yani her 100 kişiden 73’ü, biz gazetecilere inanmamaktadır. Bu güvensizlik durumunun nedenleri konusunda yapılmış bir araştırmanın olmadığını sanıyorum. Ama Türk halkının, medyanın görevini gerektiği şekilde yapmadığına, tarafsız ve objektif bir yayın yapılmadığına inandığı anlaşılıyor.”²⁵² Gazetelere güvensizlik oranı, Fransa’da %51,5 iken, gazetecilerin 10.sırada yer aldığı ABD’de güven oranı %51,5 ve güvensizlik % 48,5 ile aşağı yukarı yarı yarıya bir oran teşkil etmektedir. Japonya’da gazetelere güven oranı %42,4 ve gelişmiş ülke kategorisi içinde yer alan Avustralya’da ise gazetelere duyulan güven oranı %7’lerde yer almaktadır. Bir anlamda, Avustralya’da gazeteciler güven konusunda emlakçilerin altında 26. sırada yer alarak birçok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeden daha kötü bir puanlama sergilemişlerdir.²⁵³

Gazetecilik meslek etiği ilkelerini tam olarak uygulamayan bir gazetenin, ancak kısmi oranda ilkelere uyması, teorikte var olan bir dizi gazetecilik meslek etiği ilkelerinin ve kurallarının aksine pratikte kısmi olarak uygulanması durumunda güvenilirliğinin ve saygınlığının ne kadar geçerli olacağına sorgulanmasını gerektirmektedir.

İletişim çağında, bireyin bilgilere ulaşması ve erişmesi kolaylığı ile bireyin doğruluğa ve objektifliğe değişik kanallar vasıtası ile elde etme şansı elinde bulunmaktadır. Okuyucu bireyin bir araştırmacı gibi doğru haberi elde etme çabasının yerine gazetenin kendi okuyucusuna bu imkânı bizzat kendisi sunmak için çaba sarf etmeli ve ilgili öz denetimleri uygula mıdır, çünkü esasen okuyucunun meslek etiğine değil ancak gazetenin meslek etiği ilkelerine uyma sorumluluğu vardır. Aksi takdirde, ticari bir anlayış içinde hareket eden ve meslek etiği ilkelerinin var olmadığı gazetecilik alanında gerçekte bir meslek etiğinden bahsetmek, bir mesleğin varlığına rağmen, imkânsızdır.

²⁵² Behçet Fakihoğlu , “Objektif Gazetecilik ve Medyaya Güven”, Seminer Konuşmaları, **T.C. Başbakanlık, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü**, (erişim tarihi : 30 Temmuz 2005), http://www.byegm.gov.tr/seminerler/duzce_vii/duzce_13.htm

²⁵³ A.e

Ticaret ahlakında bile, ürünün sağlam şekilde tüketiciye ulaştırılması öncelikle ürünün satışının artırılarak kârın maksimizasyonu sağlanması için bir ön koşuldur.

Bu koşulun yerine getirilmemesi, üreticinin ve satıcının zarara girmesine neden olacağı gibi, pazarında büyük bir müşteri potansiyeli kaybına da yol açacaktır.

Benzer şekilde, gazetecilik meslek etiğine uymadan hareket eden gazetede güvenilirliğini yitirecek ve satışını ya promosyonlar ile artırmaya çalışacak ya da bir parçasını teşkil ettiği “medya ve ticaret holding”i içinde varlığını kendisine sağlanan finans desteği ile sürdürecektir. Böyle bir durumda, gazetecilik meslek etiğinden yoksun bir gazetecilik anlayışı ile toplum içinde gerekli olan toplumsal gazetecilik görevini yerine getirmek yerine bireysel çıkarlarını ön planda tutan bir gazetecilik hâkim olacaktır. Tüm bu olumsuz görünümün ortadan kaldırılması ve güvenirliliğin sağlanması için gazetecilik meslek etiği ilkelerinin uygulanması ve tam olarak uyulması gerekmektedir.

Day’ın ifadesi ile esasında toplumsal sorumluluğu olan gazetecilerin kamu vicdanında güvenirliliklerini yükselmeleri gerekmektedir. Steven Brills’in belki de çok katı bir eleştirisi ile “Küstahlığa, güce ve güvensizlik söz konusu olduğunda, gazeteciler bu gezegende muhtemelen avukatları güzel gösterttiren tek insan topluğudur”²⁵⁴ ifadesi ile bu güvensizlik sorununun ne derece önemli olduğunu çok sade bir şekilde görmekteyiz.

Bu nedenle de, “Muhabirler haklarında haber yazdıkları şahıslardan herhangi bir hediye almamalıdır. Bu ne bir İskoçya şişesi, tatil, dolmakalem veya akşam yemeği olmamalıdır. Muhabirler asla hediye ve rüşveti ayırt etme pozisyonunda bile olmamalıdır. Nazik bir teşekkür ile onları geri çevirmelidirler.”²⁵⁵

Aslında tüm bu olumsuzluklar bir yerde gazeteciliğe olan güveni doğal olarak sarsmaktadır.

Bir bakıma, “.....Rakamlarla ifade edilirse, yazılı basın hızla okur kaybediyor. Örneğin İngiltere’de, halkın yüzde 79’u gazetecilerin kaleme aldığı yazıların "güvenilir olmadığı"na inanıyor. 1997 yılında yapılan bir

²⁵⁴ Steven Brill’in bu sözü için bkz. Goldberg, a.g.e., s.Takdim bölümü

²⁵⁵ “Louis Alvin Day, **Ethics in Media Communications: Cases and Controversies**, (2nd edition. Belmont, CA: Wadworth Publishing Company,1997), s.186”, Sanders, a.g.e, s.123’deki alıntı

araştırmada Amerikalılar'ın yüzde 56'sı medyanın aktardığı olayların, çoğu kez doğru olmadığını ya da gazeteciler tarafından abartıldığını düşünüyor. Toplumda oluşan bu genel kanaat hiç kuşkusuz ki tirajları etkiliyor...”²⁵⁶

Ancak, nasıl ki güvenliğin sağlanması için toplumda her bir vatandaşa bir polis konması imkânsızsa, gazetenin ilkelere uygun denetim sağlayabilmesi için etik ilkelere uyulup uyulmadığını veya yayınlanan haberlerin herhangi bir çökara hizmete edilip edilmediğinin tespiti ve denetlenmesi ilk öncelikle o gazetenin patronuna ve gazete yayın kadrosunca yapılmalıdır..

Buradaki diğer bir soruda gazetelerin sahibi olan, işyerinin çatısı altında çalışanlarının maaşını ödeyen ve onların ürettikleri ile gazetesinin varlığını ikame ettiren gazete patronlarının da kimliklerinin sorgulanmasıdır.

Demokratik ülkelerde kazanılan milyonlarca veya milyarlarca doların kayıtları ve orijini yasal vergi denetimleri altında bilindiği gibi, vergi denetimlerinin olmadığı veya az uygulandığı ülkelerde ise normal bir sosyal statü, az, orta veya çok gelirli müteşebbislerin veya şahısların bir anda, gazete patronu, medya patronu ve hatta banka patronu olabilmesi belki meşru çerçevelerde kazanılmış olan zenginliklerine şüphe getirebilmektedir.

Diğer taraftan, devlet kredileri ile yalnızca belli kişilere verilen teşvik kredileri ile yaratılan hormonal zenginlikler²⁵⁷ sosyal hiyerarşide sosyal sınıfları ve düzeyleri bir anda atlayan imtiyazlılar sınıfı yaratarak demokratik toplumlarda hiçte yeri olmayan bir kast sınıfını ve kast anlayışındaki korumacılığı zengin eşittir teşvik kredileri ile bir araya getirerek sosyal dengesizlik yarattığı gibi, liberal toplumlarda toplum ve ülke kalkınmasının neferi olan işadamlarına haksız kazanç elde eden kimseler gözü ile bakılma oranını yükseltmektedir.

²⁵⁶ Zeynep Atikkan Gültekin, "İçerik etikidir", **İş Ahlakı, Medya, Görüş**, TÜSİAD, (Ocak 2001), (erişim tarihi: 267 Ağustos 2005), (<http://www.tusiad.org/yayin/gorus/46/13.pdf>),s.56

²⁵⁷ Nasıl bir hormonun dengesiz bir oluşum sağlaması gibi teşvik ve kayırma yolu ile elde edilen zenginliklerde haksız zenginliği doğurmaktadır.

Gerçekte, modern hukuk devletlerinde, zengin olabilme bir özgürlüktür ancak bu özgürlükte normal düzeyde kazanılan maaşlarla milyoner, milyarder, trilyoner olma özgürlüğü değildir. Günümüzde, ilk 100 dünya ekonomisi içinde sıralamada ülkelerle birlikte ve çoğu kez kimi devletlerden önce yer alan çok uluslu büyük şirketlerin²⁵⁸ bile tarihçeleri çok eskilere dayanmaktadır.

Aslında gerçekten bir rekabetin ve üretim ve tüketim dolayısıyla liberalizmin imkân tanıdığı bir zenginliğe sahip toplumlarda temelde sıkça görülen o toplum zenginlerinin zenginliklerinin birkaç kuşak ötesine dayanmasıdır. Bugün Çok Uluslu Şirketlerin patronlarının çoğu bu zenginliklerini dedelerine veya büyük dedelerine borçludur.

Bu tip şirketlerin günümüzdeki sahipleri ve ortakları büyük dedelerinin veya dedelerinin ektiğini biçerken, çoğu az gelişmiş veya kalkınmaları bölgesel dengesizler içeren gelişmekte olan ülkelerdeki şirket sahiplerinin en fazla beş, on, yirmi yıllık ticari mazileri ile değişik boyutlarda değişik sektörlerde söz sahibi olmaları şüphesiz bir “tanrı vergisinden” ziyade bir ilişkiler silsilesi içinde haksızlıkla kazılan mal zenginliğini temsil etmektedir. Bu zenginliğe haksızca ulaşmış patronların işyerinde yani özellikle gazetelerde (medyada) meslek ahlakından ne ölçüde bahsedilebilir ki?

Daha değişik bir ifade ile eskiden kendi gazetesinde de gazetecilik yapan gazete sahiplerinin (bu örnek daha çok yerel gazete sahipleri için geçerli olabilir), günümüzde işadamı olması gazetecilik mesleğinin kapitalistleşmesine ve sermaye ilişkileri içinde değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Bir anlamda, D’Alembert’in söylediği gibi, yasaların kanıtlayamadığı yollarla zengin olmuş cimrinin edindiği malı ondan çekip alarak başkalarına veremeyen bir yasanın bir işe yaramadığı²⁵⁹ gibi yasaların kanıtlayamadığı yollarla zengin olmuş bir sermayedarın

²⁵⁸ Alan Rugman, **The End of Globalization**, (New York, Amacom, 2001), s.58

²⁵⁹ D’Alembert, a.g.e, s.68

kurmuş olduğu gazetede veya medya şirketlerinde dürüstlükten söz etmek herhalde pek mümkün olamayacaktır.

2.2. Gazetecilik Meslek Etiğinin Gerekliliği

Kamuyu ilgilendiren, her mesleğin bir meslek etiği anlaşı olması gerektiği kadar, “Gazete (gazetecilik) etiği kaygan bir konuyu”²⁶⁰ teşkil etmektedir.

Bunun yanı sıra, etik ve ahlak belli değerlere göre bir görecelik oluşturduğundan, aynı zamanda, gazetecilik meslek etiğinin ilkelendirilmesi ve bu ilkelere hareket edilmesi yine ayrı bir görecelik oluşturmaktadır. Çünkü hukuki yaptırımların olmadığı bir yerde değer yargıları vicdani görecelik oluşturabileceği gibi, yaptırımların olduğu bir yerde, siyasi baskı (ki bu siyasi baskı anti-demokratik ve cunta rejimlerinde daha katıdır) oluşacağından basın özgürlüğü yürürlükte olmayacaktır.²⁶¹

Meyer’e göre, “Değerleri açıklığa kavuşturmak kolay değildir. Etiği ilk kez çalışan kişiler, ne eski ne de modern filozofların onların günlük ikilemlerini çözecek ilkeleri kendilerine veremediklerini görmekten dolayı hayal kırıklığına uğramaktadırlar...”²⁶²

Ancak, bu göreceliğe ve üzerinde tam bir konsessüse varılamamasına rağmen, kamuoyunu etkileyen, kendisini yasama, yürütme ve yargı erklerinden sonra dördüncü kuvvet olarak gören meydanın bir parçası olarak güç unsurunu elinde tutan basın sektörünün temel direği olan gazeteciliğinin etik değerlerden uzak olması düşünülemez. Bu bağlamda hem gazetecinin hem de gazetenin sorumlulukları vardır.

²⁶⁰ Meyer, a.g.e, s.vii

²⁶¹ Burada bir teşbih yaparsak, basın özgürlüğünün olmadığı bir yerde de gazetecilik meslek etiğinin uygulanmasını, bir bakıma, kurmuş bir gölde, tekne sahipliğine benzetebiliriz.

²⁶² Meyer, a.g.e, s.vii

Gezgin'e göre de bu sorumluluk bir yerde medyanın yaşam yürütme ve yargı erklerinden sonra dördüncü kuvvet olarak ülke yönetim sisteminde ve toplum içinde yerini alması ile inkâr edilemez bir gerçek haline dönüşmüştür.

“Günümüzde medyanın artık, birey ve toplum üzerindeki gücü tartışılmaz biçimde kabul edilmesi gereken bir gerçeklik halini almıştır. Çağdaş bilgi toplumlarındaki önemli bir tartışma konusu ise, medyanın kaçınıcı güç olduğu ve bunun sonuçlarıdır. Montesquieu'nün 1748'de Cenevre'de yayınlanan "Yasaların Ruhu" adlı yapıtında ortaya konulan kuvvetler ayrılığı ilkesine göre ilk üç sırayı paylaşan ve aynı zamanda da çağdaş demokrasilerin temeli olarak kabul edilen yasama-yargı-yürütmenin ayrılığı ilkesi dışında geleneksel biçimde dördüncü sırayı alan medya, bugün gerçekten de kendine verilmiş olan bu pozisyonu onaylar bir tutum ve konum içinde midir? Eğer değilse bunun sonuçları ve yansımaları nelerdir? Bunları sorgulamamız gerekmektedir.....”²⁶³

Doğal olarak, bu sorgulamanın hareket noktası gazetecilikte gerçekten meslek etiği ilkelerine uyulup uyulmadığının sorgulanması ve hatta denetlenmesi ile başlamalıdır. Bir bakıma, bu gereklilik, işte Gezgin'in de belirttiği gibi medyanın (gazeteciliğin) kendi erk pozisyonundan doğan ilişkilerle sistem ile iç içe olmasından kaynaklanmaktadır. Bir ölçüde, işte bu ilişkiler sonucu meydana gelen uygulamalarla sistem çarkının işleyişi gelişmektedir.

Diğer taraftan Hulteng'in 1980'li yıllarda ortaya koyduğu gibi, “Bazı araştırmacılar gazetecileri toplumumuzun entelektüel eşik (kapı) bekçileri olarak tanımlamaktadırlar...”²⁶⁴

Bu bakımdan, gazetecilik meslek etiği ilkeleri gereklidir ve bir bakıma denetimli bir şekilde uygulanmalıdır. Çünkü yine Hulteng'in üzerinde önemle durduğu gibi, bu eşik (kapı)

²⁶³ Suat Gezgin, “Toplumsal denetim ve duyarlılıkta medyanın yeri”, (4.Boyut, İstanbul Üniversitesi), (erişim tarihi : 20 Şubat 2005) , (<http://www.istanbul.edu.tr/4.boyut/>)

²⁶⁴ John L.Hulteng, **The Messenger's Motives: Ethical problems of the news media**, (Second Edition, New Jersey, Prentice Hall), s.62

bekçilerinin istedikleri zaman bu kapıyı açmak ve istedikleri zamanda kapalı tutmak veya kapamak keyfiyeti ve istedikleri istedikleri şekilde yayınlayarak, bazı enformasyonları eşikte(kapıda) bırakma hakkını ellerinde tutmaktadırlar.²⁶⁵

Bu açıdan ve işleyişin denetiminin sağlanması için gazetecilik meslek etiğine ilişkin belli ilkelerin ortaya konması gerekmektedir, çünkü dördüncü erk olarak tanımlanan medyada görev yapan gazetecilerin, salahiyetleri ve bir bakıma ehliyetleri, ticari açıdan para kazanan medya işletmelerince verilmektedir. Oysa devletin yapısı ve işleyişinde temel yapı taşları ve direği olan yasama, yürütme ve yargı ise devleti temsil eder.

Tokgöz'e göre,

“ Basın ahlakı anlayışının nasıl sürdürüleceği ve korunacağı konusunda pek çok ülkede çeşitli girişimler yapılmamış değildir. Asıl olan, özgür bir basın uyacağı ahlak kurallarını basına kimsenin dikte etmemesidir. Basın kendisi ahlak kurallarını belirlemeli ve uygulamasını da kendisi yapmalıdır. Ahlak kuralları nelerdir? Bu kuralları nasıl bir dünya görüşü çerçevelemektedir? Bu iki sorunun yanıtını verebilmek bakımından önce basın meslek kurallarını irdelemek anlamlı olacaktır.

Basın meslek kurallarının başında hiç kuşkusuz, bütün dünyada kabul görmüş bulunan ortak kural olarak “doğru haber verme” gelmektedir. Gazeteci, okuyucuya yanlış bilgi vermekten kaçınmalı, haberin doğruluğunu çeşitli kaynaklardan araştırmalı, bir düzeltme varsa bunu yayımlamaktan kaçınmalı, meslek gizliliğini korumalı, haberin kaynağını açıklamamalıdır. Ayrıca, gazeteci iftiradan, hakaretten ve kişilerin özel yaşamlarıyla ilgili bazı özelliklere girmekten, şiddet ve kötülüğe karşı esnek tutum izleyip kamu ahlakını zedelemekten, haber alabilmek için gazetecinin hakkı olmayan dürüst sayılamayacak yollara başvurmadan kaçınmalıdır. Doğal olarak, sayılanlara dikkat edilince, meslek kurallarının ardında bazı hakların, haber kaynaklarına ulaşma özgürlüğünün, gazetecinin fikirlerini ve inançlarını, vicdanına ters düşen işleri geri çevirebilme, kamu yaşamını ilgilendiren bütün konuların özgürce araştırabilmesi hakkının özünün yattığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Daha öz bir deyişle, basın meslek kuralları ile basın ahlakı iç içedir, birbirlerinin ayrılmaz parçaları gibidir. Daima, ikisi açısından, hassas bir denge bulunmalıdır, kurulmalıdır.”²⁶⁶

²⁶⁵ Hulteng, a.e., s.62-63

²⁶⁶ Tokgöz, a.g.e., s.105-106

Sadece toplumun dinamizmini ayakta tutan insan unsuru ile doğrudan temasta bulunması özelliği ile meslek etiğinin gazetecilikte var olması ve uygulanması gerekmektedir.

Bu anlamda, Sanders'e göre, sorumsuzca davranan gazetecilikten, sorumluluğun önemini ve güvenilir gazeteciliğinin uygulanması beklenemez. Sorumsuz gazetecilik çoğu kez dürüstlüğü eksikliğini ifade eder ve mesleki bir yeteneksizlik olarak tanımlanabilir.²⁶⁷ Bunun sonucu ortaya klişe, basmakalıp veya yüzeysel gazetecilik çıkacaktır.²⁶⁸ Aksi halde, "Hata gazetecilikteki doğruluk kavramına zarar verir. Eğer muhabirler temel olayları doğru olarak algılayamazlarsa, niçin onların yazıklarına veya söylediklerine inanacaktık?"²⁶⁹ Belli ölçüde de, gazetecilerin bilgisizliği veya uzman olmadıkları konularda haber yapmaları güvenilirliği azaltabilmektedir.

"Muhabirler, her şeyde uzman olamazlar fakat bazı alanlar var ki o alanlarda haber örgütleri kendi kitlelerine karşısında eksik kalmaktadırlar. Örneğin onlara yönelik önemli konular tamamıyla bilgisiz olan ve bunu da kabul etmeyen muhabirler tarafından düzenlenmektedir. Bilimsel ve tıbbi konulardaki haberler sıkça bir şekilde haberle uyuşmayan kapaklardan dolayı zarar görmektedir."²⁷⁰

Sander'in saptamalarının üzerinde tartışabiliriz, ancak bu eleştirilerin de gazetecilik mesleği için önem ihtiva ettiğini belirtmek gerekir. Bu olumsuzlukların sürmesi ve çoğalması dolayısıyla gazetecilik mesleğine olan güven azalmaktadır. En basitinden gazete haberlerindeki basmakalıp kapakların veya fotoğrafların yaygınlığı okuyucunun nezdinde güveninin azalmasına neden olmaktadır.

Özellikle, belki önemsiz gibi değerlendirilen ve çoğu zaman üzerinde durulmayan basmakalıp haber anlayışının ve basmakalıp kapakların, resimlerin fotoğrafların

²⁶⁷ Karen Sanders, **Ethics & Journalism**, (California, SAGE Publications Ltd, 2003), s.153

²⁶⁸ A.e., s.153

²⁶⁹ A.g.e, s.153

²⁷⁰ A.g.e, s.154

kullanılması gazetecilik mesleğinin haber imajına zarar verdiği düşünülmektedir. Bu eleştirinin savunucusu Sander, “Avrupa Birliği üye devletleri, İkinci Dünya Savaşı anlatıları ile çerçevelenmiş basmakalıp kapakların ortak bir şekilde paylaşılması olayından çok daha fazla zarar”²⁷¹ gördüklerini ifade etmektedir. Çünkü “Halkı veya grupları soyutlamalara veya klişelere indirgeyen basmakalıpçılık, tembel, kötü gazeteciliktir.”²⁷²

Belki bunun için de kodlardan, ceza ve cezalandırma yaptırımlarından uzak bir hukukun birey ve toplumda ne kadar etkili olacağına tartışılması ve sorgulanması “de facto” ve “de jure” olarak ne kadar gerekliyse, yine aynı şekilde etik kural ve kodlardan uzak “etiksel yokluğu”nun eksikliği üzerinde tartışılması ve sektörel olduğu kadar hem kurumsal hem de hukuksal açıdan denetlenen bir meslek etiği ilkeleri sistematığı belirlenmelidir.

Aksi takdirde, asıl görevi halkı aydınlatmak, bilgilendirmek ve doğru, tarafsız gazeteciliği vermek olan gazeteciliğin yüklendiği sorumluluğu ve misyonu yerine getirememesi riski ile karşı karşıya kalmaktayız. Gerçekte de, görevi gazeteciliğin değer kazanabilmesi, onun doğru habercilik ilkesini izlemesi ile mümkün olur.

“Gazetecilik doğruyu yazmalıdır...”²⁷³ Ancak unutulmaması gereken sorun, üzerinde sıkça durulan ve parmak basılan konu “...Gazeteciler, yalan söylemektedirler ve aldatmadırlar ve bu uygulamalara ilişkin davranışlar en azından yazılı basın gazetecilerince müsamahalı görülmektedir.....”²⁷⁴ biçimindeki görüşlerin hem bilimsel hem de bireysel bazda kabul görmesidir.

Ancak, eleştirilmesi gereken diğer bir nokta da bazen gazetecilerin, haberleri veya gazete yazılarını, haber kaynakları vasıtasıyla yayınlamış olmalarıdır. Tabii ki araştırmacı

²⁷¹ A.g.e., s.154

²⁷² A.g.e., s.154

²⁷³ A.g.e., s.46

²⁷⁴ A.g.e, s.47

gazetecilik, haber kaynaklarına ulaşmasını zorunlu kılarken, çoğu ülkelerde örneklerini gördüğümüz gibi, belli kaynakların gazetecilere ulaşp, resmi veya gayri resmi, ulusal veya kişisel boyutta bilgileri belli bir çıkar, manipülasyon ve gündem yaratma amaçlı gazetecilerin imkanına sunulmasını nasıl sorgulacağız? Bir anlamda, haberlerin doğru olmalarına rağmen, eğer bu doğru haberler yeni bir gündem oluşturması asıl hedefi oluşturuyorsa, burada gazetecinin verdiği doğru haber, basın ve gazetecilik etiğın gereğı olan “doğru habercilik veya gazetecilik” olarak nitelenebilir mi?

Bir anlamda, gazetecinin çalışma masasına ulaşan veya belli kişi veya kurumların raporlarını telefon, elektronik posta, faks talimatı ile yayınlayan gazeteci gerçekten etik açıdan doğru gazeteci sayılabilir mi?

Bu bağlamda, örneklerini ulusal, yerel boyutta siyasi, ekonomik, tursitik, sportif ve kültürel içerikli verebileceğımız olayları eğer küresel boyutta vererek, belli sınırları aşmamış olursak; Amerikan gazete ve dergilerinde İran nükleer tesislerinde nükleer bomba yağacağı iddiası, bizzat doğru haberi ilke edinen araştırmacı gazetecilerin mi yoksa Amerikan kamuoyunun etkilenmesine yönelik olarak siyasi ve askeri elitlerin, bu gazetecileri bilgilendirmelerine mi dayanmaktadır?

Esas itibariyle, sorduğumuz sorular, gazetecilik mesleğinde, haber editörlerinin, gazetecilerin kendi çalışma ofislerinde kendi vicdanları ile başbaşa kaldıkları kapalı kapılar ardını temsil ettiğinden ispatlanması akademik bir çalışma kapsamında imkânsızdır. Ancak bilimsel çalışmalar her zaman şüpheler üzerine kurulup geliştiğinden ve propaganda ve manipülasyonun bilimsel varlığı somut bir şekilde var oldukça üzerinde önemle durulması gereken ve önemsiz görülmeyecek bir hassasiyeti oluşturmalıdır.

Bu da bize, her zaman yayınlanan haberlerin gerçekten gazetecinin kendi çalışmasına mı yoksa onu bir araç olarak kullanan başka güçlere mi ait olduğu üzerinde durmamız veya düşünmemiz gerektiğini hatırlatmaktadır. Bir bakıma, bizi bu sorgulamaya iten düşüncede beraberinde “medya güvenilirliğinin” yıpranmış olduğunun diğeri bir kanıttır.

Aksi takdir de meslek ilkelerinin tatbiki ve etkisi, yalnızca dördüncü kuvvetin bir parçasını temsil eden gazetelere ahlaki bir vicdan sorumluluğu çerçevesi içinde bırakılırsa; toplum, bireyler üzerinde ve ülke içinde (özellikle ulus-devletlerde) kendi ulusal güvenliği için “omniprésent”²⁷⁵ olma zorunluğu olan devletin yapı ve işleyişi sıkıntı çekecektir. Çünkü bir devlet yapısı içinde etik değerlerden yoksun ve özellikle manipülasyon ağırlıklı haberlerle dolu gazetelerin bireysel çıkarlara ağırlık vererek toplumsal ve hatta ulusal çıkarlara zarar vermesi muhtemeldir.

Bu realitenin göz ardı edilmemesi gerekliliği, küresel boyutta örneklerini gördüğümüz birçok meslek ilkesinin çeşitli dünya ülkelerinde ve Türkiye’de şekillendirilmesini ve uygulanmasının zorunlu kılmaktadır.

Gazetecilik etiğinin tarihsel süreç içinde gelişerek günümüzde çeşitli ülkelerde bir dizi gazetecilik (veya basın) meslek etiği ilkelerinin oluşturulduğunu görmekteyiz. Bu örnekler bize küresel boyutta, günümüzde varılan noktanın çağın taleplerine karşılık verip veremeyeceği ayrıca sorgulanmalı ve gazetecilik etiğinin geçirdiği evrelerin üzerinde durulması gerekmektedir.

Bu bağlamda, gazetecilik meslek etiği etki gücünü artırabilmek için, Hitt’in sistematize ettiği etik türlerinin tümünü (Amaçlanan Sonuç Etiği, Kural Etiği, Toplumsal Sözleşme Etiği, Kişisel Etik) içine almalıdır²⁷⁶. Çünkü gazetecilik bir meslektir ve ; “...tarihsel süreç açısından bakıldığında, diğer para kazanma uğraşlarına oranla kısa bir geçmişe sahip olan gazetecilik, gazetecilik, toplumsal alandaki önemi ve insan hakları açısından taşıdığı anlamdan dolayı Batı’da Anayasa metnine giren ilk mesleki etkinlik olarak da dikkate çekmektedir.”²⁷⁷

²⁷⁵ Her yerde var olan, hazır bulunan.

²⁷⁶ Aydın, a.g.e., s.21

²⁷⁷ Özgen (2002), s.14

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GAZETECİLİK MESLEK ETİĞİ REALİTESİNİN VE NASIL İŞLERLİK KAZANABİLİRLİĞİNİN SORGULANMASI

1. GAZETECİLİK MESLEK ETİĞİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Gazetecilik meslek etiğinin şekillenmesinde şüphesiz birçok faktör rol almaktadır. Ancak, bu yapılaşmayı deforme eden ve meslek etiğini işlev dışı bırakan olumsuz etkilerin de yine aynı şekilde meslek etiğine zarar verdiği bilinmektedir.

Gazetecilik meslek etiğinin etkin ve geçerli olduğunu söyleyebilmemiz için, gazetenin (ve gazetecilerin ve gazete patronunun / patronlarının) objektif ve tarafsız olması, manipülasyondan uzak olması, çıkar ilişkilerine girmemesi gerekmektedir ki o gazetenin (ve gazetecilerin ve gazete patronunun / patronlarının) bir anlamda basın etiği ilkelerine göre hareket ettiği sonucuna varılmış olduğu varsayımı ilkesel bir anlam kazanabilsin. Aksi takdir de hiç bir şekilde basın (gazete) meslek etiğinden (ahlakından) bahsetmemiz imkânsız olacaktır.

Uluslararası alanda belli başlı ülkelerin gazetecilik meslek etiği kurallarını incelediğimizde, evrensel boyutta ortak noktada uzlaşılan ana çizginin; dürüst ve objektif gazetecilik anlayışı ve bunun uygulanmasına yönelik olduğudur.

Merrill' göre,

“Objektiflik, gazetecilikte diğer bir kavram olup doğruluk ve kesinlik olmak üzere her ikisine de bağlıdır. Profesyonel Gazeteciler Cemiyeti Etik Kodları (1987)'nin söylediğine göre, “Doğruluk bizim en üst hedefimizdir.” Fakat kod , “haberlerin yayınlanmasındaki objektiflik diğer bir hedeftir.” şeklinde bir ifade belirtmektedir. Kodları belirleyenler, açıkça doğruluk ve objektifliği farklı şeyler olarak görmektedirler. Birçok gazeteci doğruluk, kesinlik ve objektifliği, son iki tanesi birincisi ile sınıflandırılarak, aynı kavramının parçaları şeklinde dikkate nazara almaktadırlar. Bu durum belirsizdir, bununla beraber, doğru gazetecilik

gerçekte objektif gazeteciliğin bir kısmı olduğu şeklinde ortaya konabilir. Her halde, gazetecilikteki kesinlik çok yakinen doğruluk ve objektiflikle ilintilidir.

Objektif gazetecilik, sonuç olarak anlam veya uyumun sanal uygunluğu ile beraber sembol ve gerçek arasındaki ilişkiyi çağrıştırmaktadır. Objektiflik, anlambilimsellikle, bilginin tamlığını zihinde uyandırabilir, veya iletişimcinin davranışı ile doğal enformasyon sınırlarını en azda tutulmasını tavsiye edebilir. Gazeteciler, etiğin en geniş görünümünü dikkate nazara aldıkları zamanda, bilginin yayıldığı saha ile ilgili olmalıdırlar. Onlar, bilginin (hikayelerinin) mümkün olduğunca baştan başa ve kesin, gerçeğe azami düzeyde uygun olmalarını isterler.”²⁷⁸

Ayrımcılıktan, sübjektiflikten ve manipülasyondan (yanlış yönlendirmeden, psikolojik etkileme ve güdülemeden) uzak bir gazetecilik yapısı ve işleyişi şüphesiz “gazetecilik meslek etiği” ilkelerini (kurallarını) saygınlatacak ve hatta uygulandığı sahada ekolleştirecektir. Gazeteciliğin bir meslek olması nedeniyle, öncelikle kendi etiğini yaratması (oluşturması) ve bu oluşturulan meslek etiği çerçevesinde hareket etmesi gereklidir. Aksi halde belli bir okuyucu kitlesine sahip olsa da, çıkar ve ticari kaygılarını koruma uğruna güvenini kamuyu nezdinde sağlayamamış bir gazetenin en ihtiyaç duyulduğu an kamu ve devlet çıkarına haberler yapması beklenen etkiyi gazete (ve hatta diğer medya araçları) vasıtasıyla vermeyecektir. Çünkü bir gazetenin çok satması ve bu çerçevede tirajının yüksek olması o gazetenin etik değerlere sadık olduğu anlamına gelmeyeceğini, ancak Türkiye örneğinde sıkça karşılaştığımız promosyonlarından, ek olarak verdiği CD / DVD / kitap / kaşık-çatal vb hediyelerinden, yayınladığı erotik resimlerinden dolayı da olabileceği gibi Kanada örneğinde de yerel gazetelerin alışveriş mağazalar zincirlerinin indirim duyuru ve kuponlarından, emlak, iş ilanlarından veya özellikle hafta sonları A, B, C, D, E, F şeklindeki harflendirmelerle birçok gazete eki altında her birinin ayrı konuları içeren (iş, kültür, sanat vs.) gazeteler olmasından ileri gelebilir. Bu bağlamda, altını çizmek istediğimiz bazı faktörlere değinilmesi faydalı olacaktır.

²⁷⁸ John C. Merrill, **Journalism Ethics, Philosophical Foundations for News Media**, (New York, St. Martin's Press, 1997), s.117

Ancak Türkiye örneğine yer verirse, promosyonlara rağmen gazetelerinin istenilen oranlardaki satış miktarlarına ulaşamadıkları gözlenmektedir.²⁷⁹ Buna rağmen, Türkiye’deki ulusal gazetelerin promosyona başvurduklarını görmekteyiz. Bu konuda ise, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti bile 1996 yılında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nce promosyonlara belli bir sınırlamama getirilmemesi için, promosyonun üç koşul altında hukuken makul sayılması konusunda yasama organı olan TBMM’deki gazeteci milletvekillerine mektup göndererek uyarıda bulunmuştur.²⁸⁰

“a)- Promosyon amaç olarak değil, araç olarak kullanılmalıdır. Yani bir tanıtım aracı olmalı, bir satış amacı haline gelmemelidir.

b)- Makul ölçülerde olmalıdır.

c)- Basının niteliğine, saygınlığına yakışır biçimde olmalıdır.”²⁸¹

1.1. Gazetecilik Meslek Etiğinde Kurum Politikası ve Kültürü

Gazetecilik etiğinin oluşum ve işlevinde önemli bir temel oluşturan faktörlerin başında öncelikle kurum politikası ve kültürünün var olması gelmektedir. Esas itibariyle de, gazeteler, meslek etiği ilkelerini göz ardı ederek uygulanmaya çalışılan kurum politikaları ve kültürleri şüphesiz ekonomik (ticari ve finansal da denilebilir) kaygılarından kısa ve orta vade uzak kalarak sermaye açısından güçlü bir noktaya gelebilirler.

Ancak, kârlarını maksimize etme gücünü ellerinde bulunduran kurumların meslek etiğini kurumlarında kurumsallaştırmadıklarından dolayı, toplum üzerinde ki “dördüncü kuvvet” olma özelliklerini süratle kaybetme riskini taşımaktadırlar. Gerçekte ise, iş gücü temelinde,

²⁷⁹ Nail Güreli, **Şu Bizim Medya**, (İstanbul, BAS-HAŞ, Temmuz 2004), s.159

²⁸⁰ A..e., s.159

²⁸¹ A.g.e., s.161

“Basında, yazarlar, muhabirler, teknik alanda çalışanlar da kurumsallaşmışlardır.”²⁸² Bununla beraber, kurumsal iş gücü yapısını oluşturan gazetecilik sektörünün meslek ilkelerini kendi kurumlarında kurumsallaşamaması gazetecilik meslek etiğine doğrudan bir engel ve olumsuzluk teşkil etmektedir.

Diğer bir ifade ile basın (gazetecilik) sektörünün kurum haline gelmesi beraberinde onun meslek ilkelerinin (kurallarının) de kurumsallaşmasını gerektirmektedir. Burada vurgulanan, Girgin (2000)’inin belirttiği gibi kurumsallaşmadan kasıt, kurum haline dönüşmüş bir çalışma grubunun (sektörün) ticari iş yerlerinde olduğu gibi, iş saatlerinin ve ücretlerin ayarlanması, yönetim şemasına göre hareket edilmesi, şirket kârının ve üretiminin artırılması değildir, çünkü “4.kuvvet medya”nın bir parçasını teşkil eden gazetecilik sektörünün toplumsal yapı içinde demokrasiye katkıda bulunmak ve demokratik işleyişi denetleme görevi, “4.kuvvet “ özelliğinden dolayı “teorikte” olsa vardır.

Bir meslek kuruluşu sıfatıyla, önerilen meslek ilkelerine göre hareket etmeyen gazetecilik hiç bir zaman başarıya “pratikte” ulaşamayacaktır, çünkü evrensel olarak tüm dünya genelinde ortak paydalarda kabul görmüş meslek ilkelerinin bir kurum içinde kurum politikasına dönüşmemiş olması ana sorunu oluşturacaktır. Bir anlamda gazete, patronunun zenginleşmesinde aracı bir kurum halinde ticari şahsiyetine devam edecektir.

“Dördüncü Kuvvet” medyanın bir parçası olan ve ona aitlik özelliği ve doğal irtibatı ile aynı etki gücüne sahip bir yapı içinde, “Basının kamuoyu oluşturma, seçimlere yön verme, ekonomiye yol gösterme, sosyal ve toplumsal bozukluklarla uğraşma, politik entrikaları açığa çıkarma görevleri hepimizce malûmdur. Basın, belli kanunların çıkmasına ön ayak olduğu gibi anayasanın ve yasaların, meclis iç tüzüğüne ve diğer mevzuatın hukuka aykırı yönlerini gördüğü takdirde bunların kaldırılması ya da değiştirilmesi için yol gösterici bir rol oynar. Hükümetin politikasını acımasızca eleştirebileceği gibi, hükümet programından, yolsuz ihalelere, bakanların çalışma düzeninden, bürokratik yolsuzluklara kadar hükümet düzeyinde ya da idare alanında olsun her türlü uygunsuz gidişatın denetçisi konumundadır. Bazen muhalifi sessiz kalmakla suçlar, bazen de yönetime gereğinden çok karışmasını eleştirir. Yüksek devlet memurlarının

²⁸² Atilla Girgin, **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik’i**, (İstanbul, İnkılâp, 2000), s.52

atanmalarında liyakat esasına uyulup uyulmadığından tutun da özelleştirmenin ya da yap – işlet –devret modelinin gereği gibi işleyip işlemediğini, kayırma ve rüşvet olgularını basından öğreniriz...”²⁸³

Biçimindeki saptamaların şüphesiz evrensel bir idealin ve ayrıca çok gelişmiş ülkelerde bir uygulama gerçeği olarak gözlense de, özellikle basın (ve daha genel olarak medya) sektöründeki tekelleşmenin ve hatta kartelleşmenin patron çıkarlarına göre geliştiği az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde “dördüncü kuvvet” özelliğinin demokratik yapıda bir denetim erkinin tanımlaması biçiminde ifade edilmesine rağmen esas itibarıyla bir baskı grubu veya çıkar grubu kapsamı içinde sorgulanması gerekmektedir.

Bu tekelleşme ve holdingleşme girişimleri basınının itibarı ve güvenilirliği açısından derin yaralar oluşturmaktadır.

Hirst ve Patching’e göre basındaki tekelleşme ve oligopoli, kapitalist tekelleşme koşulları altında, klasik şirket birleşmelerinden, stratejilerin uygulanması çerçevesinde gelişmektedir.²⁸⁴

Bir anlamda tekelleşme sonucu ortaya çıkan görünümde, “...üretimin yoğunluğu öyle bir şekilde olmaktadır ki, ekonomik ve sosyal hayatta karar verici bir rol oynanmaktadır (Eğer siz haberlerin tek kaynağı iseniz, bu daha da güzel kararverici bir rol oynar). ‘Finans’ sermayesini oluşturmak için endüstriyel sermaye ile banka sermayesinin birleştirilmesi sağlanır (Sözleşmeler, reel servetten ziyade, kredi ve kâğıt para transferi üzerinde fonlanmış olan süper şirketlerin yaratır). Hükümet ve iş dünyası arasındaki yakın bağlılık – sermaye ve devlet işlevlerinin sanal harmanlaması söz konusudur. İtalya’daki Berlusconi hükümeti en üst örneği teşkil eder. Başbakan, iki önemli televizyon ağıda dâhil olmak üzere, İtalyan ticaret medyasının yaklaşık yüzde 80’ine sahiptir. İmalat sanayi mallarının dışında, sermayenin, para, hizmet ve entelektüel mülkiyet şeklinde ihracı söz konusudur.....”²⁸⁵

²⁸³ Neşe Erkelli Kızıl, **İletişim Özgürlüğü ve Medyada Oto-kontrol**, (İstanbul, Beta, 1998), s.16–17

²⁸⁴ Hirst-Patching, a.g.e., s.59

²⁸⁵ A.g.e, s.59

Yukarıdaki saptamalarda görüldüğü gibi, tekelleşmenin ana hedefi tek kaynak olmak ve dolayısıyla da tek güç olmaktır. Bu gücün sağlayacağı avantajlar ise, siyasi iktidarı etkilemek, ticari çıkarlarını genişletmek veya kendi ticari üretimini, yatırımlarını korumak ve piyasa rekabetinde kendine ait olanı genelleştirmek veya kabul ettirmek olabileceği gibi, Berlusconi örneğinde olduğu gibi tekelleşen grup veya kişilerin siyasi iktidara doğrudan sahip olması da mümkün olabilmektedir.

İşte tüm sorun burada başladığı gibi, üzerinde tartıştığımız basın/medya veya gazetecilikte etik uygulamasının gerçekliğini veya somutluğunu ortadan kaldırmaktadır. Yasaların varlığı onların olmadığını, uygulanmadığı veya tersine uygulandığı anlamına gelemeyeceği gibi, basın/medya/gazetecilik etiğinin teorikte olması, onun gerçekten uygulandığı anlamına gelemeyecektir, çünkü esas sorun, medya sahipliğinin uzantısı olarak gelişen tekelleşmenin basın özgürlüğünü, hukuki temelde değilde işletme / sektör temelinde olumsuz etkilemesi söz konusu olabilmektedir.

Oysa tarihsel süreçte ele alındığında, basın özgürlüğünün kısıtlanma nedeni olarak, hep anti-demokratik siyasi, devleti yönetim şekilleri suçlanmaktadır. Bu durumda ise Şekil 4’de tanımlamaya çalıştığımız şekliyle, medya sahipliğinden tekelleşmeye, tekelleşmeden ise basın özgürlüğünün bir bakıma kurum politikalarına göre çerçevelenmesi veya diğer bir ifade ile sınırlandırılması söz konusu olabilmektedir.

Şekil 4. Basın Özgürlüğünün Kurumsal Etkileme Şematiği²⁸⁶

Medya Sahipliği → Tekelleşme → Basın Özgürlüğü

Rudin ve Ibbotson’nun Galtung ve Ruge adlı akademisyenlere dayandırarak gazeteciliği etkilediğini belirttiği faktörlerin arasında, bürokrasi ve rutin çalışmalar, zaman, mekân ve

²⁸⁶ Bu şema, Hirst-Patching’in kitabında ortaya koyduğu düşüncelerinden esinlenilmiştir. Hirst-Patching, age., s.53- 79

teknolojiye karşı bir hız içinde çalışma zorluğunun dışında, medya sahipliği ve onun gazeteciler üzerindeki kontrolü ve yine bu son faktöre bağlı olarak da, finansal faktör gelmektedir.

Bir bakıma, “Gazeteciliğe bağlanılmış olan para miktarı, - en azından capitalist şirketlerde- maksimum karın elde edilebilmesi için sınırlı olacaktır. Gazetecilik, halen göreceli olarak masraflı, emek-yoğunluklu işletmedir. Bir kar üretmek ve/veya hedef kitleyi tatmin etmek ihtiyacı açık bir şekilde gazetecilik çıktısının(üretimnin) şeklini ve içeriğinde en önemli etkidir.”²⁸⁷

Alterman medyanın ne kadar liberal olduğunu sorgulayan bir çalışmasında önemli bir hususa parmak basmaktadır.

Alterman’a göre, “...Bu yöneticilerin kararlarında haber içeriklerinin tayin edilmesi için bir yatırıma bağlanmış paranın gücünü yoksaymak (toplumumuzun diğer tüm alanlarında, paranın rol oynadığı görülmektedir) savunamamaya şeklide çocuksuluk ve saflıktır.”²⁸⁸

Bir bakıma, Alterman, medyada çarpırtmalarla dolu doğruluk kavramının incelerken, medya kuruluşlarının genel olarak liberalliklerinin yatırım ve ticari ilişki gücüne bağlı olduğunu belirtmektedir.

Esasında, “ Basının evrensel amacı haberin tarafsız ve dürüst bir biçimde aktarılmasıdır. Günümüzde de tartışılan tarafsız haber anlayışı holdingleşen medya kuruluşlarının kar kaygısı taşıyarak hareket etmeleri sonucu tehlikeye girmiştir. Basının evrensel amacı haberin tarafsız ve dürüst bir biçimde aktarılmasını sağlamaktır. Basın bu amacından uzaklaşarak toplum üzerindeki inandırıcılığını ve etkisini giderek kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.”²⁸⁹

²⁸⁷ Richard Rudin-Trevor Ibbotson, **An Introduction to Journalism : Essential techniques and background knowledge**, (New York, Focal Press, 2002), s.7

²⁸⁸ Eric Alterman, **What Liberal Media? The Truth About Bias and the News**, (New York, Basic Books, 2003), s.27

²⁸⁹ Ilgaz, a.g.e., s.54

Bu bağlamda, kendisini 4.Kuvvet olarak tanımlayan medyanın bir parçası olan gazeteler mesleki ilkelerini kurumsal bir temele oturturamadığı takdirde, kendisinin dışında kurumsallaşmış olan diğer erkleri (yargı, yasama, yürütme) nasıl eleştirilebileceği kuşku doludur.

Oysa günümüzde, kurumsallaşan ilkelerle gazetecilik mesleğinin icra edilmesi beklenmektedir. 1900'lü yılların antidemokratik rejimlerinde ve hatta Amerika'da haber toplamada yanlış yönlendirme ve yaygara yapma kavramı ile bütünleşmiş olan Sarı Gazetecilik(Yellow Journalism)'de²⁹⁰ örnekleri görüldüğü gibi elitler tarafından yönlendirilen, tam sayfa illüstrasyon²⁹¹ veya fotoğraflarla süslenen ve onların sesi olan bir propaganda aracı şeklinde manipülatif amaçlarla hareket eden bir gazetecilik anlayışından, günümüz gazetelerinin (tüm basın ve medya araçlarının) toplumun ve farklı toplum bireylerinin sesi olması ümit edilmektedir.

Bir gazetenin haber ve bilgilerine toplum tarafından değer verilmesi tüm öncelikle gazetecilik meslek etiği ilkelerini ilke edinen gazetecilik anlayışına sahip gazetelerin kendi kurumlarında modern topluma cevap verebilen kurum kültürünü ve politikasını uygulamalarına bağlıdır. Kendi kurum çalışanlarının meslek etiği ilkelerine göre hareket etmesine yönelik bir kurum politikası ve kültürü geliştiremeyen (denetleyemeyen) gazetenin hem içyapısı hem de dış yapısı itibariyle toplumsal etkisi en az düzeyde olacaktır.

Gazetecilik sektöründe, kurum politikası ve kültürünün, meslek etiği ilkelerinden etkilenmesi zorunludur. Aksi takdir de, kurum çalışanları olan gazetecilerin (muhabir, köşe yazarı vb...) meslek etiğini temel almaktan uzaklaştıkları bir meslek anlayışı ile M.Özgen'in üzerinde durduğu "gazeteci etik kimliği"nin²⁹² gelişimini de engelleyecektir. Diğer bir ifade ile kurumsal kültürsüzlük, meslek etiği eksikliğini doğuracak ve bu

²⁹⁰ Joseph Campbell, **Yellow Journalism**, (Westport, Praeger, 2003), s.25

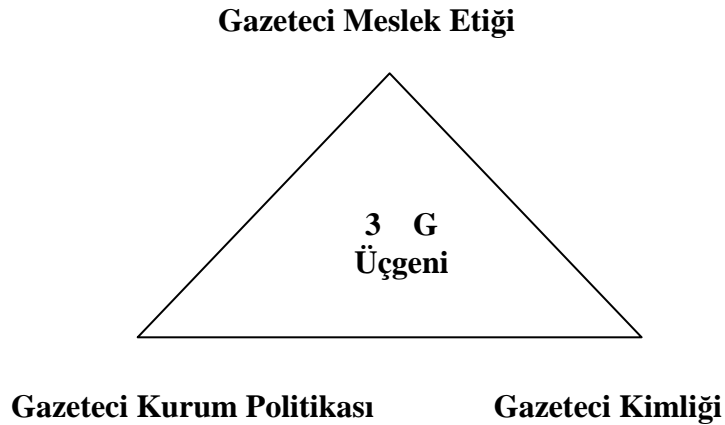
²⁹¹ İllustrasyon örnekleri için bkz. Campbell, a.e, s.96

²⁹² Özgen (2002), a.g.e, s.19-78, 82-127

eksikliğin sonucunda da teşekkül etmemiş bir “gazetecilik kimliği” ile karşı karşıya kalınması ihtimali söz konusu olabilecektir. Kimliğini oluşturamamış gazeteciliğin ise mesleki etkinliği etik düzeyinden çok profesyonel anlamda ticari olacaktır.

Yukarıda vurguladığımız ve birbirleri ile ilinti olan bu gazetecilik meslek etiği oluşum zincirini şematize edersek, birbirlerini tamamlayan ve biri var oldukça diğerinin yapısını koruyan ve işleyişine katkısı olan bir sıralama karşımıza çıkmaktadır. Gazeteci meslek etiği, gazetecilik kurum kültürü ve gazeteci kimliğinin oluşturduğu bu sıralamaya “3 G” yapılaşması da diyebiliriz. Bu yapılaşma adeta bir eşit kenarlı bir üçgeni andırmaktadır. Birinin eşit olmaması veya eksik olması gazetecilik meslek etiğini olumsuz yönde etkileyecektir. (Şekil 5)

Şekil 5. 3 G Üçgeni

Bu üçgeninin kenarlarından birisinin eksik olması ise nasıl ki üçgeninin oluşumunu engellerse, her biri farklı bir anlayış ve yapıyı temsil etmelerine rağmen belli bir kurum politikası olmayan veya gazetecilik kimliği oluşmamış bir gazetecilikten de gazetecilik meslek etiğinin uygulanmasını beklemek çok büyük bir iyimserlik olacaktır.

1.2. Gazetecilikte Güdümleme ve Bilgi arpıtma

Gazetecilik meslek etiğinin değerlendirmesinde incelenmesi ve üzerinde durulması gereken en önemli konulardan birisi de, 4.kuvvet görevini üstlenmiş gazetecilik yaşamında okuyucuya aktarılan haberlerde hileli yönlendirme yapılıp yapılmadığının ve yanlış bilgi verilip verilmediğinin sorgulamasıdır. Çünkü medyanın bir parçasını teşkil eden gazeteciliğın halen çözülememiş ve belki ne kısa ne de orta vade de zmlemeyecek en büyük sorunlarından birisi de budur.

Özellikle haberlerin yazılması ve kamuoyu ile paylaşılmasında örneklerini sıkça gördüğümüz gibi gdmleme (manipülasyon) ve bilgi çarpıtma yollarına gidilebilmektedir. Bu durumda bir anlamda, haberin doğruluğunu yıpratmakta ve daha doğrusu sadece gazetecilikte değil, insanın sosyal, kültürel ve siyasi yaşamında ne arz eden doğruluğun önemi ilkesinin sorgulanmasına neden olmaktadır.

Bu ereve için ele aldığımızda, Day'ın saptamasıyla, bazı etikilere göre, doğruluğun savunulması onların temel ilkelerini teşkil ederler ve yalan söylemenin tamamen yanlış olduğunu belirten Kantçı görüşe katılırlar. Diğer taraftan, yine bazıları da, yalan söylenildiği takdirde esnek bir davranış sergileseler de, yine de bu yalanın doğrulanması hususunda ısrar ederler.

Bunlar arasında, ünlü etikilerden Sisela Bok ise her türlü yalanı red ederken, son are olarak kişilerin söyledikleri yalanları ispat etmeleri gerektiğini belirtmektedir.²⁹³ Day'a buna benzer şekilde, " Teoride, medya uygulayıcılarının (alışanlarının), mutlak doğrunun bir ideal olduğu ve onun için çaba sarf edecekleri olmaları görülecekti..."²⁹⁴

²⁹³ Louis Alvin Day, **Ethics in Media Communications, Cases and Controversies**, (Belmont, USA, Wadsworth/Thomson Learning, 2003), s. 79-80

²⁹⁴ A.e.,s.81

Ancak her zaman için olayların teorik metinselliği ve pratik uygulaması arasında farklar bulunmaktadır. İdealizm belki sorunlarının çözümünde ilkelere uyulmasını öngörse de, uygulamalardan dolayı sıkça sarıslanan bir olgu kaçınılmaz olmaktadır. O da, doğruluk ve yalan ikilemidir.²⁹⁵

“Gazeteci kamusal figure hakkında haber yayınlarken, kendi ününe zarar vereceği zaman bile, önemli olan şey, doğru söyleme olgusunun kötü sonuçlarla sonlanabilir olmasına rağmen, yalan söylemeye karşı ortaya konan “kural”dır.

Yalan söyleme ve aldatmaya karşı mutlak yasağı nedeni ile, Kantçı (sonuçsalcı olmayan) model bazılar tarafından gerçekçi olmadığı ve hatta arzu edilen olmadığından red edilmiştir. Bununla beraber, bazı çağdaş yazarlar Kant’ın kategorik (kati) zorunluluğunu o kadar dar kapsamda yorumlamamalıyız.²⁹⁶ Tüm yalanlar ve aldatma eylemleri her şeyden sonra aynı ahlaki basamak üzerine oturmazlar.....”²⁹⁷

Belki bu bağlamda, “...Haber medyası, ayrıca, dünyayı şekillendirmek amacıyla mitoslar yaratır. Bunlar, zamanla gerçekliğin dokusuna dâhil olur ve ayrıntılı bir hikâye olarak karşımıza çıkarlar....”²⁹⁸ Ya da çeşitli örnekleri ile ortaya çıkararak adeta iki kutuplu bir gazetecilik anlayışı oluştururlar. Bunlardan birincisi : doğru habercilik ve diğeri ise doğru olduğunu iddia eden yalan haberciliktir.

Bu ikisinin de amacı, kamuoyunu yönlendirmektir. Ancak bu yönlendirme, doğru gazetecilik açısından, kamuoyunun doğru bilinçlenmesi, diğeri ise kamuoyunun istenilen ilke ve düşünce yapısına göre reaksiyon vermesidir.

Aslında, gazetecilik meslek etiğinin değerlendirilmesi esnasında belirttiğimiz ve Tokgöz’ün de “Pek çok ülkede basın denetim yolunda atılan adımlar genellikle, “basın ahlakı”

²⁹⁵ A.g.e.,s.81

²⁹⁶ “Ray Eldon Hiebert, Donald F. Ungurait, and Thomas W. Bohn, **Mass Media IV: An Introduction to Modern Communication** (White Plains, NY : Longman, 1985), s.549”, Day, a.e., s.101’deki alıntı.

²⁹⁷ Day, a.g.e., s. 101

²⁹⁸ Benjamin Radford, **Medya Nasıl Yanılıyor? Basının, Aktivistlerin ve Reklamcılarının Yanlış Yönlendirmesi**, (İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2004), s.80

çerçevesinde toplanmaktadır. Bu girişimleri sistem çerçevesinde açıklayan toplumsal sorumluluk kuramıdır (social responsibility theory)...”²⁹⁹ diyerek üzerinde durduğu ve Siebert’in ‘Basının Dört Teorisi’³⁰⁰ içinde yer alan ‘Toplumsal Sorumluluk’(social responsibility) ve ‘Özgürlükçülük’(libertarian) kuramları, J.D.Downing’e göre esas itibariyle Soğuk Savaş döneminde, Anglo-Amerikan modellerinin üstünlüğünü vurgulamak ve bunun yanında da Batı dışı ve komünist ülkeleri daha az itibarlı göstermek amacıyla kullanılmıştır.³⁰¹ Bu diğer bir anlamda ise, basının manipülatif amaçlı kullanılmasında bile akademik veya bilimsel kuramların (teorilerin) tek yanlı olarak ve kamuoyu bilinçaltını etkilemek için kullanıldığının örneğidir. Bu bağlamda, basını manipülatif olarak kullanmak isteyen, maalesef her türlü içsel ve dışsal yollara başvurabilmektedirler. Bu durumda ise, basının manülatif amaca hizmet ettirilmesi ona olan güveni sarsmaktadır.

Ayrıca, Radford’un saptamasına göre, “Medya, duygu sömürsünden ibaret manşetler aracılığıyla korku çığırkanlığı yaparak para”³⁰² kazanmaktadır. Bu sert eleştiriler doğal olarak kaynaklarını medya içinde bulunduğu reel durumdan ve olaylardan almaktadır.

Ancak gerçek olan, modern insanın gazetecilik yapan araçlar yoluyla çok yoğun bir şekilde bilgi bombardımanı altında kalmasıdır.³⁰³ Bu durumda, diğer bir sorun insanın çevresini incelemeyebilme yeteneğinde ve bu yeteneğine güvenebilmesinde bir azalma söz konusudur çünkü dış dünyanın algılanması çoğunlukla sadece ve sadece kitle iletişim araçlarından alınan bilgiler ışığında gerçekleşebilmektedir.³⁰⁴

²⁹⁹ Tokgöz, a.g.e, s.104

³⁰⁰ Terje Steinulfsson Skjerdal, “**Siebert's Four Theories of the Press: A Critique**”, St. Paul, Minnesota, (1993), (erişim tarihi : 10 Ocak 2005), (<http://www.geocities.com/CapitolHill/2152/siebert.htm>)

³⁰¹ “J.D.Downing, **Internationalizing media theory: Transition, power, culture**, (London, Sage, 1996), s.xiii, 191”, Stephen D.McDowell, “Theory and Research in International Communication: An Historical and Institutional Account”, **International and Development Communication : A 21st-Century Perspective**, Ed.Bella Mody, (London, Sage Publications, 2003), s.9

³⁰² Radford, a.e., s.80

³⁰³ Tokgöz, a.g.e., s.119

³⁰⁴ A.g.e., s.119

Bu saptamamıza rağmen, bu okuyucunun her şeyden haberdar olduğu anlamına gelmemelidir. Zaten manipülasyonun da temeli budur. Hedef kitleye gündemdeki bilgileri istenilen şekilde vermek veya sadece birkaç çeşit bilgi veya gerçek sunmaktır.³⁰⁵ Bunda bazen dedikodu türündeki haberlerin diğer dedikodu türündeki haberleri teyid etmesi ve desteklemesi de neden olabilmektedir.³⁰⁶ Bu sarmal içinde, belki doğrudan gazetecilerin sorumlu tutulamacağı bir kasıt olmasa da (ancak haber kaynaklarının müstesna tutulması gerekir) yanlış haberlerin verilmesine ve böylelikle de kamuoyunun yanlış bilgilenmesine neden olunabilmektedir.

Arnett'in incelemesine göre,

“ Dış haberler Amerikan gazetelerinin sayfalarından siliniyor. Bugün, eğer bir dış kaynaklı haber, bomba, doğal ya da finansal bir felaket içermiyorsa, Amerikalıların bilincine dâhil olması çok zor. Bu, Birleşik Devletler dünyadaki tek süpergüç olduğu ve “haberler”in kaçınılmaz birçok alandan görüntüler yansıttığı bir durumda oluyor. Amerikalıları, dünyanın geri kalanında neler olduğu hakkında bu denli cahil kılan nedir? Çünkü medya bunları artık bize ulaştırmıyor. Örneğin Indiana Star’da, 1977’nin Kasım ayı boyunca dış haberler, 12.750 cm yer kaplarken, 1997 yılı Kasım’ında 9.750 cm yer kaplıyor. Yirmi yılda %23’lük bir düşüş olmuş...Walter Cronkite, John Chancellor ve Frank Reynolds gibilerin altın çağında, televizyon haberlerinin en az % 40’ı uluslararası haberlere ayrılırdı. Bugün bu rakam, yüzde 7 ila 12 gerilemiş durumda.”³⁰⁷

Bu bağlamda teknoloji ilerledikçe manipülasyon olaylarına çeşitlilik katılmakta ve okuyucu ve kamuoyu nezdinde basına ve medyaya karşı duyulan güven azalmakta ve şüpheler artmaktadır. Mayıs 2004’de Poynter Enstitüsü’nden Kenneth Irby ve Time dergisi fotoğraf

³⁰⁵ Örneğin, Ginneken’in Körfez Savaş’ının ikinci yılında 18 Ocak 1993 tarihinde Herald Tribune’den örnek olarak verdiği haber bu gerçek dışılıkla birilinti oluşturmaktadır. Haber manşeti, “Irak Nükleer Merkezine Füze(Missiles at Iraqi Nuclear Site)” diye verilirken, Ginneken, aynı gazetenin aynı sayfasında bir altta verilen “Hava saldırısı esnasında gazetecilerin tercih ettiği otel zarar gördü(Reporters’ Favorite Hotel Is Damaged During Raid)” şeklinde verilen haberde ‘diğer sivil hedeflerin vurulup vurulmadığı söylenmemiştir’ demektedir. Ginneken, a.g.e., s.136

³⁰⁶ Ginneken, a.g.e., s.135

³⁰⁷ Radford, a.g.e., s.243

editörü Robert Stevens'in katıldığı panelde manipülasyon olayına yakın bir zaman içinde değinilmesi, bu sorunun güncelliğini günümüzde değişik versiyonlarda özelliğini ve etkisini koruduğunu göstermektedir.

“Geçen yıl, gazete ve haber dergilerinde bu konuda bir sürü çelişkili fotoğraf manipülasyonuna ilişkin olayları gördük. Los Angeles Times'dan Brian Walski Irak'tan alınan iki imajı dijital olarak tek bir imaj şeklinde kompoze etmiş ve bu imaj baş sayfada yer almıştır. The Charlotte Observer'dan Patrick Schneider'ın almış olduğu üç tane NCPPA ödülü, fotoğraflarının arka planındaki rahatsız edici öğeleri Photoshop programı kullanarak kaldırdığı için iptal edilmişti. Sports Illustrated ve People dergilerinin ikisi de manipüle edilmiş fotoğraflar sergilemişlerdir.

Çok yakın bir zaman içinde, Ken Light ve Owen Franken tarafından John Kerry and Jane Fonda'nın çekilmiş olan siyasi fotoğraflarının her biri dijital olarak kompoze edilerek sanki AP'nın gazete kupürü imiş gibi görünüm kazandırılmıştır; bu sahtekârlık haberi yaygın olarak internette yayılmış olup, The New York Times'un dâhil olduğu birçok orta yol görüşe sahip (mainstream) gazetelerde olaya yer verilmiştir (yazının daha sonra sahte olduğu beyan edilmiştir).”³⁰⁸

Bu konuda Ken Light'in hayatta olması ve arşivinde bulunan negatif filmleri delil göstermesiyle olayın açıklığa kavuştuğunu düşünürsek, bu şansı yakalayamayan okuyucuların manipülasyonlar yoluyla kandırılarak yanlış karar ve düşüncelere sahip olmaya gazeteler kanalıyla itildiklerini düşünebiliriz.

Light'in, “ İnternete erişebilen veya John Kerry'nin haberleri ile ilgilenen herhangi biri benim çektiğim fotoğrafı veya onun bana ait olan bir parçasını her nasılsa şimdi gördü. Diğer kısmı sahte ve görsel bir yalandır. Fotoğrafın sağ köşesinde AP imzası mevcut. Bu da yalandır. Bildiğim kadarı ile, John Kerry, Jane Fonda ile birlikte asla gösteri podyumunu paylaşmadı[ğına]”³⁰⁹ ilişkin açıklamaları kimi gazetecilerin ya hayatta olmadığı için veya diğer nedenlerden ötürü dile getiremediklerini durumunda ne olacaktır? Böyle bir durumda gerçeği yazmakla sorumlu gazetelerin gerçeği nasıl yansıttığını veya tam ve doğru habercilikle

³⁰⁸ Jay DeFoore, “Ethics And Photo Manipulation: A Roundtable”, **Photo District News**. (Eastern ed.). New York: Vol.24, Iss. 5, (May 2004),s. 26

³⁰⁹ Ken Light, “Fonda, Kerry and Photo Fakery“, Washingtonpost Saturday, February 28, 2004; Page A21 , (erişim tarihi : 14 Ocak 2005), (<http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn?pagename=article&contentId=A13810-2004Feb27¬Found=true>)

okuyucuları bilgilendirdiklerini hangi ölçütlerle anlayabileceğiz!³¹⁰ Gerçekte de “Tüm resimler gerçeğin yorumlarıdır....Dijital teknoloji resim manipülasyonunu şimdi daha kolaylaştırmaktadır ve tespit edilmesini geçmişe göre daha da zorlaştırmaktadır. Teknisyenler ölüyü tekrar canlandırabilir ve onları yaşayanlar ile karşılıklı konuşurabilir...”³¹¹

Eğer Light hayatta olsaydı, film negatifleri arşivinde yer almasıydı veya katı bir Cumhuriyetçi Parti taraftarı olsaydı sonucun doğruluğunu okuyucu olarak kimden ve nasıl öğrenebilecektik? Diğer taraftan, birde bu örneğin etkisinin ülke değerlerine göre okuyucu tarafından farklı algılanması olayı söz konusudur. Bu da, bu tür bir olayın ABD seçimleri sırasında ABD’de ve başkan adaylarından birisi olan Kerry ile bağlantılı olması olayın örnek bir olay olarak altının çizilmesini gerektirmektedir. Çünkü 11 Eylül sonrası ABD milli güvenlik tartışmalarında “savaş karşıtı” olunmasının bir anlamda terörizme de toleranslı davranılması (göz yumulması) şeklinde “şahinlerce” yorumlandığı bir zaman dilimi içinde gündeme gelmesi akla ayrı bir manipülasyon olayının gelmesine neden olmaktadır.

Bu olayı ortaya atan, bir başka ülkenin haber ajansı değildir. Bir Türk için Jane Fonda’nın ABD başkan adaylarından biri ile miting meydanlarındaki beraberliği bir etki yapmazken, belki aynı fotoğrafta bu ikili arasında cinsel bir yakınlığın olması durumunda belli bir etki gücü oluşturabilirdi (Türk kamuoyunun Clinton ve stajyeri Monica Lewinsky davasına ilgilenmesi farklı olmuştur). Oysa bir ABD’li seçmen, ABD küresel egemenliğinin kendi bireysel zenginliği ve refahının doğal nedeni olduğundan hareketle, “Kerry’nin savaş karşıtı Fonda ile aynı platformu paylaşıyor” kanısına bir anlamda gazetecilik mesleği kanalıyla siyasi hileyle alet olabilir.

Oysa yine Day’ın önemle altını çizdiği genel saptamaya göre, gazetecilikte affedilmeyen temel günah; haberlerde uydurma haber (fabrication) üretilmesidir.³¹²

³¹⁰ AP’nin yayınladığı ve Ken Light’ın fotoğrafları için bkz. Ekler bölümü: Ek 1, Ek 2.

³¹¹ Sanders, a.g.e., s.54

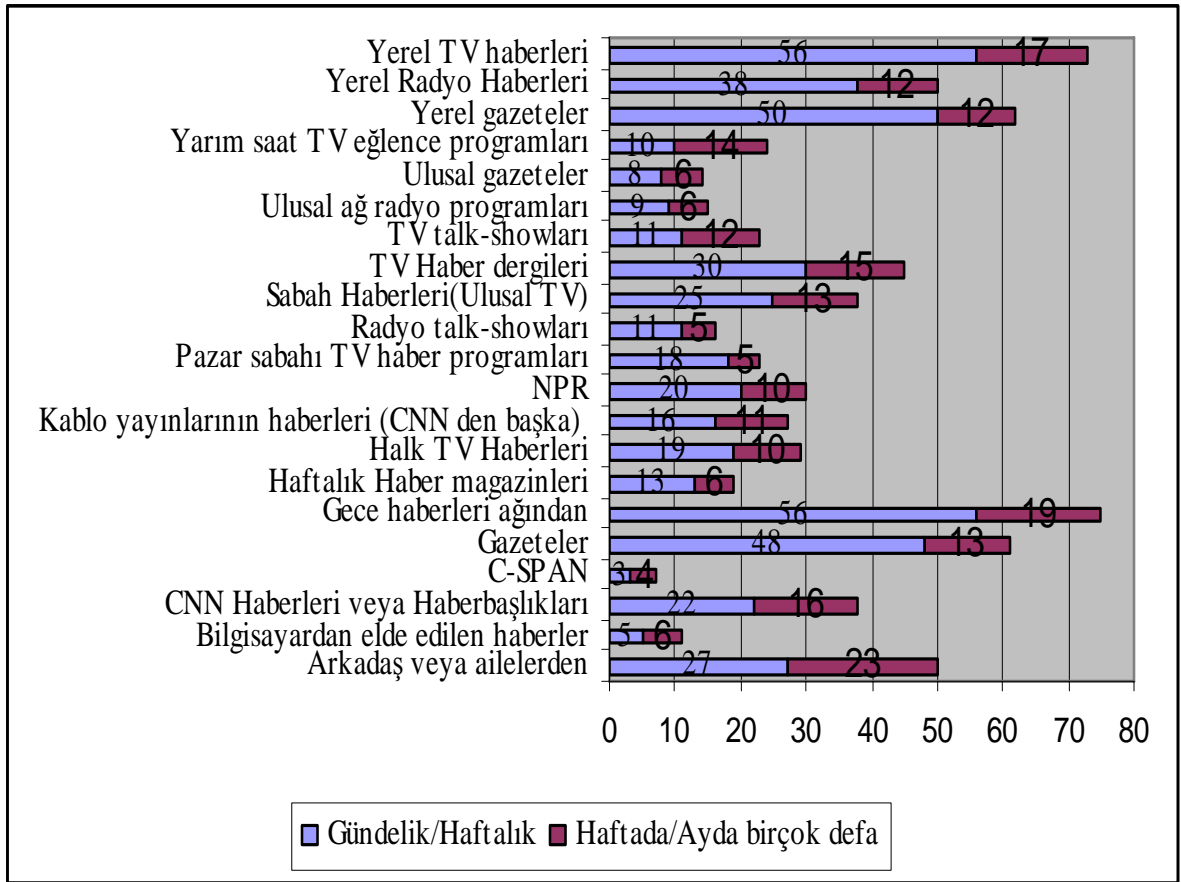
³¹² Day, a.g.e, s. 92

Bu tavrı ile Aristokratik mantık çözümlemesi ile dar kapsamlı şu psikolojik davranış ve düşünce çıkacaktır : “Kerry, Jane Fonda gibi savaş karşıtıdır, O savaş istemiyor, oysa terörizmle savaşılmazsa terörizm büyür. Kerry, bu anlamda terörizm ile savaşmayacaktır. Bush ise terörizmle savaşılmasını söylemektedir. Öyleyse, Kerry’ye değil Bush’a oy verilmesi gerekmektedir” mesajıdır. Gerçekten de bu türlü mesajların belli bir seçmenin Bush’un lehinde oy kullandığı açıktır. Kasım 2004 seçimlerinde Bush ve ekibi üç milyondan fazla oy farkı ile yeniden seçilmiştir.³¹³

Gerçekte, bu tür mesajın bir siyasi partinin siyasi sloganı, mesajı, reklâmı, söylevi olması gayet normaldir. Ancak bu mesajın hileli yönlendirme ile gazetelerde yer alması gazetelerin, haberlerinde meslek etiği kapsamında tarafsız olması ve yanlış belge ve haber sunmaması kabul görmüş resmi ilke ölçütlerine göre gereklidir. Çünkü bazı toplumlarda gazete okuyucular veya TV kanallarını izleyen seyirciler okudukları veya seyrettikleri bir olaya inanabilmektedirler. Bu bağlamda, örneğin Gallup anketine göre Amerikalılar TV haberlerine yazılı basından daha çok güvenmektedirler. CNN’e inanan Amerikalıların internetteki haberlere itibar etmedikleri belirtilmektedir.³¹⁴

³¹³ CNN, “U.S. PRESIDENT”, (erişim tarihi: 17 Şubat 2005), (<http://www.cnn.com/ELECTION/2004/pages/results/president/>) ; Sağduyu ile ABD dışından bu olayı yorumladığımızda, Amerikan kamuoyunun her şeye rağmen yine de, 2003 Irak savaşı iddialarını ispatlayamayan Bush ve ekibine oy vermesi Amerikan medyasının çoğunlukta izlediği Bush yanlısı ve Terörizme karşı Savaş (War on Terror) kampanyasının etkili olmasına bağlı olabiliriz.

³¹⁴ Frank Newport- Lydia Saad, “A matter of trust”, **American Journalism Review**, Adelphia: Vol.20, Iss. 6, (Jul/Aug 1998), s. 30

Grafik 1: Amerikalılar haberlere nereden ulaşıyorlar?

Kaynak : Frank Newport, Lydia Saad, **American Journalism Review** , Adelphia: Vol.20, Iss. 6, (Jul/Aug 1998), s.34

Yukarıdaki ankete göre, haberlerin ulaşılmada yerel gazeteler ve gazetelerin kullanılma oranları % 62 ve % 61 düzeyinde bulunmaktadır. Özellikle Amerikalıların üçte ikisi haberleri yerel gazeteleri, % 14'ü ulusal gazeteleri ve % 19'luk bir oran ise haftalık haber magazin dergilerini okumaktadırlar.³¹⁵

“J. Simpson, Beyaz Saray krizi, Prenses Diana'nın ölümü gibi her biri önemli habercilik olayının haber medyasına yeni eleştiriler getirmiş olmasına rağmen, Amerikan kamuoyunun halen günlük haberlerde

³¹⁵ Newport-Saad, a.e.,s.34

gördükleri ve okuduklarına çok büyük güven duydukları görülmektedir. Haberleri vermenin yeni yolları ileri ki yıllarda gelişmeye devam edecek olsa da, kamuoyu haberlerini eski usulle elde etmekten daha fazla memnurluk duymaktadırlar. Ve elektronik haber medyası, güvenilir haber kaynağı olarak Amerikan ortalamasında etkin yer almaktadır.”³¹⁶

Bu bağlamda, ABD'nin Irak işgali öncesi Amerikan toplumunu iknada Irak ile ilgili iddialarını sıralarken, tüm bu iddiaların Amerikan gazetelerinde ve televizyon kanallarında “acaba mı?” soruları sorulmadan doğrudan savunulması, yazılı ve görsel basın yoluyla Amerikan toplumunun manipüle edildiğinin bir kanıtını teşkil etmektedir. Belki de bu nedenden dolayı Mart 2003'de CNN/USA Today/Gallup'un yaptığı ankete göre, Amerikalıların % 76'sı ABD'nin Irak savaşını onayladıklarını belirtmişlerdir.³¹⁷

Bu konuda çıkan binlerce haber arasından ABD'nin savaşa girmesinin Amerikan ekonomisine bir zararı olmayacağını ve ABD çıkarlarının korunması ve hatta büyütülmesi gerektiğini belirten Robert Samuelson'un yazısını örnek olarak verilmesinde konumuzla bağlantılı olarak yararlı olacağını düşünmekteyiz:

“ 11 Eylül'den sonra, 130.000 kişi çağrıldı. Basra Körfez savaşı 61 milyar dolara mal oldu. Bu zamandan beri, askeri teçhizat (tanklar, mühimmat) dost Basra Körfezi ülkelerinde konuşlandırılmaktadır. Bu da ulaşım masraflarını azaltacak. İşgal kuvveti 1991'den daha küçük olabilecektir. Gayri resmi tahminlere göre, savaş maliyeti 40 milyar dolara kadar ulaşmaktadır; hatta bu iki misli olsa dahi, GSMH'nin yüzde 1'ni oluşturacaktır.

Açıkça parasal olarak karşılanabilir. Bunu karşılamamız mı gerekecekti bu ayrı bir soruyu oluşturmaktadır. Bu savaşın ekonomi üzerindeki etkisiyle, ekonomi değişik bir görünüm alabilir. Ekstra harcamalar yardımcı olabilir...

Üstelik Birleşik Devletler ekonomisi daha az enerji yoğun bir ekonomiye sahip olduğundan yüksek fiyatlara daha az hassastır. Ekonomi şimdi yüzde 2 den yüzde 2,5 oranında büyümekte olduğunu DRI-WEFA şirketi ekonomistlerinden Nariman Behravesht söylemektedir. Ona göre, savaş korkusu petrol fiyatlarını varili 30 dolara çıkarttı, fakat yılda 40 dolara ulaşsa da, GSMH yalnızca yüzde 0,5 nokta oranında düşebilir.

³¹⁶ Newport-Saad, a.g.e.,s.34

³¹⁷ **MORI**, “Shoulder To Shoulder 2003”, (erişim tarihi :15 Nisan 2005), <http://www.mori.com/pubinfo/rmw/shoulder2003.shtml> , 30 Mart 2003

Çünkü savaş sürpriz ile doludur, bunu kim bilir? Fakat önemli sorular daha katıdır. Bu savaş haklıdır? Birleşik Devletler yalnız başına gitmeli midir? Eğer savaşmazsak ne olacaktır? Eğer biz savaşsak ne olacak? Tezat olan, ekonomik sorunların ek olarak gösterilmesidir. Eğer bu savaş zorunlu ise, bunu parasal olarak karşılayabiliriz”.³¹⁸

Oysa 2004 verilerine göre cari açığı -500 milyar dolardan fazla olan bir ülkenin ekonomisinin savaş ile bozulmayacağı yazılmasındaki amacın manipülasyon olduğu açıktır. Bu ve buna benzer haberlerde ayrıca Irak'ta kitle imha silahları olduğuna dair yazılar, Saddam'ın Al-Kaide bağlantıları, 11 Eylül 2001 olayının arkasında olduğuna dair haberlerin doğru olup olmadığını sorgulamayan bir medyanın kendisi için tanımlanan meslek ilkelerine uymadığı açıkça görülmektedir.³¹⁹

Irak savaşının haklı gösterilmesine ilişkin olarak örneklerine sıkça rastladığımız bu tür yazıların iddia türünden resmi söylevlerle bir benzerlik taşımasının yanında, hem resmi iddiaların asılsız çıkması, hem de haberlerin bir anlamda gerçeği yansıtmaması temelde yazıların araştırmaya yönelik olmadan partizan veya idealist duygularla yazıldığı bir kanıttır. Gazetecinin görevi ise, araştırmaya yönelik ve gerçek olmayan yazılarında okuyucuya aktarılması esas itibarıyla gazetecilik meslek etik ilkeleri ile bağdaşmayan bir anlayışı içerdiğinden tam anlamıyla manipülatif haberciliğe örnek oluşturmaktadır.

1.3. Gazetelerin Okuyucular Üzerindeki Etki Gücü

Bir anlamda, yukarı da belirttiğimiz Kerry / Fonda örneğinde olduğu gibi, ABD dışındaki toplumlarda bu haberin önem değeri olmazken, manipüle edilmiş aynı haberin toplumsal zenginleşmesi ve refahı kendi ülkelerinin (ABD'nin) küresel liderliğine ve sömürüsüne bağlı olduğunu düşünen bir Amerikalı gazete okuyucusu için haberin değerlendirmesi ve

³¹⁸ Robert J. Samuelson, “ A War We Can Afford”, **Newsweek**, Vol. 140 Issue 13, (September 23, 2002), s.44

³¹⁹ Bu kapsamdaki yazıların Amerikan yazılı ve görsel basınında yer aldığı kadar aynı ölçüde bu işgali destekleyen bazı Batı ülkeleri (İngiltere, Polonya, İtalya, İspanya) ve AB'ye aday üye katılmak isteyen Türkiye'nin ulusal gazetecilerinde de bu kitle imha silahlarının Irak'ta varlığına ilişkin yazılar yer almıştır.

aynı haberden etkilenmesi farklı olacaktır.³²⁰ Gazetelerin okuyucu üzerindeki etki gücünün arasında haber manşetleri, yazılar kadar yayınlanan fotoğraflar da bir etki gücü oluşturmaktadır. Bir anlamda, gazete-okuyucu arasındaki görsel iletişimde fotoğraflar, karikatürler, illüstrasyonlar yer almaktadır.

Kanburoğlu'na göre,

“Fotoğraf ya da haber fotoğrafı sonuçta mekanik (fotoğraf makinesi) ve kimyasal (geliştirme ve saptama banyosu) bir işlem sonucunda ortaya çıkan bir maddesel bir oluşumdur. Bu oluşumun ahlaki tüm sorumluluğu da fotoğrafçıya aittir.

Haber fotoğrafçısı hemen hemen her gün ahlaki kararlar vermek durumundadır. Örneğin, bir cinayet anında çekilen tüyler ürpertici bir fotoğrafında ortaya çıkan şiddet görüntüsü gibi... Çok hassas ve ahlaki bir konu bile olsa bazen gazeteci, sekiz sütuna manşet olabilecek bir görüntüyü fotoğraflamak konusunda çabuk karar vermek zorunda kalabilir.”³²¹

Bu çerçevede sorgulanmaya başlanan sorular ise, dijital çağda fotoğraf manipülasyonunun arttığı ve bu olaylar karşısında ise halkın güvenini artık yitirmeye başladığıdır.³²² Siyaset ile ilgisi olmayan ve dünya çapında tanınan National Geographie'nın sırf fotoğrafları kapakta güzel gözüksün diye Mısır piramitlerinden birisini yok etmesi³²³ gerçeğini bilen okuyucu siyasi, askeri, dinsel vb konularda yayınlanan haberlere nasıl inanacaktır? Ancak, her zaman için manipülasyonun kasıtlı yapıldığı söylenemezse de, gazete ve haberi veren

³²⁰ İki, üç yüzyıllık bir geçmişi olan Amerikan toplumunun kültüründe, geleneğinde, tarihinde tıpkı eski Helenler, Mısırlılar ve Romalılar gibi toplumsal kalkınmaları ve üretim modellerinde kölelik mevcuttur, insanların ikinci sınıf olarak görülmesi resmi olarak yasaklanmış olsa da halen devam etmektedir. Bu nedenden ötürü, dış dünya ile ilgilenmeyen ve sadece kendi toplumunun genel durumu ile ilgilenen bir Amerikalı seçmen için, savaş karşıtı gibi algılatılmaya çalışılan Kerry'in başkanlığı döneminde ABD'nin küresel liderliğinden vazgeçmesi anlamını taşıyan yanlış mesajların gazetelerde yer bulması, bir başka deyişle gazetelerin belli ilişkiler kapsamında belli amaçlarla kullanılmasıdır.

³²¹ Özer Kanburoğlu, **Basında Haber Fotoğrafı Kullanımı**, (Ankara, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 2003), s.85

³²² DeFoore, a.e

³²³ Light, a.g.e., s. A21 , (erişim tarihi : 14 Ocak 2005), <http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn?pagename=article&contentId=A13810-2004Feb27¬Found=true>

gazetecinin sonraki gelişimlerin ne tür bir etki yapacağını tam olarak kestiremeden iyi niyetle kamuoyuna aktardığı bilgilerin esasında propaganda amaçlı kullanılması özellikle demokratik olmayan ve demokrasiye tam geçiş yapmamış toplumlarda söz konusu olabilmektedir. Bir anlamda tarihsel süreçte, gazeteler devletin ve ilgili kurum kuruluşların propaganda aracı olarak görülmüştür. Günümüzde de medyanın bu amaçla kullanıldığına ilişkin açık deliller mevcuttur ve bilginin kontrol edilmesi başka sorunu teşkil etmektedir.

“ 19 Şubat'ta yayınlanan habere göre, Pentagon'un görevi, kamuoyunu ve özellikle de Müslüman Dünyası'ndaki kamuoyunu etkilemeyi hedefleyen, yabancı gazetecilere ve diğerlerine neşri edilmesine yönelik "Stratejik Etki Bürosu"nun kurulduğu bildirilmiştir. Sadece bu olaydan iki gün sonra, Wall Street Journal gazetesinin muhabirinin boğazı kesilmiş haldeki korkunç video görüntülerini yetkililerin eline geçti. Şüphesiz bu iki olay arasında birbiri ile bağlantılı olarak herhangi bir ilişki yoktur. Yine de, bir anlamda bağlantı vardır. Pearl hayatını gazetecilik mesleğinde doğrunun takibi sırasında kaybederken, kendi hükümeti yıkıcı bir saldırı içinde buna karşı fesatça hareket etmektedir.”³²⁴

Bir bakıma Pentagon, Soğuk Savaş³²⁵ yıllarındaki gibi benzer bir uygulamayı yürürlüğe koymuştur. Asıl amaç, ise “Pentagon'un yeni bir bilgi çarpıtma stratejisini (dezenformasyon) dünya kamuoyunu oluşturmak için hazırlayarak, ihtiyaç olan hikâyenin söylenmesidir... Şimdi de, McNamara'nın en son halefi Donald Rumsfeld Pentagon'dan yönetilecek yeni bir dezenformasyon müdürlüğünü oluşturmayı planlamaktadır. Stratejik Etki Bürosu, Birleşik Devletlerin dış politika objektiflerini tamamlamasına yardımcı olmak için Batı Avrupa, Asya ve Ortadoğu milletlerinin de dâhil olduğu dünyadaki değişik ülkelerdeki basını yanlış enformasyon ile besleyecektir.”³²⁶ Bu bürosunun daha sonra

³²⁴ Ted Gup, “The short distance between secrets and lies”, **Columbia Journalism Review**, New York: Vol.41, Iss. 1, (May/Jun 2002), s. 74

³²⁵ Soğuk savaş döneminde benzer planlar Küba'ya karşı ABD Savunma bakanı Robert McNamara tarafından onaylanmıştı. O dönemde de Küba'ya yapılacak bir askeri operasyonun haklı gösterilmesi için basına yanıltıcı haberlerin verilmesi hedefleniyordu. Bkz. Eduardo Goncalves, “The secret of Guantanamo”, **The Ecologist**, Sturminster Newton: Vol.32, Iss. 3, (Apr 2002), s. 56 ; John R. MacArthur, “Lies the Pentagon told us: American still has an office of disinformation [It's called the Pentagon]”, **The Globe and Mail**, Toronto, Ont.: (Mar 11, 2002), s.A11

³²⁶ Goncalves, a.e., s. 56

kapatılmış olduğuna ilişkin haberler verilmiş olsa da³²⁷, devleti temsil eden güçlerin bu tür bir kamuoyunu aldatmaya yönelik olarak basını kullanmaları ve basın yolu ile manipülasyon yapmayı hedeflemeleri gerçekten ürkütücü görünmektedir (Ancak bir diğer gerçek de bazı gazetecilerin istihbarat servisi elemanları adına görev yapmaları³²⁸ ve onların geniş bir çevre ile geniş ilişki kurma potansiyellerinden faydalanıyor olması da krizin yoğun bir şekilde yaşandığı bölgelerde onları doğrudan hedef olmasına da neden olabilmektedir.³²⁹).

Bu örneklerin, demokrasi ve ekonomik kalkınmalarını en üst düzeyde gerçekleştirmiş olan ülkelerden biri olan Amerika Birleşik Devletleri'nde de uygulanıyor olması, gazeteciliğin ve medyanın içinde bulunduğu sorunların büyüklüğünü göstermektedir. Toplumsal ve siyasi boyutlarda kamuoyunun etkilenmesinde yanlış veya eksik bilgi ve haberlerin verilmesinde ne yazık ki medyanın tüm araçları kullanılabilir. İşte bu anlamda, gerçekten etik değere inanan gazeteler ve gazeteciler kendilerine aktarılan veya kendi üzerlerinden geçirilmeye çalışılan bilgi ve haberlerin, kendilerinin kullanılarak topluma (kamuoyuna) aktarılmaya mı çalışıldığına yoksa kamu yararına mı hareket ettiklerini sorgulamaları gerekmektedir.

Kısaca, gazetecilik sektöründe gazeteci için üretim ilişkilerindeki haber hammaddeyi oluştururken, haberin okuyucuya yansıtılması da yine üretimdeki bitmiş mamulü temsil ettiğinden, olayın asılına uygun bir fotoğrafın (haber) okuyucuya aktarılıp aktarılmadığına bakmak ana görev olmalıdır. Çünkü "...imajların çok büyük bir gücü

³²⁷ "Pentagon's propaganda office closed", **The Globe and Mail**, Toronto, Ont.: (Feb 27, 2002), s.A11 ; Eric Schmitt - James Dao, "A 'Damaged' Information Office Is Declared Closed by Rumsfeld", **New York Times**, Late Edition, East Coast, New York, N.Y, (Feb 27, 2002),s.A.1

³²⁸ Phillip Knightley, "The cloak of journalism has 'suited' many spies", **Toronto Star**. Toronto, Ont., [1 Edition], (Dec 26, 1998), s.1

³²⁹ "CIA'nin tanımına göre casus: özel ve kamu elitlerinin yelpazesi üzerinde etki sahibi şahıslarla dosttane ilişki geliştirebilen kişidir." Bkz. Knightley, a.e.

vardır. Şaşırmamak gerekir ki, Irak savaşına ilişkin imajlar hükümet tarafından tamamen kontrol edilmektedir ve görüldüğü zaman patlayıcı çok büyük bir etki yapmaktadır.”³³⁰

Bu gerçeğe bir ilave edilmesi gereken diğer bir nokta da, John Keane'nin vurguladığı şekilde ve hâkim olan genel kanıya göre, siyasetin demokratik rejimler de bile bir imaj oluşturma için kullanılması olayı vardır.³³¹

Belki bu amaçla, 2003 Irak savaşında Pentagon yeni iletişim teknolojisini kullanarak 600 adet gazeteciye askeri birliklerinin içinde savaş ve işgal alanına gönderdi.³³² Bu uygulama ile “embedded journalist” adıyla yeni bir kavramda gazetecilik terminolojisine sokulmuş oldu. Türkçede “gömdürülmüş gazeteci” denilen bu tip gazeteciye belki resmen bir propagandanın parçası olduğu ve haber manipülasyonuna ortak olduğu için “ kiralanmış gazeteci” denmesi daha uygun olabilir. Çünkü bu tür gazetecilerin doğru haberi yansıtma şansları olmayacağı için ancak vereceği haberler emir mekanizmalarının doğruları olacaktır. Çünkü trajik-komik olan nokta, bir tank içinde haber yapan bu tür gazetecilerin tank şoförünü emir verme, yol gösterme ve istediği adrese gitme gibi bir şansı olamayacağı gibi, bir anlamda tankı kullanan sade bir erin çizdiği rota içinde savaş meydanında ilerleme durumundadır.

Bu olayda bize, art niyetli kişilerin veya birimlerin basını ve gazeteciye her fırsata kendi amaçları doğrultusunda kullanmak istediklerini göstermektedir. Ancak, kabul edilmesi gereken diğer bir konu ise, ABD Irak savaşı örneğinde olduğu gibi, “embedded ” gazeteci olarak gazetecilik yapanların sayısının bine yakın sayılarla ifade edilmiş olmasıdır. Bu durum etik değerlerden uzak gazeteciliğin sadece haber olması durumunda hiçbir şeyi reddetmeden ve sorgulamadan peşinde koşmaya açık olması ayrı bir ikilemi ve bununla

³³⁰ Marianne Hirsch, “Collateral damage”, **PMLA. Publications of the Modern Language Association of America**, New York: Vol.119, Iss. 5, (Oct 2004), s.1209

³³¹ John Keane, **Medya ve demokrasi**, (Üçüncü basım , İstanbul, Ayrıntı, 1999), s.104

³³² Paul McMasters, “Blurring the line between journalist and publicist”, **Nieman Reports**. Cambridge: Vol.57, Iss. 2, (Summer 2003), s.70

beraber gazetecilere veya onları bu tür görevlerde kullanılmasına izin veren gazete yönetimlerinin öncelikle eleştirilmesi gerektiğini doğurmaktadır.

Ancak bu etki gücünden bahsederken, manipulatif haberlerin okuyucuyu hedef almasının ve özellikle de gazetelerin (ve diğer medya araçlarının) okuyucular üzerinde bir etki gücünün olmasından kaynaklanmaktadır. Eğer bilinçli, araştırmacı ve kültür seviyesi yüksek bir okuyucu kitlesi ile karşı karşıya değilseniz ve emlak, otomobil, iş ilanları veya promosyon karşılığında alacağı hediyeler için gazete alan ancak haber manşetlerini sorgulamadan okuyan bir okuyucunun okuduğu haberlere inanması söz konusu olabileceği gibi, satın aldığı gazetenin kendisine sunduğu bu imkanlarından dolayı satın alması durumunda karşımıza farklı bir olay çıkabilir. Bu da, okuyucu kitlesinden öte müşteri kitlesinin oluşumunu sağlayan ve satın aldığı gazetenin tirajının artmasına veya korunmasına katkısı olan bir okuyucu-müşteri portföyünün gazete pazarlama sektöründe ticari açıdan genişlemesi söz konusu olmaktadır. Diğer bir ifade ile hedef kitle olan bu müşteri potansiyelinin zaten kamuoyu oluşturulmasında ve yönlendirilmesinde temel sorunlar olacağı varsayılabilir.

2. GAZETECİLİKTEN BEKLENEN ROL

İlk öncelikle, gazetecilikten beklenen rolün temelinde, gazetecinin hangi koşul ve ortam içinde haberlerini yazacağı ve yayınlayacağıdır. Birçok kez üzerinde durmaya çalıştığımız gibi, ilk ana hedef, gazetecinin doğru, tarafsız ve araştırmacı gazetecilik örneğini sergilemesidir. Esas itibarıyla, doğru, tarafsız ve belli araştırmanın ürünü olan haberi yapan gazeteci zaten gazetecilik meslek etiği ilkelerinin ana maddesini uygulayarak, her anlamı ile ahlaki ve ahlak felsefesini tatbik etme yerini yerine getirmiş olacaktır. Ancak, yine birçok defalar vurguladığımız gibi, bu durumun ideali beklentiden ibarettir ve gerçek gazetecilik ticari hayatında olayların değerlendirmesini materyalist koşullar belirlemektedir.

Diğer bir deyişle, materyalist felefenin söz konusu olabileceği bir yerde, idealizmin gerçekleşmesi beklenemeyeceği gibi, gerçek bir gazetecilik meslek etiğinin yaratılması ve

uygulanması, ya kısmi ya da bireysel olarak vicdani açıdan hareket eden gazete çalışanları tarafından uygulanacaktır. Bu da, basılan gazetenin, yayınlanan bir radyo veya televizyon programının bütününde değil, sadece ve sadece o medya çalışanın bir okuyucuya-dinleyiciye açılan penceresinde görünebilecektir.

Dünyada yerleşik veya kanıksanmış belli meslek ilke ve ölçütlerine göre hareket eden gazetelerin (basın/medyanın) etki gücü oluşturmaktan ziyade doğru ve tarafsız haber vermesi idealist boyutta gazetecilikten beklenmektedir. Ancak, bu teorik ilkenin hiçbir zaman bir uygulamaya dönüşmesi ve yüzde yüz gerçekleşmesi mümkün değildir, çünkü gazeteler, okuyucu kitlelerini sağ veya sol görüşten veya merkezi görüşlerden seçmek zorundadırlar. Bir anlamda, var olan toplumsal yapı ve kültürel oluşumlara göre haber oluşturmak zorundadırlar.

Oysa Amerikan Basın Özgürlüğü raporunun teorik içeriğinde belirtilen temel düşüncenin ne kadar hem Amerikan toplumunda hem de diğer toplumlarda göz önüne alındığı ayrı bir soru işareti oluşturmasına rağmen, bu idealist düşünce tipindeki önermenin, teorikten pratiğe dönüşmesine çalışmak için medya sektörü elinde geldiği ölçüde gayret göstermelidir. En azından bu gayretinden dolayı kamuoyunda bir güven oluşturmalıdır. Çünkü bir anlamda, ifade özgürlüğü demokratik toplumların asla vazgeçemeyecekleri temel bir dogmayı oluşturmaktadır. Basın özgürlüğü anayasalarda da güvenceye alınmıştır.³³³

Bu durum dogmadan da öte hukuksal bir güvence ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10.maddesine 1.ve 2. firkalarına ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Madde 19 göre de evrenselleştirilmiştir.³³⁴

³³³ Sanders, a.g.e., s.67

³³⁴ A.g.e., s.67

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi:

Madde 10: Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğünü, kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir. Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, asayişsizliğin veya suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın ve ahlakın, başkalarının ün ve haklarının korunması, gizli kalması gereken haberlerin yayılmasına engel olunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için kanunla öngörülen bazı formalitelere şartlara, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.³³⁵

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi:

Madde 19- Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu İnsan Hakları 205 Evrensel Beyannamesi olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar.³³⁶

Bu uluslararası güvencelerin ışığında, en azından, hukuksal açıdan da ifade özgürlüğünün teminat alındığı ve hukuksal teminatların güven altına alındığını kabul ettiğimiz ülkelerde bu hakkın kendilerine tanıdığı yasal koşullardan gazetecilerin de yararlanılmasının sağlanmasıdır. Düşünce özgürlüğü çerçevesinde doğru ve tarafsız bir gazetecilikten uzak anlayışın toplumun kendisinden beklediği görevi yerine getiremeyeceği gayet açıktır.

Ancak kabul edilmesi gereken diğer bir konu ise,

³³⁵ **Türkiye İnsan Hakları Vakfı**, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi , (erişim tarihi : 15 Nisan 2005) (<http://www.tihv.org.tr/belgeler/aihseki.html>)

³³⁶ **TBMM**, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, (erişim tarihi : 15 Nisan 2005) (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyoin/insanhak/pdf01/203-208.pdf>)

“Özgür bir toplumunun gereği, doğuş koşullarından dolayı bir fikrin kösteklenmemesidir. Basın, herkesin fikirlerini yayımlayamaz ve bu beklenemez. Fakat dev basın birimleri, objektif haber vermenin bir gereği olarak ve taraf tutma fonksiyonlarından ayrı olarak, kendi kanaatlerine aykırı olan fikirlerin yayımlanması görevini yüklenebilirler ve yüklenmelidirler. Bir toplumdaki bütün önemli görüşler ve çıkarlar, kitle haberleşme araçları tarafından temsil edilmelidirler. Bu görüşlere ve çıkarlara sahip olanlar, kendi gazeteleri ve radyo istasyonları aracılığıyla vatandaşlara, bunları duyurma gücüne sahip olmayabilirler. Gerekli yatırım yapabilseler bile, bu kimselerin yayınlarının, taraftarları dışındaki gruplar tarafından okunacağına ya da programlarının duyurulacağına dair güvenceleri olamaz.

İdeal düzen, kendi görüşlerini sunan genel araçların, aynı zamanda diğer görüşlere de yer vermesidir. Onların adilliğini denetlemek ve önemli olayların af dışı bırakılmasını kısmen engelleyebilmek için, taraf tutan özel araçların hayati önemi vardır. Böyle bir tertibin yokluğunda, toplumda kısmen tecrit edilmiş olan gruplar tecrit edilmeye devam edeceklerdir. Görüşleri karşılıksız kalan grupların bu görüşleri, önyargılara dönüşecektir. Kitle iletişim araçları bütün gruplara eriştiğinden, bunların aracılığıyla gruplar birbirlerini anlamaya başlayacaklardır.”³³⁷

Bunu sağladığı anda da gazetecilik kendisinden sosyo-kültürel ve sosyo-politik açılardan beklenen görevini yerine getirme rolünü oynayabilme gücünü sürdürecektir. Çünkü tüm eleştiri ve ümitsizliklere rağmen, gazetelerin toplum yaşamındaki rolü yadsınamazdır.

Girgin’e göre, “.....Her şeye rağmen günümüzde basın, kamuoyunun oluşumunda en ciddi etkisi, gücü ve belirleyici olan bir kurumdur. Ancak basın, kamuoyunun yansıttığı kadar, onu biçimlendirme eğilimi de taşımaktadır. Basının kamu görevi, “haber vermek, bilgilendirmek, denetlemek, eleştirmek, böylece kamuoyunun oluşmasına katkıda bulunmak ve oluşan bu kamuoyunu açıklamak” olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede basın, bir yandan yazarların ve yazarların bağlı oldukları, resmi ya da resmi olmayan grupların ve örgütlerin kanaatlerini yönetime duyuran, bir yandan da hedef kitesinde, kanaatlerin oluşturulması sürecinde görev alan bir araç olarak görülmektedir....”³³⁸

Bu saptama ışığında, basında önemli bir yer teşkil eden gazeteciliğin basının genel etki gücünün dışında görülmesi imkânsızdır. Bu açıdan, basının çıkarılıp yerine gazetecilik (veya gazeteler) ve hatta daha geniş anlamı ile medya konulması durumunda yukarıdaki

³³⁷ “Duygu Sezer, **Kamuoyu ve Dış Politika** , (Ankara, Sevinç Matbası, 1972), s.43”, Girgin, a.g.e., s.126-127’deki alıntı

³³⁸ Girgin, a.g.e., s.127

açıklamada altı çizilen saptamalar harfiyen geçerliğini koruyacaktır. Diğer taraftan önemsenmesi gereken diğer önemli bir nokta da toplum içinde bir etki gücü oluşturulmasında (kamuoyu oluşturulmasında) gazeteciliğin veya geniş anlamda basın kullanılması beraberinde belli sorunları da getirebilir.

Böyle bir durumda rolü tarafsızlık ve doğru haber verme olan gazeteciliğin, tek yanlı haber ve yorum akışlarıyla okuyucu kitlesine geniş bir düşünce ve davranış yelpazesi sunmadan gütmesi anlamına gelir ve bu durumda, toplumsal çağdaş bir yapı ile uzlaşmayan ve demokratik olmayan bir yaklaşımların doğmasına neden olabilir.³³⁹

Gerçekte ise, gazetecilikten beklenen rolün doğru ve tarafsız habercilikte örnek olunmasını gerektirse de, gazeteciliğin kaynağının çoğunlukla politikacılarından gelen haberlerden ibaret olması etik boyutta ayrı bir çatışma, kargaşa ve hatta güvenirsizliğin meydana gelmesine neden olmaktadır.

2.1. Haber Üretim Modellerine Göre Gazetecilik

Gazetecinin rolünü nasıl yerine getireceğine ilişkin tanımlamalar yapılırken, haberin oluşturulmasının analizi, çeşitli “haber üretim modelleri”ne dayandırılmaktadır. Gerçi, gazetecilerin haber üretim esnasında içinde buldukları süreci belli bir modele dayandırarak somutlaştırdıklarını söylemek imkânsız ise de, belki haber üretim süreçlerinin sınıflandırılmasında (veya kategorilere) ayırmada bu modeller bir referans teşkil edebilir.

Bu bağlamda, Hirst ve Patching çeşitli modellerle haber üretiminin oluştuğuna ilişkin ve Windschuttle gibi araştırmacılar tarafından ortaya konmuş olan görüşleri özetleyerek ele almaktadırlar.

Bunlardan ilki, ‘Manipülatif Haber Üretim Modeli’dir.

³³⁹ A.g.e. , s.128

“Manipülatif haber medyası modeli, gazetecilerin patronlarının, medya sahiplerinin doğrudan çıkarları içinde hareket ederler. Bu nedenden ötürü, gazete muhabirleri kasten propagadanda üretmektedirler, gerçeği örtbas etmektedirler ve mevcut toplumsal düzeni dünyanın mümkün olan en iyisi olarak takdim etmektedirler, ya da alternatif görüş açılarını yok saymakta veya alay etmektedirlerDaha basitçe, manipülatif model, medya haberlerinin büyük bir entrika olduğunu ileri sürmektedir.....”³⁴⁰

Hirst-Patching, uzun yıllardan beri bu modelin, sağcı ve solcu eleştirmenler tarafından popüler olduğunu belirtmektedir.³⁴¹ Özellikle de “Amerikalı anarşist ve medya kritiği Noam Chomsky tarafından savunulduğunun.....”³⁴² altını çizen Hirst-Patching’in bu model ile ilgili kabul ettiği görüşe göre “Şüphesiz, gazete, radyo ve televizyon istasyonları, magazin dergileri ve on-line portal sahipleri dinleyiciye nakledilen haberler üzerinde belli bir etki düzeyine sahiptirler. Hedef dinleyicilerin seçimini etkilemek için kapitalistlerin ticari çıkarları kapitalist ekonomide çok önem ihtiva etmektedir..... Bu mantığa göre, haber seçimlerinin bu türden bazı ilkelere uyması gerekliliği ifade edilmektedir.....”³⁴³

Diğer taraftan bu modelin ortaya koyduğu temel ilke, haberlerin okuyucu, dinleyici kitlesine zevkler’ne göre değil de, serbest piyasa ekonomisinin taleplerine göre bir yapılanma sergiler.³⁴⁴

İkincil olarak, ayrıca üzerinde durulan diğer bir model, haber üretiminde bürokrasinin etkisidir. Haber üretimi, bürokratik sürece uyarlanan bir cevabı teşkil etmektedir.³⁴⁵ Bu tür uygulamalara verilen modelleme ‘bürokratik haber organizasyonu’ adını taşımaktadır.

“Böyle bir durumda, gazeteciler sadece çevrede yalan olarak gezinen bir haberi vermemektedirler.....”³⁴⁶ çoğu haberler belli bir haber boşluğunu doldurmak amacıyla

³⁴⁰ Hirst-Patching, a.g.e., s.67

³⁴¹ A.g.e, s.67

³⁴² A.g.e, s.67

³⁴³ A.g.e, s.67

³⁴⁴ A.g.e, s.67

³⁴⁵ A.g.e, s.68

haber muhabirleri tarafından doldurulmaktadır.³⁴⁷ Bir başka deyişle, “Gazeteciler halen, birçok haber odalarında ‘neyin haber değeri olduğunu önyargılarla oluşturulmuş bir fikri’ halihazırda sunulmuş olan malzemelerden seçmekle sorumludurlar.....Fakat bir bakımda, gazeteciliğin standart haber değerleri henüz uygulamaktadır, bürokrasi için bunlar bir gücü demektir. Herkes, haberin ne olduğunu bilir: ‘haber’, ‘haber’ olandır. Her zaman böyle olmuştur, her zamanda böyle olacaktır. Şüphesiz, bu cümleyi herhangi bir mantkı standarda uygun muhabir kabul etmeyecektir. Haber değerleri, herhangi bir toplumsal, mesleki değerler gibi, değişime açıktır. Hissi davranışlar gibi, haber değerleri, toplumsal güçler tarafından itilmek ve çekilmektedirler.”³⁴⁸

Hirst-Patching’e göre, Windschuttle’in üzerinde durduğu diğer bir model olan ‘ideolojik uzlaşma modeli’nin haber üretiminin oluşmasında etkin olduğu belirtilmektedir.

“Haber medyası sürecinin, ‘gerçek dünyanın’ sosyal konteksi içinde yer alan medya organizasyonu, dinleyici kitlesi ve olaylar arasında belli bir düzeydeki etkileşim olduğunu haber organizasyonunun ideolojik uzlaşma modeli ileri sürmektedir. Bu şekilde ele alındığında, haberler, ideolojik bir üründür. Birçok haber kaynaklarından, ‘faydalı’ enformasyonun belli bir miktarını elde etmeye çalışıyoruz, böylelikle de genel olarak haberde okuduğumuz, işittiğimiz ve gördüğümüz genelde doğrudur. İdeolojik uzlaşma modeli, aynı zamanda, haberlerin, toplumun yüksek oranda seçici yorumunu teşkil etmektedir ve haber olarak takdim edilen ‘objektif’ olgular aslında aracı olarak kullanılan ideolojinin mercekları arasından filitre edilerek verilmektedir...”³⁴⁹

Eğer yukarıdaki tanımlama içinde yer alan ve haberlerin ideolojik bir ürün olduğunu iddia eden yaklaşıma göre düşünürsek, ortaya konacak temel mantık önermesine göre, ‘her haber ideolojiktir, öyleyse her haber kendi ideolojisinin rengi ile somutlaştırılacaktır’ diyebiliriz. Bu durumda, sadece kendi doğrularını veren bir anlayış söz konusu olduğundan, göreceli, ideolojik ve subjektif bir ‘doğruluk yansıtılması’ olacaktır. Diğer bir deyişle, ideolojik bir yaklaşımın var olduğu yerde, toplumsal sorumluluk ve gazetecilik meslek etiği ilkeleri

³⁴⁶ A.g.e, s.68

³⁴⁷ A.g.e, s.68

³⁴⁸ A.g.e, s.68

³⁴⁹ A.g.e, s.69

gereği objektif olunması veya en azından meslek etiğini (ahlakını) temsil etmek zor ya da imkânsız olacaktır. Bu doğal durum kaşısında da, bir bakıma, meslek etiği ilkelerinde belirtildiği gibi objektif olunmayan bir gazetecilik anlayışı ile sadece bir başka görüşün ideolojik bakış açısını yansıtmaktan başka bir şey yapılamayacaktır.

Oysa kendini IV. Kuvvet (Erk)olarak tanımlayan bir gücün etki altında kalmaması gerekir. Eğer, her görüş kendi ideolojisini savunmak durumundadır veya özgürdür dersek, diğer erklerinde tarafsız veya herkese eşit mesafede durmalarını bekleyemeyiz. Aksi takdirde, kendini ideolojik olarak veya belli bir tavır almakla tanımlayan bir yaklaşım, bütünsel olarak bir erki (kuvveti) temsil edemez, çünkü yapısı itibariyle, dinleyiciye, okuyucuya açılan o pencere bir anlamda sadece ideolojiktir ve piyasa giriş biçimi ile de zaten ticari bir ilişkiyi temsil etmektedir. Erk ise, tüm bir bütünselliği simgeler ve onun yapısı ve işlevinde ticari ilişkiler yer almaz. Zaten, o bütünselliğin bir kısmını (parçasını) temsil ettiğini iddia etmek, erke ait bütünün tüm işlevini yerine getirdiği anlamında söylenemez.

Bir bakıma, erklerin yapı ve işlevleri bir insan vücuduna benzetilebilir. Bir insan vucuttan koparılmış bir organın vucuttan ayrı işlevini yapamayacağı gibi, kendisini IV. Kuvvet (Erk) olarak tanımlayan medyada hem kendisine Kuvvet (Erk) olma sembolüne yakıştırıp, diğer erklerden farklı bir kategori içinde kendisine ideolojik olma imtiyazı ile ayrı bir hareket sahası geliştiremez.

Ancak, medyanın, tarafsız olmaması ve ideolojik olması gerektiği konusundaki görüşlerin ağır basması durumunda (veya bu tür bir yaklaşımın doğru olduğu konusunda ısrar ettiği takdirde), yasama, yürütme ve yargıdan müteşşekkül olan ‘3 Y’ erklerinin dışında, ayrı bir kategoride değerlendirilmesi gerekmektedir.

Örneğin bu durumda, medyanın, serbest piyasa ekonomisinde faaliyet gösteren diğer ticari kuruluşların yanında, bir ticari kategori altında bir ‘erk’ olarak tanımlanmasında hiçbir sakınca olmayacaktır, çünkü ideoloji modeline göre harekete eden bir medyanın tarafsız olabileceğini düşünemeyiz. Ticari yapıda ise, çıkar ve çıkarların gözetilmesi ön planda

gelir. Taraf olmak ise, kendi çıkarını düşünmek ile eş değerdedir. Bir bakıma, tarafsız olunmadığında ise, her hareket ve eylemde manipülatif içerikli olma riskini beraberinde getirmektedir.

“Keith Windschuttle(1998)’in ileri sürdüğüne göre, ideolojik uzlaşma modeli, manipülatif modelin bir az daha fazla geliştirilmiş biçimidir. Medya haberleri, ufak çaptaki siyasi elitlere, bir bakıma Herman ve Chomsky’in terimleri ile kamu rızasını(muvafakatını) üretmek (oluşturmak) için özel bir gündemin takip edilmesiyle, kamuoyunu inandıracak iddiaları formüle etmek için yardımda bulunur. Bunun zorunlu olarak, geniş çaptaki ‘alelade’ dinleyicilerin en iyi ekonomik, sosyal, kültürel veya siyasi çıkarlarına uygun olması gerekmez, fakat elitlerin arzularını ve zenginleşmelerini destekler...”³⁵⁰

Hirst-Patching’in ‘Haberlerin ve medya etiğinin ekonomi politiği’ ve Windschuttle tarafından da ‘Materyalist model’ olarak adlandırılan model bir bakıma ortaya konan diğer modellere ilişkin eleştirilerin de anlaşılmasını sağlar.³⁵¹

“Temel ifadelerle belirtmek gerekirse, materyalistik model şu özellikleri içermektedir:

- Reklâmcılık endüstrisi ve medya şimdi hemen hemen tamamen, okuyucu, dinleyici veya izleyici kitlenin marka bağımlılığına güvenmektedir.
- Diyalektik tanımlama ile pazarlamanın ve işletmeciliğin birleşik ekonomik ve sosyal güçlerinin haberin tertibinde ve gazeteciliğin ideolojilerindeki mevcut değişiklikleri yönlendirdiği çok açıktır.
- Kitlenin (okuyucu, izleyici ve dinleyici), tutarlı bir haber standardını elde edeceklerine ilişkin bazı gerçekçi beklentileri vardır ve bu durum, bürokratik haber formülasyonlarının uygulanmasıyla sonuçlanmaktadır.
- Haber gündemi, stili, formatı ve çerçevelendirilmesi temel olarak ekonomik zorunluluklarla yönlendirilmektedir : ‘haberlerin formüle edilmesi veya gazetenin kişiliği) veya ticari elektronik medya) esas olarak reklâm sahiplerine belirli özellikteki hedef kitleyi sunmak için çalışmaktadırlar (Herman & Chomsky 1988, p.275) .”³⁵²

³⁵⁰ A.g.e, s.70

³⁵¹ A.g.e, s.70

³⁵² A.g.e, s.70

Bu türden bir uygulamanın izlenmesi neticesi, (hatta buna bilinçli bir strateji ve politika diyebiliriz) “...haberler, çoğunlukla birçok insanın mevcut durum (statüko) şeklinde gördükleri tarzın doğru bir refleksiyonudur. Yani, bu durum, kitlenin çoğunluğu tarafından dünyanın aynı ideolojik gösterileri arasından görülmesidir...”³⁵³

Ancak bu paralellik içinde, Alleyne de küresel haberlerdeki eşitsizlik ve adaletsizliğe vurgu yapmaktadır.³⁵⁴

“Küresel haber kalıplarının akışına ilişkin gözlem, niteliği gereği hakça değildir, çünkü küresel güney bölgelerine ilişkin uluslararası haberler, nicelik ve niteliksel terimlerle eşitsizce olup tevzii adalet kavramına dayanmaktadır.”³⁵⁵

Bir bakıma tevzii adalet (distributive justice), uluslararası sistemde yer alan fakir ülkelerin, var alan mevcut ekonomik sistemin iyileştirilmesine yönelik olarak yeni düzenlemeler istemesine ilişkin 1970’li yıllardaki ‘Yeni Uluslararası Ekonomik Düzeni’³⁵⁶ (New International Economic Order)’nin sorgulanmasına yönelik ortaya atılan bir kavram olmuştur.³⁵⁷

Bu kavrama tepki olarak da uluslararası ilişkilerde ‘karşılıklı adalet’ kavramının daha geniş bir çerçevede çıkarların karşılıklı olmasını esas alan anlayışla da, ‘Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni’ (New World Information and Communication Order), küresel haberlerde adaletsizliği kaldırmak gayesiyle, ‘Yeni Uluslararası Ekonomik Düzeni’

³⁵³ A.g.e, s.70

³⁵⁴ Mark D. Alleyne, **News Revolution: Political and Economic Decisions about Global Information** , (New York: St. Martins’s Press, 1997), s.57

³⁵⁵ Alleyne, a.e., s.57

³⁵⁶ Aslında bu kavramlar dizini ile günümüzün yükselen değerleri arasında bir bağlantı kurarsak, ‘Yeni Dünya Düzeni’ kavramı şeklinde ortaya çıkan yeni terminolojinin kökeninin 1970’li yıllarda tartışılan ‘Yeni Uluslararası Ekonomik Düzeni’nin daha geniş çaplı bir versiyonu olduğunun altını da burada çizmemiz gerekmektedir.

³⁵⁷ Alleyne, a.g.e., s.57

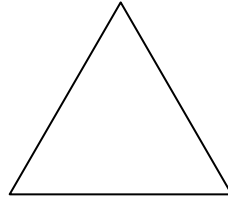
kavramından geliştirilerek, adaletsizliklere ve eşitsizliklere enformasyon ve bilgi alanlarında son verilmesini idealist bir niyetle hedeflemiştir.³⁵⁸

Yukarıda altını çizmeye çalıştığımız tüm modeller ve saptamaların diğer bir yüzü de Encabo tarafından saptanmaktadır:

“Toplumsal olgular ve halk arasında aracı rol üstlenmiş olan kitle iletişim sadece enformasyonu iletmek ve insanların bilgisini zenginleştirmekle kalmaz, fakat aynı zamanda ortaya koyduğu veya ifade ettiği belirgin fikir 'medyanın arabuluculuk yaptığı'dır.”³⁵⁹

Şekil 6. Enformasyon Boyutunda Gazetecilik Üçgeni³⁶⁰

Enformasyon ve Bilgi Üretimi

İnsan Bilgisinin Zenginleştirilmesi

Demokratik Platformda Arabuluculuk

Bunun yanı sıra da “.....Kitle İletişiminin tamamlaması gereken ahlaki yükümlülükleri vardır.”³⁶¹ Ancak ortaya konan temel görüş Encabo'nun saptaması ile gazeteciliğin bir sermaye, yatırım ve ticari çıkar üçgeni oluşturduğunu bariz bir şekilde özetlemektedir.

“Gazeteciliğin sorunları sadece mal sahipliği konteksi içinde değil fakat aynı zamanda da iş çıkarları çerçevesinde ele alınmasına ihtiyaç vardır. Bugün enformasyon ve iletişim büyük iş gücünü oluşturmaktadır:

³⁵⁸ A.g.e., s.57

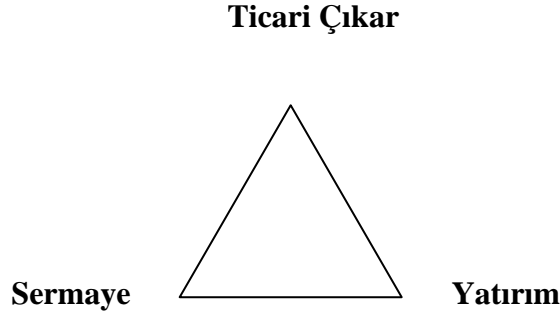
³⁵⁹ Manuel Nuñez Encabo, “The Ethics of Journalism and Democracy”, **European Journal Of Communication**, vol. 10, no. 4, December 1995, s.515

³⁶⁰ Şekil 6. Encabo'nun saptamalarından esinlenerek çizilmiştir.

³⁶¹ Encabo, a.g.e., s.514

Dünya genelinde sermaye mallarındaki % 40'lık harcama enformasyon teknoloji ve iletişim endüstrilerine harcanmaktadır.”³⁶²

Şekil 7. Ticari Düzlemde Gazetecilik Üçgeni³⁶³

Bir bakıma her iki üçgen arasında diğer taraftan bir çelişki olduğu da açıktır. Ancak, gazetecilik gerçeği bu şekilde ceyeran etmektedir. Bir taraftan, demokraside sözcü ve diğer taraftan bu sözcülüğün ticari çıkarlar görüntüsünde ücrete tabii olması gelmektedir. Bu durumu çok basite indirgersek, yargı önünde bir sanığı savunan bir avukatın savunmasının ancak belli bir ücret karşılığında yapılmasına benzetebiliriz. Avukatların profesyonel olmaları gibi, gazetecilik görevini ifa edenlerin de profesyonel olması kaçınılmazdır. Bu açıdan, belli bir yatırım ve sermaye dayanan bir iş gücü içinde ticari çıkarların göz önüne alınmaması imkânsız gibi görünmektedir. Tabii ki, bu tanımlamadan, ulusal gazeteciliğin dışında profesyonel veya yarı-profesyonel olarak gazetecilik yapmaya çalışan ve belli ekonomik dar boğazlar içinde yayın organlarının varlığını sürdürmeye çalışan bazı yerel gazete ve gazete patronlarını muaf tutabiliriz.

³⁶² A.g.e , s.515

³⁶³ Şekil 7. Encabo'nun saptamalarından esinlenerek çizilmiştir.

3. SİYASETÇİLERİN GAZETECİLİK ETİĞİNİ ETKİLEMESİ

Yukarıda da ele aldığımız gibi, temelde gazeteci-siyaset ilişkisi yadsınamaz bir ilişkidir. Ancak burada önemle belirtilmesi gereken konu, sadece siyasetçilerin gazetecileri veya gazetecilik sektörünü etkilediği anlamı düşünülmelidir.

Çok bireysel ve mikro temelde ele alırsak, bir sanatçının veya mankenin haberlerini tanıtım amaçlı veren mekanizmanında kültürel temelli bir ilişkiden etkilenmesi ile ortaya çıkması söz konusu olabildiği gibi, bir sanayicinin ve ithalatçının ürünlerinin okuyucuları, tüketici potansiyeline dönüştürmek için, ekonomik, damar sertliğine iyi geldiği söylenen içkilerin ticari, insan sağlığını ilgilendiren ameliyatlara veya tedavi yöntemleri karşı görüşlere yer verilmeden övüldüğünde tıbbi temelliği ilişkiler ve etkileşimler olabilmektedir.

Bu ilişkiler bazen sayfa doldurma, haber kapatma amaçlı yazılmış haberlerden başka kötü niyeti olmayan, ancak okuyucunun okuduklarını ciddi bir tavsiye ve analiz olarak ele alabilmesine de yol açan, esas itibarıyla siyaset dışı görünüm arz eden haber yazıları veya sürmanşetlerden oluşabilir.

Bu örnekler bir anlamda, mikro veya toplum genelinde belli bir marjı etkilediğinden, etki alanının genişliği çok büyük olmayabilir. Bu sınırın küçüklüğü (darlığı) ise, eğer gazete/medya/basın etiği ilkelerine aykırılık yaratıyorsa, önemsenmemesi anlamına gelmemelidir.

Bununla beraber, siyasi iktidarı toplumda meşruluğu ve otoriteyi temsil etmektedir. Bu bakımda, erkler ayrımında, Yasama, Yürütme ve Yargı Erklerinin yanında, IV. Erk olma özelliğinin kendisinde olduğunu iddia eden bir yapı ve işlevliğinin, siyasetçilerden etkilenmesi çok büyük bir sorunu beraberinde getirmektedir. Çünkü bu ilişkilerin ve etkileşimlerin bir çıkar zinciri şeklinde büyümesi halinde ve birbirlerine bağlı olan zincir halkalarında bazen her birinin yarı-otonom veya bütünsel olarak zincir halkalarının daire alanlarını genişlettiklerinde, IV. Erk (Kuvvet) olarak kendisini tanımlayan Medya / Basın /

Gazetecilik sektörlerinin, siyasi bir yapı arz eden diğer Yasama ve Yürütme Erkleri ile beraber bir çoğunluk, bütünlük oluşturacağı iddası ortaya atılabilir.

Oysa demokratik bir toplumda arzu edilen, tüm bu 'Erklerin'(Kuvvetlerin) bir ayırım oluşturması ve birbirlerini daha güzel bir demokrasi örneği sergilemeleri ümit edilmektedir.

Bu ümit ve beklenti ise, maalesef, küreselleşen dünyamızda belli oranda bir sermayeyi elinde tutan güçlerin (kişi veya kişiler, gruplar)sermaye ve yatırım aktivitelerinin genişlemesi ve imkânların daha belirgin ve cazip hale gelmesi ile ileriki kısımlarda da şematik olarak belirttiğimiz gibi hızlı bir yükleşis ve neredeyse dikey bir tırmanışla sermaye potansiyellerini büyüttükleri gibi, malsahipliklerini sadece gazete ile sınırlamayıp, medya sektörünün ve bunun yanında sanayi ve ticaretin diğer alanlarına kaydırarak bir tekelleşmeye gitmişleridir.

Bir anlamda, esas tehlike burada yapmaktadır. Artık karşımızda, tekelleşmiş, holdinleşmiş, zenginleşmiş tüccar, sanayici, sermayeci olan gazete/medya patronları bulunmaktadır.

İşte bu patronların, siyasetçilerle etkileşime ve ilişkiye gitmesi gazetecilik meslek etiğinde bir felaketi temsil etmektedir. Somut olarak baktığımızda, bir tarafta, idealist ilkeler ve diğer tarafta, malsahiplikleri envanterinde kendilerine ait gazetelerinde buldukları sanayici ve tüccarların sıralanması vuku bulmaktadır. Kısaca medya dünyası ticari bir dünyayı yansıtmaktadır. Ticarete, ticari çıkarların maksimizasyonu veya en kötü durumda ise optimizasyonunu strateji olarak kendisine ilke edinmiş bir yapılaşmadır. Tabii ki, bu temele oturan yapılaşmanın işlevi de kendi çıkarlarına göre olması normaldir.

Bu kapsam içinde, özellikle seçim zamanlarında bir siyasi partinin diğer siyasi partilere göre kayırılması ve desteklenmesi, muhalif siyasi parti liderlerinin hatalarının sergilenmesi sıkça örnekleri rastlanılan olaylardır. Örneğin, "Hükümetle iyi ilişkiler kurabilmek

amacıyla gazetecilik alanına girenler sayesinde basına olan güven de sarsılmıştır. Okuyucular basının tarafsızlığı konusunda şüpheye düşmüştür.”³⁶⁴

Peters’a göre, “Gazetecilik ve siyasi güç arasındaki zor ilişki, demokratik toplumun bir damgadır. Bu açıdan, haberleri manipüle etmek ve kamu ajandasını şekillendirme eğilimi tüm toplumlarda mevcuttur. Demokratik kültürün iyi yerleşmediği ülkelerde, medya üzerindeki sınırlamalar daha fazla aşık ve tartışmalara veya kamu yükümlülüğüne derin bir şekilde zarar vermektedir. Hükümetin veya güçlü çıkar gruplarının işleri, gizlilikle korunduğunda, eğer gazetecilerin yapacağı tetkikler yolsuzlukları teşhire ulaşırsa, onlar dikkate değer engeller ve fiziki risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Onun ötesinde, medya, kendi öz hiyerarşisi içinde mücadeleyle karşı karşıya kalmaktadır.”³⁶⁵

Herman ve Chomsky’in medya kapsamında yaptıkları tanımlama ve ortaya koydukları siyaset-medya ilişkisi, şüphesiz medya içinde yer alan gazeteciliği de ilgilendirmektedir.

Herman ve Chomsky’e göre de “...Kitle iletişim araçları çok zengin kişilerin (veya başka şirketlerin) mülkiyetinde bulunan kâr amaçlı işletmelerdir; bu işletmelerin başlıca gelir kaynağı, yine kâr amacı taşıyan ve reklâmlarının destekleyicisi bir satış ortamında sunulmasını isteyen reklâm verenlerdir. Medya, hükümete ve büyük şirketlere haber kaynağı olarak da bağımlıdır. Verimliliğin ve siyasal gerekçelerin yanı sıra sık sık örtüşen çıkarlar da hükümet, büyük medya kuruluşları ve öbür büyük iş şirketleri arasında belli bir dayanışmanın bulunmasına yol açar. Ayrıca hükümet ve medya dışı büyük şirketler, reklam vermeme, TV yayın ruhsatını iptal etme, hakaret davaları açma ve dolaylı veya dolaysız olarak başka tür saldırılarda bulunma tehdidiyle medya üzerinde kolaylıkla baskı uygulayabilecek konuma (ve servete) sahiptirler...”³⁶⁶

Bu çerçevede Kongar’ın da benzer eleştirileri bulunmaktadır. Kongar’a göre ;

“Türkiye’de özellikle Özal dönemiyle birlikte, medya ile siyasetin ilişkileri iyice sıklaştı ve sıklaştı. Bu sıkı fıkı ilişki, medyanın büyük kamuoyu oluşturma gücü ile siyasetin iktidar gücü arasında bir takım açık ve gizli ittifakların kurulmasına ve kurumlaşmasına yol açtı.

³⁶⁴ Ilgaz, a.g.e., s.49

³⁶⁵ Bettina Peters, “The media’s role: covering or covering up corruption?”, **Global Corruption Report 2003**, s.44, (erişim tarihi: 10 Ağustos 2004), ([http://www.globalcorruptionreport.org/download/gcr2003/06_Medias_role_\(Peters\).pdf](http://www.globalcorruptionreport.org/download/gcr2003/06_Medias_role_(Peters).pdf))

³⁶⁶ Edward S.Herman-Noam Chomsky, **Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir: Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politikası**, (Birinci Baskı, İstanbul, Minerva Yayınları, 1998), s.122-123

Tabii, medyanın da esas olarak bir ticaret olması ve iktidarın her dönemde devletin ekonomik gücünü elinde bulundurmaktan gelen ticari etkinlikleri yönlendirme yeteneği, bu siyaset-medya ilişkilerinin kurumlaşmasında bulundu.

Böylece, siyasal iktidar ve onun aracı olan siyasal partiler ile medya patronları arasında ilişkiler ortak menfaat noktasında doruk noktasına ulaştı.

Örneğin şimdi değiştirilmiş olan ve medya holdinglerinin devlet ihalelerine girmesini yasaklayan RTÜK yasasının ilgili maddesine karşın, bu maddenin geçerli olduğu dönemde, hemen hemen bütün medya grupları devletten elektrik üretim ve dağıtım ihaleleri aldılar.

Medya ile siyasetin iç içeliği ve kurumlaşmış olan ilişkileri o kadar yaygın hale gelmişti ki, tüm kamuoyunun gözleri önünde cereyan eden bu usulsüzlük olgusu, RTÜK yasasının ilgili maddesi değiştirilerek, kılıfına uyduruldu.

Çünkü hemen hemen bütün medya kuruluşları, hemen hemen bütün partilerle bu tür ilişkiler içindeydiler.

Tabii bir süre sonra, gerek siyasal partilerin kendi aralarındaki rekabet, gerekse medya holdinglerinin birbirleriyle olan pazar kavgası, bu tür ilişkilerin kamuoyu önünde tartışılması ve herkesin kirli çamaşırlarının ortaya dökülmesi sonucunu doğurdu.”³⁶⁷

Özellikle Türkiye örneğinden hareket ederek medya sistemini eleştiren Kongar’a göre bu ilişki düzlemi siyaset-medya arasındaki çirkin gerçeği ortaya koyarken, bu eleştirilerin varlığı bir taraftan bu tür bir ilişki içine girdiği için yasamanın, yürütmenin ve anayasal düzen çerçevesinde yasaları değiştirme yetkisine sahip siyasete olan güveni sarsarken, diğer taraftan da toplumun gözü, kulağı olmak ve demokratik sistemin denetim mekanizmasında 4.erk olan medyaya ve dolayısıyla onun parçası olan basına olan güveninin azalmasına neden olan kanıları somutlaştırmaktadır.

Bu bağlamda, siyaset-medya ilişkisini Türkiye örneğini vererek eleştiren Kongar’ın ifadesine göre;

“Türkiye’de artık özellikle orta sağdaki politikacılar ellerindeki siyasal nüfuzu, medyada yandaş sahibi olabilmek için kullanmayı bir gelenek haline getirmişlerdi.

³⁶⁷ Emre Kongar, “Medya Savaşları”, Medya Notu, (erişim tarihi : 9 Ağustos 2005)
(http://www.kongar.org/medyanotu/232_Medya_Savaslari.php)

Bu arada Ercüment Karacan gibi, Erol Simavi gibi medya patronluğu aile geleneğinden gelen kişiler gazetelerini satarak, medyadan çekildiler.

Bunların yerine medya patronu olan ticaret erbabı, gazete ve televizyon işini de bir kamu hizmeti olmaktan çok bir ticaret olarak görme eğilimindeydiler.

Aslında temelde ekonomik bir etkinlik olan medya sahipliğine ilişkin hiç de yanlış olmayan bu görüş, bir süre sonra özellikle televizyonların kâr etmemesi sonunda, ellerindeki medya işletmelerinden gelen gücün, öteki ticaret alanlarındaki getiriler adına kullanılması isteğini uyandırdı.

Medyadaki yatırımlarla birlikte medya alanı dışındaki işlere ilişkin teşvikler, krediler ve benzeri siyasal destekler gündeme geldi.

Siyasetçiler de medya patronlarının bu tür isteklerine son derece yatkın davrandılar:

Yeter ki medya, kamuoyunda kendilerine destek versin, onlar her istenilene yapmaya hazır dılar.

Bu durum, yani sadece medya patronu olmaktan gelen devlet desteği ve bu desteğin getirdiği tatlı paralar, esas işi medya patronluğu olan ailelerden gelenleri de baştan çıkardı.

Eskiden banka patronları gazete ve televizyon satın alırken, artık gazete ve televizyon sahipleri banka satın almaya başladılar.

Bu oluşum içinde patronların yanındaki profesyonel yöneticiler de, medya-siyaset ittifakının güçlenmesinde ve bu ittifakın ekonomik nimetlerinden yararlanılmasında patronlarını teşvik eden bir rol oynadılar.

Sosyal bilimler eğitimi almış olan profesyonel yöneticiler, medyanın zaten büyük sermayenin sesi olduğu görüşüyle gazeteleri ve televizyonları bütünüyle patronlarının ekonomik çıkarlarının borazanı haline getirdiler.

Gazetecilikten gelen yöneticiler de bu yaklaşımın karşısında, patronlarının rekabet gücünü koruyabilmek adına, aynı yöntemlerin kullanılmasına destek verdiler.

Medya, siyasal iktidar için, sahip olmadığı bir destek sanki varmış gibi bir hava yaratıyor, siyasal iktidar da medyaya teşvik ve kredi gibi ekonomik ve mali olanaklar sağlıyordu.”³⁶⁸

Erdoğan da bu paralellikte benzer görüşlere sahiptir. Erdoğan’a göre de;

“Kitle iletişim medyası kime ve ne için sorumludur? Öncelikle kendisine kendi ekonomik çıkarları için sorumludur. Bu nedenle, kendine ve çıkarlarına karşı sorumluluğu ancak bu çıkarların materyalleşmesini oluşturan iş ilişkilerinin getirdiği yapıya olan sorumluluğuna bağlıdır. Bunun anlamı da oldukça açık: Kitle iletişimin materyal çıkarları reklam endüstrisinin çıkarlarıyla bağıntıdır: Reklam alırsa amacına ulaşmış olur. Bu da zorunlu olarak kitle iletişim araçlarının reklam çıkarlarını, daha doğrusu reklam veren özel firmaların

³⁶⁸ Emre Kongar, “Medya Yeniden Yapılanabilecek Mi? II”, Medya Notu , (erişim tarihi : 9 Ağustos 2005) (http://www.kongar.org/medyanotu/244_Medya_Yeniden_Yapilanabilecek_mi-II.php)

hakkında eleştirici bilgi verme veya yazı yazmamaya gitmemeyi, eğer bu kaçınılmaz olursa, örneğin firmanın çevreyi zehirlediği saklanamayacak bir duruma geldiyse, firma yerine “sorumlu bir veya birkaç kişiyi” suçlamakla firmayı hedef almamaktır.

Kitle iletişiminin siyasal alandaki sorumluluğu ise özel teşebbüs ideolojisine ters düşen ideolojik sunumlardan kaçınması, kendine materyal gelir sağlayan siyasal güçlerin (örneğin herhangi bir siyasetçi veya iş adamının) hoşuna gitmeyecek haber vermemek veya yorumlar yapmamaktır.”³⁶⁹

Bir ölçüde, Herman ve Chomsky’nin ileri sürdükleri Propaganda modeli ile bu ilişkiyi açıklamaya çalışmaktadırlar.

Bir taraftan, “ Kitle iletişim medyası, avam takımına mesaj ve sembolleri ileten bir sistem olarak hizmet etmektedir. Oyalamak, eğlendirmek ve bilgilendirmek ve geniş bir toplumun kurumsal yapısı içine onları entegre eden değerler, inançlar ve davranış kodları ile davranış kodlarını bireylere aşılacak onların işlevidir. Zenginlik ve önemli sınıf çıkarı çatışmalarıyla yoğunlaşmış bir dünyada, bu görevleri yerine getirmek sistematik propagandayı gerektirmektedir.....”³⁷⁰

Çünkü TV ve radyo kanalları, bankacılık, enerji sektörü (petrol, elektrik vb), bayındırlık hizmetleri gibi ticari ilişkiler pastasında pay elde etmeye çalışan medya patronlarının, bu büyük dilimin içinde, önemli ancak diğer bu belirtilen ticari aktivitelerin yanında küçük dilimi oluşturan reklâm pastasından bile daha çok gelir elde etme çabaları bile medya-siyaset ilişkisini şekillendirmektedir.

³⁶⁹ İrfan Erdoğan, **İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş**, (1.Baskı ,İstanbul, İmge Kitabevi, 1997), s.287

³⁷⁰ Edward S.Herman-Noam Chomsky, **Manufacturing Consent: Political Economy of the Mass Media**, (New York, Pantheon Books, 2002), s.1

Bu bağlamda benzer saptamayı da Çelenk yapmaktadır.

Çelenk'e göre, "...medya alanındaki sermayenin, daha önce belirtildiği gibi, genellikle medya dışı faaliyet alanlarından gelen bir birikime dayalı olduğu da hatırlanmalıdır. Otomotiv sanayii, beyaz eşya ya da bankacılık sektörü ve diğer finans alanlarından kökenlenen bir sermayenin, kültürel üretim alanları olan görsel ve basılı yayıncılık alanlarına ağırlıklı olarak el atmasının kendisi, bu alanların kontrolünün önemli bir prestij ve güç sağlıyor olmasından ötürü, siyaset alanında da önemli sonuçlar doğurabilmektedir. Medya, sermaye, siyaset üçgeninde geçtiğimiz on yılda yaşanan pek çok skandal-olay, bu iç içe geçmenin somut örnekleri olmuştur."³⁷¹

Doğal olarak "Bu etkileşim sadece büyük holdinglerle basın kuruluşları arasında olmamakta, aynı zamanda ülkenin yönetimini üstelenen siyasal iktidar (hükümet-devlet-asker) ile de belli oranda bir çıkar ilişkisine girmesini gerektirecektir. Çünkü iktidar ile sermaye arasında sıkı bir bağ vardır. Bu konuyla ilgili çarpıcı bir örnek ise, 80'li yıllarda hükümet ile ters düşen Tercüman Gazetesi'nin, hükümetin direktifleri doğrultusunda reklam damarının kesilmesi ve bir süre sonra da kapanmak zorunda kalmasıdır."³⁷²

Sönmez'in bu çerçeve içinde getirdiği analiz de önem arz etmektedir. Sönmez'e göre;

"2002 yılı ortalama USD kuru olan 1.512.000 TL hesabıyla mecraların yayın gelirleri 715 milyon USD ve toplam reklam pastası 953 milyon USD'dir. Ancak elektronik ve yazılı basının reklam geliri 654 milyon doları ancak bulmaktadır..."³⁷³ Bunun yanı sıra, "...yayınlanan 32 adet gazetenin her gün 4 milyon 200 bin dolayında satış yaptığı, bu satıştan da (dağıtım payını göz ardı ediyoruz) 953 milyar liralık (700 bin dolar) gelir elde ettiği görülüyor. Yani Türkiye'de gazete satışıyla gerçekleştirilen ciro aylık 28.6 trilyon liraya (21.2 milyon dolar) yıllık 343 trilyon liraya (254 milyon dolara) ulaşıyor. Böylece medyanın reklam ve satış geliri toplamı (654+254) 908 milyon doları buluyor."³⁷⁴

³⁷¹ Sevilay Çelenk, "Medyada Kaynak Bölüşümü ve Rating Savaşları", **İlef Net**, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, (erişim tarihi : 12 Haziran 2005), (<http://ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=803>)

³⁷² Ilgaz, a.g.e., s.56

³⁷³ Mustafa Sönmez, "Türkiye Medyasının Ekonomik Açmazları", **İlef Net**, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, (erişim tarihi : 12 Haziran 2005), (<http://www.ilet.gazi.edu.tr/reklam.php?islem=detay&id=235>)

³⁷⁴ Sönmez, "Türkiye Medyasının Ekonomik Açmazları", a.e

Fakihoğlu ise bazı gazetelerde reklâm gelirlerinin Türkiye’de %30 civarında seyrederken, bu oranların ABD’de %87, Almanya’da %65, İngiltere’de %63, Japonya’da %61, Fransa’da %40 olduğunu belirtmektedir.³⁷⁵

Sönmez’in ortaya koyduğu diğer bir gerçek ise, Türkiye’de “Medyada en büyük paya sahip olan ve tuzu en kuru izlenimi veren Doğan Grubu, reklam pastasındaki payını yüzde 40–42 dolayında olarak açıklıyor. Bu, 654 milyon dolarlık medya reklam pastasının yüzde 42’sini oluşturan 275 milyon doların Doğan Grubuna ait olması demektir. Doğan grubu gazeteleri satış gelirinden yüzde 41 pay alıyorlar. Bu, 254 milyon dolarlık gazete satış gelirinin 104 milyon dolarının Doğan Grubu’na ait olması demektir. Özetle Doğan Grubu TV ve yazılı medyası 275 milyon dolarlık reklam, 104 milyon dolarlık gazete satış geliri olmak üzere 379 milyon dolarlık bir sektör girdisine sahip görünüyor.”³⁷⁶

Bu analiz bir anlamda, reklâm geliri nedeniyle, medyanın, iktidar ile iç içe geçmiş bir etki alanı içinde birbirlerine bağlı olmaları şeklinde yorumlanabilir.

Bu kapsamda Tablo 3’de gösterdiğimiz veriler bu oranı rakamsal olarak göstermektedir.

Tablo 3. Türkiye’de Medyayı besleyen reklâm harcamaları³⁷⁷

Yıllar	Milyon \$
1993	700
1994	375
1995	635
1996	770
1997	950
1998	930
1999	925
2000	1055
2001	540
2002	730

³⁷⁵Fakihoğlu , “Objektif Gazetecilik ve Medyaya Güven”....., a.g.e.

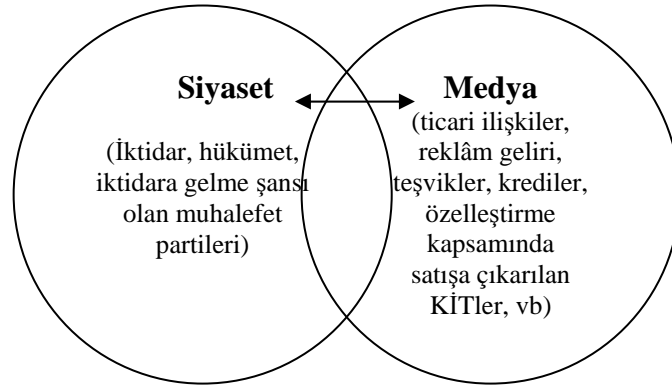
³⁷⁶ Sönmez, “Türkiye Medyasının Ekonomik Açmazları”, a.g.e

³⁷⁷ Tablo 3 elde edilen verilere göre düzenlenmiştir. Bkz. Mustafa Sönmez, “Türkiye Medyasının Ekonomik Açmazları”, **İlet Net**, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, (erişim tarihi : 12 Haziran 2005), (<http://www.ilet.gazi.edu.tr/reklam.php?islem=detay&id=235>)

Daha doğrusu, birinci bölümde etik-ahlak ilişkisini tanımlamak için yer verdiğimiz Şekil 1'i Şekil 8'deki biçimi ile siyaset-ticaret ilişkisini tanımlamak için tekrardan uyarlayabiliriz.

Bu şekliyle ele alındığında ise, şematize ettiğimiz şekilde görüldüğü gibi, bu şekillendirme içinde aktörler sadece; siyaset ve medya şeklinde değişmiş olmaktadır.

Şekil 8. Siyaset ve Medya (Gazetecilik) ilişki çemberi³⁷⁸

Ancak, ideal yönden arzulanan ise bu ilişkiler gerçeğine rağmen, “Mesleği insanların haber almaları hakkında aracılık etmek olan insanlar, yani profesyonel gazeteciler dışında kimse gazetelerin hazırlanışına karışmamalıdır. Ne siyasal olana, ne de ekonomik olana hükmeden, hatta ne aileye çeki düzen veren, bu üç dünyanın arasında adeta bir kan damarı gibi görev yapan iletişimcinin işine karışabilir. Eğer karışırsa haber seçme işi, profesyonel gazetecinin salt profesyonel endişelerle ve ilginç olmayı temin için yapacağı seçmenin yerine ya ekonomik olanın ağır basması ya siyasal olanın ağır basması ya da geçerli değer yargılarının daima ön planda tutulması ile sonuçlanacaktır. Hangisi daha güçlü ise, onun dediği olacaktır. Ya

³⁷⁸ Şekil 7 klasik mantık önermelerinden esinlenerek çizilmiştir.

tatlı dille, ya da zorla... Ama profesyonel gazetecinin 'her şeyi layıkıyla verme' ilkesi, 'benim istediğimi vereceksin' ilkesiyle yer değiştirecektir.”³⁷⁹

Bu güç kullanımı ise ne teorikte ne de pratikte gazetecilik anlayışı ve meslek ilkelerine göre kabul edilemeyecek bir davranış³⁸⁰ olsa da, temelde, siyasetçinin birinci stratejik hedefi siyasi iktidara gelmek ve iktidara geldikten sonra da birincil hedefi siyasi otoritesinin devamlılığını sağlamak ve meşrulluşturmaktır. Özellikle, siyasi otoriteyi sahip olan ve siyasi iktidar sahibi hükümet, demokratik ülkelerde yargıyı etkileme şansı yoksa da yürütme olarak kendisinin ve yasama üzerinde anayasa ile çelişmediği takdirde yasaları değiştirme gücüne sahiptir. Bu anlamda, devleti temsil eden siyasi güç, anti-demokratik ülkelerde olduğu gibi, sansürlerle ve ağır basın yasaları ile dar kapsamda gazetecilik sektörünün ve geniş anlamda tüm medya sektörünün yapısal ve işlevsel işlevlerini sınırlandırabilir.

Tarihsel basın özgürlüğü süreci incelendiğinde, basının uzun mücadeleler sonunda basın özgürlüğü kavramının günümüzde algılandığı şekle gelinceye kadar uzun mücadele ve aşamalardan geçtiği görülmektedir.

Belki de sadece Chapultepec Beyannamesi'nin birinci maddesi basın özgürlüğünün önemini kısa ve öz olarak açıklamaktadır.

Chapultepec beyannamesine göre, “İfade ve basın özgürlüğü bulunmaksızın hiçbir halk veya toplum özgür sayılamaz. Bu özgürlüğün uygulanması otoritelerin garantisi altında olan bir şey değildir, bu halkın devredilemez olan hakkıdır.”³⁸¹

Ancak, gerçekten sansürün uygulanması krallık dönemlerindeki olmasa da yine de etkisini sürdürmüştür;

³⁷⁹ “Oktay Kurtböke, Genç Gazeteciler Eğitim Semineri, (Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul , 1996), s.43”, Ilgaz, **Küreselleşme ve 1980 sonrası**, a.g.e., s.53'deki alıntı

³⁸⁰ Ilgaz, a.e., s.53

³⁸¹ Alleyne, a.g.e., s.161

“..Peki, ülkemizde ya da herhangi bir ülkede ve dünyada olup biten her şey, her olay gerçek yönleriyle doğru ve dürüstçe, saptırılmadan halka aktarılabilir mi? Halk her şeyden doğru biçimde haberdar oluyor mu? Her türlü düşünce özgürce ifade edilebilir mi?”³⁸²

Gürelî'nin sorguladığı bu sorulara yine kişisel cevabını vermektedir. Gürelî'ye göre;

“...Bu sorulara olumlu yanıt vermek hayli güç. Yayından önce resmen, açıkça uygulanan bir sansür yok. Ama bütün olup bitenlerin gerçek yüzüyle ve tüm boyutlarıyla halka iletilmediği anlamına gelmiyor bu. Güç odaklarının çıkarına aykırı ve halkın bilmesinin istenmediği olaylardan ve bazı aykırı düşüncelerden halkın haberdar edilemediği de zaman zaman kendini gösteren gerçek. Eh, kimi gerçekler halka bildirilemiyorsa, bunun yayından önce resmi otorite tarafından gazeteden çıkarılması ile zaten gazeteye konulmaması, kısacası yayınlanmaması yoluna gidilmesi arasında, biçim yönü dışında, ne fark kalıyor ki? O, açık sansür, bu ise örtülü, gizli, dolaylı ya da post modern sansür. O, padişah sansürü ise, bu, demokratik(!)sansür!.. Bu örtülü sansür bazen yasalardan geliyor, kimi zaman iç denetim kisvesi altında “oto sansür” olarak kendini gösteriyor. Örtülü sansürde en önemli ve belirleyici etken ise, sermaye”³⁸³.

Bir anlamda sansürü gidilmesinin çift taraflı nedeni vardır. Bir taraftan ele aldığımızda, siyasi iktidar bunu uygulayabilir diğer taraftan ise, haberin filtre edilmesiyle süzgeçten geçirilerek özünü ve etkisini kaybetmiş haber türlerinin siyasi iktidarı yıpratması oto-denetim yoluyla uygulanmış olur. Bu da gazeteci-siyasetçi, gazete patronu- siyasetçi veya köşe yazarı – siyasetçi yakınlığından veya ilişkisinden ötürü olabilir. Burada kastettiğimiz bu ilişkinin bir çıkar ilişkisi olduğunu iddia edilmesi değildir. Ancak, dostluk veya yakınlıkların neden olduğu kayırmalar da bir anlamda etik kuralların dışlanmasına ve doğru ve tarafsız gazeteciliğin uygulanmasını engellemektedir.

Aslında, bu ilişkinin diğer tarafı teşkil eden siyasetçilere de ağır ithamlar yapılmaktadır. Belki de gazetecilik etiğinin esas yapısının bozulmasına ve yara almasına bu izlenim de neden olmaktadır çünkü Keane'a göre “...Siyasette yalan söylemek demokratik (ve diğer) rejimlerin özelliklerinden biridir. Siyasetçiler arasında çok yaygınlaşan bir görüşe göre, siyasetin yarısı imaj oluşturma, öteki yarısı ise olgular ne olursa olsun insanları o imaja inandırma sanatıdır; “ Politikacıları anlamak

³⁸² Gürelî, a.g.e., s.289

³⁸³ A.g.e., s. 289

istiyorsanız ağızlarına değil ayaklarına bakın” atasözü bugünde geçerlidir. Yalan söyleme âdeti kısmen modern dönemin başlarından miras kalmıştır. Devlet kurma ve ulus-devlet politikalarını oluşturma döneminde, siyasal erdemler arasında doğru söylemeye pek rastlanmazdı.”³⁸⁴

Gerçekten siyasetçilerin iktidarı koruma ve onu devamlı kılma gayretleri ve yalan söylemelerinin tarihsel süreç içinde “...İnsan ölümsüzdür; kurtuluşu bu dünyadan sonradır... Devlet ise ölümsüz değildir; kurtuluşu ya şimdi sağlanır veya hiç bir zaman”³⁸⁵ ilkesi ile Richelieu tarzı bir siyaset anlayışından kaynaklanma ihtimali varsa da diğer kuvvetli olan ihtimal siyasi otoriterin kendi gücünü kaybetmeme mücadelesidir.

Ancak bu siyasetçilere yönelik bu eleştirel yaklaşım söz konusu iken, diğer taraftan medyaya yöneltilen eleştirilerde pek hafif kalmamaktadır.

“Haber medyasının taraf tutma eğilimi hakkında birçok iddia ve karşı iddia vardır. Tarafgirliğin, muhtemelen en sık rastlandığı alan politikadır.”³⁸⁶

Bu reel durum karşısında, gazetecilik sektörünün ve geniş anlamda medyanın nasıl bir tavır izlemesi gerektiğine dair Güreli’nin üç temel sorusu bulunmaktadır.

“1- Medya siyaset yapmalı mı, siyaseti yönlendirmeli mi?

Medya ile siyaset ilişkisi ya da gazeteci ile siyasetçinin ilişkisinin belli bir mesafede olması şart. Hele hele karşılıklı çıkar ilişkisi haline dönüşmesi çok kötü ve sakıncalı.

2- Medyanın görevi kamuoyunu oluşturmak mıdır, yoksa kamuoyunu yansıtmak mı?

Kısaca söyleyecek olursak, medyanın görevi kamuoyunu yansıtmaktır. Tarafsız ve bağımsız olarak haberleri verir; ancak yazarlar ve yorumcular kendi görüşlerini savunarak, ama her türlü güç odağından bağımsız kalarak olayları yorumlarlar.

Medya, buna göre oluşan kamuoyunu yansıtır. Yani, belli bir yönde, hele belli çıkarlar yararına kamuoyunu oluşturmayı kendine iş edinmemelidir.

3- Medya dördüncü güç müdür birinci güç mü?

³⁸⁴ Keane, a.g.e, s.104

³⁸⁵ Henry Kissinger, **Diplomasi**, Çev. İbrahim H.Kurt, (Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998), s.46

³⁸⁶ Radford, a.g.e, s.79

Öteden beri evrensel bir söylemle, basın dördüncü güçtür. Öteki üç gücü; yasama, yürütme ve yargı halk adına denetler. Ne olursa, yargı adına hüküm vermeye, bazı kişileri mahkûm etmeye, yaygın olan bir deyişle “yargısız infaz” yapmaya kalkışmamalı.”³⁸⁷

Şüphesiz, üç gücün (erkin), dördüncü güce açılım ve yasallık sağlanması gereklidir. Aksi takdirde, olumsuz etki iki yönlü gazetecilik (medya) aleyhine gelişecektir. Birinci aşamada, sıkışan gazetecilik görevini yerine getirmeyeceğinden etik ilkelere zaten uyması, doğruyu aktarması “de jure” olarak engellenmiş olacaktır. İkinci aşamada ise, siyasetçinin dediklerini söyleme eğiliminde olan gazetecilik sektörü (basın, medya) bu seferde “de facto” olarak etik ilkeleri çiğnemek riski ile karşı karşıya kalacaktır. Her iki olumsuzluk, basın sektörünün görevlerini yerine getirmesini engelleyecektir.

Bu da bir taraftan, gazetecilik meslek etiği ilkelerinin yanında, bir gazetecinin, “Basın Kanunları” gerçeğini göz ardı edemeden hareket edemeyeceğini somut bir şekilde ispat etmektedir.

Bu durumu formüle edersek; **“Basın Kanunları > Meslek ilkeleri”** şeklinde ifade edilebiliriz. Bir anlamda, gazeteci meslek ilkelerine uyması gerektiği gibi basın kanuna riayet ederek işlevini sürdürme durumundadır çünkü kimi zamanda da doğru haber vermek kişilik haklarını zedeleyebileceğinden gazeteci kanun önünde suçlu duruma da düşebilir. Özellikle, bu kişilik hakları bir siyasi otorite, kurum veya kişi ile ilintili ise bu durumda gazeteci bir anlamda oto-sansürlenmiş olmaktadır.

Ancak gazetecinin de basın özgürlüğü demek kişilik haklarını ihlal ederek, haber yapma uğruna toplumunun parçası olan bireyin en önemli değerini teşkil eden kişiliğinin çiğnenmesi anlamına gelmemelidir.

Özellikle, “...Mahremiyet ve medyanın mahremiyete tecavüz ettiğini bildiren iddialar, gazetecilik etiğinin merkezi konularındandır...”³⁸⁸ İşte bu yüzden dolayı da içinde

³⁸⁷ Güreli, a.g.e., s.30

yaşandığımız toplumda kişisel mahremiyete değer verilmeli ve medya da içinde olmak kaydıyla, hangi kaynaktan gelirse gelsin, mahremiyete yapılan ihlallerin üzerine hiç gecikmeden gitmelidir.³⁸⁹

Ancak, diğer taraftan Belsey'in vurguladığı nokta, siyasetçilerin davranışlarının kamudan uzak tutulmaması gerektiğidir.

“...Bir kişinin özel alanında tutmayı tercih ettiği bir bilginin kamusal alana getirilmesi o kişinin mahremiyet hakkının çiğnendiğini göstermez, çünkü o kişinin yaşamın bu alanında böyle bir hakkı zaten yoktur. Bu anlayışa göre mahremiyet tecavüzün meşruluğu diye bir şey yoktur, çünkü meşruluk arayışı aslında mahremiyetin olmadığı alanlar için geçerlidir. Buna göre, mahremiyete tecavüz hiçbir şekilde meşrulaştırılamaz.

Siyasetçiler ve toplumda benzer konumda bulunan kişiler açısından bu durum özellikle önemlidir. Basında “gizli aşk yuvası” ortaya çıkan bir siyasetçi mahremiyete tecavüzün kurbanı değildir, çünkü böyle skandal bir davranışın yasal olarak mahremiyetin korunması altına alınması söz konusu olamaz. Bunun nedeni siyasetçilerin yalnızca halkın gözü önünde olmaları değil, medya ve iş dünyasındaki diğer insanlar gibi toplumsal bir güç sahibi oldukları için bu gücün nasıl kullanıldığının bütün yönleriyle halkın incelemesine açık olmasının gerekmesidir. Kamusal yaşamdaki yolsuzlukları önlemenin tek yolu budur. Yolsuzluk derken yalnızca mali alanda yapılan hileleri kastetmiyorum. Siyasetçilerin mahremiyeti yoktur demiyorum, ama mahremiyet hakkını kötüye kullanma yetkileri yoktur diyorum. Demokrasilerde güç sahibi olanlar yaşamlarının özel ve kamusal alanları arasındaki sınırın nerede başlayıp nerede biteceğine kendileri karar veremezler.”³⁹⁰

Ancak ortada duran ve şu an genelde yaşanan gerçek ise bir anlamda bizleri ümitsizliğe itmektedir. Çünkü piyasadaki birçok ürün veya hizmetten farklı bir yapı sergileyen gazetelerin, siyasi etki yaratması, ekonomik güç sahibi olması, idareyi ve yönetim yapısını teşkil eden üst yapıyı ve kamuoyunu teşkil eden alt yapıyı oluşturması gibi birçok

³⁸⁸ Andrew Belsey, “ Mahremiyet, aleniyet, siyaset”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, Çev. Nurçay Türkoğlu, (Birinci Basım, İstanbul, Ayrıntı, 1998) , s. 102

³⁸⁹ Belsey, a.e., s.102

³⁹⁰ A.g.e., s.103

özellikleri elinde barındırmaktan öte,³⁹¹ ... “Basın işverenlerinin, siyasi ve ekonomik iktidar odaklarıyla bağlantıları nedeniyle, mevcut yapı, bağımsız haberciliği ve dürüst gazeteciliği büyük ölçüde engelliyor”³⁹² olması bu ümitsizliği artırmaktadır.

Eğer, Ilgaz’ın da belirttiği gibi, eğer bu sistem gazeteciliği derinden etkilemiş, bu sistemin değişmesi ve yerine demokratik bir düzenin oluşturulması³⁹³ imkânsız ise gazetecilik meslek etiğinin siyaset-ticaret-gazetecilik üçgeni içinde 4.kuvvet özelliğine yakışır bir şekil alması da hayal olacaktır.

Sonuç olarak, siyasetçinin de her şeyden önce, kendi iktidarını ve siyasi geleceğini korumak amacıyla, gazete patronları veya gazete yöneticileri ile derin bir çıkar ilişkisine girmek kaçınması gerekmektedir. Özellikle, gazete sahipliği dışında, belli iş sektörlerinde (bankacılık, enerji, ulaşım, iletişim vb) çıkarları olan gazete patronlarına, monopol, tarife, lisans, kota, teşvik ve kamu sınırlarını sızdırma konusunda³⁹⁴ siyasi erklerin çok titiz davranması gerekmektedir.³⁹⁵

³⁹¹ “Duran, **Apoletli Medya...**, s.26”, Ilgaz, a.g.e, .s.53’deki alıntı

³⁹² Ilgaz, a.g.e, .s.53

³⁹³ A.g.e, .s.53

³⁹⁴ Aktan, a.g.e, s.34–35

³⁹⁵ Belki sırf bu nedenden dolayı, medyaya olan güvenin azaldığına ilişkin anketler yayınlanırken, diğer taraftan da siyasetçilere olan güvenin azaldığını gösteren uluslararası anketler yayınlanmaktadır. Bu anketlerde siyasi partilerin yeniden yapılaşması gerektiğine ilişkin düşünceler hâkim geldiği gözlenmektedir. Bkz. Ekler kısmı Ek 3 Tablo 27

4. GLOBALLEŞMENİN (KÜRESELLEŞMENİN) GAZETECİLİK MESLEK ETİĞİNE ETKİSİ

Küreselleşmenin, tüm sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkiler bütünü çok boyutlu etkilediği kabul edildiğine göre bu etkilenmeden medyanın muaf tutulduğu düşünülemez. Bu anlamda, gerek teknolojik, gerekse organizasyon yapılanmaları ve işlevleri açısından, küreselleşmenin getirdiği olumlu ve olumsuz unsurların medya sektörü üzerinde etkin olduğunu belirtmemiz gerekir.

Bu çerçeve içinde ele alındığında, çoğunlukla medya şirketlerinin bir parçası olan gazetecilik sektörünün de yaşadığımız dünyada her fırsatta dile getirilen küreselleşme olgusundan etkilendiğini belirtmemiz gerekir.

Doğal olarak telekomünikasyon ve iletişim teknolojilerindeki büyüme önem arz etmektedir.³⁹⁶ Gelişen teknoloji ile bir bakıma diğer ülkelere, bölgelere ulaşmak kolay olmaktadır. Ancak, gelişen bu enformasyon ve teknolojinin tekeline elinde bulunduran güçler, dikey ve doğrudan etkileme gücüne sahiptirler.

Diğer taraftan, küreselleşmenin medya üzerinde etkileşimi tamamen inkâr edilemez bir gerçektir. Bu etkileşimden de çeşitli boyutlarda medya ve onun alt kategorisinde bulunan gazeteler çeşitli şekillerde etkilenmektedir. Bu etkileşim, sermaye dağılımı, yatırım ve uluslararası haberciliğin tekelleşmesi şekillerinde de olabilmektedir.

Bugün için, uluslararası habercilikte tekelleşmeye örnek olarak çeşitli haber ajansları arasında önemli bir yeri ve payı olan Associated Press(AP) verilebilir. Bu tekelleşme hareketinde 1849 yılına kadar uzanan bir geçmişi olan AP, günümüzde, kendisine bağlı

³⁹⁶ Hamid Mowlana, *Global Communication in Transition, The End of Diversity*, (London, Sage Publications, 1996), s.1

uluslararası 8500 kayıtlı haber servisine, haber ve fotoğraf aktarmakta ve haberlerini 6 dilde geçmektedir.³⁹⁷

McPhail'in ortaya koyduğu verilere göre, "Associated Press'in diğer aboneleri 5700 Amerikan radyo ve televizyon istasyonundan, 8500'den fazla yabancı gazete, radyo ve televizyon işletmesinden oluşmaktadır. AP, 112 ülkeye enformasyon aktarmaktadır..."³⁹⁸

Bu durum bir anlamda, sadece teknoloji ve sermaye tekelleşmesi ile yayınların kontrol altına alındığı değil, diğer taraftan da enformasyon akışının belli güçlerin elinde oluşarak 'enformasyon tekelleşmesi'nin yaratılmış olduğunun göstergesidir.

Belki bu nedenden ötürü, dünyanın farklı farklı bölgelerinde, ülkelerinde oturan ve milletlerinden olan insanların aynı haberleri aynı yorumlarla izlemesi bir rastlantı değil günümüz küreselleşen dünyamızın bir gerçeğidir.

Haberlerin küreselleşmesini inceleyen Ginneken'e göre, "zihinsel haritalar"³⁹⁹, "zihinsel çerçeveler"⁴⁰⁰ oluşturulmakta, "insanlar çerçevelenmekte"⁴⁰¹ ve buna göre haberler ve ilgili görüşler sunulmaktadır. Bir bakıma, bilginin veya gerçeğin toplumsal inşasında bilim, eğitim ve medya bilginin üretim ve aktarılmasında kullanılmaktadır.⁴⁰²

Ginneken, "Benzer bir şekilde, ülkeler ve insanlar hakkında sade ve tarafsız bir üslup tarzı yoktur. Ancak, kimin hakkında kimin konuştuğu önemlidir. Basitçe, medya ve takdim

³⁹⁷Thomas L. McPhail, **Global Communication: Theories, Stakeholders, and Trends**, (London, Allyn & Bacon, 2002), s.149

³⁹⁸ A.e., s.149

³⁹⁹ Ginneken, a.g.e., s.5-7

⁴⁰⁰ A.g.e., s. 7-11

⁴⁰¹ A.g.e., s.11-15

⁴⁰² A.g.e., s.17-18

sorunlarından kaçma yolu yoktur...”⁴⁰³ derken bir anlamda da küresel algılamaların enjekte edildiğini ve haberlerin de bir çeşit bu kalıplara göre yayınlandığının altını çizmektedir.

Bir anlamda, küresel değerler gazetecilik meslek etiğini de etkilemektedir. Mevcut olan, zihinsel haritalar, zihinsel çevrelerle bir tek tiplik yukarıdan aşağıya doğru empoze edilmekte ve haberlerin yayın stili çoğu kez bu normlar uyarınca toplumsal ve etik değerleri hiç sayarak verilmektedir.

Küreselleşme aslında, ahlak kavramlarında incelediğimiz gibi görecelilik ve başka doğrular var olmayıp, kalıplaşan ve tek boyuttan görülen çerçevelendirilmiş doğrular okuyucuya, izleyiciye sunulmaktadır.⁴⁰⁴

Bir ölçüde dikey ve tek yönlü olarak verilen haberler ön yargı ve stereotipler de doldurularak kitlelere sunulmaktadır.⁴⁰⁵

Ginneken’in örnekleme atıfta bulunursak, okuyucu ve izleyicilere yönelik dikey ve tek yönlü enformasyon akışı zihinsel haritaları etkilemek için gazetelerin hemen haber verme stillerini kolaylıkla değiştirebildiklerini görmekteyiz.

Örneğin, atletizm yarışmalarında altın madalya kazanan Kanadalı bir atlet’in ilk önce, “Kanadalı altın madalya kazanıyor” diye takdim edilmesinin ardından, daha sonra steroid kullandığı tespit edildiğinde “Jamaika asıllı Kanadalı steroid kullanımı ile suçlanıyor” ve aynı atletin altın madalyasının elinden alınmasından sonrasında ise, “Jamaikalı altın madalyadan tart edildi ” biçimindeki kalıplar okuyucuya, izleyiciye tek boyut içinde

⁴⁰³ A.g.e., s.14

⁴⁰⁴ Ginneken’in örnek olarak verdiği, atletizm yarışmalarında altın madalya kazanan bir Kanadalı atlet’in ilk önce, “Kanadalı altın madalya kazanıyor” diye takdim edilmesinin ardından, daha sonra steroid kullandığı tespit edildiğinde “Jamaika asıllı Kanadalı steroid kullanımı ile suçlanıyor” ve aynı atletin altın madalyasının elinden alınmasından sonrasında ise, “Jamaikalı altın madalyadan tart edildi ” biçimindeki kalıplar okuyucuya, izleyiciye tek boyut içinde sunulmuştur. Ginneken, a.g.e., s. 14

⁴⁰⁵ Hıfzı Topuz, **Uluslararası İletişim**, (Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No.85, 1984), s.18-19

sunulduğu gibi benzer içerikli ve önyargılarla dolu haberler gazetelerde veya diğer medya haberlerinde yer alabilmektedir.

Esasında, temel sorun küreselleşmenin bu haberleri tek algılama biçimine indirmesi dolayısıyla küreselleşmenin öneminin anlaşılması gerekmektedir, çünkü küreselleşme olgusu nasıl siyasi düzlemde adını sıkça duyduğumuz bir ‘Yeni Dünya Düzeni’ni yarattı ise, diğer taraftan da gazete ve basın haber içeriklerinin de etkilendiği kitle iletişim alanında, medya imparatorlukları eliyle enformasyon ve haberlerin dağılımı ve yayınının gerçekleştirildiği bir düzen ortaya çıkarmıştır. Bu yeni düzenin adı ise, ‘Yeni Dünya Enformasyon Düzeni’ (New World Information Order) olarak tanımlanmaktadır.⁴⁰⁶

Alleyne’nin ‘Haberlerin Değişim Modeli’ adı altında şematize ettiği şekilde ise, küresel haber sistemi içinde demokratik ve ekonomik zorunluluklar mevcuttur. Bir taraftan, demokratik zorunlulukların bulunduğu yapı içinde, basın sistemi ve siyasi sistem karşılıklı etkileşim içinde iken, diğer taraftan da, ekonomik sistem bulunmaktadır. Ekonomik sistemde de, basın sistemi ve ekonomik sistem karşılıklı etkileşim içinde bulunmaktadır. Bu iki etkileşim içinde ise ‘küresel haber sistemi’ yerini almaktadır.⁴⁰⁷

Bu bağlamda, enformasyonu bile etkileyerek ona bir yeni düzen tayin eden ve dinamik ve itici rol oynayan küreselleşme küreselleşme ile ilgili genel tanımlamaların neler olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir.

Küreselleşme ile ilgili birçok tanımlamalar bulunmaktadır. Bu tanımlara göre;

⁴⁰⁶ **International Communication and Globalization**, Ed. Ali Mohammadi, (London, Sage Publications, 1997), s.1

⁴⁰⁷ Alleyne, a.g.e., s.136

“Küreselleşme, dünya insanların bir tek dünya toplumu ve küresel toplum haline dönüştüğü bütün süreçleri ifade eder.”(Martin Albrow, 1990)⁴⁰⁸

“Dünya, fikirlerin ve ürünlerin aynı anda her yerde mevcut olduğu küresel bir alışveriş merkezi olmaktadır.” (Rosabeth Moss Kanter, 1995)⁴⁰⁹

“Küreselleşme.....,bir kaç mil ötede meydana gelen olaylarla yerel hadiselerin şekillenmesi gibi uzak yerleşim birimlerini birbirine bağlayan tüm dünya sosyal ilişkilerinin kuvvetlenmesi olarak tanımlanabilir.”(Anthony Giddens, 1990)⁴¹⁰

Erdoğan’a göre de, “Globalleşme firmaların birleşmeler, satın-almalar ve ortak yatırımlarla uluslararasılaşmasıdır. Globalleşmeyle birlikte “synergy” kavramı çıkmıştır. Synergy firmanın sermayesinden maksimum değer sağlamak için örgütsel yönetiminin dikey entegrasyonu ve yatırımlarını çeşitli alanlarda yaparak yayılmasıdır.”⁴¹¹

Mohammadi’ye göre “Diğer ekoller, elektronik anayol ile dünyayı küreselleştirirken, dünyayı ‘yönetmek’ mümkün değildir (Schiller, 1996). Hatta Batı dünyasının geri kalanı Birleşik Devletler ile devam etse de, uydu iletişimideki hızlı gelişim çok önemlidir. Mesafeleri kaldırarak, uydu iletişimi pazarın küreselleşmesinde çok önemli bir faktördür. Benzer şekilde, bilgi işlemleştirmek bilgi ekonomisinin ilk koşuludur. Schiller, Birleşik Devletlerin İngiliz kablo çıkarları ile uluslararası iletişim ağının kontrolünü elde etmesindeki nedenlerden birisi ‘İngiliz İmparatorluğu’nun uluslararası iletişimdeki tekeli kırma için’ uydu imalatıdır.”⁴¹²

⁴⁰⁸ Jan Aart Scholte, “**The Globalization of World Politics**”, **The Globalization of World Politics, An Introduction to International Relations**, Ed.by. John Baylis-Steve Smith, (Oxford, Oxford University Press, 1998), s.15

⁴⁰⁹ A.e., s.15

⁴¹⁰ A.g.e., s.15

⁴¹¹ A.g.e., s.288

⁴¹² **International Communication and Globalization**,(Ed. Ali Mohammadi), a.g.e., s.3

Bu tanımlar ışığında, öncelikle, uluslararası sisteme hâkim olan güçler, haber ve bilgi akışlarını istedikleri oranda ve istedikleri şekil içinde aktardıkları gibi, bu bilgi ve haberlerle beslenen az gelişmiş veya gelişmekte olan ülke gazeteleri de dıştan gelen bu akışı süzgeçten geçirme veya doğruluğunu kontrol etme imkânına sahip olmadan yayınlama durumundadırlar. Bu durum bir anlamda, uluslararası sisteme hâkim olan güçlerin iletişim akışı içinde gönderici rolü oynadıklarını ve göndericinin yaydığı mesajın alıcı olan ulusal medyanın (gazetelerin) alarak mesaj iletisini tamamlayarak, kendisinin gönderici olacağı ve kamuoyunun (okurlar, izleyici ve dinleyiciler) alıcı olacağı ikinci bir süreci başlattığını belirtebiliriz (Şekil 7).

Şekil 9. Küreselleşme ve Medya iletişim zinciri

A. Uluslararası hâkim güçler → Uluslararası hâkim medya

B. Uluslararası hâkim medya → Ulusal hâkim medya → Kamuoyu

Bu etkileşim zincir içinde, tabii olarak, gazetecilik sektörü⁴¹³ küreselleşmenin uluslararası hâkim güçlerinin yayınladığı veya yaydığı enformasyon doğrultusunda bilgi akışını ulusal boyutta gerçekleştirmekte ve ulusal kamuoyuna bu bilgiler paketini dikey bir doğru içinde sunmakta ve küresel haberlerde bir yanlılık da meydana getirmektedir.

Bu çerçeve içinde Horvát'a atıfta bulunursak, Horvát, “Diğer yabancı ülke vatandaşlarının sürekli olarak Amerikan medyası hakkında yakındıklarını”⁴¹⁴ ve mevcut olan birçok şikâyetle “Bizler dışlanmış bulunmaktayız. Amerikan medyası dünyanın geri kalan kısmını

⁴¹³ Daha geniş anlamda medya.

⁴¹⁴ János Horvát, “American News, Global Audience”, **Global News , Perspectives on The Information Age**, Ed. By Tony Silvia, (Iowa, Iowa State University Press, 2001), s.65

önemsememektedir. Onlar bizleri anlamamaktadır...”⁴¹⁵ şeklinde dile getirilen yakınmaların altını çizmektedir.

Gerçekte de, küreselleşen dünyamızda, Amerikan medyası hakim bir güç oluşturmaktadır. Bir bakıma, Amerikan medyasının özelliği onun uluslar arası olmasından kaynaklanmaktadır.⁴¹⁶

“Amerikan gazeteciliği küreseldir ve dünyanın geri kalanından coğrafi, siyasi ve felsefi olarak kopuk olan kamuoyunu artık daha fazla besleyemez. Buna ilaveten de, Amerikan haberler organizasyonlarının hizmet verdiği uluslararası kitle, bu medya organizasyonları tarafından üretilmiş rapor ve enformasyona dayalı karar veren birçok etkili profesyonel ve siyaset yapımcılarla kapsamaktadır (şekillenmektedir). Ve son olarak belirtmek gerekirse, Amerikalı gazeteciler, dünya işlerini etkileyen kamu görevlilerini seçen ulusal kamuoyunu bilgilendirmektedirler.....”⁴¹⁷

Bu bir anlamda, küreselleşen ve hâkim ideolojilerin etki alanı içinde bulunan alanları kendi görüşleri çerçevesinde etkilediklerinin bir kanıtıdır. Bu bağlamda, internet gazeteciliği hizmetleri bulunan bazı Türk gazetelerinin dış haberlerinde uluslararası internet sitelerinin haberlerine atıfta bulunmalarının bir rastlantı olmadığını altını örnek haberler incelendiğinde öne sürebiliriz.⁴¹⁸ Küreselleşme, kendi kültür öğelerini, değerlerini aktarmakta ve yaymaktadır. Bu ekonomik ve teknolojik anlamda olduğu gibi tüketim boyutunda da olabilmektedir.

Stephens’a göre, yüksek oranda sermaye medya şirketlerine gitmektedir. Bu bir anlamda küresel ekonominin bir bilgi yığılması olduğunu göstermektedir.⁴¹⁹ Bu bağlamda, 1993

⁴¹⁵ A.e.,s.65

⁴¹⁶ A.g.e.,s.65

⁴¹⁷ A.g.e.,s.65-66

⁴¹⁸ Çoğunlukla MSNBC veya www.yahoo.com gibi web sayfalarında yayınlanan haberlerin yayın saatlerinden kısa bir süre sonra çok az bir saat farkı ile manşetlerinin İngilizceden Türkçeye çevrilerek bazı Türk gazetelerinin internette yayınlanan web versiyonunda da yer aldığını görmekteyiz.

⁴¹⁹ Lowndes F.Stephens, “Media Systems : Overview”, **Global Journalism : Survey of International Communication**, Ed.John C.Merrill, (Third Edition, New York, White Plains , Longman, 1995), s.27

verileri dikkate alındığında, medya alanındaki şirketlerin bir gelişim kaydettiği gözlenirken, bugünün bilgi işlem devi Microsoft'un toplam 1993 kazanç yüzdesi -5.6 ve toplam kazanç sıralamasında 23. sırada gözükmektedir. İletişim alanındaki şirketlerinden Philips NV'in toplam kazanç yüzdesi 91.8 iken , bu oran CBS için % 54.1 ve Time Warner içinde % 52.4 dolayında bulunmaktadır.⁴²⁰

Bir anlamda bu sermaye gücü ile medya ve iletişim şirketleri büyük bir çapta ve derinlemesine küresel iletişim alanında bilgilerin ve teknolojilerin akışlarında, ulusal ve uluslararası kamuoyu şekillenmesinde veya haberlerin filtre edilerek ya da yorumlanarak çeşitli haber kaynaklarından akışı gerçekleşmektedir.

Bu bir varsayım veya ideolojik bir tutum yargısından öte, Somali operasyonunda, 9/11 bahane edilerek ABD'nin Avrasya ülkelerinde seri yayılma politikasında, 2003 II. Irak savaşında, günümüzde Suriye, İran ve Kuzey Kore'nin tehdit olarak algılanarak savaş çanlarının haklı bir şekilde çaldığı ve bu üç ülkenin çizmeyi aştığı biçiminde ortaya atılan haberler Batı kanalından beslenen medya dünyasında yerini bulmaktadır.

Rampal'a göre, "Batılı haber ajansları ve diğer medya kuruluşları tarafından haberlerin toplanması ve yayılımı 1970'lerden beri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında önemli bir friksiyona vesile olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerle ilgili olarak dört alan özel inceleme konusunu oluşturmuştur. En başta, 1960'lardan beri gelişmekte olan ülkelerin medyasında yer alan yerel olmayan haber içeriklerinin % 75'den daha fazlası Batılı haber ajanslarından gelmektedir. Gelişmekte olan ülkeler, kendileri de dâhil olmak üzere özel olarak tüm sorunları Batılı gözlerle görmeye zorlandıklarını söylemektedirler. İkinci olarak, Batılı enformasyon tekeli, bilginin ileri Batılı ülkelere gelişmekte olan ülkelere akışında, haber akışında yüksek derecede dengesizlik meydana gelmiştir. Üçüncü olarak, Batılı medyada yer alan gelişmekte olan ülkelere ilişkin ufak haberler çoğunlukla, bu tür ülkelerin stereo tip portresi ile şiddet, salgın hastalık, öldürme ve diğer felaketlere odaklanarak boyanmaktadır. Dördüncü ilgi alanı ise, Batı'nın "kültür emperyalizmini", haber, enformasyon ve kültürel bir sunum olarak gelişen dünyaya sunan aktör olarak egemen pozisyonu vasıtasıyla elinde tutmaya devam etmesidir.....

⁴²⁰ Tablo için bkz..Stephens, a.e., s.27

...Mowlana (1986) tarafından yapılan birçok araştırma, gelişmekte olan ülkelerin dengesiz haber akışından şikâyetçi olduklarını desteklemektedir. ...Uluslararası haberlerin büyük çoğunluğu, egemen Batılı haber ajansları yolu ile, gelişmiş milletlerden gelişmekte olan milletlere dikey olarak akmaktadır....”⁴²¹

Diğer taraftan, Rampal’ın saptaması uyarınca, dünyanın birçok bölgesinde, siyasi, ekonomik ve teknolojik ilerlemeler, haberlerin toplanması ve serbest akışında hususunda iyiye doğru giden gelişmeler olarak gözükmemektedir. Yine bu çerçevede, ele alınırsa, gelişmekte olan birçok ülkede demokrasinin yükselimi, tamamen yok edilmiş sayılmasa da, haberlerin yazımında, haber ajansları ve yabancı muhabirler tarafından meydana getirilen engelleri aza indirmektedir. Bu gelişmeler söz konusu iken ve bu gelişimlere rağmen, birçok ülkedeki totaliter yönetim ve totaliter hükümetler haberlerin yazılımı esnasında engeller yaratmakta ve harici ve dâhili sansürler uygulayarak gazetecilere büyük baskı yapmaktadırlar.⁴²²

Rampal’ın dünyada ileri gelişmiş Batılı ülkelerin haber ajanslarına tekelden kopmalar başladığına ilişkin 1993 yılındaki saptamalarının ise, özellikle küreselleşmenin tek merkezli idare edilmeye başladığı günümüz dünyasında yeniden ters bir eğilim ile Batı’nın ve özellikle ABD’nin çıkarlarına uygun ve gelişmekte olan milletlerin ve ülkelerin aksine gelişim gösterdiği gözlenmektedir.⁴²³

Küresel dünyamızda egemen olan haber ajansları ise, AP⁴²⁴, Reuters⁴²⁵ Agence France_Press⁴²⁶ ve ITAR-TASS⁴²⁷ haber kaynakları bir anlamda, iletim zincirinde baş rolü ve domino teorisindeki ilk etki taşıyıcı oluşturmaktadır.

⁴²¹ Kuldip R. Rampal, “The Collection and Flow of World News”, **Global Journalism : Survey of International Communication**, Ed. John C. Merrill, (Third Edition, Longman, 1995), s. 47-48

⁴²² Rampal, a.e., s.49

⁴²³ Yorum ve analizler için bkz. Bülend Aydın Ertekin, **Amerika’nın Küreselleşen Hâkimiyeti ve Saldırı Planı**, (İstanbul, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, Şubat 2005), s. 17-422

⁴²⁴ 1993 yılından beri Amerika Birleşik Devletleri’nde 1551 günlük gazete ve 6000 yayıncılık kuruluşu üyesi ile gelir gözetmeyen habercilik kooperatifi olarak AP medya sektöründe yer almakta olup, Amerikan günlük gazetelerinin %99’lük bir oranına hizmet verir. Ek olarak, 230 günlük olmayan gazete ajansa üyedir. AP’ye göre bir milyon kişi her gün AP’nin haberlerini iştirir veya okur. Bkz. Rampal, a.g.e., s.41

Leon V. Sigal'a göre de, "Haberleri meydana getiren kaynaklardır..."⁴²⁸ Ve bu bağlamda, Ginneken'in eleştirisine göre de,

"Gazeteciler küresel medya haberlerinin formüle edilmesinde anahtar bir rol oynarlar, fakat bu oluşumu sağlayan onların kaynaklarıdır. Hangi ölçüte göre, muhabirlerin kendileri, olayların ve gelişimlerin tarafsız gözlemcilerine ve görgü şahitlerine dayanmaktadır? Ve hangi ölçüte göre, uygun bir şekilde ilgili taraflara veya – en kötüsü – ilgili taraflardan yalnızca birisine güvenmektedirler?...Haberler varsayılan olaylar hakkında bazı seslerin seçkin bir vurgusuna dayanmaktadır : Bu sadece gazetecilerin kendi sesleri olmayıp , fakat aynı zamanda kaynaklarınıninkidir. Çok az ses yüksek ve açık şekilde işitilmektedir, fakat birçok ses daha ziyade burundan üfürülmektedir ve onların mırıldanmaları sadece arka planda aralıklı olarak işitilmektedir. Çok az insan, birçok haber konularının doğrudan doğruya görgü şahitlerinin bilgisine dayalı olmadığı olgusunun farkındadırlar. Bu özellikle, ara haberler için, ön sayfa haberleri için var olan bir vakıadır...."⁴²⁹

Bu çerçeve içinde, Leon Sigal'in geniş çaplı araştırmasına dayanarak örnek verilirse, Leon Sigal'in araştırması neticesinde varmış olduğu sonuca göre, New York Times ve the Washington Post gazetelerinde yer alan ulusal ve dış haberlerin yarısına yakın bir kısmı Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin resmi haberlerini oluşturmaktadır. Bu haber

⁴²⁵ 1993 yılında Reuters'in 18'i ABD'de olmak üzere, 75 ülkede 123 adet haber bürosu vardı. Reuters'in ayrıca 130 ülkede müşterisi olup, 29.297 toplam sayıda abonesi vardır. Reuter'in bölgesel hizmetleri de Fransızca, Almanca, İspanyolca ve Arapçadır. Bkz. Rampal, a.g.e., s.42

⁴²⁶ AFP, uluslararası haberlerin dağılımında büyük rol oynamaktadır. İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca, Portekizce ve Arapça olarak haber sağlamaktadır. AFP'nin dünya genelinde 12.500 üyesi olup 129 ülkede bürosu vardır. Bunlar arasında, Paris, Washington, Hong Kong ve Nicosia bölgesel merkezleri oluşturmaktadır. Ajans vasıtasıyla, Amerika Birleşik Devletleri'nde 22 milyon kişi AP'nin yayınladığı fotoğrafları izlemektedir. Ajans, uydu vasıtalarını da kullanarak, abonelerine yıllık 50.000 adet renkli fotoğraf hizmeti vermektedir. Bkz. Rampal, a.g.e., s.43

⁴²⁷ Geçmişte Sovyet propagandasının önemli bir kolu olarak kurulan ITAR-TASS, SSCB'de Sovyet rejiminin yıkılması ile yeni bir yapılanma içine girmiştir. 160 milyon dolar bütçesi ile 113 ülkede, 1300 muhabir, editör ve fotoğrafçı potansiyeli mevcuttur. 1990 yılların başında, Rusya'daki yeni siyasi ve ekonomik yapılaşma ile birlikte Interfax ve Postfactum TASS'a karşı rekabet eden ajanslar olarak kurulmuştur. Özellikle, 1991 Ağustos darbesinde, Interfax güvenilirliğini korumuştur. Bkz. Rampal, a.g.e., s.44

⁴²⁸ Ginneken, a.g.e., s.85

⁴²⁹ A.g.e., s.85

arasında, birçok haber, resmi basın bildirisi, basın konferansı ve resmi tutanaklara dayanmaktadır.⁴³⁰

Yine bunların dışında, diğer kaynakların da, diğer hükümetlerin, büyük şirketlerin ve diğer kurumsalmış kurumların resmi haberleri olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir.⁴³¹

Bu bir anlamda, gazeteciliğin resmi açıklamalara bağlı kalarak ve diğer bir ifade ile birebir resmi kaynaklarından alınan haberleri yine belli başlı bilenen kurumsallaşmış haber kaynaklarının aracılığı ile de yayınladıklarını görmekteyiz.

Ginneken'in bu konu da verdiği en çekiçi ve safiyeti örnek, 1991 yılında Herald Tribune gazetesinin Associated Press'e dayalı olarak verdiği ve aynı sayfa içinde yayınladığı iki ayrı haberdir; Bu haber başlıklarının birisinde, "Bush, Birleşik Devletler kuvvetlerinin Iraklı isyancılara yardım etmeyeceğinde ısrar ediyor"⁴³² derken, diğer haber de "Bush, Iraklı isyancılara yardım etmesi için CIA'ye izin verdi"⁴³³ şeklinde yayınlanmış olması Ginneken'in eleştirisine neden olmuştur.

Gerçekten de, küresel boyutta, belli haber kaynaklarına ve resmi düşüncelere bağlı kalınarak haber iletilmektedir. Bu haberlerin alıcısı konumda olan okuyucu, dinleyici veya seyreden konumunda olan vatandaşa temelde haberin iletilmesinde bu medya organı konumunda olan gazeteler, televizyon ve radyolar aracı olmaktadır. Bu aracılık görevi ise bir anlamda, haber ve mesajın ileticisi konumunda olan göndericinin çıkarına uygun bir anlayışa göre iletişimin gerçekleşmesi sağlanmaktadır. Bu eğer, çıkar çatışması içinde gerçekleşmeye devam ediyorsa (şüphesiz ki çoğu kez ettiği görülmektedir), haberlerin

⁴³⁰ A.g.e., s.86

⁴³¹ "Leon Sigal, **Reporters and Officials : The Organization and Politics of Newsmaking** , (Lexington, MA:Health, 1973), s. 121", Ginneken, a.g. e., s..86'deki alıntı

⁴³² Ginneken, a.g.e., s.90

⁴³³ A.g.e., s.90

okuyucular(dinleyiciler vb) tarafından yanlış yargılara varmasına neden olacak manipülasyonlara çanak açmaktadır.

McPall'ın da genel tespitleri bu doğrultu üzerinde yoğunlaşmaktadır. McPall' a göre, küresel iletişimde söz sahibi Amerika Birleşik Devletleri'nin temel yönlendirmesine dayanmaktadır.

Yine bu bağlamda Mohammadi'ye göre, “.....Elektronik enformasyonu oluşturmak ve sahip olmak çoğunlukla Birleşik Devletle menşeli bu firmaların çıkarına gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri tarih, Birleşik Devletlere ait şirketlerin her zaman küresel pazarı yönettiğini göstermektedir.....37.000 şirket, hali hazırda dünya ticaret düzeninin emir zincirini oluştururken, bunlardan 1990 yılında 100 transnasyonel şirketin toplam serveti 3.2 trilyon doları bulmaktaydı.....”⁴³⁴

“Bugün, Birleşik Devletler, tek süper güç olarak kalmaktadır....”⁴³⁵ ve bu süper güçlüğün vermiş olduğu potansiyel koşullar gereği, “....Tarihsel olarak, uluslararası iletişim politikası ve sınır ötesi iletişim faaliyetlerine bağlı birçok faaliyetler Birleşik Devletler Hükümeti tarafından orkestra edilmiştir. 1950 ve 1960'lar esnasında, Birleşik Devletler Devlet Bakanlığı, Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA)”, Milli Güvenlik Konseyi ve Pentagon soğuk savaş objektiflerini uydurabilmek için uluslararası örgütlerdeki konularda merkezi roller oynadılar. Bu davranış bir sürü uluslararası konferansta açtı, fakat Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni (NWICO) ilişkin Birleşik Devletler tavrında gayet açtı....”⁴³⁶

11 Eylül 2001 tarihinden itibaren de bu tür küresel bir etkileşiminin belirgin bir şekilde gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin, ABD'nin Afganistan'a konuşlanması ve Irak'ın mevcut statüsünü bozarak, bugün etnik ayrımcılığa dayalı yeni bir Irak devletin doğmasına

⁴³⁴ Mohammadi, a.g.e., s.3-4

⁴³⁵ McPhail, a.g.e.,s.1

⁴³⁶ A.g.e., s.3

neden olan Mart 2003’de Irak’ı işgal hareketi öncesi, esnasında ve sonrasında çoğu ülkelerin medyalarında diktatör Saddam’a karşı yapılan bir operasyon şeklinde lanse edilerek temelde, uluslararası hukuka aykırı olarak Irak’ın işgal edilmesi kamu vicadından ve sağduyudan kaçırılmaya çalışılmıştır.

Özellikle, bu tutarsızlıkları ve 2003 Irak savaşı esnasında Türk medyasının dıştan akan enformasyonun ışığında Amerikan resmi politikasına uygun görüşlerin dile getirmesi “Şu Bizim Medya” isimli kitabında Nail Güreli tarafından da eleştirilmiştir.⁴³⁷

Oysa bir filtre sistemine sahip olan ve dıştan gelen haberleri ve enformasyon akışını denetleyebilen bir medya anlayışı hâkim olsaydı, 2003 savaşı öncesi, esnasında ve sonrasında bir ABD zaferinin coşkusu taşıyan gazetelerin öncelikle adil ve haksız olan bu savaşı yargılamaları ve bugün bir iç savaş şeklinde Sunni-Şii çatışmasına⁴³⁸ dönen özellikle Irak’ta çoluk çocuk demeden tüm sivillerin fiziksel, ruhsal, maddi ve manevi boyutlarda etkilenmesine ve hatta onların yok olmasına, yakınlarını kaybedip öksüz ve yetim kalmalarına veya sakat kalmalarına bariz bir şekilde açık olan bir savaşa ilişkin haber manşetleri Irak işgalini ve savaşını kınayacak öngöründe savaşın başlarında yapılması gerekecekti.⁴³⁹

⁴³⁷ Güreli, a.g.e, s.69–109

⁴³⁸ “Bağdat’ta 80 ceset bulundu, silahlı kişiler 47 işçiyi katletti...”, **Milliyet**, (erişim tarihi : 23 Şubat 2006), (<http://www.milliyet.com.tr/2006/02/23/son/sondun07.asp>) ;

“Önce Şii türbesine bomba, sonra camilere saldırı...”, **Milliyet**, (erişim tarihi : 22 Şubat 2006), (<http://www.milliyet.com.tr/2006/02/22/son/sondun21.asp>)

⁴³⁹ Örneğin, Irak yönetimi ile ilgisi olmayan Saddam’ın oğullarının ve 14 yaşındaki torununu abluka altına alınarak işgal güçleri tarafından gaz bombaları ile tesirsiz hale getirerek canlı yakalanmalarının yerine öldürmelerinden sonra, bazı gazetelerin öldürülen bu şahısların canlı ele geçirilmesi durumunda, Irak’ın kitle imha silahlarının nerede olabileceği konusunda çok önemli bilgilere sahip olunabileceğini ısrarla ifade etmekten kaçınmamışlardır. Bkz. Örnek haberler : “Cesetleri tartışılıyor : Kardeşlerin öldürülmesi hata mıydı?, **Milliyet**, (erişim tarihi : 7 Temmuz 2005), (<http://www.milliyet.com.tr/2003/07/26/dunya/adun.html>), “Önce Kapıyı çaldılar”, **Milliyet**, (erişim tarihi : 12 Mart 2005), (<http://www.milliyet.com.tr/2003/07/24/dunya/adun.html>); ‘Kurt’la ‘Yılan’ın sonu”, **Milliyet**, (erişim tarihi : 7 Temmuz 2005) , (<http://www.milliyet.com.tr/2003/07/25/dunya/adun.html>)

4.1. Gazetecilik meslek ahlakı (etiği) ilkelerine ilişkin küresel boyutta örnekler

Gazetecilik meslek ahlakına (etiğine) ilişkin temel ilke ve kodların çeşitli örneklerinin verilmesi, bu ilkelerin ve kodların içerikleri konusunda bilgilenmemize imkân tanıyacaktır. Temelde görünen ve bilinen, küresel boyutta ülkelerin büyük çoğunluklarında, ülkelerin gazetecilik meslek ahlakı (etiği) kodlarını sınıflandırmış olmalarıdır.

Bir taraftan gelişmekte olan, diğer taraftan gelişmiş ülkelerde uygulanan ilkelerin aslında birbirinden farklı olmadığını ancak önemli olan ilkelerin belli çerçeveler içinde sıralanması ve çok iyi cümlelerle ifade edilmesinden çok onların gerçekte uygulanıp uygulanmadığının sorgulanmasıdır.

Etik kodlar Keeble'e göre aslında, tüm medya çalışanları ve yöneticileri için çok önemli talepten doğmaktadır.⁴⁴⁰ "Gazetecileri, kendi temel ahlaki ve politik ilkelerini, sorumluluklarını ve haklarını, işverenleri ve kitleri ile olan ilişkilerini, nihai hedeflerini incelemelerine teşvik eder. Öz eleştiri ve sorgulayan yaklaşım her zaman gereklidir. Fakat bugün için İngiltere'de birçok faktör etik vari iddiaları özellikle zorlaştırmaktadır."⁴⁴¹

Keeble'in analizine göre, 20.yüzyılın başlarında Polonya ve Amerika Birleşik Devletler'de gazeteciliğin meslekleşmesine bağlı olarak gelişen ve I.Dünya Savaşı sonrasında İsveç, Fransa ve İngiltere'de, II. Dünya Savaşı sonrası İtalya, Belçika ve 1960 ve 1970'li yıllarda ise İspanya ve Portekiz'de uygulamaya konan etik kodların, gazeteciler tarafından sorgulanan birçok cevabı da teşvik ettiği belirtilmektedir.⁴⁴²

Ancak bazı eleştirilere göre de, ".....kodlar bazı davranış kalıplarını teşvik eder ve diğerlerini suçlarken içeriği bakımından, basın özgürlüğünü kısıtladığını belirtirken,

⁴⁴⁰ Richard Keeble, **Ethics for journalists**, (Routledge, New York, 2001), s.1

⁴⁴¹ A.e., s.1

⁴⁴² A.g.e., s.1

diğerleri herhalikarda medyanın etkin bir şekilde daha çok piyasa tarafından düzenlendiğini tavsiye etmektedirler... ”⁴⁴³

Yine Keeble tarafından ortaya konan diğer bir gerçek de, “...kodların içeriklerinin, özellikle sıkça değiştirildikleri zaman çok az gazetecinin bundan haberdar oluyor olmasıdır.”⁴⁴⁴ Örneğin, Press Complaints Commission (Basın Şikâyet Komisyonu) yayınlamış olduğu 1991 yılı kodlarını 16 defa değiştirmiştir. Bu duruma yönelik olarak, her ne kadar ilgili otoriter, kodların zamana göre değiştirilmesi gerektiği ileri sürerlerken, bazı gazeteciler de kodların sıkça ihlal edildiğine dair eleştiriler yapmaktadırlar.⁴⁴⁵

Bu çerçevede içinde, etik kodlardaki ortak paydaları belirten Keeble, evrensel gazetecilik meslek etiği kodlarını (ilkelerini) şu şekilde belirtmektedir.

- Doğruluk,
- Olayların ve fikirlerin ayrıştırılması,
- Yanlışları düzeltilme sorumluluğu ile doğruluğun bağıntılı olması,
- Kasdi çarpıtma ve enformasyonun yok edilmesi kınanmaktadır,
- Kaynakların gizliliğini saklamak,
- Gazetecilerin, vatandaşların ifade özgürlüğünü korumak sorumluluğunu üst düzeyde tutmak,
- Meslek hayatının onur ve bağımsızlığını savunma görevini tanımak,
- İnsanların özel yaşam haklarını korumak,
- Doğruya saygı duymak ve doğruyu araştırmak,
- Sansüre karşı savaşmak,
- Irk, cinsel yönelim, cins, dil, din veya politik fikirler tabanlı ayrımcılığı engellemek,

⁴⁴³ A.g.e, s.13

⁴⁴⁴ A.g.e, s.13

⁴⁴⁵ A.g.e, s.13

- Çıkar çatışmasını engellemek (özellikle, haberlerini yayınladıkları şirketlerde hisse sahibi olan politika ve finans gazetecileri/editörleri).⁴⁴⁶

Uluslararası bir örgüt olan Bağımsız Basın Konseyi (Independent Press Councils)'nin yayınladığı 370 küsur olan ve çeşitli ülkelere ve basın örgütlerine ait olan meslek etiği kodları genelde gazetecilerin belli bir disiplin içinde çalışmalarının hedeflendiğinin bir somut kanıtıdır.⁴⁴⁷ Ancak, her ne kadar bazen gelişmekte olan ülkelerin gazetecilik meslek etiği ilkeleri gelişmiş ülkelere oranla biraz daha uzun ve detaylı yazılmış olmasına rağmen, Transparency International raporlarına göre, gelişmekte olan ülkelerin yolsuzluk sıralamasında gelişmiş ülkelere oranla çok daha gerilerde olduğunu görmekteyiz.

Yolsuzluğun, piyasa ekonomisi ilişkilerinde, demokrasi ve devlet ilişkilerinde önemli bir sorun yaratması, tabii olarak gelişmekte olan ülkelerde gazetecilik meslek ahlakı(etiği) ilkelerinin daha çok teorikte kaldığı ve uygulama oranının sınırlı olduğunu izlenimini de vermektedir.⁴⁴⁸

Diğer taraftan, gazetecilik meslek ilkelerine ilişkin kodların varlığı olumlu bir yaklaşım sergileyerek, en azından belli düzenlemelere uyulmasını gerekli kıldığı gibi, tam konsüs ile de gazetecilik meslek hayatında yapılmaması gerekli olanların altını çizmiş olması Merrill'in üzerine basarak vurguladığı gibi, bazen kodlar neyin nasıl olması gerektiğini tam olarak açıklamayabilmektedir.

Merrill'e göre, "Önemli sorunlardan birisi etik kodlar ve bu yine kodların, doğruyu tanılaştırması (yüceltmesi) ile dir. Asla, doğrunun ne olduğunu söylemeyi başarmış değillerdir. Diğer sorun ise, belki de

⁴⁴⁶ A.g.e, s.14

⁴⁴⁷ **Independent Press Councils (IPC)**, Codes of Ethics, (erişim tarihi :12 Mart 2005), (<http://www.presscouncils.org/html/frameset.php?page=library2>)

⁴⁴⁸ Aktan, a.g.e., s. 70-77

asap bozucu olan şey, etik kodların, doğruyu sağlamak ile etik olmak arasında sıkça bir gerilimin –hatta bir çelişkinin- olduğunu tanımaktaki başarısızlığıdır.”⁴⁴⁹

Merrill’in bu tespitine rağmen, gazetecilik mesleği dendiğinde gazetecilik mesleğine ilişkin etik kodlarda beraberinde akla gelmektedir. Eğer bu kodlar, ilkeler olmazsa zaten uygulamada belli zorlukların çekildiği gazetecilik mesleğinde teorikte de meslek etiğinin (ahlakın) yaratacağı eksiklik tam anlamıyla gazetecilik mesleğine olan güveni, kamuoyu nezdinde daha da azaltacaktır.

Bir bakıma, gazetecilik meslek etiği kodları, bir yol haritası ve ona uyulma kaidelerini göstermektedir. Bu kaidelere uyulmaması durumunda oluşan zararlardan yine gazetecilik sektörü zarar görecektir.

4.1.1. Uluslararası Temel Kodlar⁴⁵⁰

Temel değerler

- hayata saygı duymak.
- insanlar arasında dayanışmayı teşvik etmek.

Temel yasaklar

- yalan söylememek.
- hiç kimseye başıboşuna zarar vermemek.
- başkasına ait mülkü elde etmeye çalışmamak.

Gazetecilik ilkeleri

- yetkin olmak.
- bağımsız olmak (siyaset, ekonomi, entelektüel güçlerden).
- haberlerin geniş ve derin tanımına sahip olmak (sadece aşikâr, ilgi çekici, yüzeysel değil).

⁴⁴⁹ Merrill, a.g.e, s.106-107

⁴⁵⁰AAA - The Essential Code

- haberlerin tam, doğru, anlaşılabilir raporunu vermek.
- tüm gruplara hizmet etmek (zengin/fakir, genç/yaşlı, muhafazakâr/ liberal vs.).
- insan hakları ve demokrasiyi savunmak ve teşvik etmek.
- cemiyetin ilerlemesine yönelik çalışmak.
- medyada kamu güvenini azaltacak hiçbir şeyi yapmamak.⁴⁵¹

4.1.2. Gelişmekte olan ülkelerde meslek etiği kodları

Ekonomik ve sosyal boyutta kalkınma mücadelesi içinde olan ve dünya sıralamasında gelişmişlik sıralarına göre uluslararası şirketlerin bile çok gerisinde kalmış olan ülkelerde dahi meslek etiği kodlarında gazetecilerin sorumluluklarını ve görevlerini belirleyen meslek ilkeleri bulunmaktadır. Bu ülkeler arasında özellikle eski anti-demokratik, sosyalist sistemin 1991 öncesi hüküm sürdüğü Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan ve iç savaşın 1992 yılı sonrası uzun yıllar etkili olduğu Cezayir örnek olarak alınmıştır.

4.1.2.1. Arnavutluk Gazetecilik Etik Kodları⁴⁵²

1.Doğruluk

- a) Gazete ve dergilerin yanlış haberler yayınlanmasına, esasa ilişkin malzemelerin veya bu tür malzemelerin yanlış yorumlanmasına meydan verecek biçimde karıştırmamak gerekir.
- b) Yayınlanan haberlerin ve fotoğraf başlıklarının içeriklerinin doğruluğu konusunda dikkatli bir şekilde kontrol edilmelidir. Esasa ilişkin malzemelerin tahrif edilmesine ve

⁴⁵¹ ‘Claude-Jean Bertrand, **Media Ethics and Accountability Systems**, New Brunswick (NJ) & London, Transaction, 2000 (2nd ed. 2002)’, Independent Press Councils , Codes of Ethics, (erişim tarihi : 7 Temmuz 2005) , (http://www.presscouncils.org/library/AAA_Essential_Code.doc)’ deki alıntı

⁴⁵² Arnavutluk Gazetecilik Etik Kodları tarafımızdan Türkçe’ye çevrilmiştir. Bkz. Independent Press Councils, Codes of Ethics, Albania - Code of ethics , (erişim tarihi : 10 Temmuz 2005) (<http://www.presscouncils.org/library/Albania.doc>)

sahtesinin oluşturulmasına, (haber) oluşturulması, redaksiyon edilmesi veya fotoğraf başlıkları atıldığı esnada izin verilmez.

c) Fotomontaj durumunda, bu başlıkta belirtilmelidir.

d) Eğer bu gazete değilse, kaynak belirtilmelidir.

e) Eğer yanlış haber yayınlandıysa, düzeltme derhal yayınlanmalıdır.

f) Eğer gerekli olduğu düşünülüyorsa kamuya tarziyede bulunmak gerekir. Gazete veya dergi dürüst bir şekilde yanlış haberin sonuçları hakkında okuyucuyu haberdar etmelidir.

g) Gazeteciler, Arnavutluk lisanının kurallarını uygulamalıdır ve her zaman mümkünse yabancı kelimelerden kaçınmalıdırlar.

2. Cevap hakkı

Gazetelerin kurallarına göre, gazetelerde yayınlanan makalelerden doğrudan ve dolaylı şekilde alınan kişi veya kurumlara cevap verecekleri bir alanı tahsis etmek.

3. Özel hayat

a) Basın kişi özel hayatına saygı duymalıdır. Özel hayata ilişkin gözlem ve araştırmalara izin verilmez. Özel alan içinde fotoğraf çekmek için teleobjektif kullanmak ahlaki bir davranış değildir.

b) Yayınlar yalnızca eğer kamu çıkarını ilgilendiriyorsa yayınlanmalıdır.

c) Özel çevreye ilişkin fotoğraflar kişinin izni olmadan çekilmemelidir.

4. Gizli dosyalar

Gazeteciler gizli olarak konuşmacının izni olmadan telefon konuşmalarını ses kayıt cihazına alamaz.

5. Gazetecinin kimliği

a) Gazeteci aldatma yoluyla fotoğraf çekmemeli veya fotoğraf çekme talebinde bulunmamalıdır.

b) Eğer ki kamu çıkarı zorlamıyorsa, bu takdirde, gazeteci bilgi ve fotoğrafları yalnızca kişinin onayı ile almalıdır.

c) Yukarıda belirtilen hususların ihlali yalnızca kamu çıkarına ve esasa ilişkin malzemeler başka bir yolla elde edilemiyorsa müsamaha gösterilebilir.

6. Baskı

a) Gazeteciler tehdit ile bilgi elde etmeye çalışmamalı ve elde etmemelidir.

b) Gazeteciler daha önceki talepleri ret edildi ise, telefon veya diğer yollardan bilgi elde etmek hususunda ısrar etmemelidirler.

7. Kişisel konular

Bir gazeteci doğrudan veya dolaylı yoldan kendisini sıkıntıya sokan bir duruma maruz kalırsa, sorunu ihtimam ve sakinlikle ele alınmalıdır. İlgili editör bilgilendirilmelidir. Editörün başka bir gazeteciye bu durum için görevlendirmesi tavsiye edilir.

8. Hastaneler

Hasta kişilerle ilgili bilgileri almak gazeteciler veya fotoğrafçılar, hastalardan sorumlu olan kişiye kendilerini tanıtarak hastaneye girmeden önce izin istemelidirler.

9. Mahkemeler

Tamamlanmamış sorgulamalar ve hukuki süreçlerle ilgili haberler hipotez veya önyargılarla ele alınmamalıdır. Tutuklanan ve suçlanan kişi hakkındaki karar açıklanana kadar suçlu gösterilemez.

10. Suçsuz arkadaşlar ve akrabalar

Basın, genel olarak suçla ilişkin suçlanan kişinin akraba ve arkadaşlarının kimliklerinin tanıtmaktan kaçınmalıdır. Kimliğin açıklanması kamu çıkarını ilgilendiren durumlarda olmalıdır.

11. Suç mağdurları

Basın, sert cinsel faaliyetlerin (zorla ırza tecavüz) maruz kalmış mağdurların kimliklerini açıklamamalı ve kimliklerinin ortaya çıkmasına yardım edecek esasa ilişkin belgeleri yayınlamamalıdır.

12. Çocuklara yapılan cinsel şiddet

a) Mağdur, şahit veya davalı olarak cinsel suç davasına karışmış olan 15 yaşın altındaki çocukları basın kimliklerinin açıklamamalıdır.

b) Basın çocuklara yönelik cinsel suç konusunda bilgi verdiğinde, yetişkinlerin kimliklerini açıklamaya izin verilmektedir ancak olayın tanımlanmasında ve kelimelerin kullanımında dikkatli olunması gerekir.

13. Çocuklarla röportaj yaparken ve onların fotoğrafını çekerken

Normalde, gazeteciler 14 yaşın altındaki çocuklarla kişisel konularda veya annelerinin isteklerine aykırı veya sorumlu kişiler konusunda röportaj yapmamalıdır.

14. Ayrımcılık

Gazeteci, elbette, ırk, cinsiyet, lisan, din, siyasi görüşler, fiziki engel, sosyal veya milli orijine dayalı ayrımcılıktan kaçınmalıdır.

15. Gazeteciler ve finans

a) Gazeteci rüşvet almamalıdır.

b) Kamuya yönelik basının sorumluluğu, gazete yazılarının üçüncü tarafın özel veya iş çıkarlarınınca etkilenmemesini gerektirmektedir.

c) Yayıncılar ve editörler bu şekildeki teşebbüsleri yasaklamalıdır ve açık bir şekilde yazı ve reklâmların ayrılmasında dikkatli olmalıdırlar.

16. Gizli kaynaklar

Gazeteci, güven dâhilinde alınan bilginin kaynağını mesleki gizlilik içinde saklı tutmalıdır.

17. Kamu yararı

- a) III. ve IV. maddelerde ele alınan konular “kamu çıkarı” söz konusu olduğunda istisna teşkil etmektedir. Bu nedenle, bu kelimelerin ne anlama geldiğini açıklamak istiyoruz:
- b) Bir suç veya skandalı ortaya çıkarmak ve teşhir etmek.
- c) Kamu sağlığını korumak ve güvenliğini sağlamak.
- d) Gerçeğin, bireylerin, örgütlerin, kurumların (vb) ifade veya fiilleri ile çarpıtılmasından kamuoyunu korumak.

Gazeteciler yukarıda belirtilen ilkelere saygı göstermede dikkatli olmalıdırlar. Ülkenin alt yapı eksikliği içinde hareket ederken, gazeteci, mesleki konularda, meslektaşlarının veya yetkili kişilerin müdahalesine izin vermelidir ancak bu hükümet olmamalıdır.⁴⁵³

4.1.2.2. Ermenistan, Erivan Basın Kulübü Kodları⁴⁵⁴

1. Basın Özgürlüğü

Erivan Basın Kulübü üyeleri ;

- Faaliyetleri ile konuşma, bilgi ve basın özgürlüğünün kurulmasına katkıda bulunmalıdırlar;
- Meslektaşlarının veya medyanın haklarının çiğnenmesine katkıda bulunmalıdırlar;
- Konuşma özgürlüğüne sınır veya sansür teşebbüsü olarak görülebilecek hareketlerden kaçınmalıdırlar.

Erivan Basın Kulübü üyeleri için kabul edilemez davranışlar:

⁴⁵³ IPC, Codes of Ethics, Albania - Code of ethics , a.e.

⁴⁵⁴ Ermenistan, Erivan Basın Kulübü Kodları tarafımızdan Türkçe'ye çevrilmiştir. Bkz Armenia, Code Of The Yerevan Press Club Member, (Adopted At The General Meeting Of Yerevan Press Club April 30, 2002)'den alıntı IPC, Codes of Ethics, a.g.e., (erişim tarihi : 11 Temmuz 2005), (http://www.presscouncils.org/library/Armenia_YPC.doc)

- Şeref kırıcı neşriyat, iftira, hakaret;
- Olayların tahrif veya saklanması;
- İntihal, telif haklarına saygısızlık;
- Yazıların yayınlanması veya yayınlanmaması konusunda ilgili taraflardan herhangi bir ücret kabul etmemek.

2. Mesleki Davranış İlkeleri :

Toplumun doğru haber alma hakkı :

- Olguların ve olayların tarafsızlığı kapsamı ana hedef olmalıdır.
- Yayınlanacak yazıların doğruluğu önceden kontrol edilmelidir.
- Kasten doğru olmayan bilgi yayınlanmamalıdır.

Bütünlük ve sorumluluk :

- Haber toplarken, anlatırken ve yorumlarken tarafsız ve cesur olmak.
- Yayınlardaki olayların ve yorumların açık ayrımını yapmak.
- Yorumlar yaparken, yalnızca geçerli olaylardan hareket etmek.
- Değişik fikir, görüşlere sahip olma hakkına saygı göstermek ve korumak.

Kaynağın bilgisi :

- Yayınlanacak bilgiyi toplarken mesleğin ve bağlı olunan medya kuruluşunun ismini ifşa etmek.
- Gazetecilere konuşurken tebrübesiz halkın güvenini suistimal etmemek, ve onları önceden elde edilen yayınlanacak bilginin mümkün olan sonuçları hakkında bilgi vermek.
- Bilginin kaynağına verilen sözleri kesin bir şekilde izlemek.
- Mümkün olduğunca gizli bilgi kaynaklarını kullanmaktan kaçınmak.

- Bununla beraber, eğer kaynağın kimliği açıklanmama şartı ile bilgi sağlandıysa, kaynağın gizliliğini şartlar ne olursa olsun saklamak.

Çıkar çatışması :

- Siyasete aktif katılımın veya siyasi organizasyonlarla olan bağın özgür gazetecinin ününe şüphe getirdiğini gerçeğini görebilmek.
- mesleki bağımsızlıkla uyumayı ve güven kaybına neden olan imtiyaz, para karşılığı ücret, hediyeleri reddetmek.
- Kişisel ve kapalı grup çıkarlarına dayalı bilgi ve bağları kullanmamak.

Gizlilik :

- Özel mahiyetteki bilgilerin toplanmasının ve yayımının insanlara zarar ve acı vereceğini gerçeğini görebilmek.
- Mahremiyet hakkına saygı göstermek ve dikkate nazara almak.....

Ortak İnsani Değerler :

- Savaşı, milli, dini kinleri ve hoşgörüsüzlüğü, siyasi, toplumsal, cinsel, lisan ayrımcılığı, şiddet, pornografiyi teşvik etmemek.⁴⁵⁵

⁴⁵⁵ Armenia, Code Of The Yerevan Press Club Member, a.e.

4.1.2.3. Azerbaycan Gazetecilik Meslek etiği Kodları⁴⁵⁶

1. İlke

Doğruya, doğruluğa ve tarafsızlığa hizmet etmek

1.1 Gazeteciliğin ilk hedefi doğrunun yayılmasıdır; ve tarafsızlık en önemli mesleki kriterdir.

1.2 Gazeteci yazısında eleştiri hedef olan kimsenin tutumunu incelemelidir. Mümkün olmama durumunda, eğer talep ederse, eleştiriye hedef olan kimse için ortam yaratılarak böylece kendi fikrinin ortaya konması sağlanmalıdır. Çoğulculuk ilkeleri izlenmelidir.

1.3 Yazıdaki yorumlar, okuyucunun onları haberlerden, olaylardan ayırabilecek ve bunu gazetecinin sahip olduğu bir tutum olarak kabul edecek şekilde ifade edilmelidir.

2. İlke

Bilgi kaynaklarına dikkatli yaklaşım

2.1 Örgütün, tarafların, cemiyetlerin ve diğer ilgili grupların resmi bilgilerini yayınlarken kaynak bilidirmelidir. Bununla beraber, eğer bilgi sağlayan gizli kalmayı tercih ederse, gazeteci veya enformasyon kurumu onun mahremiyet talimatlarına uymalıdır. Eğer bilginin amacı karışıklık üretmiyorsa, bilgi kaynağının mahremiyeti korunmalıdır.

2.2 Resmi olmayan kaynaklardan sağlanan bilgi, doğrulukları ve bilgi değerleri ilave olarak denetlenmeksizin yayınlanabilir. Bilgi baskıya girdiğinde, çağrışımı yanlış yorumlanmamalıdır. Başka bir yazı ve konuşmadan alıntı yapıldığında, gazeteci, onun nerede başladığını ve bittiğini önemle belirtmelidir. Fotoğraf sembolleri (illüstrasyon ,

⁴⁵⁶ Azerbaycan Gazetecilik Etik Kodları tarafımızdan Türkçe'ye çevrilmiştir. Bkz Azerbaijan, Code Of Professional Ethics For Journalists , (erişim tarihi : 1 Ağustos 2005), (<http://www.presscouncils.org/library/Azerbaijan.doc>)

fotomontaj) baskısı yayınlandığında, fotoğrafın bir belgeyi karakterize etmediği belirtilmelidir. Yazının başlıkları konuları ile uyuşmalıdır.

2.3 Gazeteci, röportajının görüşme yapılan kişi veya onun yetkilendirdiği kişi tarafından imzalanmasına (onaylanmasına) çalışmalıdır. Röportajın gerçekleşmemesi durumunda, röportaj ve gazeteci tarafından sorulan sorulara ilave olup olmadığına bakılmaksızın önceden bilgi verilmelidir.

3. İlke

Onur ve haysiyetin korunması, kişisel hayatın dokunulmazlığı:

3.1 Gazeteci, insanları milliyet, ırk, cinsiyet, lisan, din ve doğum yerleri için kınamamalı ve bu tür bilgiyi övmemelidir.

3.2 Gazeteci, onur ve haysiyetin ve tanıştığı ve hakkında yazdığı kişinin hayatının dokunulmazlığına korunmasına saygı göstermelidir.

3.3 Gazeteci, olurları olmaksızın vatandaşların kişisel hayatları üzerindeki olayları, eğer toplumsal çıkarı kamuyu ilgilendirmiyorsa yayınlanmamalıdır.

3.4 Gazeteci ve kitle iletişim medyası, kimin ortaya çıkardığına bakmadan mümkün olduğunca hataları elemelidir. Düzeltme esnasında, bilginin bütününe mü veya bir parçasının mı yanlış olduğu açığa kavuşturulmalıdır.

3.5 Kişisel bilgiyi ima eden mektuplar yayınlanırken, yazar, gönderen ve mirasçı kişinin izni sorulmalıdır.

3.6 Mahrumiyet veya suç sonucu olarak, kurbanın ismi veya resmi kendisinin onayı olmadan ilan edilemez. Bu özel durumlarda yalnızca kurbanın kamu görevlisi olduğu

durumlarda mümkün olabilir. Eğer, suç bülug çağındaki genç veya çocuk ve kamu için önemli değilse, suçlunun isminin veya resminin yayınlanmasından kaçınılmalıdır.

3.7. Şüphelinin ismi ve resminin yayınlanması, yardımcı olacaksa veya kişi zaten tutuklanmışsa veya işi ve işlenmiş olan suç ile bağ varsa mümkün olabilir.

3.8 Kitle iletişim medyası tutuklanan vatandaşa ait bilgiyi yayınladıysa, onun suçsuzluğunun ispat edilmesinden sonra, enformasyon kurumu bu durumu duyurmalıdır.

4. İlke

Gazetecinin haklarının ve çalıştığı organizasyonun hakkının korunması.

4.1 Pahalı hediyeler, ve ücretsiz hizmetler gazetecinin ve temsil ettiği kurumunun itibarını zedeleyebilir. Bu nedenle, bulunduğu mevki için herhangi bir hediye kabul etmemeli veya ücretsiz bir hizmet için imkan yaratmamalıdır. Gazeteci, kendi kişisel çıkarlarının gerçekleşmesi için redaksiyon belgesini kullanmamalıdır.

4.2. Redaksiyondaki görevi esnasında, gazeteci, herhangi bir siyasi organizasyona üyelikten veya enformasyon biriminin itibar ve inancına zarar verici işten kaçınmalıdır.

4.3. Eğer redaksiyon işi kanun ve mesleki davranışla çelişirse, gazeteci bunu redetme hakkına sahiptir. Eğer, redaksiyon esnasında gazetecinin fikrinin yanlış yorumlanması söz konusu ise, gazetecinin bunu imzalamayı red etme hakkı vardır.

4.4. Eğer Azarbaycan Cumhuriyeti kanunları ve Mesleki Davranış Kurallarının çiğnenmesi ile ilintili değilse, gazeteci redaksiyonu gizli tutmalıdır.

4.5. Gazeteci, çalıştığı enformasyon biriminin yönetim koordinasyonu olmadan başkalarına hazırladığı malzemeyi telkin edemez.

4.6. İntihal hoş görülemez.

4.7. Gazeteci, bayağı ifadelerin kullanımı, jargonlardan kaçınmalıdır ve Azerbaycan lisanının saflığının zenginleşmesine ve korunmasına katkıda bulunmalıdır.⁴⁵⁷

4.1.2.4. Cezayir Gazeteciler Kişisel ve Mesleki Etik Bildirisi⁴⁵⁸

Gazeteci sorumluluğu kapsamında aşağıdaki hususlara dikkat etmelidir:

1. Gerçeğe saygı göstermelidir. Kendisi için sonuçlar ne olursa olsun, kamunun doğruyu bilme hakkı vardır.
2. Bilgi vermek, fikirlerini ifade etmek, yorum yapmak ve eleştirmek için özgürlüğü savunmalıdır.
3. Olay ve yorumları birbirinden ayırmalıdır.
4. İnsanların özel hayatlarına ve onlarla ilgili resimlerin kullanımını denetleme haklarına saygı göstermek.
5. Sadece kontrol edilmiş bilgiyi yayınlamak. Bilgiyi değiştirmekten kaçınılmalıdır. Rapor edilmiş olayları içeriklerine uyarı hale gelmesine çalışmak.

⁴⁵⁷ Azerbaycan, Code Of Professional Ethics For Journalists , a.e.

⁴⁵⁸ Cezayir, Gazeteciler Kişisel ve Mesleki Etik Bildirisi tarafımızdan Türkçe'ye çevrilmiştir. Bkz Algeria, Algerian Journalists' Charter of Personal and Professional Ethics,(Adopted by a conference of Algerian journalists and the National Union of Journalists (SNJ), in Algiers on 13 April, 2000) alıntı IPC, (erişim tarihi : 11 Temmuz 2005), (http://www.presscouncils.org/library/Algeria_.doc)

6. Yayınlanmış söylentilerden kaçınmak.
7. Yanlış haber olduğu anlaşılan ancak daha önce halka yayınlanmış olan bilgiyi düzeltmek.
8. Mesleki sırrı korumak ve kaynağının kim olduğunu açıklamamak.
9. İntihal, sözle iftira, zem, tespit edilmemiş suçlardan sarfınazar etmek.
10. Gazetecilik mesleğini reklâmcılık ve propaganda mesleği ile karıştırmamak; reklâmcılardan doğrudan veya dolaylı olarak hiçbir talimatı kabul etmemek.
11. Haber merkezi yöneticileri ve vicdana riayet etmenin dışında herhangi bir editörsel talimatı kabul etmemek.
12. Şiddeti, terörizmi, suçu tutuculuğu, ırkçılık, cinselliği ve müsamahasızlığı hangi şekli ile olursa olsun teşvik etmekten kaçınmak.
13. Hükümet veya başka herhangi bir ajansın dışında, bir gazeteci, adından gurur duyarak, bulunduğu ülkenin kanunlarına ehemmiyet verirken, mesleki onuru konularında, emsallerinin yargılamasını kabul etmeyecek.
14. Gazetecilik niteliği ile içinde bulunduğu bir durumdan, kendi etki veya temaslarının sömürülebileceği kişisel bir çıkar sağlamaktan kaçınmalıdır.
15. Meslektaşının pozisyonuna göz dikmemeli ve daha aşağı ücrette çalışmayı kabul ederek, onun kovulmasına veya yıkılmasına neden olmamalıdır.

16. Kendi görevini, hâkim veya polis memurunun görevi ile karıştırmamalıdır.
17. Suçsuzluk tahminine saygı duyunuz.
18. Bilgi, fotoğraf veya belge elde etmek için uygunsuz metotlar kullanmayınız.⁴⁵⁹

4.1.3. Gelişmiş olan ülkelerde meslek etiği kodları

Gelişmiş ülkelerde demokrasi sürecinin işleyişinin ve uygulanışının gelişmekte olan ülkelere oranla daha köklü ve geniş olduğu sosyo-ekonomik ve siyasi veriler ışığında söylenebilir. Bir anlamda, birey-devlet ilişkisinin sosyo-kültürel ve eğitim alanında birey ağırlıklı bir dengenin sürüdüğü gelişmiş ülkelerde, demokrasinin bekçisi ve 4.kuvvet olan medyanın meslek etiği kodlarına göre hareket ediyor olması da tabiidir.

Bu bağlamda, gelişmiş ülkeler içinden örnek olarak, Avustralya ve G-8 ülkelerinden Fransa ve Kanada örnek olarak alınmıştır. Bu ülkelerin Transparency International verilerine göre, yolsuzluklar sıralamasında, yolsuzlukların en az yapıldığı ülkeler içinde yer almaktadırlar. Ayrıca, yolsuzlukların daha az olduğu ülkelerde ve hukukun ve büyük ölçüde demokrasinin daha çok uygulanabileceğine ilişkin bir varsayımla, yolsuzluk puanlamasının yüksek olduğu ve çoğunluğu gelişmekte olan diğer ülkelere göre, basının eleştirisi, objektif ve doğru habercilik ölçütlerine daha çok yaklaştığı ilişkin bir korelasyon da ortaya konabilir.⁴⁶⁰

⁴⁵⁹ Algeria, Algerian Journalists' Charter of Personal and Professional Ethics,(Adopted by a conference of Algerian journalists and the National Union of Journalists (SNJ), in Algiers on 13 April, 2000), IPC, Codes of Ethics, Algeria - Code of ethics , a.g.e., (erişim tarihi : 11 Temmuz 2005), (http://www.presscouncils.org/library/Algeria_.doc)

⁴⁶⁰ Sıralama için bkz. Aktan, **Kirli Devletten Temiz Devlete**, a.g.e. s.70 ; Bu verilerin dışında bkz. **Global Corruption**, “Global Corruption Report 2003”, (erişim tarihi : 20 Temmuz 2005), (http://www.globalcorruptionreport.org/download/gcr2003/24_Data_and_research.pdf) , s.264

4.1.3.1. Avustralya “Associated Press”(AAP) kodları⁴⁶¹

1. Doğruluk

1.1. AAP, "güvenilir kaynak" olarak değerli bir üne sahiptir. İletişim sistemlerimizde yayınlanan tüm bilgiler, yorumlar ve fikirler güvenilecek şekilde kaynağı verilmelidir.

1.2. Kaynakların kimliği eğer bunun yapılmasında engelleyici nedenler yoksa ismen açıklamalıdır.

1.3. Eğer kamu çıkarı kapsamında hayati kaynağı korumanın tek yolu değilse, “kaynağın söylediğine göre ” şeklindeki muğlâk isnat kabul edilmez.

2. Tarafsızlık ve doğruluk

2.1. AAP, ne özel görüşleri veya ticari çıkarları ne de aşırı baskı veya ilgili konuya baskı malzemenin baskıya uğratılması yolu ile teşvik etmez.

2.2. Çelişkili konular üzerinde görüşleri haber yaparken, her zaman diğer görüşlerin doğru bir dengesini dâhil etmeye çalışmak. Hikâyeyi yazan gazeteci tarafından yapılan herhangi bir yorum veya tahminin o şekilde olduğu belli olmalıdır.

2.3. AAP gazetecilerinin, editörün kanısına göre, özel bilgi veya uzmanlık veya yeterli ünleri olduğu zaman, kendi görüşlerini daha özgürce ifade etme özgürlüğüne sahiptirler.

⁴⁶¹Avustralya “Associated Press” kodları tarafımızdan Türkçe’ye çevrilmiştir. Australia, Code of the Australian Associated Press (AAP), (erişim tarihi : 13 Temmuz 2005), (http://www.presscouncils.org/library/Australia_aap.doc)

2.4. Ne zaman mümkünse asıl haber içinde, eleştirisi konusu olan bireyler veya gruplar, tekzip hakkına sahiptir.

2.5. Heyecanlandırıcı veya çekişmeli sıfatlar, tırnak içinde verilmediği takdirde kullanılmaktan kaçınmak gerekir.

3. Düzeltmeler

3.1 Yayınlarımızda hikâyelerin bütünlüğünü etkileyen doğruluğundan veya doğruluğu hakkında şüphelendikleriniz alelacele çözüme ulaştırılmalıdır.

3.2. Yanlışlığı kabul edildiği zaman, çok acil olarak düzeltme yapılmalıdır.

3.3. Hikâyelerimizdeki (yazılarımızdaki) doğruluk veya titizliğe yapılan itirazlar haber editörüne veya ilgili görev editörüne havale edilmelidir. Eğer, özellikle hukuki alanda ciddi şüphe varsa, yazıda yapılacak aydınlatma ile ilgili olarak aboneler ikaz edilmelidir. Eğer bu tür şüpheler onaylanmışsa, abonelere yayınlanan o yazıyı yok saymalarını ve uygun olduğu takdirde düzeltilmiş olanla değiştirmelerini tavsiye ederek, geçerli olan ve yok sayılan yazının ikisi de karşılaştırma amacıyla yayınlanmalıdır.

4. Çıkar çatışması

4. 1. Aktif üye olan siyasi, lobi veya cemiyet grupları ile ya da kişisel, ailevi veya finansal önemle bağlantılı olsun, gazeteciler bir çıkar çatışmasıyla ilintili olan veya olabilen yazıyı haber yapmadan önce editöre danışmalıdırlar.

4.2. Gazeteciler, genel yayınları için önceden aldıkları bilgiyi kendi finansal çıkarları için kullanmamalıdırlar ne de bu bilgileri başkalarına vermemelidirler.

4.3. Gazeteciler, editöre veya finans editörüne ifşa etmeksizin, kendilerinin veya yakın ailelerinin belirgin bir çıkarı oldukları hisse senetleri, menkul kıymetler ve performanslarını bildikleri şirketler hakkında yazmamalıdır.

4.4. Gazeteciler, editöre veya finans editörüne ya doğrudan ya da lehtar veya acente vasıtasıyla yaptıkları hisse senedi veya menkul kıymetlerle ilgili ticareti ifşa etmelidirler.

4.5. AAP hatlarında yayınlanmadan önce editöre herhangi bir gerçek veya potansiyel çıkar çatışmasını bildirmekteki eksiklik iş tart edilme ile sonuçlanabilir.

5. Davetler

5.1. AAP gazetecilerinin hükümet, ticaret ve spor organizasyonları tarafından masrafları ödenmiş seyahatlerle ilgili davetler ve bu organizasyonların çıkarı oldukları olaylarla ilgili yazılarda yardım editöre havale edilmelidir.

5.2. Genel olarak, bu tür davetler yalnızca, AAP'ye bir organizasyon sıfatıyla yapıldıysa ve haber editörleri olayın bir haber değeri olarak yazılması konusunda kuşkuları yoksa kabul edilecektir.

5.3. Hiçbir vaziyette, AAP özel bir haberi (hikâyeyi) yazmayı garanti edemez.

5.4. Seyahat sonucu yazılmış yazılar, otel veya konaklama tesislerinden bahsetmek yerine bölge veya çevreden bahsetmelidir. Yazının üst kısmında “oraya nasıl gidilir” bölümü ile havayolları uçuş saatleri vs. seyahat içeriğine dâhil edilmelidir.

5.5. AAP gazetecileriyle haber medyasının mesleki kapasitesi içinde röportaj yapılamaz ne de editörün önceden onayı olmadan panel tartışmasına iştirak edemez.

6. Kötü şekilde temsil etme

6.1. AAP, bilgi elde etmek için, kötü şekilde bir temsil edilmeyi, hilekârlığı veya kaçamak davranmayı asla onaylamaz.

6.2. Gazeteciler, dinleme aygıtları kullanarak veya özel telefon konuşmalarını dinlenerek gizli yollarla elde edilmiş haber malzemelerini yayınlamayabilir veya bilgiyi elde etmemelidir.

7. Ayrımcılık

7.1. Cinsiyet, din, azınlık gruplar, cinsel yönlendirme, ırk, renk veya zihni sakatlıklar üzerine keyfi vurgu yapılmamalıdır. Bu tür referanslar yalnızca uygun olma durumlarında örneğe eklenmelidir.

8. Saldırgan lisan

8.1. Cemiyet içindeki bir gruba ait saldırgan lisan, özellikle müstehcenlik ve küfür terimleri yazının (hikâyenin) anlamını içeriyorsa kullanılmalıdır, ancak bu asla ivazsız olmamalıdır.

8.2. Yazıya (hikâyeye) bağlı olarak kelimelerin kullanıldığı şartlar, bir önemli bir kamu şahsiyeti tarafından kamu içinde kullanılan küfrün kullanımını veya bir mahkeme davasında önemli bir delil belgesi olarak doğrudan alıntıyı, ancak sadece kelimenin kendisi delilin ana parçası ise içerebilir.

8.3. Yazılar saldırgan lisanı okuyucularına (abonelerine) ikaz ile başlamalıdır, böylece, kendileri kendi yargılarını yapabilirler.

9. Gizlilik

9.1. Kişisel gizlilik, kamu kayıtları ile ilgili konuların yayınlarını veya belirgin kamu çıkarı ile ilintili değilse, saygı duyulmalıdır.

9.2. Travma veya üzüntü çeken insanlara yaklaşımlar özen ve hassaslıkla ele alınmalıdır.

9.3. Suça karışan veya suçlanan insanların yakınları, onlara yapılan referans haberle ilintili değilse kimlikleri belirtilmemelidir.

10. Çocuklar

10.1. 16 yaşın altındaki çocuklar, alelacele röportaja itmemeli veya işbirliği için teşvik etmemelidir ve her temas çabasında anne-babanın veya hukuki sorumlu olan yetişkinin izni aranmalıdır.

10.2. Okullarda, okul yetkililerinin izni olmadan çocuklara yaklaşılmamalıdır.

10.3. Hukuki tavsiye olmaksızın, suç veya mahkeme raporlarında yer alan çocukların kimlikleri açıklanmamalıdır.

11. İntihar

11.1. AAP, şüpheli intihar detaylarının grafikleri veya intihar teşebbüsleri yayınlanmamalıdır.

11.2. AAP kadrosu tarafından elde edilen herhangi bir intihar derhal ve beklemeden editöre bildirilmelidir.

12. Kamusal acil durumlar

12.1. Bombalama ile kamuya yapılan tehditler veya bakkal dükkânlarının pisliğe bulaştığı şantajları ilişkin haberleri verirken çok özen gösterilmelidir.

12.2. Genel olarak, önceliği olan kamu çıkarı yoksa potansiyel uydurmalara ilişkin haberlerin peşinden koşulmamalıdır. Şüphe durumunda editöre danışılmalıdır.⁴⁶²

4.1.3.2. Fransız Gazetecileri Mesleki Görevler Sözleşmesi⁴⁶³

Bir gazeteci ismine yakışır bir şekilde:

- yazdığı tüm yazılarla ilgili sorumluluğu yüklenir;
- iftira, temelsiz suçlamalar, belgelerin değiştirilmesi, olayların çarpıtılması ve yalanı en ciddi mesleki yanlış yönlendirme olarak kabul eder;
- meslektaşlarının yargılanmasını yalnızca mesleki onur konusu söz konusu olduğunda hâkim olacağını kabul eder;
- yalnızca mesleki itibarı ile uyuşan görevleri kabul eder;
- hayali tarzda başlık atmayı, bilgilerin sadakatsiz bir şekilde elde edilmesini veya herhangi bir kimsenin iyi niyetinden istifade etmeyi reddeder;
- gazeteci statüsü, etkisi ve ilişkilerini kullanarak bulunduğu kamu hizmetinde veya özel şirkette para kabul etmez;
- ticari veya finansal reklâm makalelerini imzalamaz;
- herhangi bir intihal yapmaz;

⁴⁶² Australia, Code of the Australian Associated Press (AAP),a.e.

⁴⁶³ France, **Charter Of the Professional Duties Of French Journalists** (Adopted by the National Union of French Journalists in 1918 and revised and completed by the union (SNJ) in 1938). (erişim tarihi : 27 Temmuz 2005), (<http://www.presscouncils.org/library/France.doc>)

- başka bir meslektaşının sahip olduğu iş pozisyonunu talep etmez, ne de onun işten çıkarılmasına sebep olacak şekilde aşağı şartlarda çalışmak için teklifte bulunmaz;
- mesleki gizliliğe saygı duyar;
- çıkar arayışlı niyetleri ile basın özgürlüğünü kullanmaz;
- dürüstçe bilgisini yayınlama özgürlüğünü talep eder;
- adalete saygı gösterir ve ona en üst önceliği verir;
- rolünü polis memurunki ile karıştırmaz.⁴⁶⁴

4.1.3.3. Kanada Günlük Gazeteler Cemiyeti İlkeleri Bildirgesi⁴⁶⁵

Önsöz

Bu bildiri ilkeleri, kamu çıkarına göre faaliyet gösteren Kanada günlük gazetelerinin taahhüdünü ifade eder. Gazete bilginin hayati kaynağı ve hizmet ettiği cemiyete sorumluluğu ile özel teşebbüstür.

Basın Özgürlüğü

Basın özgürlüğü, Haklar ve Özgürlükler Anayasası'nda garanti edilen her Kanadalının özgürlüğün ifadesi hakkının uygulamasıdır. Bu bilgiyi elde etme, toplama ve yayma, tartışma, müdafaa etme, ayrı görüş ortaya koyma hakkıdır. Özgür basın demokratik toplumumuz için temeldir. Bu okuyucuları, bilgi almak için ve zamanın sorun ve fikirleri üzerinde bilgilendirecek yargılarda bulunmak için anayasal haklarını kullandırma imkânı vermektedir.

⁴⁶⁴ France, **Charter Of the Professional Duties Of French Journalists**, a.e.

⁴⁶⁵ **Canada Daily Newspaper Association's Statement of Principles**, (Adopted by the Canadian Daily Newspaper Association in 1977, revised 1995. , (erişim tarihi : 6 Ağustos 2005), http://www.presscouncils.org/library/Canada_Daily_Newspapers.doc

Bağımsızlık

Gazetenin ilk zorunluluğu, kamu iyiliğine bağlı olmasıdır. Bu haberleri elde etme masraflarını karşılar. Gerçek veya görünümde olan çıkar çatışması beyan edilmelidir. Gazete kendi amaçları için içerikleri değiştirmeye çalışan hükümet, ticari ve diğer çıkar gruplarından bağımsızlığını korur.

Doğruluk ve dürüstlük

Gazete, doğru, dürüst, adil, anlayışlı, ilgi çekici ve zamanında yayınlanan bilgiyi sunarak okuyucunun güveni kazanır. Hatalarını hızlı bir şekilde ve açıkça kabul eder. İma uygulaması açıkça, haber yazılarını, fikir ifadeleri ve ilan verenler tarafından veya onlar için imal edilmiş malzemeleri arasından seçilir. İmajlar yer değiştirdiğinde veya benzetim yapıldığında, okuyucular haberdar edilmelidir.

Cemiyet Sorumluluğu

Gazetenin, okuyucularına, hissedarlarına, çalışanlarına ve ilan verenlere karşı sorumluluğu vardır. Fakat gazete faaliyeti kamu güvenidir ve onun en üst derecedeki sorumluluğu hizmet ettiği toplum içindir. Gazete birçok rol oynar: kötülüğe ve yanlış yapmaya karşı bekçi köpeği, iyi işlerin ve asil hareketlerin avukatı ve cemiyeti için bir fikir lideri olmaktır. Gazeteci, farklı cemiyetlerinin temsil edici resmini boyamaya, farklı görüşleri ifade edilmesini teşvik etmeye ve ister zengin veya fakir, zayıf veya güçlü, azınlık veya çoğunluk olsun hizmet ettiği okuyuculara karşı ulaşılabilir ve sorumlu olmaya çalışır. Yayınlanan malzeme bir kişi veya gruba saldırdığında, bundan etkilenenlere cevap verme fırsatı verilmelidir.

Saygı

Gazete, yayın yaptığı halka nezaket ve doğrulukla muamele etmeye çalışmalıdır. Başkalarının haklarına, özellikle doğru bir muamele için herkesin hakkına saygı göstermelidir. Özel ve kamu iyiliği arasındaki kaçınılmaz çıkar, ortak sağduyu ışığında ve itidal ile yargılanmalıdır.⁴⁶⁶

4.1.4. Türkiye Gazetecileri Temel Görevleri ve İlkeleri⁴⁶⁷

1.Halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, gazeteci, kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır.

2. Gazeteci; bilgi ve haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüklerini ne pahasına olursa olsun savunur.

3. Gazeteci; başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Milliyet, ırk, etnisite, cinsiyet, dil, din, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci; her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtan yayın yapamaz.

4. Gazeteci; kaynağını bilmediği bilgi ve haberleri yayınlamaz; kaynak açık olmadığında, yayınlamaya karar verdiği durumlarda da kamuoyuna gerekli uyarıları yapmak zorundadır.

⁴⁶⁶ Canada Daily Newspaper Association's Statement of Principles, a.e.

⁴⁶⁷ Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi,(İstanbul , Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, No.54, , 1998), s. 16-21

5. Gazeteci; temel bilgileri yok edemez, görmezlikten gelemes ve metinlerle belgeleri değiştiresemez, tahrif edemez. Yanlış, yanılıcı ve tahrif edilmiş yayın malzemesi kullanmaktan uzak durur.

6. Gazeteci, bilgi, haber, fotoğraf, görüntü, ses, belge elde etmek için yanılıcı yöntemler kullanamaz.

7. Gazeteci, kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilenme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiç bir amaç için, izin verilmedikçe özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlal edemez.

8. Gazeteci, yayınlanmış her yanlışı en kısa sürede düzeltmekle yükümlüdür. Gazeteci, istismar edilmemesi, ktiye kullanılmaması ve kabul edilebilir boyutlar ile biçimde yapılması kaydıyla, cevap hakkına saygılı olmalıdır.

9. Gazeteci, kendisine güvenilerek verilmiş bilgilerin, belgelerin kaynaklarını, kendileri izin vermediği sürece, mesleki gizlilik ilkesi uyarınca, hiç bir şekilde açıklamaz.

10. Gazeteci,alıntı, iftira, hakaret, lekeleme, saptırma, manipülasyon, söylenti, dedikodu ve dayanaksız suçlamalardan kesinlikle uzak durur.

11. Gazeteci, bir bilginin, haberin yayını ya da yayınlanmaması karşılığı hiçbir maddi veya manevi avantajın peşinde olamaz. Gazeteci, devlet başkanından milletvekiline, iş adamından brokratına kadar haber kaynağı olarak da kabul edilen kişi ve kurumlarla iletişimini ve ilişkisini meslek ilkelerini gözeterek yürütür.

12. Gazeteci, mesleğini, reklmcılıkla, halkla ilişkilerle veya propagandacılıkla karıştıramaz. İlan - reklâm kaynaklarından herhangi bir telkin, tavsiye alamaz, maddiıkar sağlayamaz.

13. Gazeteci, hangi konuda olursa olsun, elde ettiği bilgileri geniş biçimde yayın konusu yapmadan kendi yararına kullanamaz. Mesleğini, ne şekilde olursa olsun, (yasaların ve yönetmeliklerin kendisine tanıdığı hakların dışında) ayrıcalıklar kazanmak amacıyla kullanamaz.

14. Gazeteci, her ne amaçla olursa olsun, tehdit ve şantaj gibi yollara başvurmaz. Gazeteci bu şekilde baskılara da karşı koyar.

15. Gazeteci her türlü baskıyı reddeder ve çalıştığı basın - yayın organındaki yöneticileri dışında kimseden işiyle ilgili talimat alamaz.

16. Gazeteci sıfatını taşımayı hak eden herkes meslek ilkelerine en yüksek seviyede uymayı taahhüt eder. Ülkesindeki yasalara saygılı olmakla birlikte, hükümet ve benzeri kurumların müdahalelerine kapalıdır. Mesleki olarak yalnızca meslektaşlarının ve kamuoyunun değerlendirmeleri ile bağımsız yargı organlarının kararlarını dikkate alır.

17. Gazeteci, devleti yönetenlerin belirlediği ulusal ve uluslararası politikalar konularında önyargılara değil, halkın haber alma hakkına dayanır. Onu mesleğin temel ilkeleri ve özgürlükçü demokrasi kaygıları yönlendirir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁸ **Türkiye Gazeteciler Cemiyeti**, a.e., s. 16-21

4.1.5. Türkiye Basın Konseyi Meslek İlkeleri⁴⁶⁹

1. Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeyi ve inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.
2. Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz.
3. Kamusal bir görev olan gazetecilik, ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez.
4. Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan ve iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.
5. Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.
6. Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayınlanamaz.
7. Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanamaz.
8. Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymüş gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir.

⁴⁶⁹ Basın Meslek İlkeleri, **Mevzuat Dergisi**, Dosya, (erişim tarihi 5 Ağustos 2005), (<http://www.mevzuatdergisi.com>) ; **Basın Konseyi** , Basın Meslek İlkeleri, (erişim tarihi 5 Ağustos 2005), (<http://www.basinkonseyi.org.tr/bmi.htm>)

9. Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse "suçlu" ilan edilemez.
10. Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.
11. Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyunu kişisel, siyasal, ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.
12. Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.
13. Şiddet ve zorbalığı özendirici yayın yapmaktan kaçınılır.
14. İlan ve reklâm niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.
15. Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.
16. Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.⁴⁷⁰

4.2. Basın Meslek Kodlarının Genel Eleştirisi

Uluslararası Bağımsız Basın Konseyi (Independent Press Councils)'nin yayınladığı 370 küsur gazetecilik meslek etiği kodlarının arasından örnek olarak ele aldığımız gazetecilik meslek etiği kodları ve inceleme fırsatını bulduğumuz ancak bu çalışma içinde yer

⁴⁷⁰ Basın Meslek İlkeleri, **Mevzuat Dergisi**, Dosya, a.e. ; Hıfzı Topuz, a.g.e, s.372–373

vermediğimiz diğer meslek etiği kodlarına genel olarak baktığımızda, temelde ve özde tüm meslek etiği ilkelerinin aynı amaç ve hedefe yönelik olduklarını görmekteyiz.

Diğer bir ifadeyle de, her ülkenin meslek etiği (gelişmekte olan veya gelişmiş) ilkesinde doğru, dürüst haberciliğinin üzerinde durmaktadır.

Ancak bu durum ise, çalışmamızın başında etik-ahlak incelemesinde ele alınan doğrunun görecelik kavramına göre de doğru gazetecinin nasıl olacağının vurgulanmasını gerektirmektedir. Çünkü verilen haberler her zaman için doğrudan olsa diğer taraftan, çıkar gruplarının veya taraflarının çıkarlarına uygun olmayabilir.

Day'e göre, her şeyden önce etik normlar belli bir neden ve tecrübe üzerine inşa edilmelidirler.⁴⁷¹ Diğer taraftan ise, "Bir etik sistemi bazı tercih özgürlüğüne dayanmalıdır. Bir toplum ahlaki olarak böyle bir özgürlüğün fakirleşmesine izin vermemelidir."⁴⁷²

Kovach ve Rosenstiel'e göre gazeteciler ekleme yapmamalı, okuyucularını yanlış yönlendirerek hayal kırıklığına uğratmamalıdır.⁴⁷³

"Eğer gazeteciler doğruyu araştıran kimseler ise, doğruyu temsil edenlerden olmaları için, okuyucuları ile dürüst ve doğru olunması gerektiği ilkesini izlemelidirler. Başka şey değilse, bu sorumluluk, gazetecilerin bildikleri ve bilmedikleri konusunda ellerinden geldikçe okuyucuları ile açık ve dürüst olunmasını gerektirmektedir. Eğer ilk etapta, okuyucu kitlesiyle dürüst değilseniz, doğruyu iletme arayışında olduğunuzu nasıl iddia edebilirsiniz?"⁴⁷⁴ Biçiminde gazeteciliğin temel kural ve uygulamalarına ilişkin akademik çalışmalarda ortaya konan eleştiriler ve meslek etiği kodlarında belirtilen ilkelerin izlenmesi durumunda gerçekten de gazeteciliğe olan güven artacaktır.

⁴⁷¹ Day, a.g.e., s. 27

⁴⁷² A.g.e, s.28

⁴⁷³ Bill Kovach-Tom Rosenstiel, **The Elements of Journalism**, (New York, Three Rivers Press, 2001), s.79

⁴⁷⁴ Kovach-Rosenstiel, a.e., s. 80

Bu davranış biçimi her şeyden önce gazetecinin onurlu davranması için temel kuraldır ve gereklidir. Gültekin'in de ifade ettiği gibi, gazetecilik her şeyden önce bir itibar mesleğidir veya dördüncü kuvveti temsil ettiğinden dolayı bu saygınlık içinde öyle görülmeli ve kabul edilmelidir. Bu bakımdan, gazeteci aksi davrandığında etik kurallara aykırı davranmış olur ve toplum içindeki itibarını çok çabukça kaybeder, çünkü gazeteci, diğer farklı mesleklere göre yaptığı hatalar kendi öz yazı veya haberleri ile belgelenmektedir.

“Çok eski bir deyişe göre, doktor yanlışını toprağa gömer. Hukukçu asar. Akademisyenin yanlışını sınıfın dört duvarı arasında kalır. Gazeteci ise yanlışını "yayımlar". İtibarını, itibarsızlığını, onurunu, omursuzluğunu da yayımlayabileceği gibi! Gazetecilik bir itibar mesleğidir! Haber kamusaldır. İçerik ise "etikdir".”⁴⁷⁵

Gültekin'in makalesinde görüşlerine yer verdiği gazeteci Nezih Demirkent'te, Türk basınında gazeteci sıfatı ile çalışanları eleştirerek, meslek etiğine aykırı hareket eden bu kişilerin çıkar sağlayarak içinde buldukları gazetecilik mesleğinin itibarını zedelediklerini vurgulamaktadır.

“Sanırım aramızda gazetecilikten çıkar sağlayanlar hayli fazla ve bunların önemli bir bölümüne bizler saygıyla yaklaşarak yanlış yapıyoruz. Suçu, sadece sermaye yapısına bağlayarak karar verdiğimiz günlerde mevcut ortamdan yararlanan kişiler olmuş. Bir kaç kişi hedef seçildiğinde diğerleri gözardı edilmiş. Etrafımıza baktığımızda bu insanlarla göz göze geliyoruz ama onlar için herhangi bir imada bile bulunamıyoruz. Çünkü yeterince belge sahibi değiliz.....

Gazetecilerin kendi işleri dışında başka işlerle uğraşmalarını savunanlar, şimdi eski bankacıları gazeteci kimliğine soktular. Bu yetmiyormuş gibi bazı gazeteciler de bankacı olmayı sevdi.....Her çeşit pisliğe karışmış insanlarla birlikte çalışıyoruz. Onları teşhir edemiyor, meslekten uzaklaştıramıyoruz. Bunu, ‘Toplumun her kesiminde oluyor....’ diye savuşturmak mümkün değil. Medya, toplum adına gerçek görevini yapmak zorunda. Bu bakımdan meslek kuruluşlarına ve yapıları ne olursa olsun medya kuruluşlarına büyük ödev düşüyor. ‘Nereden buldun?’ diye sorulmadıkça ‘kirlilik sürecektir’”⁴⁷⁶

⁴⁷⁵ Gültekin, a.g.e. , s.59

⁴⁷⁶ A.g.e.,s.59

Yine Gültekin'in saptamasıyla gazetecilik mesleğindeki teknolojik değişimler, yeni uygulamalar veya yeni bir çağın içinde bulunmak gazeteciliğin temel ilkelerini bozmaması gerekmektedir.

“Haber veya yorum, dün ister tipoyla dizilsin ya da günün bilgisayar sistemleriyle sayfaya yerleşsin, her zaman gazetecinin itibarıyla okura ulaşmak zorundadır...Gazetecilik herşeyden önce bir itibar mesleğidir. Gazetecilik herşeyi bilen insanlar değildirler. Ancak kamusal işlevleri olan, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Bu nedenle gazetecinin “itibar”ı yani mesleğin inandırıcılığı, doğrudan demokrasi ile de irtibatlı bir meseledir.

“Yeni koşullar yeni etik” yaratamayacağına göre mesleğin mevcut “kodlarına” her zamankinden daha çok sahip çıkmak gerekiyor.....”⁴⁷⁷

Bir bakıma, Merrill'in ifade ettiği gibi, “Gazetecilikte, ideal mümkün olduğunca doğru olmaktır. Haber (hikâye) gerçeği azami düzeyde vermeli ve alıntılarının kaynakları da dâhil olmak üzere, belgeleri sunmalıdır. Hatta zaman zaman, kasten daha fazla etikçi olmak için, gazeteci, (kaynaklarını açığa çıkarmama türünden) daha az objektif veya doğrucu olabilir, etiğin anlamı, normalde doğruluk ve doğru söylemeye kendini adanmışlığı içerecektir.”⁴⁷⁸

Öncelikle gazeteci meslek etiği kodlarına ve ilkelerine uyma konusunda tutarlı olmalıdır. Bir anlamda, yapacağı her türlü hata gazetecilik mesleğine gölge düşürebileceği gibi, yapacağı her türlü katkı da gazetecilik meslek etiğinin uyulması konusunda örnek oluşturacaktır.

Gazetecilerin objektif, tarafsız ve doğru olmanın dışında, meslektaşlarında birbiri haklarına tecavüz etmemesi gerekmektedir. Başkalarının yazdığı haberlere ve çektiği fotoğraflara kendi adlarını yazdıran veya öyle olduğunu iddia eden gazeteciler de bir bakıma meslek etiği ilkelerini ve kodlarını çiğnemektedirler.⁴⁷⁹

⁴⁷⁷ A.g.e.,s.59

⁴⁷⁸ Merrill, a.g.e., s. 124

⁴⁷⁹ Örnek tartışma için bkz. Oğuz Uçar, “Oğuz Uçar’dan Can Dünder’a Açık Mektup”, Kent Haber, 5 Nisan 2004, (erişim tarihi : 1 Temmuz 2005) , (<http://www.kenthaber.com:80/haberDetay.aspx?ID=9995>)

Bu açıdan bakıldığında, meslek etiği ilkeleri ışığında, gazetecinin öncelikli olarak kendisine karşı sorumluluğu vardır.

“Açıkça, bireysel olarak gazetecisorumlulukları yerine getirmekle zorunludur. Muhabir ve editörler zımnen, kendilerini gazeteci olarak adlandırarak ve kurulu haber organizasyonlarında görev alarak bu sorumlulukları yerine getirmeyi kabul ederler.

Ancak, gazeteciler, medyanın temsilcilerinden ve belirgin haber organizasyonlarının temsilcilerinden daha öte konumdadırlar. Birinci olarak, her biri otonom olan ahlaki ajanlardır ve böylece kendi hareketlerinden sorumludurlar.”⁴⁸⁰

Elliott’un ifadesine göre, kendi hareketlerinden dolayı başkasını suçlamak ahlaki değildir. Bu çerçevede, “Benim editörüm bunu yapmamı söyledi” kendi hareketini temize çıkaran bir davranış değildir.⁴⁸¹ Esasında belirtmek gerekirse, tüm bu ilkelerin tek bir nedeni vardır. O da 4.Kuvvet’in bir parçası olan basın sorumluluğunun belli bir düzen içinde sürmesinin sağlanmasıdır. Merrill’e göre bu bağlamda, basın sorumluluğu teorileri bu ilkelerin uygulanmasına yarar.

Basının ve dolayısıyla gazetelerin sorumluluğuna ilişkin teoriler, a) yasal olarak hükümet tarafından tanımlanmış veya tayin edilmiştir; b) basının bizzat kendisi tarafından profesyonel olarak tanımlanmış veya tayin edilmiştir; c) çoğulculukla, bireysel gazetecilerin kendileri tarafından tanımlanmış veya tayin edilmiştir.⁴⁸²

Şüphesiz tüm bu tanımlamaların hedefi, toplum içinde basının sorumlu olduğunun hatırlatılması ve onun toplumsal sorumluluğunun vurgulanmasıdır. “Özgür bir toplumda,

⁴⁸⁰ Deni Elliot, “Foundations For News Media Responsibility”, **Responsible Journalism**, Ed.by Deni Elliott, (Beverly Hills, Sage Publications, 1986), s.42

⁴⁸¹ Elliot , a.e., s.42 ; Ancak, Elliot’un meslek etiği ilkelerine göre uygun bulmadığı bu davranış modeli, sendikal hakların olmadığı veya gazetecinin iş yerinde “patron – editör ilkeleri”ne uymadığı takdirde çalışma garantisinin olmayacağı ve belli baskılar içinde çalışma hayatlarını sürdürme durumunda olan gazeteciler için ne kadar geçerli olabilecektir?

⁴⁸² John C.Merrill, “Three Theories of Press Responsibility and the Advantages of Pluralistic Individualism”, **Responsible Journalism**, a.g.e, s.49

basının sorumluluğu şahidin gözü şeklinde belirecektir... Eğer basının hareketlerini tasvip edersek, onlar sorumlu olacaktır; eğer basının hareketlerini tasvip etmezsek, öyleyse onlar sorumlu olmayacaktır...”⁴⁸³

Bu bağlamda, geçmişte ifade edilen, “Basın, su ve ateş gibi bir unsurdur. Hem çok faydalı hem de çok zararlı olabilir. Yapılacak şey iyi ilişkiler kurarak faydalarını en yükseğe çıkarmak, zararlarını en aşağıya indirmektir...”⁴⁸⁴ şeklindeki ifadeler her ne kadar demokratik bir toplum anlayışı ile bağdaşmayarak, basının baskı altında tutulması anlamına geleceği gibi, yukarıda belirtildiği gibi basının belli yasa, meslek ilkeleri ile de denetim altında tutulmasını gerektirdiği hususuna vurgu yapmaktadır.

Bir anlamda böyle bir gereklilik olmasa idi, aksi takdirde, hem akademik hem de mesleki alanda meslek etiği ilkelerinin gerekliliğinden bahsedilmeyecekti. Ancak, bu meslek ilkelerinin belli bir çerçeve içinde kurumsallaştırılması ve uygulanabilir olmasıdır. Gerçekte de gazetecilik meslek etiği ilkelerinin demokratik ve açık toplumlar için bir önemi vardır. Çünkü meslek etiği ilkelerinin uygulanabilmesi demokratik toplum yapısı içinde mümkün olabilecektir.

Edebi şekilde ve hukuksal bir yapıda düzenlenen ancak gazetecilerin dürüstlüğü, doğru ve objektif haber vermesini engelleyen anti-demokratik toplumlarda bu tür meslek etiği ilkelerinin uygulanmasının ne kadar mümkün olabileceği ayrı bir soru işaretidir.

Uluslararası raporlara göre, gazetecilere yönelik saldırı, öldürme ve hapis cezalarının çoğunlukta olduğu toplumlarda gerçek bir gazetecilik meslek etiği ilkesinin korku ve sindirme içinde olan gazetecinin sağduyu ve vicdanı ile uygulama imkânı ne kadar gerçekçi olabilir?

⁴⁸³ Merrill, a.e., s.51

⁴⁸⁴ İstiklal Mahkemesi başkanı İhsan Topçu'nun beyanı bkz. Topuz, a.g.e, s.146

Oysa gazeteciler dürüstlüğü ilke edinmeleri gerekmektedir. Sanders'e göre ; "Doğruyu söylememiz gereken fikir temelde birçok kültürel geleneklere yerleşmiştir..."⁴⁸⁵ Ve bu temel görüş ve inanişaya göre "Gazeteciler bizlere doğru olan şeyleri söylemeyi araştırmaktadırlar..."⁴⁸⁶ inancının, baskılar ve anti-demokratik yapılaşma ve uygulamalarla sarsılmaması gerekmektedir. Bu bağlamda, "Gazeteciler, genelde yanlış takdim ve sahtecilikle bilgi veya resimleri elde etmemeli veya elde etmeye çalışmamalıdır..."⁴⁸⁷

Diğer taraftan Kovach-Rosenstiel'e göre de, gazeteciler haberi elde etmenin başka bir yolu yoksa maskara durumuna düşmemeliler ve bilgiyi elde etmek için kaynakları yanlış yönlendirdiklerinde kitlelerine bunu açıklamalı ve bunu niçin yaptıklarına ilişkin nedenlerini açıklamalıdır.⁴⁸⁸

Haberlerini yanıltma yolu ile elde eden gazetecilerin, yaptıkları bu etik dışı davranışları açıklaması halinde, ancak bu yaklaşım yolu ile ve ayrıca birer vatandaş olan okuyucular, gazeteciliğe ilişkin onursuz durumun haklı mı haksız olduğuna böylelikle kendileri karar verebilirler.⁴⁸⁹ Gazeteciler sonuçta vatandaşlara sadakat borçludurlar.⁴⁹⁰ Tabii ki bu taahhüt sadece gazeteciler tarafından uygulanacak tek taraflı bir hükümlülük değildir, medya patronları, gazete sahipleri ve kurumlarının da vatandaşlara taahhüt içinde olmaları gerekmektedir.

"Haber odasını, organizasyonun geri kalanından tediç etmekten daha ziyade, gazetecilik, bir tarafın işe ve diğer tarafın kamu hizmetine değil de, her iki tarafında mesleki değerlere bağlı olduğu zaman, en iyi şekilde

⁴⁸⁵ Sanders, a.g.e., s.40

⁴⁸⁶ A.g.e., s.41

⁴⁸⁷ A.g.e., s.48

⁴⁸⁸ Kovach-Rosentiel, a.g.e., s.83

⁴⁸⁹ A.g.e., s.83

⁴⁹⁰ A.g.e., s.83

çalışır. Şirket sahibinin bu temel gazetecilik değerlerine en üst düzeyde inandığı zaman bu uygulamanın gerçekleşebileceğini tarih tavsiye etmektedir.”⁴⁹¹

Tabii ki, meslek ilkelerinde kodlandığı ve uluslararası alanda kabul edildiği gibi,

1. “Gazeteciliğin ilk zorunluluğu doğruluktur.
2. İlk sadakat göstereceği vatandaşlardır.
3. Özü kontrol etme disipline sahip olmaktır.
4. Gazeteciliği uygulayanların, haber konusu yaptıklarından bağımsız olmalıdırlar.
5. Bağımsız bir erk monitörü olarak hizmet etmelidirler.
6. Kamudan gelen eleştiri ve düzeltmeler için bir forum alanı sağlamalıdır.
7. Belirgin ilgi çekicilik ve ilişki oluşturmaya çalışmalıdır.
8. Haberleri anlaşılabilir ve ölçülü tutmalıdır.
9. Gazeteciliği uygulayanların kişisel vicdanlarına göre hareket etmesine izin verilmelidir.”⁴⁹²

Gazetecilerin meslek etiği ilkelerine uyması gerekliliğini Merrill’in şematini uygun olarak özetlersek, meslek etiğinin temelinde şeffaflık olduğunu ve ancak şeffaflıkla meslek etiği ilkelerinin sağlam bir temele oturabileceğini söyleyebiliriz.

Ancak şeffaflık demek gazetecinin gördüğü, duyduğu her şeyi okuyucu veya dinleyicisine aktarması anlamına gelmemedir. Bu bağlamda, eğer amaç sadece gazete sayfalarını belli bir haber ile doldurmak ve ertesi gün satışa girecek gazeteyi habersiz çıkarmamak hedeflendiği ve meslek ilkelerine uygun hareket edilmediği takdirde, güzel ve anlamlı cümlelerle yazılan tüm kodlar sadece teorikte kalacak ve onları uygulayanları sayısı az olacaktır.

Bu bağlamda, belki sadece koşulların eksikliği yüzünden veya kendi kültürel yapısından ileri gelen rahatlıkla kendine göre doğal bir hareket sergileyerek sadece üstünü değiştirmek için soyunan (veya giyinen) bir bayan sporcunun iznini almadan

⁴⁹¹ A.g.e., s.63

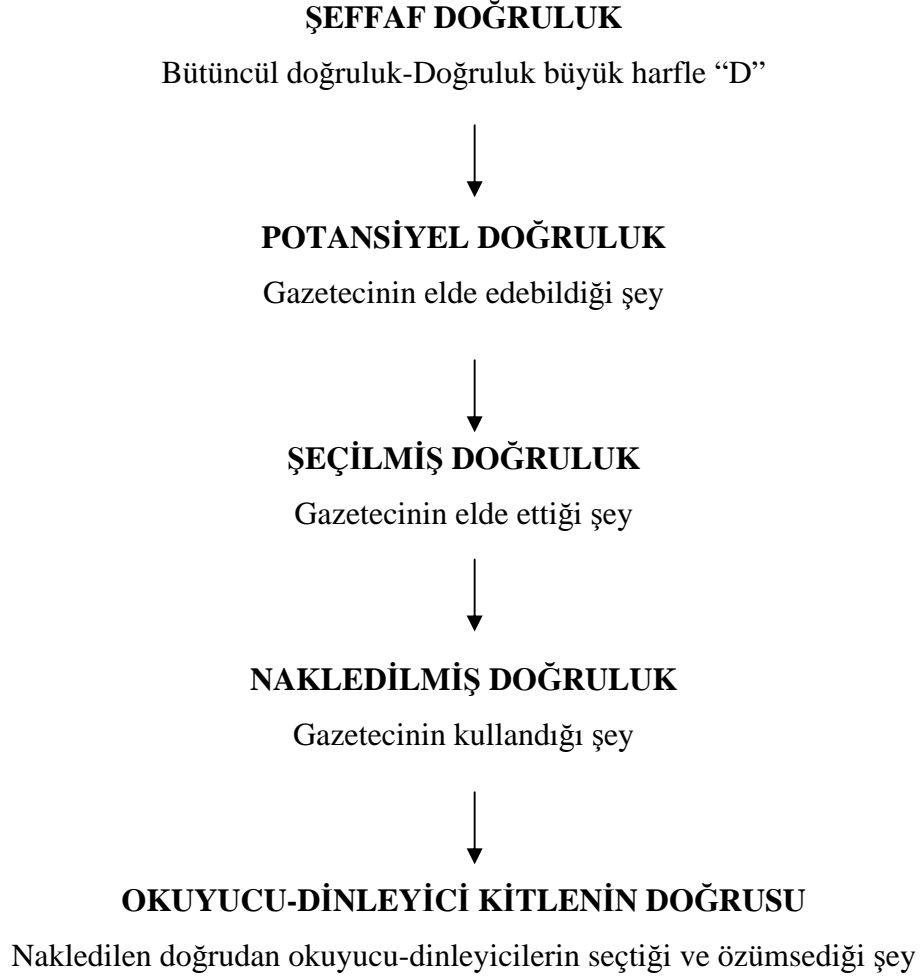
⁴⁹² A.g.e., s.12-13

onun çıplak fotoğraflarını yayınlamak bir gazeteci için pekte gazetecilik meslek etiğine uygun bir davranış olarak kabul edilmese gerekir!⁴⁹³ Bu çerçevede ele alırsak maalesef, meslek etik ilkelerine ters düşen bir seri örnekler gazetecilik hayatında yer almaktadır. Diğer bir deyişle özgür gazetecilik, istediğini özgür bir şekilde yapacaksın ve kalemini bir silah olarak kullanacaksın anlamına felsefi ve ahlaki bazda gelmemelidir. Ancak tüm meslek ilkeleri temel gayesi, gazetecinin daha iyi derecede haberleri ve haberlerini okuyucu ile paylaşmasını sağlamasına imkân tanıyacak bir çerçeve çizmek için yaratılmıştır.

Bu nedenden ötürü de, gazetecilik meslek etiğinde bir sorumluluk zincirinin somut bir şekilde gösterilmesi faydalı olacaktır (Şekil 10 ve Şekil 11).

⁴⁹³ “Kenyalı atlet herkesin önünde soyundu!” , **Milliyet**, 18 Ağustos 2005 / Perşembe, (erişim tarihi : 18 Ağustos 2005), (<http://www.milliyet.com.tr/2005/08/18/index.html>)

Şekil 10. Doğruluğun Seviyeleri⁴⁹⁴

Kaynak : John C. Merrill, **Journalism Ethics, Philosophical Foundations for News Media**, (New York, 1997), s.113-115

⁴⁹⁴ Merrill, a.g.e., s.113-115

Şekil 11. Gazetecilik Meslek Etiğinde Sorumluluğun Dikeysel Görünümü⁴⁹⁵

4.3. Gazeteciliğin Temel Sorunları

Gazetecilik mesleğinin de kendine has birçok sorunu bulunmaktadır. Bu sorunların bir kısmı meslek etiğine uyulmadığı takdirde topluma yansımaları gazetecilikten gelen sorunlar dizisi olarak karşımıza çıkarken, bir de toplumdaki yasama, yürütme, yargı, siyaset, ekonomik ve finansal ticaret yapısının oluşturduğu piramidin tabanına yani gazetecilik mesleğine ve dolayısıyla gazetecilere yaptığı baskı söz konusudur.

Meyer'e göre, "Bugün gazete çalışanlarının etiksel olarak kafaları karışmış durumdadır. Onların, işlerine ilişkin ahlaki imalarına yönelik davranışları mütevazilikten küstahlığa, tam hissisizlikten olan üstü bir duyarlılığa varan bir sıralama sergilemektedir..."⁴⁹⁶

'Küstahlık ve Amerika'nın Medya Elitlerinden Kurtarılması' adlı kitabın yazarın Goldberg'e göre de, bu tür davranışların sonucu olarak, "Medyadaki tarafgirlik sadece onların haber yaptıkları değildir, aynı zamanda onların haberde yapmadıklarıdır..."⁴⁹⁷

⁴⁹⁵ Şekil 11'in çiziminde, gazetecilik işletme yönetim şemalarından esinlenilmiştir.

⁴⁹⁶ Meyer, a.g.e, s.3

⁴⁹⁷ Bernard Goldberg, **Arrogance: Rescuing America from the Media Elites**, (Warner Books, New York, 2003), s.14

Gazetecilik sektöründe çalışan gazetecilerin bir taraftan temel ilkelere uymak zorunda kalmaları bir sorumluluk iken, diğer taraftan kendilerinin sosyo-ekonomik, siyasi, hukuki ve yasal düzenlemelerden dolayı gazetecilerin de belli sınırlar içinde çalışmak zorunda kaldığını görmekteyiz.

Buna ilaveten ayrıca, gazetelerin işletme yapılarındaki değişiklikler ve onların küreselleşme sonucu ticari bir yapılaşmaya giden medya sektörünün bir parçası olmalarıdır. Bunun yanı sıra, diğer bir gerçek ise, parçası oldukları medya sektörünün de bankacılıktan, enerji dağıtımına, petrol şirketlerine, gıda endüstrisine kadar birçok alanda faaliyet gösteren tekelleşen holdinglerin bir parçası olmalarıdır.

İşte bu ticari yapılaşma, büyük anlamda gazetecileri çok alanda faaliyet gösteren bir iş grubu içinde “medya elemanı” sıfatında çalışmalarını sağlamaktadır. Doğal olarak, çok alanda iş yapan şirketlerin ve onların patronlarının finansla, ekonomik, siyasi vb düzlemlerde iş ilişkilerinin çeşitli çevrelerle olduğu gibi ve dördüncü kuvvet olarak denetlemekle sorumlu olduğu hükümet, kurum ve kuruluşlarla da olması hayli muhtemeldir.

Özellikle medya sektörünün yerel (yani bir şehir bazında) değil de, bölgesel, ulusal ve hatta uluslararası boyutta faaliyet göstermesi kendisi için güç dengesini kendi lehinde kullanmasına imkân tanımaktadır.⁴⁹⁸

Esasında medya veya gazetecilik adına bir güç dengesi oluşturulmasına imkân tanıyan bu durum saptamamıza göre bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır, çünkü bu sorun dolayısıyla ilişkiler zinciri bir çıkar ilişkilerini oluşturma riskini beraberinde getirdiğinden, bu olgu sonucu itibariyle bir formülleştirme yaparsak ;

⁴⁹⁸ Bkz. Şekil 9.

Etki Alanı Büyüklüğü = Kamuoyu Büyüklüğü, şeklinde bir korelasyon oluşacaktır.

Bu etki bir anlamda kamuoyunun etki alanına bağlı olarak bir göreceli şekil aldığıın göstergesidir.

Şekil 12. Medya Şirketlerinin Etki Alanı Büyüklüğüne Göre Kamuoyu Oluşturma Gücü⁴⁹⁹

⁴⁹⁹ Şekil 12 Klasik mantıktan esinlenerek oluşturulmuştur.

Şekil 12’de görüldüğü gibi, etki alanı ne kadar genişlerse o medya sektörünün kamuoyu etkileme gücü de o kadar geniş olacaktır. Etki alanı büyüdükçe toplum içindeki belli bir kesimi etkileme gücüne sahip olan geniş anlamda medya ve dar anlamda gazetelerin etki güçlerine göre baskı gruplarının çıkarları doğrultusunda etkilenme gücü arttığı gibi, çoğu anti-demokratik ülkelerde görüldüğü gibi gazete patronlarının kendi şirket veya tekelleşen, kartelleşen iş gruplarına uygun ekonomik, ticari ve finansal kararlarının alınmasında pazarlık manivelası şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

Bu da ilişkilerin bir çeşit emniyet şamandırası vazifesi görerek, menfaat çıkarlarını hedef almadıkça veya çıkar sahalarına tecavüz etmedikçe, keskin eleştirilerin olmamasını veya ilişkileri tamamen bozacak çatışmaların olması riskini de en aza indirgenmiş hale getirecektir.

Daha başka bir ifadeyle de özetlemek gerekirse; bu ilişkiler denklemi, tarafların güç hâkimiyetlerini korudukları süre içinde, ilişki içinde olunan aktörlere karşı eleştirilerin yapılmamasını sağlar ki, bu da basit işletme taktiğinde, çıkarlarının korunması amaçlayan bir oto-koruma sisteminden başka bir şey değildir.

İşte bu organizasyon şeması içinde çalışan gazetecilerin de iş güvencelerini emir - komuta zinciri altında çalıştıkları patronların ve onlara bağlı editör kadrosunun iş politikasına bağlı olarak sürdürmek zorunda olduklarında ise, gazeteciler için meslekleri açısından ana sorun oluşmaktadır.

Hangi ölçülerde ve ölçütlerde, meslek etiği ilkelerine göre doğru, tarafsız, objektif yazılar yazılacak, fotoğraf çekilecek ve haber yapılacaktır. Bu durum gazetecileri bir ölçüde iş politikasına bağlı kıldığından zaten felsefi anlamda bağımsız ve özgür bir gazetecilikten söz etmek imkânı azalmaktadır. Bu da gazetecilik sektörünün en önemli sorunlarından birisini oluşturmaktadır.

İş politikalarına bağlı olarak çalışan günümüz gazetecilerin bir anlamda bir felsefeci, bir edebiyatçı, bir sosyolog gibi duygu, düşüncelerini özgürce toplum çıkarı için aktaran bir görev pozisyonunda düşünmek gittikçe çağımızda zorlaşmaktadır. Çünkü gazetecilik her şeyden önce bir meslektir ve bunun içinde kendisi için yaratılmış meslek ilkeleri kodları mevcuttur. Fakat yukarıdaki bölümlerde de değindiğimiz gibi, bu meslek, bir hukukçu, bir tıpçı mesleği gibi değildir. Hukukta eylemler dikkate alınırken, tıpta daha farklı olarak insanın, ahlaksız, kötü ve toplum dışı gibi arazlarından ziyade onun anatomik veya biyolojik fonksiyonlarının sağlıklı işleyip işlemediğine önem verilmektedir.

Ancak, bir hâkimin veya bir doktorun ticari düşünemeyeceği bile var sayılırken bazı kereler ifşa edilen etik dışı ilişkilerin bu mesleklerde de bir leke oluşturması gibi,⁵⁰⁰ doğrudan doğruya ticari bir işletme içinde faaliyetlerini sürdüren gazetecilerin gazetecilik mesleğinde belli ilişkiler düzleme içinde çalıştıkları işletmelerinin ticari konumlarını stratejik açıdan gözetlemek zorunda kalmaları onları maalesef çoğu kez özgür gazetecilikten uzaklaştırmaktadır.⁵⁰¹

Zaten emir komuta zinciri içinde çalışan ve meslek etiği ilkelerine değer veren bir gazetecinin her zaman için belli sorunları olacaktır ve bu kaçınılmazdır. Oysa arzu edilen gazetecinin yukarıdan aşağıya dikey bir dayatma değil, kendisinin de zincir içinde yatay düzlemde yer aldığı bir ileti oluşturmalıdır.

Reklâm almak için belli kuruluşlara baskı yapılması veya reklâm pastasını kaçırmamak için aleyhte haber yapılmaması suyun altında yüzen buzdağı örneğinin üstünde görünen ticari ilişkiler zincirinde küçük fakat gazetecilik mesleğine şüphe ile bakılmasına neden olacak bir örneği oluşturmaktadır.⁵⁰²

⁵⁰⁰ Doktorun hastadan bıçak parası aldığına ilişkin haberlerin sıkça ortaya atılması örnek olarak verilebilir.

⁵⁰¹ Gazete işletmesinin reklâm aldığı bir kuruluş ve kurum veya ilişki içinde olunan bir işletme, siyasi parti veya gazetenin de parçasını teşkil eden iş grubunda faaliyet gösteren bir işletme aleyhinde haber yapılmasından kaçınılmasını örnek olarak verebiliriz.

⁵⁰² Bkz. Tablo 3.

Merrill'in ifade ettiği gibi, oysa "Gazeteler toplumun bekçi köpekleridir, fakat bu bekçi köpeklerini kim kontrol edecektir?..."⁵⁰³ gerçeği ile de karşı karşıya kalınmaktadır.

Merrill'in saptamasına göre, bu denetimde ilk öncelikli okuyucu rol oynamalıdır. Ancak, yine Merrill'in saptamasına atıfta bulunursak, "Gazeteler, okuyucularından geribesleme almanın hiçbir doğru yoluna sahip değillerdir..."⁵⁰⁴ Bu durum, temel sorunlardan birisini teşkil ederken, diğer bir sorunda, "Birçok gazetenin haddi aşamaları(ihlalleri) sahnenin gerisinde yer almaktadır. Kötü şeyler siz okuyuculara yapılmaktadır, ve bu konu hakkında asla bir şey bilmemektesiniz..."⁵⁰⁵

Bu bağlamda, gazeteciliğin kendisini etkileyen sorunlar ve kendinden doğan sorunları diye adlandırarak, sorunlarını iki ana grup altında incelememiz mümkündür.

4.3.1 Gazetecilik Meslek Etiğini Etkileyen Tarihsel Sorunlar:

Sansür ve Baskı

Gazeteciliği etkileyen temel sorunların en başında da demokrasi eksikliği gelmektedir. Tabii ki, sansür ve baskının olduğu yerde demokrasi yoktur. Ancak, demokrasi sadece seçimler, seçilmişler ve atanmışlar ve de kuvvetler ayrımı erklerinin uyumlu bir şekilde çalışması olarak algılamamak gerekir. Bir bakıma çağdaş anlamda demokrasi, katılım demektir. Bu katılımın anlamı da, bireylerin olduğu kadar, sosyo-ekonomik gelişim düzeyini katkısı olan sermaye sahiplerinin, vergilerini ödeyerek, gerçek istihdam ortamları için krediler alarak ve dürüst bir çalışma ahlakı sergilemeleri ile mümkün olmalıdır.

⁵⁰³ Meyer, a.g.e., s.143

⁵⁰⁴ A.g.e., s.143

⁵⁰⁵ A.g.e., s.143

Bu zorunluluğuna rağmen, demokrasinin varlığı, sansür ve baskının kaldırılmasında rol oynayan birinci ve öncelikli olan temel ilkeyi ve sahayı oluşturur.

Christians göre, “Demokrasinin bağımsız bir basına ihtiyacı vardır, öyleyse, çılgın bir şekilde bizler bu bağımsızlığın korunması için tetikte olmalıyız. Kim bunun için kavga edebilir?.....”⁵⁰⁶

Gazetecilik mesleğinin maruz kaldığı çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunları sayısallaştırdığımızda birçok sayıda olduğunu gözlenmekteyiz. Ancak, bu kısımda temel olarak ele alacağımız sorunlar gazetecilik mesleğinin ana sorunları olarak tarihsel süreç içinde yerleri aldıkları gibi, bu sorunların bazen olumsuz etkileri günümüze kadar varmaktadır.

Gazetecilik mesleğini etkileyen temel sorunları arasında en önemli sorun olarak en başta, gazeteciliğin doğuşundan beri onu kimi zaman sürekli kimi zamansa belli bir sürelerle kesintiye uğratan sansür ve baskı olayıdır. Gazeteciliğin dünya tarihinde yerini almasıyla birlikte gazetelerin etki gücü ve kamuoyu etkileme gücü⁵⁰⁷ yavaş yavaş bilinmeye başlanınca, gazeteler ve dolayısıyla gazeteciler üzerinde baskılar oluşmaya başlamıştır. Bu gücün mevcut yönetim, aristokrasi, krallar, idareciler, siyasiler ve ülke kurum ve kuruluşları lehinde yazı yazmamaları durumunda ant-demokratik baskılarla gazeteciliğin özgür ifade ve yazım hürriyeti kısıtlanmış olup, birinci derecede muhatap varsayılan gazeteciler tutuklanarak ya hapse atılmış ya da suikastlarla yaşamlarına son verilmiştir.

Peters’in bu konudaki analizi baskı gerçeğini çarpıcı ve aynı zamanda güncelliği de ortaya koymaktadır.

⁵⁰⁶ Cliffords Christians, “Self-Regulation: A Critical Role For Codes of Ethics”, **Media Freedom And Accountability**, Ed.: Everette E. Dennis-Donald M. Gillmor- Theodore L. Glasser, (Greenwood Pres, New York, 1989), s.39

⁵⁰⁷ İlk önceleri daha çok aydın zümreleri.

Peters'in temel düşüncesine göre, "11 Eylül olayından beri, bilgi akışını engelleyen, azaltan veya yavaşlatan yeni tedbirler (bilgiye olan erişim gözetimi artarken), medya özgürlüğünün sınırlanmasını tehdit etmektedir. Ürdün'de örneğin 'millî birliğe uymama, toplumu bölme veya devletin imaj ve ününe zarar veren' yayınlanmış malzemeler için gazeteciler ceza yasasına getirilen yeni düzenlemelerle hapis cezalarına çarptırılabilirler. Saudi Arabistan'da, şimdi tüm internet hizmet vericileri, yasaklanmış sitelere erişimleri tespit etmek için kullanıcıların kayıtlarını tutabilirler. Yeni Fransız kanunları kesin bir şekilde elektronik mesajların şifrelenmesini suç sayarken, İngiltere ve Kanada'da internet denetimi, elektronik posta mesajları ve telefon görüşmelerinin en üst seviyedeki gözetimine izin verilmiştir. Almanya'da yeni terörizmle mücadele yasası, istihbarat servisi elemanlarına eski telekomünikasyon verilerine ve elektronik postaların göndericilerine ulaşabilme hakkını vermektedir....."⁵⁰⁸

Aynı bakış açısıyla, hatta Day, 11 Eylül sonrası bazı Amerikalı gazetecilerinin maruz kaldığı durumu belirtirken, bazı kimse veya kesimler tarafından, gazetecilerin geleneksel görev ve sorumluluğunu teşkil eden ve sistemin 'bekçi köpeği' olma rollerini terk ederek bir bakıma yabancı politikaların etkisinde kaldıkları suçlaması ile karşı karşıya kaldıklarını vurgulamaktadır.⁵⁰⁹ Bu da bir ölçüde, gazetecilerin, patronlarının dışında siyasi mekanizma altında maddi veya psikolojik baskı altında tutulduğunun bir göstergesidir.

Herman ve Chomsky göre bu durum bir açıdan, ".....Güç manivelaları bürokratik devletin ellerinde olan ülkelerde, medya üzerindeki monopolcu kontrol sıkça resmi sansür ile doldurulmaktadır, bu da medyanın, seçkin egemenin sonuçlarına hizmet ettiğini açığa vurmaktadır....."⁵¹⁰

Bülbül'e göre, "Basında gerçek anlamıyla sansür, haber ya da diğer yazınsal türlerin görüntü ve fotoğraflarıyla devletin bir kurumu özellikle de kolluk kuvvetleri tarafından yayınlanmasını engellemektir. Sansür, çeşitli toplumsal ve ruhsal düzeylerde bilinçli ya da bilinçsiz olarak gündeme gelmektedir. Kuşkusuz en açık kurumsal ve örgütlü sansür süreci kitle iletişim araçlarıyla ilgili olarak gerçekleşmektedir.

⁵⁰⁸ Peters, a.g.e., s.45

⁵⁰⁹ Day, a.g.e., s.86

⁵¹⁰ Herman-Chomsky, a.g.e., s.1

Sansür genellikle kitle iletişim araçları tarafından üretilip dağıtılan bilgiyi bastırma ve çarpıtma süreci olarak algılanmakla birlikte, bu süreç hem özendirme, hem de yasaklama biçiminde gerçekleştirilmektedir. Sansürcü kişi ya da kuruluşlar, belli bilgilerin kamuoyunda yayılmasını isteyebilirler. Bu sansürün özendirici, daha doğrusu olumlu yönüdür. Bazı bilgilerin kamuya yansımalarının yasaklanması ya da çarpıtılması süreci ise, sansürün olumsuz yönünü ortaya koymaktadır.

Sansür, iletinin yayınından önce ve sonra olmak üzere iki süreçte işlerlik kazanmaktadır. Mesajın yayınından önceki sansür uygulaması, onun oluşumunu önlemeye yöneliktir.

Yayından sonraki sansür ise, daha çok onu biçimlendiren ve yayınlayanların cezalandırılmalarını öngörmektedir.”⁵¹¹

Bu tanımlama altında gazetecilerin karşılaştığı bu sorun halen küreselleşen dünyamızın temel sorunları arasında yer almaktadır. Bir bakıma ele alındığında, görülen temel çelişki dördüncü erk (kuvvet) pozisyonunda olan medyanın diğer üç erk tarafından çoğu kez sansüre uğratılması olayıdır. Eğer denildiği gibi, medya bir erk ise nasıl oluyor da bahis konusu olan bu erke diğer erkler gelişim imkânı vermemektedir. Esas olan bu çelişkidir.

Erdoğan’ın saptamasına göre, demokrasinin tarihsel gelişim süreci içinde 18.yüzyılda ordu bile dördüncü kuvvet konumuna oturturulmuştur.⁵¹² Daha sonraları ise, yani demokrasinin gelişim süreci ile birlikte geçmişte ilk etapta “basın” ve günümüzde de “medya” dördüncü kuvvet olarak yerini almıştır.

Daha önceleri ise, “İngiliz parlamentosunda üç güç vardı; Lords of spiritual, Lords of temporal ve halk. "Gazetecilerin oturduğu gallery dördüncü güç alanı oldu. Gerçi Carlyle "Hero as a man of letters" yapıtında, dördüncü güç kavramını K. Burke'ye atfeder, fakat Burkenin yapıtlarında bu kavrama rastlanmaz. Kapitalist siyasal sistemle birlikte, üç güç yasama gücü, yürütme gücü ve judicial güç biçimine dönüşmüştür. Bu üç güç kapitalist demokrasinin bir gereğidir ve dördüncü güç olarak "basın" bu gücün geliştirici ve "halk için" gözetleyicisi anlamına kullanılır. Amerika'da basın gayri-resmi dördüncü güç olarak nitelenir (gerçi kitle iletişim kitaplarında bu kavrama çok ender olarak rastlanır.) basın diğer üç gücü, yani başkanı, kongreyi ve adalet sistemini, halkın "gözleyici, bekçi köpeği" olarak "peşindeyim adım adım, türküsünü söyleyerek"

⁵¹¹ A. Rıdvan Bülbül, **İletişim ve Etik**, (2.Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım , 2001), s.78-79

⁵¹² İrfan Erdoğan, “Dördüncü Gücün İlettiği: Amerikan Örneği”, Dördüncü Kuvvet Medya, (erişim tarihi: 26 Ağustos 2005), (<http://www.dorduncukuvvetmedya.com/arastirma/irfaner.htm>)

denetler. Bunu garantilemek için, Amerikan Anayasası First Amendment (Anayasaya olan ilk ekleme, değişiklik) "kongre basın özgürlüğünü kısıtlayacak yasa yapmayacak" kuralını getirmiştir.

Dördüncü güç kavramıyla, basına, burjuva siyasal yapısının üç ana bölümü içinde kendi başına halkın gözü ve kulağı olan, doğruyu ve haklıyı temsil eden, siyasal gücü bir bakıma teftiş eden, gözetleyen bir nitelik vererek, toplumun üretim (mülkiyet) ilişkileri yapısı dışında, bu ilişkilerin belirleyiciliğinden bağımsız, ideal bir görevsellik verilir.”⁵¹³

İşte bu yeni erkin dördüncü kuvvet olma tanımlaması ise, “.....basına, burjuva siyasal yapısının üç ana bölümü içinde kendi başına halkın gözü ve kulağı olan, doğruyu ve haklıyı temsil eden, siyasal gücü bir bakıma teftiş eden, gözetleyen bir nitelik vererek, toplumun üretim (mülkiyet) ilişkileri yapısı dışında, bu ilişkilerin belirleyiciliğinden bağımsız, ideal bir görevsellik....”⁵¹⁴ verilmiştir.

Ancak, dördüncü kuvvet medyanın (basının) sansür kangrenine giden denetimi ise kendisine sonra verilen bu sıfatlamadan ve payeden sonra başlamaktadır.

Bu sıkıntılı ve üzücü durumu Erdoğan çok açık bir şekilde şu şekilde özetlemektedir;

“18. yüzyılın İngiliz ve hemen sonrasının Amerikan entelektüelleri basının özgürlüğü zorunluluğunu savunmuşlardır. David Hume İngiliz basınının özgürlüğünün yabancıları şaşırttığını; Blackstone, 1769'da "basının özgürlüğünün özgür devlet için temel olduğunu belirtirken entelektüeller arasındaki genel tutumu ifade etmişlerdir. 1770 ve 1780'lerde, Amerikan eyalet-devletleri basının serbestliğini devlet tarafından sansür edilemeyeceğini anayasalarına koymuşlardır.(Cheyney, 1960). Elbette bu özgürlüğün kimin ve ne için olduğunu gösteren sadece basının kendi çalışma ve profesyonel pratikleri değil, aynı zamanda basın özgürlüğü anayasasına sahip devletin, bazı basına karşı tutumları, adalet sistemlerinin bu özgürlüğün devlet yapısının ve ideolojisinin işine gelmeyen yanlarını ve biçimlerinin ifadesini çeşitli yollarla sansür etme ve engelleme politikaları, ya daha önceden ya da aynı anda gelmiştir. Hemen her devlet “fitne ve başkaldırıya teşvik” (sedition) ve “iftira, şeref kırıcı ilet” (Libel) yasaları uygulanmıştır ve uygulamaktadır. Bu yasalara göre ne devlete, ne devletin organlarına, ne başkanı ve başbakanına ne hükümetine “karşı” doğru olmayan, kötüleyen, skandalcı, kötü niyetli bir şey yazabilir, söyleyebilir; Ne de ülkenin halkını nefrete veya başkaldırıya teşvik edebilir. Bu tür girişimlere karşı devletler birkaç ay hapis ve biraz para cezasından, ömür

⁵¹³ A.e.

⁵¹⁴ A.g.e

boyu hayatını hapiste geçirme ve hatta “devlete ve vatana ihanet” suçuyla kurşuna dizme veya asmaya kadar çeşitlenen durdurma tedbirleri getirmişlerdir.

Buna 20. yüzyılın başlarında, komünist ajitatorluk yapma ve radikal veya "cani sendikacılığı" savunan basın durdurma eklendi (örneğin Amerika'da 1917'deki Espionage Yasası işçi sınıfı hareketlerinin ezilmesinde önemli bir araç olmuştur.) Birçok ülkede, 1920'lere gelindiğinde, basın ve ifade özgürlüğü, karşıt fikirler için ortadan kaldırıldı ve “egemen güçlerin hoşuna giden ve çıkarı paralelinde veya çıkarına tehlike olmayan fikirlerin” özgürlüğü biçimine büründü. Siyasal kısıtlamalar yanında ahlak ölçülerine dayanan, örneğin pornografiyle ilgili, yasaklamalar da getirildi. 19.uncu yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında biçimlendirilen yasal özgürlükler ve özgürlükleri belli amaçlarla (özellikle milli çıkarlar ve ülkenin bütünlüğünü koruma bahaneleriyle) kısıtlama tedbirleri anlamlı bir değişime uğramadan devam etmektedir. Mahkemeler “basın ve ifade özgürlüğünü” yayında, basımdan, söylemeden “önce” sansür olmayacağını, fakat bunun ileteni ilettiğinden dolayı sorumsuz kılmayacağı anlamına olmadığını belirtirler. Buna karşı basının kendini savunması “anayasal imtiyazı” öne sürmesi olmuştur. Bu imtiyazı mahkemeler sadece resmi ve kamu toplantılarına sınırlı olduğunu belirtmişlerdir. basın kendini bir ikinci savunmayla korumaya çalışır: Haklı, doğru, dürüst açıklama ve eleştiri.. Eğer basın yazdığını kotu amaçla yapmadıysa, sorumluluktan kurtulur. Fakat gene de yazdıklarıyla, kötü niyetli olmasa bile, bir kişinin, devlet kurumunun veya yöneticinin hakkında yazdıkları ‘itibari zedeliyorsa’ sorumludur. Buna karşı, basının savunusu “gerçek, hiçbir şey değil, sadece gerçek” olarak belirlenen profesyonel ideolojisi olmuştur.”⁵¹⁵

Sansürün ve baskının gazetecilik mesleği üzerinde demokrasinin kılıcı gibi üzerinde sallandığını birçok örnek olay ve çeşitli ülkelerin tarihlerinde sıkça rastlamaktayız. Gazetecilik tarihi, baskı ve şiddet sistemlerinden dolayı işleri kaybeden veya belli yaptırımlara maruz kalan gazetecilerle doludur. Bu örnekler, günümüz Batılı demokratik ülkelerin geçmişlerinde yaşandığı gibi, 1945 sonrası, Latin Amerika ülkelerinde, Afrika ülkelerinde, Orta-doğu ülkelerinde, Doğu Bloğu ve Asya ülkelerinde sıkça görülmüştür.

Günümüzde dahi bu olumsuz tabloların rastlanabildiği dünyamızda, örneğin, Şubat 2005 askeri darbesinin yapıldığı Nepal’de darbe ile birlikte bir sürü gazeteci hapse atılırken, 2000 kadar gazeteci de işlerinden atılarak cezalandırılmıştır.⁵¹⁶

⁵¹⁵ A.g.e.

⁵¹⁶ Daniel Lak, “A Country Silenced, Nepal After the Coup”, Special Reports From Around The World, CPJ (Committee to Protect Journalists), April 28, 2005 , (erişim tarihi: 20 Ağustos 2005), (http://www.cpj.org/Briefings/2005/nepal_05/nepal_05_main.html)

Kısaca, basın özgürlüğü konusunda birçok ülkede temel sorunlar bulunmaktadır. Bu bağlamda, Uluslararası bir örgüt olan, ‘Sınır Tanımayan Gazeteciler’ (Reporters Without Borders) örgütünün yayınlamış olduğu 2005 raporu referans alırsak, Dünya Basın Özgürlüğü sıralamasında gazetecilere tanıdığı özgürlükler açısından, en iyiden en kötüye göre yapılan sıralamada, 1. sırada Danimarka yer alırken, yine aynı puanlama ile, Finlandiya, İzlanda, İrlanda, Hollanda, Norveç, İsviçre sıralanmaktadır. Bunun yanı sıra, Yunanistan 20. , Kanada 21., Fransa 30., Kongo 71., Togo 95. , Türkiye 98. , Ermenistan 102. ve Kuzey Kore 167.sırada yer almaktadırlar.⁵¹⁷

4.3.1.1. Türk Basını’nda Baskı ve Sansür

Türk Basın tarihindeki sansür ve baskılarla ilgili gelişimlerin örnek olarak verilmesi basın özgürlüğü konusunda ortaya konan çelişkilerin belirtilmesi açısından çok önemlidir. Çünkü bir anlamda, basın özgürlüğü konusunda bir önceki uygulamaların eleştirildiği dönemlerde basın özgürlüğü darbe yiyerek, esas itibariyle, basının dördüncü kuvvet olma mekanizmasından ziyade bu kuvvetin mevcut sistem veya yönetimle uyumlu ve uygun şekilde çalışıyor olması istenmiş ve buna zorlanmıştır.

Bu çerçevede örnek verirse, Cumhuriyet öncesi dönemde özgürlükler ve ilerencilik hareketi iddiası ile iktidara gelen İttihat ve Terakki döneminde bile, basına karşı şiddet uygulandığını ve bazı gazetecilerinde öldürüldüğünü söyleyebiliriz. Oysa “Türk basınında sansür, 24 Temmuz 1908 yılında İkinci Meşrutiyetin ilanı ile birlikte kaldırılmış....”⁵¹⁸ ve bu olay bugün dahi ülkemizde “Basın Bayramı”nın kutlanılmasında bir milat oluşturmuştur

⁵¹⁷ **Reporters Without Borders**, Worldwide Press Freedom Index 2005, (erişim tarihi: 20 Eylül 2005), (http://www.rsf.org/rubrique.php3?id_rubrique=554)

⁵¹⁸ Bülbul, a.g.e., s.79

olması⁵¹⁹ sansür ve baskıyı yaşatmak isteyen düşüncelerin eylem ve davranışlarını engelleyememiştir.

Topuz'a göre "İkinci Meşrutiyet yılları basın tarihi bakımından bir terör dönemidir. Dört gazeteci öldürülmüş, katiller yakalanmamış ve ağır bir baskı havası yaratılmıştır. Bunu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenleri örgütlemiştir. Daha sonraki yıllarda ülkeyi büyük bir çıkmaza sürükleyen bu kişiler, terör eylemlerine sokak ortasında gazeteci öldürmekle başlamışlardır."⁵²⁰

Basın üzerindeki sansür ve baskıya ilişkin dönemleri inceleyen Topuz'un analizine göre, Cumhuriyet döneminde de 1925 Takrir-i Sükûn Kanunu ile birlikte dönemin getirdiği milli güvenlik konjektürü dolayısıyla basın üzerinde baskılar ve sansür uygulanmıştır.

" Takrir-i Sükûn Kanunu, hükümete olağanüstü yetkiler vermiştir. Hükümet basın özgürlüğünü dilediği gibi kısıtlayabilir, gazeteleri kapatabilir. İstiklal Mahkemeleri hukuk kurallarına uymayan kararlar alabilirler. Bunlar dikta rejimlerinin yetkileridir."⁵²¹

Esas itibariyle, bu tür bir kanunun kabul edilmesindeki temel nedenin o dönemde basına bakış açısından kaynaklanmaktaydı.

Temel düşünceye göre , "İstanbul gazetelerinin, memlekette ne kadar kurum ve makam varsa hepsini yıkmaya yöneldiğini görüyoruz. Şeyh Sait isyanına sebep olanların başında bunlar gelir. En başta Millet Meclisi olmak üzere bütün kurumlara saldırdılar. Bu kanunun teklif edilmesine de İstanbul basını sebeptir. Çünkü yayın ve telkinleriyle isyanın çıkmasına sebep olmuşlardır. İşte biz bu yılan yuvalarını tahrip etmek ve susturmak azmindeyiz. Bu yılanlar, bu zehirli yuvalar, kanun kuvvetiyle dezenfekte edilmedikçe, memleketin rahat yüzü görmesi ihtimali yoktur. İşte bu sebeple bu kanunu Yüksek Meclis'in kabul etmesi bir vatani mecburiyettir."⁵²²

⁵¹⁹ A.g.e., s.79

⁵²⁰ Topuz, a.g.e., s.87-88

⁵²¹ A.g.e., s.147

⁵²² A.g.e., s.147

Topuz'un araştırmalarına göre bu baskılar periyodik olarak 1930'lu yıllarda da kendini göstermiştir. Yaşanan siyasi atmosfere içinde bir bakıma Zekeriya Sertel tarafından;

“Büyük Millet Meclisi halkı değil, Halk Partisi'ni temsil eden, göstermelik bir kurum olmuştu. Halk Partisi'nin dışında siyasi parti kurmak yasaktı. Basın sıkı bir baskı altında yaşıyordu. Telefonla gazete başyazarlarına verilen emirlerin dışına ıkılmazdı. En ufak bir hata yüzünden gazete haftalarca kapatılır, sorumlular mahkemeye verilirdi. Yani, tek kelimeyle halk nefes alamıyordu. Havasızlıktan ve hrriyetsizlikten boğuluyordu.....”⁵²³ şeklinde ifade edilmekteydi.

1931 yılında uygulamaya konan Matbuat ve Ceza Kanunları ile de basın üzerindeki baskı devam etmiştir.⁵²⁴

“1931–38 yıllarında ülkede oldukça sınırlı bir basın özgürlüğü vardır. Hükümet güdümlü bir özgürlüğe yönelmiştir. Her ne kadar Atatürk, “Basın zgrlğnden doğan zararları giderecek tek araç, yine basın özgürlüğüdür. İdare ve hükümet mezhebine taarruz etmek şartıyla basın özgürdür,” demişse de o zamanki CHP yöneticileri bu özgürlüğü sıkı bir kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. O dönem tek parti rejimidir. Muhalefet basını diye bir şey yoktur. Zaman zaman hükümetin hoşgörüsüyle sınırlı olarak bazı gazetelerde birtakım eleştiriler çıkmaktadır. Ama bu özgürlüğün hiçbir garantisi yoktur.....”⁵²⁵

1931 yılından 1950 yılına kadar basına yönelik baskı uygulamaları devam etmiştir.⁵²⁶ Ancak kabul etmek gerekirse, olayın boyutunu gazetecilik basın özgürlüğü yönünden ele aldığımızda kabul edilemez bir görünümü olan bu uygulamanın, siyasi ve milli güvenlik boyutlarında ele alındığı takdirde, o dönem içinde örneklerini bildiğimiz diğer ülkelerden farklı bir yaklaşımın olmadığını ve hatta Faşizmin hâkim olduğu 1930–1945 yılları arasındaki totaliter ülkelerde daha baskıcı bir şekilde uygulandığını bilmekteyiz.

⁵²³ A.g.e., s.155

⁵²⁴ Kanun maddeleri için bkz. Topuz, a.g.e., s. 158-159

⁵²⁵ Topuz, a.g.e., s. 160

⁵²⁶ A.g.e., s. 166-191

Hatta II. Dünya Savaşı bitiminde soğuk savaş döneminin başlaması ile birlikte demokrasinin temsilcisi sıfatıyla Batı dünyasının küresel lideri konumuna oturan ABD’de bile basına karşı baskı ve şiddet yaşanmıştır.⁵²⁷

II. Dünya Savaşı sonrası basına karşı baskı ve şiddete ilişkin olarak olumsuz deneyimler 1945 yılında Türkiye’de de yaşanmıştır. Demokrasi yolunda adımların atıldığı dönemde, hür iradenin temsilcisi olduğu her fırsatta altı çizilen basının temsilcisi Tan gazetesinin CHP iktidarını eleştirmesinden dolayı uğradığı saldırı ve yağmala bugün dahi izlerini devam ettirmektedir.

Topuz’un saptamasına göre, “4 Aralık Olayı o zamanki Halk Partisi Hükümeti’nin, CHP il başkanı Alaedin Tiritioğlu’nun, Hüseyin Cahit Yalçın’ın ve sağ kanatta yer alan birçok gazetecinin ve politikacının kışkırtmalarıyla düzenlenen bir terör olayıdır.....”⁵²⁸

Diğer taraftan, 1950 yıllarda ise, belli bir dönem dahi sürse de, aksine basın özgürlüğünden ve gazetecilere ilişkin sosyal iyileştirmelerden bahsedebiliriz.

Örneğin 1952 yılında çıkarılan 5953 sayılı kanunla, gazetecilerin;

- “Sendika kurabilmek,
- Sosyal sigortalardan yararlanmak,
- İşverenin gazeteciyle yazılı iş anlaşması yapması zorunluluğu,
- İş anlaşmasını bozmak isteyen gazete sahibinin gazeteciye kıdemine göre tazminat ödemesi,
- Askerlikte, mahkûmiyet ve gazetenin kapanması durumlarında gazeteciye ücret ödenmesi,

⁵²⁷ 2. Dünya Savaşı sonrası ABD’de senatör McCharty’nin başını çektiği ve Cadı Avı terimi ile gündeme gelen antikomünist kampanya aynı zamanda ABD’de basına uygulanan baskı dönemini de temsil etmiştir.

⁵²⁸ Topuz, a.g.e., s. 181

— Haftalık tatil, yıllık, ücretli izin vb...”⁵²⁹ haklarını sağlayarak basın hakları açısından ele alındığında çok önemli bir aşama oluşturmuş olsa da, yine aynı DP hükümeti’nin 6–7 Eylül 1955 olayları ile başlayan süreç ve sonrasında basın özgürlüğünü kısıtlayan yasalar çıkartmaya başlaması basın özgürlüğüne büyük bir darbe olarak nitelendirilmiştir.⁵³⁰

27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile yönetime el koyan Milli Birlik Komitesi 1950’de kabul edilen Basın Kanunu’nu iptal ederek 143 sayılı kanunla anti-demokratik hükümleri iptal etti.⁵³¹ Milli Birlik Hükümeti, Fikir İşçileri Kanunu ve Basın İlan Kurumu düzenlemeleri gazetecilere, kıdem hakkı, ölüm tazminatı, gazetelerin kapanması veya gazetecilerin istifası durumunda gazetecilere tazminat verilmesi gibi haklar sağlanması gazetecilik açısından olumlu görülürken, diğer taraftan bu tür hakların gazetecilere verilmesine karşı da gazete sahiplerinin tepkisi ile karşılaşmıştır. Bu nedenle, büyük çoğunluğunun yayın hayatını sürdürdükleri Cumhuriyet, Akşam, Dünya, Milliyet, Tercüman, vatan, Yeni Sabah, Hürriyet ve Yeni Sabah gibi gazeteler 11–13 Ocak 1961 günü gazete çıkarmayarak yeni kanun maddelerini protesto etmişlerdir.⁵³²

Gazetecilere karşı kendi işverenleri tarafından uygulanan bu çok ibret verici tepkinin Türk Basın Tarihi’nde üzücü bir olay olarak yerini aldığı bu dönemde, 1961 Anayasa’sı ile haberleşme hak ve özgürlükleri getirilerek, anayasal olarak, ‘basın hürdür, sansür edilemez’⁵³³ ‘yayın yasağı konamaz’⁵³⁴, ‘gazete ve dergiler kapatılmaz ve

⁵²⁹ A.g.e., s. 194

⁵³⁰ A.g.e., s. 200-225

⁵³¹ A.g.e., s. 228

⁵³² Topuz, a.g.e., s. 228-231 ;Temelde gazetecilerin daha hak sahibi yapan ve bir anlamda özgür iradelerine göre istifa etme durumunda bile kendilerine tazminat ödenmesini öngören bir yasanın gazete sahipleri tarafından geçmişte protesto edilmesi ve bugünde tekelleşme ve gazete şirketleri arasındaki ‘centilmenlik’ antlaşmaları ile gazetecilerin baskı altına alınması hak ve özgürlüklerin sıkça telaffuz edildiği modern dünyamızda oldukça düşündürücüdür.

⁵³³ 1961 Anayasası, Madde 22

⁵³⁴ A.e., Madde 22

toplantılamaz'⁵³⁵, 'gazete ve dergi çıkartmak için önceden izin alınmaz, mali teminat gerekmez'⁵³⁶, 'haber, düşünce ve kanıların yayınlanması engellenemez'⁵³⁷, 'basımevlerine ve basın araçlarına el konamaz'⁵³⁸, 'düzeltme ve cevap hakkı kötüye kullanılamaz'⁵³⁹, 'devlet, haberleşme hakkının kullanılması için olanaklar sağlar'⁵⁴⁰ şeklinde 1960–1971 yılları arasında elde edilen bir takım haklar hukuksal açıdan anayasa yoluyla teminat altına alınıyor olması, çifte standartların uygulanmaması anlamına gelmemiştir. Sözde 1961 Anayasa'sının getirdiği anayasal özgürlüklere rağmen, İhsan Ada, Aziz Nesin, Çetin Altan gibi gazeteciler mahkemelere verildi.⁵⁴¹ 1961 Anayasa'sında getirilen haklarla çelişecek şekilde, 7 Mart 1962'de yayınlanan 38 sayılı Tedbirler Kanunu ile, 27 Mayıs askeri darbesini, "...söz, yazı, haber, havadis, resim, karikatür ve başka araçlarla yersiz, haksız veya gayrimeşru göstermeye çalışanları..."⁵⁴² suçlandırılması ve cezalandırılması uygulama konmuştur. Siyasi çerçevelerde tepkisiz kalan Tedbir Kanuna ek olarak, Demirel Hükümeti'nin yasallaştırmak istediği 'Temel hak ve hürriyetler tasarısı' ise CHP'nin muhalefeti neticesinde yasallaşmamıştır.⁵⁴³

Basın üzerindeki baskıların tarihsel süreç içindeki gelişimi ne yazık ki her zaman için olumlu bir aşamada sürmemiştir. 1961 askeri darbe sonucu bir ölçüde siyasi ve sosyal

⁵³⁵ A.g.e, Madde 22

⁵³⁶ A.g.e, Madde 23

⁵³⁷ A.g.e, Madde 23

⁵³⁸ A.g.e, Madde 25

⁵³⁹ A.g.e, Madde 25

⁵⁴⁰ A.g.e, Madde 22–23

⁵⁴¹ Topuz, a.g.e., s.236-238

⁵⁴² A.g.e, s. 236

⁵⁴³ Topuz, a.g.e, s. 236-237 : 7 Mart 1962 tarihli ve 38 sayılı Tedbir Kanunu'nda yer aldığı gibi 'Temel hak ve hürriyetler tasarısı'na göre de , "Toplum içinde kamu düzenini veya güvenliğini bozabilecek mahiyette her türlü bölücü faaliyette bulunanlar veya bu maksatla söz, yazı haber, havadis, resim karikatür veya başka örnekler vererek propaganda yapanlar veya telkinde bulunanlar 2 yıldan 5 yıla kadar..." hapis cezaları uygulanması öngörüliyordu. Bu diğer tasarı maddeleri için Bkz. Topuz, a.g.e., s. 236-237

dengenin sağlanması amacıyla getirilen haklar yine 1971 askeri muhtırasıyla boşalan sivil siyasi hükümetin yerine ikame ettirilen teknokrat-bürokrat kadrolu ve güdümlü hükümetleri ile 1961 Anayasası'nın basın özgürlüğüyle ilgili 22. ve 27. maddelerini değiştirmiştir.⁵⁴⁴

Bu maddelerden 22.madde, “Gazete ve dergiler, devletin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması bakımından gecikmede sakınca bulunan hallerde kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir...”⁵⁴⁵ şeklinde değiştirilmiştir.

Bir açıdan, ‘devletin, ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün bozulması’, ‘milli güvenlik’, ‘kamu düzeni’ ve ‘genel ahlak’ gibi gazeteciler ve Türkiye Gazeteciler Sendikası’nın tepkiyle karşıladığı esnek ibarelerle donatılan 22.madde ile gazetecilerin özgürlükleri o dönemde dar bir alana sıkıştırılmıştır.⁵⁴⁶

“Altan Öymen, Oktay Kurtböke, Hilmi Karabel, Uluç Gürkan, İlhami Soysal, Ali Sirmen, Turhan Selçuk, Yaşar Kemal, Erol Türegün, Özer Esmer, Doğan Avcıoğlu, Uğur Mumcu, İlhan Selçuk, Çetin Altan”⁵⁴⁷ gibi gazeteciler baskı neticesi gözaltına alınmışlardır.⁵⁴⁸ Bunun dışında, bu baskılar sonucu birçok gazeteci de tutuklanarak hapse atılmış ve gazeteler kapatılmıştır.⁵⁴⁹

Özetle 1971–1980 arası dönemde ve 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle demokrasinin ve dolayısıyla basın özgürlüğünün darbe yediğini özellikle hukuksal kısıtlamaların dışında

⁵⁴⁴ Topuz, a.g.e, s. 250

⁵⁴⁵ A.g.e, s. 250

⁵⁴⁶ A.g.e, s. 251

⁵⁴⁷ A.g.e, s. 251

⁵⁴⁸ A.g.e, s. 251

⁵⁴⁹ A.g.e, s. 251–252

bazı gazetecilerin düşüncelerinden ötürü tutuklanmış⁵⁵⁰, öldürülmüş ve birçok gazetenin kapatılmış⁵⁵¹ olması nedeniyle de söyleyebiliriz.⁵⁵²

1980–1993 yılları arasında da, gazetecilerin öldürülmesi⁵⁵³ ve gazetelere karşı açılan tazminat ve ceza davaları⁵⁵⁴ neticesinde, “3000 gazeteci, yazar, sanatçı ve yayıncı sanık olarak yargılanmıştır. Çıkan yazılarla gazete ve dergilerin kapatılmasına neden olmuş yazı işleri müdürlerine, toplam 5000 yıldan fazla hapis cezası verilmiştir.”⁵⁵⁵

Özetle, Topuz’un genel analizine göre Özal döneminde “sözde liberallik içinde devlet terörü”⁵⁵⁶ uygulanmıştır.

1990’lı yıllarda da birçok gazetecinin saldırıya uğrayarak öldürülmesi⁵⁵⁷ ve birçok gazetecinin yazılarından ötürü yargılanmaları gazeteciler üzerinde psikolojik ve hukuksal boyutuyla maddi baskının yaşanmasına neden olmuştur.

Bu çerçeve içinde özetlemek gerekirse, Haziran 2005’de yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu’nda yazılı ve görsel Basın’a ilişkin maddeleri düzenleyen ve ekler kısmında tamamını verdiğimiz Basın Kanunu⁵⁵⁸ gazetecilerin büyük bir kısmının tepkisini çekmiştir,

⁵⁵⁰ 1981, 1982 ve 1983 yıllarına ilişkin gazeteci, yazar ve sanatçıların tutukluluk listesi için bkz. Topuz, a.g.e, s.258

⁵⁵¹ 12 Eylül 1980-12 Mart 1984 yılları arasında kapatılan gazetelere ilişkin liste için bkz. Topuz, a.g.e.,s.259

⁵⁵² 1 Şubat 1979’da Abdi İpekçi’nin ve 7 Kasım 1980’de İlhan Erdost’un öldürülmesi olayları. Bkz. Topuz, a.g.e.,s.254-258

⁵⁵³ Topuz, a.g.e, s.271

⁵⁵⁴ A.g.e, s.271–272

⁵⁵⁵ A.g.e, s. 273

⁵⁵⁶ A.g.e, s. 270

⁵⁵⁷ A.g.e, s. 282–285

⁵⁵⁸ Yeni Basın Kanunu için bkz. T.C. Başbakanlık, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Basın Kanunu, Kanun No: 5187,Kabul Tarihi: 9.6.2004, (Yayımlandığı Resmi Gazete: 24 Haziran 2004 -

ancak diğer taraftan yine aynı gazetecilerin bu tepkilerini daha yasa yasalaşmadan ve de yürürlüğe girmeden önce yeterince yerine getirmedikleri hususu da gerek kendi meslektaşları ve gerekse diğer aydınlar tarafında ayrıca eleştiri odağını oluşturmuştur.⁵⁵⁹

Yukarıda özetleyerek vermeye çalıştığımız örnek dönem ile bir açıdan, medya-siyaset ilişkisini ele alarak, bu ilişki ve iç içelik dolayısıyla basın baskı altında kalma sorunu vurgulanmıştır.

4.3.2. Gazetecilerin Öldürülmesi Sorunu

Her ne kadar, yukarıda ele aldığımız ‘sansür ve baskı’ içinde gazetecilerin öldürülmesine değinilmiş olsa da gazetecilerin öldürülme gerçeği ayrı bir sorunu teşkil etmektedir. Bir derece de gazetecilerin öldürülmesindeki temel neden onların gerçekten meslek etiği ilkelerine bağlı kalmasını, tarafsız ve doğru habercilik yapmasının belli güçler tarafından engellenmesidir.

Gazetecilerin yaşamlarına dünyanın çeşitli ülkelerinde görüldüğü gibi, ya siyasi iktidar güçleri (sivil veya askeri) ya da çeşitli çıkar grupları tarafından kasten veya kaza ile (savaş alanlarında olduğu gibi) son verdirilmesi, esas itibariyle, gazetecilik mesleğinde çalışanların mesleklerini icra etme mücadelesinin yanında ölüm riskini de taşıdıklarının göstergesidir.

Sayı:25504), (erişim tarihi: 20 Haziran 2005), (<http://www.byegm.gov.tr/BASINMEVZUATI/kanunlar.htm>) ; Bkz. Ekler kısmı Ek 5. Basın Kanunu, T.C. Başbakanlık, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Basın Kanunu, Kanun No: 5187,Kabul Tarihi: 9.6.2004, (Yayımlandığı Resmi Gazete: 24 Haziran 2004 - Sayı:25504), (erişim tarihi : 11 Mart 2006), (<http://www.byegm.gov.tr/byegmhakinda/basinkanunu.htm>)

⁵⁵⁹ Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS), Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC), Türkiye Gazeteciler Federasyonu (TGF), (Ankara) Gazeteciler Cemiyeti, İzmir Gazeteciler Cemiyeti, Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD), Avrupa Gazeteciler Birliği Türkiye Temsilciliği, Türkiye Spor Yazarları Derneği (TSYD), Parlamento Muhabirleri Derneği (PMD), Foto Muhabirleri Derneği (FMD), Ekonomi Muhabirleri Derneği (EMD), Diplomasi Muhabirleri Derneği (DMD), Profesyonel Haber Kameramanları Derneği (PHKD), Radyo Televizyon Gazetecileri Derneği (RTGD), Basın-Yayın ve İletişim Emekçileri Sendikası (Haber-Sen), T.C. 59.Hükümet’in Başbakan’ı Recep Tayyip Erdoğan’a ortak imzaladıkları bir tepki mektubunu göndermişlerdir. Bkz. “Gazetecilik Örgütlerinin Başbakan’a Gönderdiği Mektup”, 16.03.2005, **IV Kuvvet Medya**, (erişim tarihi : 20 Ağustos 2005), (<http://www.dorduncukuvvetmedya.com/article.php?sid=4146>)

Bir anlamda, nasıl siyasi yaşamda farklı görüşte seslerin olması normal ise ve toplum içinde bu seslerin sahiplerine (liderlerine ve savunucularına) kendi görüşlerini savunma ve ileri sürme hakkı veriliyorsa, gazetecilerin de doğru veya yanlış olarak savundukları ve çoğu kez belki de gazetecilik meslek etiği ilkelerine ters düşen davranış biçimlerinden dolayı, belli düşünce odakları ve grupları tarafından yargısız ve tek düze bir düşünce yapısı ile öldürülmeleri çok ağır bir insanlık suçunu teşkil etmektedir.

Ancak, bu saptamamızın bireysel olduğu, maalesef öldürülen gazetecilerin listesini incelediğimizde açıkça görünmektedir, çünkü genel olarak gazetecilerin hedef alınarak bir ölçüde muhalif seslerin susturulmasına veya gerçeklerin seslendirilmesi engellenmeye çalışılmaktadır.

Uluslararası bir örgüt olan ‘Gazetecileri Koruma Cemiyeti’ (Committee to Protect Journalists) raporuna göre, 1996–2005 yılları arasında, 337 gazeteci dünyanın çeşitli yerlerinde öldürülmüştür.⁵⁶⁰

Tablo 4. En Fazla Gazetecilerin Öldüğü Ülkeler(1996-2005)⁵⁶¹

⁵⁶⁰ Committee to Protect Journalists (CPJ), “Journalists Killed, Statistic and Archives for 1996-2005”, (erişim tarihi : 04 Mart 2006), (http://www.cpj.org/killed/killed_archives/stats.html)

⁵⁶¹ A.e.

Irak.....	60
Cezayir.....	30
Kolombiya.	28
Rusya.....	23
Filipinler...	16
Hindistan...	15
Sierra Leone.	16
Bangladeş.....	12
Brezilya.....	10
Sırbistan ve Karadağ..	10
Meksika.....	9

Tablo 5. En Fazla Ölümcül Yıllar⁵⁶²

⁵⁶² A.g.e.

2004.....	57
1995.....	51
2005.....	47
2003.....	40
2001.....	37
1999.....	36

Kaynak : Committee to Protect Journalists (CPJ)

Tablo 6 Yıllık Ölümlerin Toplamları⁵⁶³

⁵⁶³ A.g.e.

1995.....	51
1996.....	26
1997.....	26
1998.....	24
1999.....	36
2000.....	24
2001.....	37
2002.....	20
2003.....	40
2004.....	57
2005.....	47

Kaynak : Committee to Protect Journalists (CPJ)

Tablo 7 Gazetecilerle İlgili Değişik İstatistikî Bilgiler⁵⁶⁴

⁵⁶⁴ Committee to Protect Journalists (CPJ), a.e.

Çapraz ateş sonucu ölenler (1996–2005): 67

Öldürme (1996- 2005): 237

Cezasız kalan öldürülme olayları (1996–2005): 202

Öldürülmeden önce tehdit edilen gazeteciler (1996–2005): 61

Öldürülmeden önce kaçırılan gazeteciler (1996–2005): 29

Öldürülen kadın gazeteciler (1996–2005): 19

Öldürülen Amerikalı gazeteciler (1996–2004): 9⁵⁶⁵

Öldürülen kameraman ve foto muhabiri

⁵⁶⁵ Tarafsız gözükmesi gereken bir örgütün öldürülen gazeteciler arasında sadece Amerikalı gazetecileri ayrı bir şekilde sayması da ayrı bir tartışma konusunu beraberinde getirmektedir.

(1996–2005): 67

Öldürülen radyo çalışanı gazeteciler

(1996–2005): 62

Kaynak : Committee to Protect Journalists (CPJ)

CPJ'nin belirttiğine göre, "Son on yıl içinde⁵⁶⁶, görevlerini icra eden 341 gazeteci öldürülmüştür..... CPJ araştırmasının gösterdiğine göre gazetecilerin büyük çoğunluğu 1995 yılından beri çapraz ateş sonucu ölmemiştir. Aksine, avlanarak öldürüldükleri gibi, sıkça bu ölümler yazdıkları haberlerinden dolayı olmuştur..... CPJ 1995 yılından beri sadece 35 davada ilgili kişilerin gazetecileri öldürmelerinden dolayı tutuklanmışlar ve cezayı kovuşturamaya maruz kalmışlardır. Bu demek oluyor ki, gazetecileri öldürülmeyle ilgili davaların yüzde 85'i cezasız kalmıştır. Birçok olayda, gazeteciler yolsuzluk veya insan hakları ihlalleri ile ilgili haber yazmalarını engellemek için veya bu tür haberleri yaptıklarından dolayı cezalandırılmak için öldürülmüşlerdir."⁵⁶⁷

CPJ'nin 2005- Eylül ayı verilerine göre, kaçırılan veya kayıp olarak nitelenenlerin dışında resmi olarak dünyada 38 gazetecinin öldürülmüş olduğu belirtilirken⁵⁶⁸, maalesef dünyanın çeşitli yerlerinde devam eden çatışmalar, savaşlar ve anti-demokratik rejimler nedeni ile bu sayı artmış ve 2005 yılı sonu itibariyle, 47'ye ulaşmıştır.⁵⁶⁹

⁵⁶⁶ 2005 yılı bu verilerin içinde yer almamaktadır.

⁵⁶⁷ Committee to Protect Journalists (CPJ), a.g.e

⁵⁶⁸ CPJ, "Journalists Killed in 2005", (erişim tarihi: 22 Eylül 2005), (<http://www.cpj.org/killed/killed05.html>)

⁵⁶⁹ CPJ, "Journalists Killed in 2005", (erişim tarihi: 04 Mart 2006), (http://www.cpj.org/killed/killed_archives/2005_list.html#iraq)

Gazetecilerin içinde buldukları böyle bir tehlike ne yazık ki, savaş veya anti-demokratik uygulamaların sürdüğü ülkelerde çarpıcı bir şekilde devam etmektedir.

Diğer taraftan, herkesin gazeteci olmayacağı gibi, gazetecilik kimliğinin de oluşmasının belli bir süre aldığı düşünülürse, on yıllık süre içinde dünya çapında öldüren üç yüz küsur gazetecinin bir anlamda mesleki bir kayıp olduğunu söyleyebiliriz.

4.3.3. Gazetecilik Sektörünün Tekelleşmesinin Gazeteciler Üzerindeki Etkisi

Gazetecilik sektörünün, küreselleşme süreci ile daha da büyümesi ve büyük sermaye sahibi yatırımcıların ve patronların, medya şirketlerine sahip olma, onları büyütme ve birçok şirketi füzyonlar yolu ile birleştirme arzusu ister istemez çeşitli sayıdaki ve farklı imaj sergileyen gazetelerin bir veya birkaç patronun denetimine geçmesi sorununu beraberinde getirmektedir.

Doğal olarak, eskiden işten atıldıklarında veya kendi arzuları ile işi bırakıp başka bir şirkete geçme şansına sahip olan gazetecilerin artık günümüzde o şansları tamamen azalmış durumdadır.

Her ne kadar, Türkiye’de ulusal medyada böyle bir imkân daralmış ve hiçe denecek kadar çok aza inmişken, belki aksini ‘Türk Yerel Medyası’ için söylemek mümkün olmayabilir, çünkü Türkiye’deki yerel medya halen tekelleşme tehlikesi bulunmamaktadır. Bununda temel nedeni, Türk medyasının hedef piyasası ulusal olduğu ve müşteri potansiyelleri ülke bazında geniş bir alanı kapsadığı için, Türk medyasının ana hedefi ülke bazında faaliyet gösteren medya şirketlerine (ve gazeteleri) satın alarak iş alanındaki şirket sayılarını geliştirmektir.

Ancak, ulusal medya içinde farklı ve daha büyük imkânlarla sahip olan gazetecilerin, yine ulusal medya içinde çoğulcu ve çok patronlu iş imkânından ziyade tekelleşmiş ortamlarda çalışma gerçeği ile karşı karşıya kalırlarken, diğer taraftan işlerini kaybetme durumunda, daha dar ve az imkân sunan yerel medyada çalışma imkânları da son derece az bulunmaktadır.

Diğer taraftan, Türk medyasına ulusal medya tanımlamasını getirdiğimizde, algılama, Türkiye'nin çeşitli yerlerinden farklı medya ve basın kuruluşlarının ulusal boyutta dağıtım ve yayın yapması anlamı çok geniş bir açıdan yer almamalıdır. Örneğin, bazı Avrupa ülkelerinde, ulusal medya farklı farklı şehir merkezlerinde oluşurken, Türk medyası için, "İstanbul her zaman Türkiye'nin kültürel gündemini tayin etmektedir. Ülkenin medya, müzik ve film sanayi her zaman İstanbul merkezli olmuştur..."⁵⁷⁰ Bu durum ise, bir bakıma Türk basını (medyasını) İstanbul merkezli (veya yerel merkezli) ulusal basın (medya) diye tanımlanmasına gayet açık görünmektedir. Kısaca, bir bakıma Türk basını ulusal bir yapılanma sergilerken, bu yapılanmanın temeli şimdilik tek bir merkezi (yerelliği) teşkil ve temsil etmektedir.

Ancak, Türkiye'deki ve birçok Avrupa ülkesinde bu durum, Kuzey Amerika ülkelerinden Kanada için şimdilik birkaç örnek dışında genelleşmesi mümkün değildir. Bununda nedeni, Kanada'da National Post gibi şirketin zenginliğinden ötürü başka eyaletlerde dağıtım imkânına sahip olduğundan dolayı 'ulusal' olarak nitelenebilen Toronto şehri orijinli gazetenin ve yine ulusal gazete The Globe and Mail dışında, ülke genelinde, İngilizce, Fransızca lisanlarında basılan⁵⁷¹ ve çevrimiçi giriş imkânlarına sahip toplam 646 gazete

⁵⁷⁰ Ece Algan, "The Problem of Textuality in Ethnographic Audience Research: Lessons learned in southeast Turkey", **Global Media Studies: Ethnographic Perspectives**, Ed.by. Patrick D.Murphy –Marwan N. Kraidy, (New York, Routledge, 2003), s.23

⁵⁷¹ Bu gazetelerden, Arapça (2),Urdu (2) ve Portekizce (2) dillerinde yayın yapan birkaç gazetede de bulunmaktadır.

bulunmaktadır.⁵⁷² Bunlardan 6 tanesi ulusal gazete olup, diğerleri yerel gazete niteliğindedir.⁵⁷³

Bir anlamda yerel gazetelerin çokluğu, çok daha fazla gazete patronu ürettiğinden ve bu gazetelerinde etki ve basım alanlarının yerel çerçevede sınırlı kaldığından, ulusal boyutta basım (baskı) yaparak daha geniş alana yayılma ve tekelleşmenin genişlemesi National Post gazetesinin dışında şimdilik sınırlı kalmaktadır. Ancak, üzerinde birkaç defalar durduğumuz gibi, Türkiye’de olay farklıdır. Çünkü tekelleşen sermaye güçlerinin sahip oldukları gazeteler çoğunlukla ulusal boyutta baskıya (hem basım hem de etki anlamında) sahiptirler.

Kanada Parlamentosu’nun yayınladığı rapora göre de, 20.yy başında 112 olan gündelik gazete ve 650.000 olan okuyucusu sayısı, 1913’de 138 gazete ile doruk noktasına ulaşmıştır. 1953’de 89 günlük gazeteye gerileyen sayı, günümüzde 32.299.466⁵⁷⁴ kişilik bir nüfusa sahip olan Kanada’da 100 ile 110 arasında değişmektedir. Her gün gazete okuyanların sayısı ise beş milyon civarındadır.⁵⁷⁵ Diğer taraftan, aynı rapora göre, haftalık cemiyet gazetelerinin sayısı ise 1071’dir.⁵⁷⁶

⁵⁷² Çevrimiçi imkânına sahip gazetelerin arasında etnik cemiyetlerin gazeteleri de bulunmaktadır.

⁵⁷³ **Onlinenewspaper**, (erişim tarihi: 10 Eylül 2005), (<http://www.onlinenewspapers.com/canada.htm>)

⁵⁷⁴ İstatistik Kanada’nın 26 Eylül 2005, saat 05.05 (AM) verisine göre Kanada nüfusu 32.299.466’dur. Bu rakam, Kanada’da doğan ve ölenlere göre çevrimiçi olarak anında verilmektedir. Bir anlamda nüfus sayımları için ülke genelinde sokağa çıkma yasağı uygulanan ülkelere ve elde edilen verilerin sayılması için uzun zaman beklenildiği ülkelere oranlarla Kanada’da doğum ve ölüm oranlarına göre nüfus verilerinin saniye saniye istatistikî bilgi olarak verilmesi istatistikî bilgilere ulaşmada çok önem arz etmektedir. Bkz. Statistik Canada, Canada’s Population Clock, (erişim tarihi: 26 Eylül 2005), (<http://www.statcan.ca/english/edu/clock/population.htm>)

⁵⁷⁵ **Interim Report On The Canadian News Media**, Standing Senate Committee on Transport and Communications, Fourth Report, (April 2004), (erişim tarihi : 12 Eylül 2005), (<http://www.parl.gc.ca/37/3/parlbus/commbus/senate/com-e/tran-e/rep-e/rep04apr04-e.htm#A.%20The%20Print%20Media>)

⁵⁷⁶ **Interim Report On The Canadian News Media**, a.e.

Bu çokluk bir anlamda, ulusal gazetelerin sayısını aza indirmektedir. Fakat bu durum Kanada'da tekelleşmenin olmadığı anlamına gelmemelidir. Her ne kadar Türkiye'deki kadar büyük bir tekelleşme olmasa da kısmi bir tekelleşme gerçeği ile de Kanadalı gazeteciler yüz yüze gelmektedirler. Bu durumda bir anlamda, gerek ulusal medyanın, gerekse yerel medyanın hâkim olduğu ülkelerde bir çeşit tekelleşme hareketinin varlığını somut bir şekilde ispat etmektedir.

Şirketler	Kanada Gazete Sahipliğinin Toplam Tirajdaki Yüzdesi				
	İncelenen Yıllar (1994-2003) ⁵⁷⁷				
	1994	1996	1999	2000	2003
Southam	27.0	31.5			
Hollinger/Southam			42.0		

⁵⁷⁷ Interim Report On The Canadian News Media, a.g.e.

Hollinger	3.8	9.0			1.0
Hollinger/HCI				5.6	
CanWest/Southam				28.2	
CanWest					28.5
CanWest/Hollinger (National Post)				5.2	
Quebecor	8.8	9.3	21.3	21.3	21.0
Toronto Sun	11.0	11.3			
Thomson	20.6	12.3	10.5	3.2	
BellGlobemedia				6.0	6.4
Torstar			13.7	14.0	13.8
Gesca	6.0	5.8	5.7	8.9	9.2
Osprey Media					6.3
FP (Canadian Newspapers)					3.1
GTC Transcontinental					3.1
Halifax Herald			2.3	2.2	2.2
Irving	2.3	2.3			
Brunswick			2.0	2.0	2.0
Horizon			0.5	2.0	1.9
Annex			0.3	0.3	0.3
Black Press			0.4	0.3	0.3
Nfld. Cap.		1.0			
Armadale	2.3				
Burgoyne	0.8				
Bağımsız1	17.4	17.4	1.2	0.9	0.9
Toplam					
En üst derecedeki üç grup	58.6%	55.1%	77%	63.6%	63.3%
En üst derecedeki beş grup	73.4%	73.4%	93.2%	78.0%	78.9%
Kaynak: Canadian Newspaper Association , Presentation before the Senate Standing Committee on Transport and Communication, 10 June 2003.					
1 Bu kategori Torstar'ın 1994 ve 1996 yıllarını dâhil etmektedir.					

Tablo 9	Kanada Gazete sahipliğinin şirketler bazında mevcut sayıları ve tiraj miktarı, 2002 ⁵⁷⁸		
	Sahipleri	Gazete sayısı	Haftalık baskı
CanWest Publications Inc.	13	9,293,037	
Quebecor/Sun Media	15	6,855,134	
Torstar	5	4,486,042	
Power Corp. of Canada	7	3,012,795	

⁵⁷⁸ Interim Report On The Canadian News Media, a.g.e.

Bell/Globemedia	1	2,085,115
Osprey Media	22	2,047,999
Transcontinental	10	1,007,970
FP Canadian Newspapers Limited Partnership	2	999,937
Halifax Herald Limited	2	711,968
Brunswick News Inc.	3	650,569
Horizon	5	625,179
Hollinger Cdn. N.L.P.	10	327,220
Independents	5	313,580
Black Press	1	113,507
Annex Publ. & Printing	2	93,165

Kaynak: Based on ABC Fas-Fax ended 31 March 2002 or other Publishers' Statements collected by the CAN [information sent to Committee after the CAN appearance].

Tablo 8 ve Tablo 9'da görüldüğü gibi, yerel gazeteciliğin etkin olduğu Kanada'da gazete sahipliği sadece tek bir gazete ile sınırlı kalmayarak değişik sayıdaki gazetelere sahip olan gazete şirketlerini de kapsamaktadır. Diğer taraftan da, bu rapordaki verilerin, Sauvageau ve Pritchard'ın yayınladığı Kanada Gazete Cemiyeti (Canadian Newspaper Association)'nin 1999 verileri ile karşılaştırıldığında ise, 1999 yılından beri bir süre geçmiş olmasına rağmen yine de bazı grupların başka gruplarla birleştiğini veya kimi grupların faaliyetlerine son vermek zorunda kaldıklarını da görmekteyiz.⁵⁷⁹

Ancak Kanada verilerinde görüldüğü gibi, medya grupları arasında sahip olunan yerel gazeteler, Hollinger Canadian Newspapers LP grubunda 10, Osprey Media Group Inc. grubunda 21, Médias Transcontinental G.P. grubunda 11, CanWest MediaWorks grubunda 13 ve Sun Media (Quebecor) grubunda ise 17 gazeteyi bulurken, diğer gruplardan Halifax Herald Ltd. 1, Power Corp. Of Canada 7, Bell Globemedia 1, Black Press 1, Horizon Operations (BC) Ltd. 5, Torstar Corp. 4, belli bir grubu olmayan bireysel sahiplik ise 4 gazete şeklinde değişmektedir.⁵⁸⁰

⁵⁷⁹ David Pritchard-Florian Sauvageau, **Les Journalists Canadiens: Un portrait de fin de siècle**, (Laval, Les Presses de Université Laval, 1999), s.141

⁵⁸⁰ Kanada'da hangi grupların hangi gazetelere sahip olduğunu görmek için Bkz. Ekler kısmı Tablo 12.

Dar çerçevede ulusal gazetelerin ve geniş çerçevede ise yazılı basının yanında görsel basının (medyanın) ülke çapında hemen hemen her yerde ulaşıldığı, okunduğu ve izlendiği Türkiye’de ise Kanada’da söz konusu olduğu gibi bir tekelleşmeye varan bir ticari gruplaşma vardır. Ancak Türkiye’de Kanada’dan birkaç derece daha ileri bir tekelleşmenin var olduğunu görmekteyiz.

Buna en somut örnek olarak da, ticari sahipliğin sadece gazetelerle sınırlı kalmadığını ve gazete sahibi patronların ve ortaklarının, televizyon, radyo, banka, enerji, ulaşım, turizm, gıda, eğitim, ithalat, ihracat sektörlerinde pay sahibi olduğunu görmekteyiz. Bir anlamda, gazete patronu olmaktan ziyade, medya patronluğu ve ondan da öte ‘top businessmen’ olma sıfatını taşıyan uzman iş adamlarının gazete basan şirketleri de mevcut bulunmaktadır.

Bir bakıma, Türkiye’de okuyucu ve tiraj oranı çok yüksek olmasa da, gazete sahipliğinin siyasi ve ticari dengeler açısından önemi vardır. Bunun yanı sıra, önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, serbest piyasa ekonomisinin en aktif yaşandığı ülkelerde bile olmayan, basına ve medyaya teşvik kredileri uygulamaları ve reklâm gelirleri iş adamlarının gazete sahipliği ve medya sahipliğinde yer almaları için özendirici bir neden olmaktadır.

Bu kapsam içinde, Emre Kongar’ın 2002 yılına ilişkin analizini mevcut statüyü ve tekelleşmeyi net bir şekilde açıklamaktadır.

“Medyadaki holdingler, birbirleri hakkındaki kirli iddiaları, rakiplerinin "ipliğini pazara çıkarmak" amacıyla kullanır oldular.

Bunun en tipik örneği, Uzan grubu ile Doğan grubu arasındaki kavgada görüldü.

Bu arada medya ile ticaret arasındaki gölgeli ilişkiler yargıya da yansdı ve Bilgin grubunun liderinin başka banka patronları ile birlikte hapse bile girmesine yol açtı.

Böylece medya-ticaret-siyaset ilişkileri, kamuoyunun önünde, her grubun rakipleri hakkındaki iftiraları da dahil olmak üzere, en çirkin yüzüyle yer aldı.

"İftiraları da dahil olmak üzere" diyorum, çünkü devlet bu yayınlar karşısında sessiz kaldığı için, bu iddialardan en azından bir bölümünün kanıtsız olması gerekiyor.

Bütün bu çirkinlikler kamuoyunun önünde açıkça sergilenirken, ticaret yaşamı da kendi mantığı içinde devam ediyor, televizyonlar ile gazeteler, etkinliklerini sürdürüyordu.

2002 yılının sonuna yaklaşırken, televizyon dünyasındaki çoklu rekabetin devamına karşın, gazete dünyasında bir dağıtım tekeli ortaya çıktı:

Kendi gazetesini dağıtan Star grubu dışında, Doğan medya grubu Türkiye'deki tüm gazete ve dergilerin tek dağıtıcısı oldu..... Eskiden Bilgin grubu ile Doğan grubu iki ayrı dağıtım şirketinin sahibiydiler ve birlikte dağıtım yapıyorlardı.

Bilgin grubu zora girdikten sonra bu birliktelik, Doğan grubunun fiili tekeli haline dönüşmüştü...”⁵⁸¹

Günümüzde de Doğan Grubunun Türk medyasında büyük bir gücü ve etkisi bulunmaktadır. Örneğin, Uzan Grubunun borçları karşılığı devlet tarafından el konularak Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nu (TMSF) devredilen ve satışa çıkarılan Star TV, Doğan Grubuna bağlı Işıl TV tarafından 26 Eylül 2005'deki ihalede satın alınmıştır.⁵⁸²

Yabancı sermayenin Türk medyasında sahiplenmeye ve tekelleşmeye imkan tanıyan düzenlemeleri eleştiren Duran'a göre, medyadaki denetim sistemi oligopol bir yapıdan monopol bir yapıya geçmiştir.

Duran'ın saptamasıyla, “Rekabet, anti-tröst gibi bir dizi kavram ve kurumun yerleştirilmeye çalışıldığı bu ülkede zaten bazı istatistiklere göre medyanın yaklaşık olarak yüzde 60'ını denetleyen Doğan grubu Star TV'yi de satın alarak, oligopol konumdan monople geçmenin önemli bir adımını atmış oldu.

Salı günü medyada henüz görmedim ama İkitelli çevresinde, başı sıkışınca ilk önce başvurulacak sihirli sözcük kulislerde duyuldu: "Milliyetçilik Doğan grubuna da lazım". Grup, açık artırmada Kanadalı bir şirketle yarışıp kazandığı için bu satın alma yurtseverlik adı altında milliyetçi bir sos da ekliyor. Bu grup zaten petrol şirketinin bir ürününü "Yurtsever petrol" diye reklam ediyor. Bu da "Yurtsever medya" olsa gerek!”⁵⁸³

⁵⁸¹ Emre Kongar, “Medya Savaşları”, Medya Notu, (erişim tarihi : 27 Eylül 2005), (http://www.kongar.org/medyanotu/232_Medya_Savaslari.php)

⁵⁸² **Milliyet**, “Star TV’yi Doğan aldı”, 26 Eylül 2005, (erişim tarihi : 26 Eylül 2005), (<http://www.milliyet.com.tr/2005/09/26/index.html>)

⁵⁸³ Ragıp Duran, “Star Satıldı: Hayırsız olsun!”, **BiaNet**, 27.09.2005, (erişim tarihi: 27 Eylül 2005), (<http://www.bianet.org/2005/09/27/67818.htm>)

Bu kapsam içinde, hukuksal boyutta İlkiz'in, Türk medyasında yabancı sermayenin de pay sahibi olmasıyla ilintili saptamalarına göre esas sorun Yabancı sermayeye ilişkin 3984 Sayılı kanunun 29. maddesindeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır.⁵⁸⁴

Esas itibariyle, yabancı sermayenin tekelleşme sürecine katılımı veya 'yumuşak tekelleşme' diye ifade edebileceğimiz ulusal sermaye-yabancı sermaye ortaklığı şeklindeki ticari birliklikler, IV. Kuvveti temsil ettiği söylenen medya sektörünü bir ticari pazar haline getirmektedir. Oysa tekelleşme tercihinde, ulusal patronların çatısı altında mı? Yoksa yabancı patronların çatısı altında mı? bir tekelleşme daha iyidir sorgusu bilinçaltından sorgulanır hale gelmeye başlamıştır.

McPhail medya sektöründeki yabancı sermaye oluşumlarına ve bu oluşumlar sonucu ortaya çıkan yabancı sermayenin denetimindeki tekelleşmelere Amerikan medyasından örnek vermektedir.

Amerikan kaynaklı enformasyon akışının başta Kuzey komşusu Kanada olmak üzere, uluslararası boyutta hissedebilir olmasına rağmen, McPhail, yabancı şirketlerin bir takım Amerikan şirketleri ile birleşmeleri veya doğrudan onları satın almalarından dolayı Amerikan'ın uluslararası medya varlığının zayıfladığını beyan eden bir sınıflandırma yapmaktadır.⁵⁸⁵

Uluslararası iletişim alanında, enformasyon akışında geniş bir denetime ve güce sahip olan Amerikan medyasının, yabancı kuruluşlarının bazı Amerikan medya şirketlerini satın almalarından dolayı, Amerikan medya varlığının uluslararası konumda tartışılması yaşanırken, dış enformasyon akışına bağlı olarak dış haberlerini vermek zorunda kalan ülkelerde bir de kendi ulusal şirketlerinin başka yabancı sermaye denetimi altına geçmesi

⁵⁸⁴ Fikret İlkiz, "Yarım Yasayla Medyada Tekelleşme Önlenmez", **BiaNet**, 23.09.2005, (erişim tarihi: 27 Eylül 2005), (<http://www.bianet.org/2005/09/23/67680.htm>)

⁵⁸⁵ McPhail, a.g.e, s.105

gerçeği, içinde bulunulan durumu ve hatta statükonun daha sorgulanmasını gerekli kılmaktadır.

Tablo 10. Uluslararası Amerikan Medya Varlığının Yabancı Şirketlerce Zayıflatılması

Birleşme ve Satınalma Faaliyetleri

Satın Alınan Amerikan Şirketleri

Satınalan Yabancı Şirketler

New York Post, Chicago-Sun Times,

Boston Herald : News Corporation (Avustralya)

Macmillan Publishing : Robert Maxwell (İngiltere)

Columbia Pictures Entertainment : Sony Corporation (Japonya)

Diamond's magazin chain :

Hachette (Fransa)

A&M Records : Philips
(Hollanda)

RCA/ Ariolas Records :
Bertelsman (Almanya)

Kaynak : Thomas L. McPhail, **Global Communication: Theories, Stakeholders, and Trends**, (London, Allyn & Bacon, 2002), s.105

Topuz ise, Türkiye'deki holdingleşme altındaki tekelleşmeyi anlatırken çeşitli sayıda holdinglerin bu pazar içinde yer aldıklarını belirtmektedir.

Bu tekelleşme üzerinde damgasını vurarak etki yapan bu holdingler, İhlas Holding⁵⁸⁶, Aydın Doğan Grubu⁵⁸⁷, Karamahmet Grubu⁵⁸⁸, Dinç Bilgin Grubu⁵⁸⁹, Uzan Grubu⁵⁹⁰, Turgay Ciner Grubu⁵⁹¹ inişli çıkışlı ticari atakları medya sektöründe belli paya sahip olmuşlardır. Ancak, Uzan, Karamahmet, Dinç Bilgin'in grupları gibi gruplar TMSF'nin

⁵⁸⁶ Topuz, a.g.e., s.331-333

⁵⁸⁷ A.g.e., s.334-339

⁵⁸⁸ A.g.e., s.339-342

⁵⁸⁹ A.g.e., s.342 – 343

⁵⁹⁰ A.g.e., s.343 – 344

⁵⁹¹ A.g.e., s.344 – 346

müdahalesi sonucu şirketlerdeki denetimlerini kaybetmişler veya kaybetmiş görünmektedirler.⁵⁹²

Tablo 11’de görüldüğü üzere, Türk medya sektöründe faaliyette bulunan iş gruplarının, grupları altında hangi gazetelere sahip olduğu belirtilmiştir. Bu tabloda elde edilen veriler doğrultusunda, sadece grupların altında yer alan gazeteler gösterilmiştir. Oysa bu grupların iştiğal konusu, Kanada’ya ilişkin tablo verilerinde⁵⁹³ görüldüğü gibi sadece gazetecilikle sınırlı kalmamaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu iş grupları ayrıca çeşitli iş dallarında ve gazeteciliğin dışında da diğer televizyon kanalı, radyo istasyonu ve uydu üzerinden şifreli yayın yapan mültimedya yayın imkanlarına da sahip bulunmaktadır.⁵⁹⁴

Tablo 11. Türkiye’de Faaliyet Gösteren İş Gruplarının Gazete Sahipliği⁵⁹⁵

Sahibi	Gazeteler	Tiraj Miktarı ⁵⁹⁶	Tirajdaki Sırası
--------	-----------	------------------------------	------------------

⁵⁹² Örneğin, Akşam gazetesinin yeni sahibi, Karamehmet’in eski müdürü Mehmet Bülent Ergin’dir.

⁵⁹³ Bkz. Tablo 8, Tablo 9 ve Ekler Kısmı Tablo 28

⁵⁹⁴ DigiTürk, Cine5 gibi.

⁵⁹⁵ Tablo 10, Medyatavanet’den elde edilen verilere göre düzenlenmiştir. Bkz. **Medyatava.net**, (erişim tarihi : 04 Mart 2006), (<http://www.medyatava.net/tiraj.asp>) ; Tablo 11 gazetelerin hangi işgruplarına ait olduğunu belirtmek amaçlı hazırlanmış olup, gazetelerin 20-26 Şubat 2006 tarihinden sonra tiraj miktar ve tiraj sıralamalarında değişiklik olduğu veya olacağı dikkate alınarak, gazetelerin tiraj sayılarının ve tirajdaki sıralamaların güncelliğini takip etmek için bkz . <http://www.medyatava.net/tiraj.asp>

Aydın DOĞAN	Posta Hürriyet	679.808	1
Aydın DOĞAN	Hürriyet	589.482	3
Aydın DOĞAN	Fanatik	225.856	8
Aydın DOĞAN	Milliyet	291.747	5
Aydın DOĞAN	Radikal	39.873	23
Aydın DOĞAN	Referans	13.964	27
Turgay Ciner ⁵⁹⁷	Sabah	450.614	4
Önay Şevket BİLGİN	Takvim	267.878	6
Dinç BİLGİN	P.Fotomaç	212.037	10
Mehmet Bülent Ergin	Akşam	233.260	9
Mehmet Bülent Ergin	Güneş	124.784	12
Mehmet Bülent Ergin	Ho.Tercüman	37.594	24
Künye Bilgisi Olmayanlar	A.Şok	62.805	18
Künye Bilgisi Olmayanlar	Bulvar	35.594	24
Künye Bilgisi Olmayanlar	G.Evensel	5.412	32
Künye Bilgisi Olmayanlar	Yeni Mesaj	2.921	33
Künye Bilgisi Olmayanlar	Efsane Fotospor	69.601	17
Künye Bilgisi Olmayanlar	Bulvar	35.613	25

Enver Ören
227.694

11

Türkiye

Ali Akbulut	Zaman	589.482	2
Mehmet Ali Yalçındağ	Gözcü	123.929	13
Ahmet Albayrak	Yeni Şafak	106.919	14
TMSF denetiminde	Star	89.912	15
Nuri Aykon	Cumhuriyet	62.042	19
Ahmet Çelik	Yeni Çağ	55.689	21
Hazım Oktay Başer	Milli Gazete	56.015	20
Hasan Basri Çıplak	Birgün	9.867	29
Zeki Saraçoğlu	Ortadoğu	8.768	30
Ali Gürbüz	Özgür Gündem	10.317	28
Mehmet Kutlular	Yeni Asya	16.789	26
Serdar Mutlu	Vatan	266.728	7

⁵⁹⁶ Tiraj verileri, Medyatavane'ten elde edilen ve 20-26 Şubat 2006 tarihine ilişkin verilerdir. Tirajlardaki miktar ve buna bağlı olarak gazetelerin tirajlarına ilişkin sıralamaları değişebilmektedir.

⁵⁹⁷ 7 Mayıs 2006 tarihli Medyatavane'ten elde edilen verilere göre ise, Sabah gazetesinin yeni sahibi Turgay Ciner olarak belirtilmektedir.

Nuri Aykon	Vakit	69.601	16
Mehmet Ali Ilıcak			Bugün
53.601	22		
Abdullah Akosman	Önce Vatan	6.712	31
Didem Demirkent	Dünya	2.389	34
Mehmet Türker	Hürses	1.620	35
			Toplam
:	5.070.153	adet	

Kaynak: MedyaTava, (erişim tarihi: 04 Mart 2006), (<http://www.medyatava.net/tiraj.asp>)

Tablo 11 ve Tablo 12’de görüldüğü üzere, 70 milyonluk bir nüfusa sahip olan Türkiye’de tiraj miktarları oldukça düşük⁵⁹⁸ olan bu gazete sahibi veya sahiplerinin esas sermaye ve ticari güçleri gazetelerin dışında holding grupları içinde başka şirketlere sahip olmalarından ileri gelmektedir. Bu nedenden ötürü de büyük sermaye sahipliği altında tekelleşen gazetelerde çalışan gazetecilerin patronlarının tekelleşmeye doğru gitmesi gibi, demokratik yaşamda da çok sesliliğin yerini yavaş yavaş tek seslilik alma riskini de beraberinde getirmektedir.⁵⁹⁹

⁵⁹⁸ Bunun yanı sıra 2001 yılı verilerine göre, İngiltere’de The Mirror günde 2.203.815, The Sun 3.487.015, The Daily Mail 2.427.464, The Daily Telegraph 1.015.906, The Times 710.709 baskı yaparken, Fransız gazetelerinde bu oran Le Figaro için 367.595, Le Monde için 402.444 ve Le Parisien/Aujourd’hui en France 492.518 adeti bulmaktadır. Almanya’da ise, Frankfurter Allgemeine 408.461 ve Die Welt 255.159 adet baskı yaparken diğer Alman gazetelerinin tiraj sayısı 14.478- 192.182 arasında değişmektedir. Bu da bize, bazı Türk gazetelerinin Avrupa ortalamasında günlük tiraja sahip olduğu göstermektedir. Bkz. Sanders, a.g.e, s.4-5

⁵⁹⁹ Diğer taraftan, üzerinde durulması gereken çok önemli bir nokta da, Türkiye’de tirajları bakımından değerlendirilen 35 adet gazete olmasına rağmen, bu gazetelerden Fotomaç, Fanatik, Efsane Spor gibi gazeteler spor (özellikle futbol) içerikli gazeteler olup, kamuoyunda IV.Erk olma görevini icra edebilecek gazeteler ise, tirajları bakımından ele alındıklarında, gazetelerin tirajları onbinin altında olan 8, onbin ile elli arasında 5,ellibin ile yüzbin arasında bulunan 9, yüzbin ile üçyüzbin arasında 9 ve sonuç olarak ilk dört içinde bulunan gazetelerin ise, tirajları beşyüz ile altıyüz seksenbin arasında değişmektedir. Bu veriler ise, ilk dörtte yer alan gazetelerin bile, çok kısmi sayılabilecek bir okuyucu kitlesinin olduğunu ifade etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada veya Batı Avrupa devletlerinde gazetelerin tirajları bakımından çok geniş bir kitleye hitap ettiklerinden dolayı kamuoyu incelemelerinde (analizlerinde) her bir gazetenin incelenmesi veya görüşleri ele alınması gerekirken, tirajları bakımından sadece iki, üç veya beş bir tiraj sahibi gazetelerin

Duran'ın bu durumu bir ihaleye bağlı olarak şu şekilde açıklamaktadır;

“Meselenin en önemli boyutu siyasi ve doğrudan siyasi iktidarı ilgilendiriyor: Hükümet ve hatta devlet, medyada tekelciliğe karşı çıkmak istiyor mu? Bugüne kadar ki uygulamalar bu soruya olumsuz bir yanıt vermemize neden olmuş durumda. AKP iktidarı oligopol oluşturan bir kaç medya grubuyla arayı iyi tutarak kamuoyunda olumlu bir imaj sağlamaya çalışıyor.

Erdoğan'ın çeşitli konulardaki zaten cahil ve dar perspektifli danışmanları medya konusunda da şöyle düşünüyor olsalar gerek: “Doğan grubu genelde hükümet yanlısı, e Star'ı da alırlarsa o da hükümet yanlısı yayın yapar, biz de tek bir grubu denetim altında tutarak birden fazla medya organının olası muhalefetini önlemiş oluruz!” Bu parlak mantığın eş geçtiği önemli bir nokta var: Kendi başına güç/iktidar olamaya teşne bir medya grubu, hükümete karşı tutum almaya kalktığında bunu bir değil 3 televizyon kanalı ile yapacaktır.”⁶⁰⁰

Duran'ın bu saptamasını tekelleşme açısından tek bir siyasi otoriteyi suçlamadan, ancak aynı şekilde uygulanma durumunda ortaya çıkabilecek sorunların altını çizilebilmek için genelleştirmek amacıyla demokrasinin ve çok sesliliğin zarara uğraması açısından dikkate alınması gerektiğini de önerebiliriz.

Ancak, her türlü sosyal ve ekonomik ölçüler göz önüne alındığında gelişmiş olan bir ülkeyi temsilen Kanada ve diğer taraftan gelişmekte olan ülkeyi temsilen Türkiye örneklerinin dışında, gelişmişlik düzeyi bakımından dünyanın en önde gelen ülkelerinin arasında sıralanan Avustralya'da belki bir bakıma, “.....Basın tekelini savunan herhangi birisini bulmak çok zor....”⁶⁰¹ olsada Avustralya medyası 21.yüzyılın başında Murdochs ve Packers adlarında iki aile hanedanlığı tarafından yönetilmektedir.⁶⁰² Ancak ilginç olan nokta, Kanada ve Türkiye'deki örneklerin tam tersine, Avustralya medyasını tekelinde

kamuoyu etkileme gücünün çok marjinal kalacağı istatistiksel bir incelemeden yapmadan aritmetik olarak da hesaplanması mümkündür.

⁶⁰⁰ Ragıp Duran, “Star Satıldı : Hayırsız olsun!”, **BiaNet**, 27.09.2005, (erişim tarihi : 27 Eylül 2005), (<http://www.bianet.org/2005/09/27/67818.htm>)

⁶⁰¹ Hirst-Patching, a.g.e., s.58

⁶⁰² Hirst-Patching, a.g.e., s.58

tutan bu ailelerin basın hayatlarındaki geçmişlerinin 1850'li yıllara kadar uzanmakta olmalarıdır. Bir bakıma, çoğunlukla Kanada'da da yerel gazete sahipliğinde aile zincirlerinin çok eski yıllara kadar uzandığı görülürken, bazı örneklerinde de bu geçmiş 1970'li yıllara uzanmaktadır. Günümüzde Türkiye'de ise gerek yerel gerekse ulusal boyutta tirajları olan gazetelerin gazete sahipliğinin çok yeni bir zaman dilimi içinde geliştiği görülmektedir.

Tablo 12. Türk Gazetelerinin Tiraj Miktarı (20-26 Şubat 2006)⁶⁰³

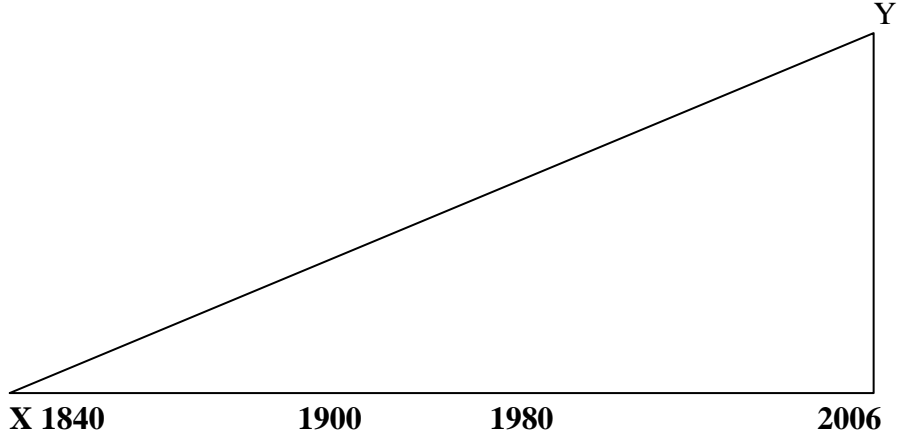
Sıralama	GAZETE	SATIŞ	ÖNCEKİ	FARK
1	POSTA	679.808	654.713	↑ 25.095
2	HÜRRİYET	590.119	593.167	↓ -3.048
3	ZAMAN	566.650	559.725	↑ 6.925
4	SABAH	490.337	485.517	↑ 4.820
5	MİLLİYET	291.747	277.997	↑ 13.750
6	TAKVİM	267.461	267.676	↓ -215
7	AKŞAM	239.818	247.684	↓ -7.866
8	TÜRKİYE	226.880	225.317	↑ 1.563
9	FANATİK	225.856	228.038	↓ -2.182
10	P.FOTOMAÇ	212.037	206.575	↑ 5.462
11	VATAN	197.907	192.446	↑ 5.461
12	GÖZCÜ	131.647	124.786	↑ 6.861
13	GÜNEŞ	124.732	124.807	↓ -75
14	YENİ ŞAFAK	106.098	106.659	↓ -561
15	STAR	89.912	94.283	↓ -4.371
16	BUGÜN	80.912	78.579	↑ 2.333
17	A.VAKİT	72.450	69.237	↑ 3.213
18	A.ŞOK	63.202	63.170	↑ 32
19	CUMHURİYET	60.375	60.917	↓ -542
20	EFSANE FOTOSPOR	59.936	61.706	↓ -1.770
21	YENİÇAĞ	56.261	56.001	↑ 260
22	MİLLİ GAZETE	54.183	53.177	↑ 1.006
23	RADİKAL	41.878	40.020	↑ 1.858
24	BULVAR	36.366	36.537	↓ -171
25	HO. TERCÜMAN	33.062	33.164	↓ -102
26	REFERANS	13.679	13.136	↑ 543
27	YENİ ASYA	13.416	13.294	↑ 122
28	BİRGÜN	9.555	9.510	↑ 45
29	ÖZGÜR GÜNDEM	8.522	8.564	↓ -42
30	ORTADOĞU	7.832	7.917	↓ -85
31	ÖNCE VATAN	6.646	6.575	↑ 71
32	G.EVRENSEL	4.834	5.129	↓ -295
33	YENİ MESAJ	2.883	2.896	↓ -13
34	DÜNYA	2.331	2.315	↑ 16
35	HÜRSES	1.670	1.624	↑ 46
	TOPLAM	5.071.002	5.012.858	

Kaynak: MedyaTava, (erişim tarihi: 04 Mart 2006), (<http://www.medyatava.net/tiraj.asp>)

Şekil 13. Küresel Tekelleşme Süreci İçinde Gazete Sahipliğinin Eğilimi

⁶⁰³ Veriler, MedyaTava websitesinden alınmıştır. MedyaTAVA.Net, , (erişim tarihi : 04 Mart 2006), (<http://www.medyatava.net/tiraj.asp>) ; Bu iki dönem (20–26 Şubat 2006 ve 24–30 Nisan 2006) arasındaki tiraj farkını ve sıralamayı görmek için bkz. Ek 6 Tablo 29.

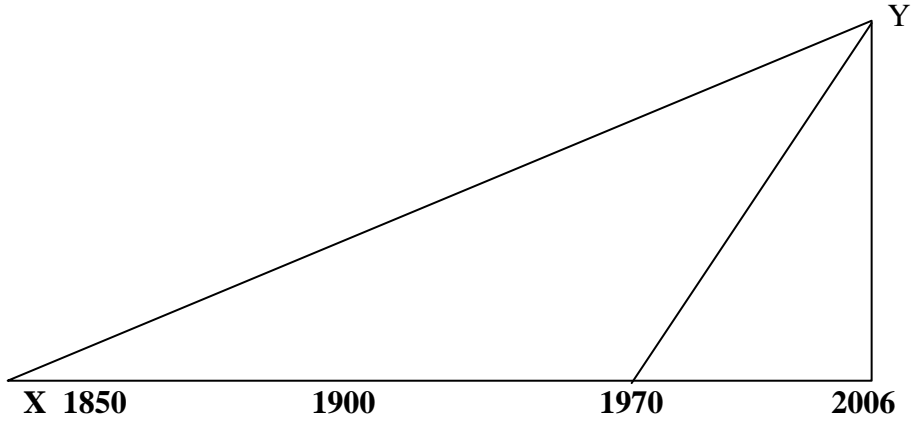
**Avustralya
(Murdochs ve Packers Medya Grupları)**

X=Yıl eğilimi

Y= Sahiplik ve tekelleşme eğilimi

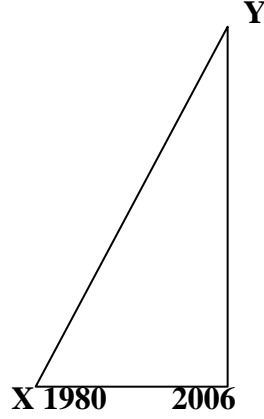
Kanada

Örneğin Kanada'da gazete sahipliği gazete gruplarını oluşturan patronların gazete sahipliği aile zinciri bakımından çok eski yıllara dayanırken, üzerinde durması gereken bir noktada patronluğun sadece tek elde toplanmayıp, medya/basin gruplarının birden daha çok patronlarının olmasıdır. Ancak Asper grubunun geçmişi 1970'li yıllara dayanarak, sahiplik

zaman diliminde Türkiye’de örneklerinde görüldüğü gibi Türkiye benzeri hızlı bir tırmanış göstermektedir. Ancak yine de, Türkiye’deki medya/basın/gazette sahipliklerinin genelde tek bir elde toplanması, ‘tek-el’lik yarattığı gibi diğer taraftan bir tekelleşme yaratmaktadır.

Türkiye

Görüldüğü gibi, yılları temsilen eden X ile sermaye büyümesini, yani tekelleşmeyi temsil eden Y arasındaki orantı Avustralya ve Kanada’nın tarihsel sürecinde kademeli bir yükseliş arz ederken, Türkiye örneğinde medya gruplarının zenginleşmesi ve tekelleşmesi aniden çok keskin bir yükselişi temsil ederek, adeta klasik liberalizm yaşandığı dönemleri hatırlatmaktadır.

Bir bakıma, şematize etmeye çalıştığımız gibi, Türkiye medya / basın / gazete sahipliğinin tekelleşme (zenginleşme) trendinde daha dikey, kısa ve çabuk zenginleşme eğilimi görülmektedir.

Şekil 13’de görüldüğü gibi, küreselleşme sürecinin teknolojik ve sermayesel etkilerine rağmen, Avustralya’da yerel gazeteciliğin etkisi bir bakıma da ülkenin coğrafik olarak kıtasal bir yüzölçüme sahip olmasından ileri gelmektedir.

Tablo 13. Avustralya Gazetelerinde Gazete Sahipliği

Şehirler	Gazete Adı	Sahiplik
Ulusal tirajlı gazete	The Australian	News Limited
	The Australian	
	Financial Review	Fairfax
Adelaide	The Advertiser	News Limited
Brisbane	The Courier-Mail	News Limited
Canberra	The Canberra Times	Rural Press
Darwin	The Northern	
	Territory News	News Limited
Hobart	The Mercury	News Limited
Perth	The West Australian	West Australian
		Newspapers
Melbourne	The Herald Sun	News Limited
Melbourne	The Age	Fairfax
Sydney	The Daily Telegraph	News Limited
Sydney	The Sydney	
	Morning Herald	Fairfax

Kaynak : Hirst-Patching, a.g.e., s.58

BEŞİNCİ BÖLÜM
NİCELİKSEL İÇERİK ANALİZİ:
11 EYLÜL OLAYININ ÖRNEKLEM YOLU İLE SEÇİLEN KANADA VE
TÜRKİYE GAZETELERİNDEKİ YANSIMASI

2. KANADA VE TÜRKİYE GAZETELERİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümdeki, analizlerde, Kanada ve Türkiye gazetelerinden her bir ülke için üçer gazete incelenmiştir.

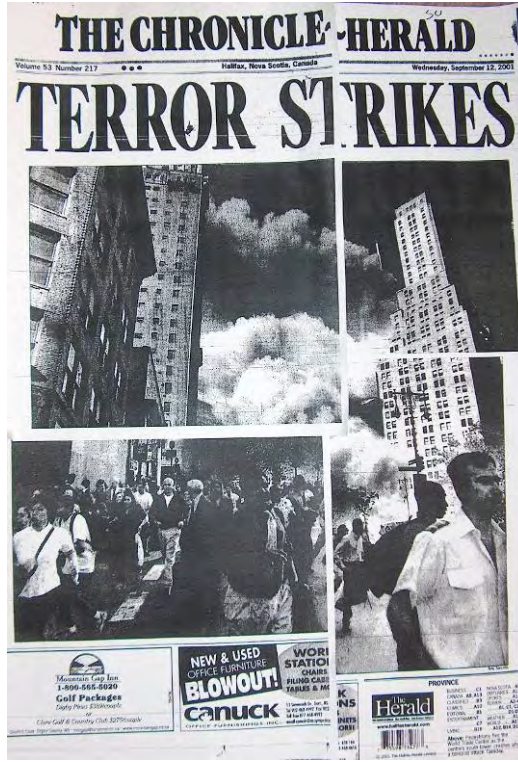
1.1.Kanada Gazeteleri

Bu inceleme sırasında, Kanada gazetelerinden, ‘Chronicle-Herald’, ‘National Post’ ve ‘Globe and Mail’ gazeteleri seçilmiştir. Bu gazetelerin araştırmamız kapsamında tercih edilerek inceleme için seçilmesinde, University of Kings College öğretim üyelerinden Bruce Mark’ın uzman görüşleri de dikkate alınmıştır.

1.1.1 Chronicle-Herald

Chronicle-Herald gazetesi; Nova Scotia eyaleti, Halifax’da yerleşik Halifax Herald şirketine ait olan yerel bir gazetedir. 8–14 Mayıs 2006 verilerine göre, haftalık 731.031 adet tirajı bulunmaktadır. Chronicle-Herald yerel bir gazetedir. Gazete günümüzde haftanın her günü basılıp, dağıtımı yapılmaktadır. Gazetenin yayın dili İngilizcedir.⁶⁰⁴

⁶⁰⁴ Canadian Newspaper Association, Canadian Circulation Data, (Erişim tarihi : 18 Mayıs 2006), (<http://www.cna-acj.ca/client/cna/ult.nsf/ccrecords?OpenView&Start=10&Count=10>)

1.1.2. 'National Post'

'National Post' gazetesi, Ontario Eyaleti, Toronto şehrinde basılan bir gazete olmasına karşın, dağıtımı tüm Ontario eyaletinde yapıldığı kadar, dağıtımının Kanada'nın tüm eyaletlerine yapılmış olmasından dolayı hem yerel hem de ulusal bir gazete niteliğindedir.

National Post, CanWest Publication gruba ait bir gazetedir. 8-14 Mayıs 2006 verilerine göre, haftalık 1.444.475 adet tirajı vardır. Gazete Cumartesi günü dışında her gün basılarak, dağıtımı yapılmaktadır. Gazetenin yayın dili İngilizcedir.⁶⁰⁵

⁶⁰⁵ A.e

1.1.3. Globe and Mail

‘Globe and Mail’ gazetesi, Ontario eyaletinde yerleşik olmasına rağmen, dağıtımı ulusal boyutta da yapılmaktadır. Bu bakımdan, gazeteyi yerel gazete dışında ulusal bir gazete olarak kabul edilmelidir. Bell Globemedia grubuna aittir. 8–14 Mayıs 2006 verilerine göre, haftalık 1.970.216 adet tirajı vardır. Gazete Cumartesi günü dışında her gün basılarak, dağıtımı yapılmaktadır. Gazetenin yayın dili İngilizcedir.⁶⁰⁶

⁶⁰⁶ A.g.e.

1.2. Türk Gazeteleri

İncelememizde yer alan, Türk gazeteleri ise; Zaman, Hürriyet ve Sabah gazetelerinden oluşmaktadır.

Türk gazetelerinin sadece üç adet olarak belirlenmesi, Kanada gazetelerinde incelenen gazete sayısının üç olarak belirlenmesi ve bu nedenle tablo karşılaştırmalarında incelenen her iki ülke gazete sayısında bir eşitlik sağlanması hedeflenmiştir.

Bu kapsam içinde yer alan Türk gazetelerinin seçiminde, 24-30 Nisan 2006 tarihleri arasında tiraj sıralamasında 2. , 3. ve 4. sırada yer alan gazeteler seçilmiştir. Sıralamada, Zaman ikinci, Hürriyet üçüncü ve Sabah dördüncü sırada yer almaktadır. 1.sırada yer alan Posta gazetesinin inceleme kapsamına alınmamasının nedeni gazete türleri tanımlamasında haber içerikleri ve tasarımı ile Türkiye’de ‘bulvar gazetesi’ sınıflamasında yer almasıdır.

Ayrıca, Türk gazeteleri arasında yer alan Zaman, Hürriyet ve Sabah gazetelerinin tiraj sayısının dışında, belli görüşlerdeki kamuoyuna hitap etme ve o kamuoylarını etkileme gücünün ellerinde bulundurma potansiyeline sahiptirler.

Diğer taraftan, Türk gazeteleri için ön gördüğümüz diğer bir ölçütte, bu üç gazetenin farklı sermaye (medya) gruplarına ait olmasıdır.

1.2.1. Zaman

Türk gazeteleri arasında incelediğimiz, 1986’da yayınlanmaya başlayan Zaman gazetesi, 24-30 Nisan 2006 tarihli tiraj verilerine göre, 623.197 adetlik bir tiraja sahiptir. Zaman gazetesinin sahibi Ali Akbulut’tur.

1.2.2. Hürriyet

Hürriyet gazetesi, 1948'den beri yayınlanmakta olan ve Türkiye'nin en eski geçmişi olan gazetelerinden birisini temsil etmektedir. 1994'de Doğan Medya Grubu tarafından satın alınan gazetenin 24-30 Nisan 2006 tarihli tiraj verilerine göre 536.151 adet satış tirajı bulunmaktadır.

1.2.3. Sabah

1985'de kurulmuş olan Sabah gazetesinin, 24-30 Nisan 2006 tarihli tiraj verilerine göre, 432.011 adet bir satış tirajı bulunmaktadır. Belli dönemlerde yönetim değişikliğine uğrayan gazete günümüzde en son olarak Turgay Ciner sermaye grubuna aittir.

2. ARAŞTIRMANIN KONUSU

İncelemediğimizde yer verdiğimiz inceleme konusu, bu iki ülke gazetelerinden belli ölçütler kapsamında seçim ve elemeye tabii tutarak belirlediğimiz gazetelerde, '11 Eylül' olayı ile ilgili çıkan haberler, olayın ertesi günü (12 Eylül 2001) ve olayın yıldönümlerinde (11 Eylül 2002 / 2003 / 2004 / 2005) ve sadece ana sayfalar baz alınarak incelenmiştir.

İncelememizde özellikle Kanada ve Türk gazetelerinin karşılıklı olarak karşılaştırılmalarındaki temel nedenlerini şu şekilde belirtebiliriz:

1)- Kuramsal bazda doktora alan çalışmasının bir kısmının Kanada'da ve diğer bir kısmının ise Türkiye'de yapılmış olması nedeniyle, sosyo-ekonomik, kültürel, demografik, tarihsel ve siyasi farklılıkları olan bu iki ülkede 11 Eylül Olayı'nın gazetelerde yansımalarının ne şekilde olduğunun tespit edilmesi hedeflenmiştir.

2)- Kanada'nın coğrafi bakımdan Amerika Birleşik Devletleri'ne sınır komşu olduğu kadar enformasyon alanında medya haberlerinin ABD'nin etkisi altında kalması ve belirgin görünür bir şekilde Kanada medyasının Amerikan merkezli hareket ettiği uzman görüşlerinin ortak saptamasıdır. Bu paralellikteki varsayımdan hareket ederek, bu saptamanın doğruluğunu sorgulamak amacıyla bir taraftan Kanada gazetelerinden üç adet gazete inceleme kapsamına alınırken, diğer taraftan da karşılaştırmanın diğer alanında Türkiye'den üç gazete içerik çözümlemesi içinde örnekleme kapsamında yer almıştır.

3)- İçerik çözümlemesinde, Türkiye'nin ikinci ülke olarak seçilmesindeki temel özellik, Kanada ile karşılaştırıldığında Amerika Birleşik Devletleri ile coğrafi bir uzaklığın bulunmasına rağmen, küreselleşmenin enformasyon üzerindeki doğrudan ve on-line etkisinin somut gerçekliğinin yanısıra, Türkiye, ABD ile aynı uluslararası askeri örgüt (NATO) içinde yer almaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'nde vuku bulan bu olaya karşı tepkisinin ne olduğunun saptanması amacıyla Türk gazeteleri arasından yukarıda belirttiğimiz sınıflandırma ile bir örnekleme oluşturularak, coğrafik bakımından olduğu kadar sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi yapılanması Amerika Birleşik Devletleri ile benzerlik oluşturan diğer bir NATO ülkesi Kanada inceleme alanı içinde yer almıştır.

4)- Çalışmamızın bu bölümünde, Kanada ve Türkiye gazetelerinden örnekleme oluşturulmasının diğer bir nedeni, bu iki farklı ülkede, aynı zamanda iki farklı gazetecilik anlayışının sergilenmiş olmasıdır. Bir taraftan, Kanada yerel gazetecilik için örnek temsil ederken, diğer taraftan da Kanada'daki yerel gazetecilik kavramı, Türkiye'deki yerel gazetecilik kavramından farklılık arz etmektedir.

Kanada’da yerel gazete görünümündeki gazetelerin tiraj sayılarının milyonlara yaklaştığı veya aştığı gözlenmektedir. Gazetelerin dağıtım imkânı ve alt yapısı dolayısıyla, dağıtım alanlarının federal eyalet çapındaki⁶⁰⁷ bir dağıtım potansiyeli ile Türkiye gibi üniter devlet yapısında ulusal gazetelerin etki gücüne sahip olduğu bir ülkenin gazete dağıtım alanında (yüzölçümü) ya eş değerde ya da fazla bir alana sahip olmaktadır. Bu nedenle, yerel gazete özelliklerini taşıp belli şehir ve bölge gazeteleri olmalarına rağmen ‘ulusal’ nitelikte okunabilirlik oranına sahiptirler. Bunun yanı sıra, örnekleme kapsamına aldığımız, ‘National Post’ ve ‘Globe and Mail’ gazeteleri okunabilirlik ve satış alanı bakımından ulusal gazete niteliğindedir.

Bu bakımdan ele alındığında, 11 Eylül Olayı’nın yansımalarının Kanada ve Türkiye gazetelerinde seçilmesi, yerel gazete ve ulusal gazetecilik alanında uzmanlaşmış iki farklı ülkenin uluslararası alanda sansasyonel diyebileceğimiz krizlere bakışının değerlendirilmesi açısından da bir ölçüt oluşturmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLILIKLARI

İnceleme tekniğini belirtmek gerekirse, inceleme niceliksel boyutta yapılmıştır. ‘11 Eylül 2001 Olayının Türkiye ve Kanada Gazetelerindeki Yansıması’nda ise, 12 Eylül 2001, 11 Eylül 2002, 11 Eylül 2003, 11 Eylül 2004, 11 Eylül 2005 tarihlerinde Kanada basılan ‘Chronicle-Herald’, ‘National Post’, ‘Globe and Mail’ ile Türkiye’de basılan ‘Zaman’, ‘Hürriyet’ ve ‘Sabah’ gazetelerinin ana sayfalarında ‘11 Eylül Olayı’ ile ilgili yer alan haberlerin, haber başlıkları, haber kaynaklarının orijini, haber metninin kısa, orta veya uzunluğu, haberlerde fotoğraflara yer verilip verilmediği ve eğer fotoğraflar yer verildiyse, bu fotoğrafların kaynağının kim olduğunun belirlenmesine çalışılmıştır.

Haber başlıklarının değerlendirilmesinde ise, değerlendirme ölçütü ‘olumlu’, ‘olumsuz’ ve ‘nötr’ şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflamada, haberlerin olumlu, olumsuz, nötr olarak

⁶⁰⁷ Kanada’da federal eyalet kavramı Amerika Birleşik Devletleri’ndeki devlet kavramı ile eş değerdedir. Her eyalet kendi başına, bir devlet örgütlenmesini temsil eder, ancak dışişlerinde ve federal bütçede merkezi sisteme bağlıdır.

değerlendirilmesinde ise uzman görüşten yararlanarak, haber başlıklarında yer alan ifadelerde '11 Eylül Olayı'na ilişkin tavrın nasıllığı araştırılmaya çalışılmıştır.

Bu değerlendirme esnasında, 'olumluluk' kategorisine giren haberlerin tespitinde, Amerika Birleşik Devletleri'ne yapılan saldırı neticesi, gazetelerde 11 Eylül terör olayının akabinde ve yıldönümlerinde çıkan haberlerde terörün olumlu bulunup onanması gibi mantık dışı bir olasılığın sorgulanmasından ziyade; 'küreselleşmenin sonu', 'küreselleşme / ABD ektiğini biçti', 'ABD hak ettiğini buldu', 'ABD'nin dünya liderliğine son' gibi haber başlıkları ile ABD'nin terörle vurulmasındaki temel nedenin ABD'nin dünya politikasında yer aldığı liderlik konumundan ileri geldiğine ilişkin bir tepkinin yer alıp almadığı ölçülmeye çalışılmıştır.

Olumsuzluk kategorisinde ise, doğal olarak, 11 Eylül Olayı'nın telin edilmesine yönelik haberler belirlenmiştir.

Nötr (tarafsızlık) kategorisinde, 11 Eylül Olayı ilgili, olumlu veya olumsuz ifadelere yer verilmeyen haberler sınıflandırılmıştır.

Haber başlıkları, haber kaynağı, haber metni, fotoğraf, fotoğraf kaynağı ve haber başlıklarının değerlendirmesi şeklinde tablo analizlerinde ayrıştırılan kategoriler, kendi aralarında da alt kategorilere bölünmüştür.

Bu alt kategoriler,

A)- Haber başlıklarında;

-sürmanşet,

-alt başlık,

-üst başlık,

-ana başlık,

-II. haber başlığı,

- III. haber başlığı,
- yorum haber.

B)- Haber kaynağında;

- muhabir,
- iç ajans muhabiri
- dış ajans muhabiri,
- sadece iç ajans,
- sadece dış ajans.

C) - Haber metninde;

- kısa metin,
- orta metin,
- uzun metin.

D)- Fotoğrafta;

- çeyrek,
- yarım,
- tam.

E)- Fotoğraf kaynağında;

- muhabir,
- iç ajans muhabiri
- dış ajans muhabiri,
- sadece iç ajans,
- sadece dış ajans.

F) - Haber başlığının değerlendirilmesinde;

- olumlu,
- olumsuz,

- nötr, şeklinde ayrıştırılmıştır.

İnceleme esnasında haber başlıklarında, haber kaynaklarının belirtilmesinde, fotoğraf kullanımlarında, fotoğraf kaynaklarının belirtilmesinde, uluslararası alanda ortak kabul görmüş gazetecilik meslek etiği kodlarına (ilkelerine) uyulup uyulmadığına bakılmıştır.

Kabul edileceği üzere, bir haberin veya fotoğrafın kaynak gösterilmeden yayınlanması, bir taraftan meslek etiği açısından bir eksiklik oluşturuyorsa da, diğer taraftan bu eksikliğin sadece etik ilkelere uyulup uyulmaması değil aynı zamanda, bu tür yayıncılık anlayışı ile yayın yapan gazetelerin kurumsal bölümde belirttiğimiz gibi doğrudan veya dikey dediğimiz bir enformasyon etki ve güdümünde kaldığının delilidir.

Gazetecilik meslek etiğinde, başka kaynakların etkisi altında kalmanın dışında, gazetecilik üretmeden, sadece belli (kalıp) fotoğraflar veya ajanslarda geçilen haberlerle haber oluşturmak, IV. Kuvvet olma özelliğini toplumda hissettiren, gazetecilik sektörünün bir anlamda 'masa başı yayıncılığa' dönüşmesi eleştirilerine neden olabilmektedir.

Masa başı yayıncılık (desktop publishing) ise, genellikle, amatör, ofis veya ev kullanıcılarına yönelik bir bilgisayar 'software'i olarak kabul edilirse, bir bakıma, teknolojinin getirdiği kolaylık ve rahatlıklar da, gazeteciliğin sadece 'sayfa tasarımı' (frontpage design ya da layout) değil aynı zamanda, bir ekip, ağ, örgütlenme, yaratıcılık, haber kaynaklarının kendisine ulaştığı ve empoze ettiği değil ama kendisinin haber kaynaklarına ulaştığı yapısal ve işlevsel bir sektör özelliğini taşımaktadır.

4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çerçevede, 11 Eylül Olayı ile ilgili Kanada ve Türkiye gazetelerinden aldığımız örneklerde, gazetecilik meslek etiği ilkelerinde, haberleri yayınlayan gazetelerin, belli bir etki altında kalıp kalmadığına, kaynak göstererek yayın yapıp yapmadığına da bakılarak, gazetelerinin haberlerinde meslek etiği ilkelerinde, sadece 'tarafsızlık', 'doğru habercilik'

ilkelerine uyup uymadıkları değil, enformasyon akışında tek yönlü belli güçlerin etkisinde kalıp kalmadığının görüntülenmesi de amaçlanmıştır.

Bu niceliksel içerik analizinde, karşılaştırmalar, çıkan haberlerin; haber kaynaklarının, haber metinlerinin, fotoğrafların, fotoğraf kaynaklarının kaçar adet yayınlandığının saptanmasına çalışılarak, tablolarda da kategori ve alt-kategori olarak belirlediğimiz sınıflandırmalarda adet sayısının fazlalığı ve azlığı veya adet sayısının yokluğunun ölçülmesi yöntemi ile orta koyduğumuz varsayımın değerlendirilmesi niceliksel ölçütle yapılmıştır.

5. VARSAYIMLAR

İnceleme öncesi, ortaya konan birinci varsayım ; ‘11 Eylül’ gibi hem uluslararası hem de devasa özelliği ile insanlık dışı olan bir terör eyleminin, uluslararası arenada tüm ülkelerde olduğu gibi (marjinal ve kamuoyunu etkileme gücü olmayan marjinal veya ideolojik gazetelerin dışında) Kanada ve Türkiye gazetelerindeki yansımalarının olayın teline yönelik olduğudur.

İkinci varsayımda olaya Kanada ve Türkiye’nin ortak bir tepki vermesi öngörülürken, üçüncü ve son varsayımda, her ne kadar ABD endeksli ortak bir tepki (refleksiyon) verilmesinin doğallığı kabul edilmekle birlikte, Kanada ve Türkiye gazetelerinde, meslek etiğinin gereği olan habercilik anlayışına göre, haber kaynaklarının ve fotoğraf kaynaklarının belirtilmesinde, muhabir ve özgün ajansların kullanımı ile ‘araştırmacı gazetecilik’ yapılmasında iki ülke arasında bir dengesizliğin söz konusu olacağı varsayımı ileri sürülmektedir.

Bu ileri sürdüğümüz son varsayıma paralel olarak, her iki ülkenin gazetelerinde ‘11 Eylül Olayı’na ilişkin haberlerin verilmesi esnasında, Kanada gazetelerinde çoğunlukla Amerikan orijinli haber ajanslarına bağlı kalınan bir habercilik anlayışı sergilenmesi, Türkiye örneklemede yer alan üç gazetede ise, uluslararası enformasyon akışına bağlı gelişen bir

habercilik anlayışının dışında, sadece başlık ve fotoğraflarla ana sayfanın doldurularak, özgünlükten uzak bir gazetecilik (örnekleme kapsamındaki bu üç gazetede) ile haber yapılma eğiliminin güçlü olduğu ihtimali üzerinde durulmaktadır.

Bu açıklamaların ışığında, aşağıda yer alan 11 Eylül olayı ile ilgili çıkan haber başlıklarına yer verildikten sonra, tablolarda, Kanada ve Türkiye gazetelerinden yaptığımız örneklere ilişkin verilerinin karşılaştırılması yapılmıştır.

6. KANADA VE TÜRKİYE ÖRNEKLEMENİNDEN SEÇİLEN GAZETELERDE 11 EYLÜL'E İLİŞKİN HABER BAŞLIKLARI

Bu kısımda, çıkan haberlerin başlıklarının yayınlanması saldırıya ilişkin gazetelerin ne tür bir tepkide bulduklarının anlaşılmasına yardımcı olmasının yanında, niceliksel içerik analizinde kaç haber başlığı, haber metni kullanıldığıнын saptanması açısından da önem arz etmektedir.

6.1.Chronicle-Herald (Kanada) gazetesinin haber başlıkları:

12 Eylül 2001: Terror Strikes (Terör Vuruyor) (Ana başlık)⁶⁰⁸

11 Eylül 2002: 1)- U.S. raises terrorism alert level (Birleşik Devletler terörizm alarm⁶⁰⁹
düzeyini artırıyor)
2)- 'I love New York, I would never leave' (New York'u seviyorum,
Asla terk etmeyeceğim)

11 Eylül 2003: Muted grief to mark Sept. 11 (11 Eylül'ü hatırlamak için sessiz keder)⁶¹⁰

⁶⁰⁸ Bkz. Ek 7, Chronicle-Herald, Sept.12, 2001.

⁶⁰⁹ Bkz. Ek 8, Chronicle-Herald , Sept. 11, 2002.

11 Eylül 2004: New starts not all happy ones: Some people able to move forward⁶¹¹
after 9/11 attacks while others struggle to forget horror (Yeni başlangınçlar her zaman mutlu olanlar değildir: Bazı insanlar 9/11'den sonra ilerisine yönelik atılımlarda bulunurken, diğerleri dehşeti unutmak için mücadele ediyorlar)

11 Eylül 2005: Ana sayfada 11 Eylül ile ilgili herhangi bir haber yok.

6.2.National Post (Kanada) gazetesinin haber başlıkları:

12 Eylül 2001: 1)- Attack, Victims, Suspects (Saldırı, Kurbanlar, Şüpheliler)⁶¹²
2)- U.S. Vows Revenge (Birleşik Devletler Öçalmaya Yemin ediyor)
3)- West's moral failure at root of tragedy (Trajedinin dibinde Batı'nın moral eksikliği)
4)- Terror paralyzes financial markets 'global recession highly likely' (Terör finans piyasalarını paralize ediyor: küresel durgunluk büyük olasılıkla kapıda)

11 Eylül 2002: 1)- Commerative Section: A Photographic Ode To The People Of New York (Anma Bölümü : New York halkına fotografik metiye)⁶¹³
2)- Threats Prompt U.S. To Raise Alert (Tehditler Birleşik Devletleri yüksek derecede alarma geçmeye teşvik ediyor)
3)- The Fireman As Moral Compass (İtfayiciler moral pusulası gibi)

11 Eylül 2003: 1)- 730 Days later (730 gün sonra)⁶¹⁴

⁶¹⁰ Bkz. Ek 9, Chronicle-Herald, Sept. 11, 2003

⁶¹¹ Bkz. Ek 10, Chronicle-Herald, Sept.11, 2004

⁶¹² Bkz. Ek 11, National Post, Sept.12, 2001

⁶¹³ Bkz. Ek 12, National Post , Sept.11, 2002

2)- This War did not begin in 2001(Bu savaş 2001’de başlamadı)

11 Eylül 2004: A single view: The untold story of a Mountie’s 9/11 flight into New⁶¹⁵
York City (Tek görüş : Atlı polisin⁶¹⁶ New York şehrine yaptığı 9/11
uçuşuna ait söylenmemiş hikaye)

11 Eylül 2005: Nukes if necessary: Pentagon (Pentagon: Eğer zorunluysa nükleer
bomba kullanılır)⁶¹⁷

6.3.The Globe And Mail (Kanada) gazetesinin haber başlıkları:

12 Eylül 2001: 1)- A day of infamy (Bir alçaklık günü)⁶¹⁸
2)- U.S. will never be the same (Birleşik devletler asla aynı
olmayacak)
3)- Markets are paralyzed, banks try to ease jitters (Piyasalar paralize
oldu, bankalar tedirgin müşterileri rahatlamayı deniyor)

11 Eylül 2002: 1)- Grief and high alert (Matem ve kırmızı alarm)⁶¹⁹
2)- “No one is naive any longer. And the aftermath of Sept. 11 has
barely begun’ (Hiç kimse artık saf değil. 11 Eylül sonrası güçbelâ
başladı)
3)- From Gettysburg, a ground-zero script (Gettysburg’dan, sıfır nokta

⁶¹⁴ Bkz. Ek 13, National Post , Sept.11, 2003

⁶¹⁵ Bkz. Ek 14, National Post , Sept.11, 2004

⁶¹⁶ Mountie, Kanada İngilizce’inde ‘Royal Canadian Mounted Police’ anlamına gelmektedir. Esas olarak Fransa’daki jandarma ile eşdeğerdedir.

⁶¹⁷ Bkz. Ek 15, National Post , Sept.11, 2005

⁶¹⁸ Bkz.Ek 16, Globe and Mail, Sept.12, 2001

⁶¹⁹ Bkz.Ek 17, Globe and Mail, Sept.11, 2002

kitabesi)

11 Eylül 2003: 1)- 9/11/03 He⁶²⁰ taunts us still (9/11/03 O halen bizle alay ediyor)⁶²¹
2)- New York solidarity dissolves (New York dayanışması eriyor)

11 Eylül 2004 : Ana sayfada 11 Eylül ile ilgili herhangi bir haber yok.

12 Eylül 2005 : Ana sayfada 11 Eylül ile ilgili herhangi bir haber yok.

6.4. Zaman (Türkiye) gazetesinin haber başlıkları:

12 Eylül 2001: 1)- Vahşet : Terörizm ABD'yi kalbinden vurdu :
En Az 20 Bin Ölü⁶²²
2)- 3.Dünya Savaşı gibi

11 Eylül 2002: 1)- 11 Eylül yıldönümünde ABD alarında⁶²³

11 Eylül 2003 : 1)- ABD'li dekorasyoncu 11 Eylül anısına nihavent beste yaptı⁶²⁴

11 Eylül 2004 : Ana sayfada 11 Eylül ile ilgili herhangi bir haber yok.

11 Eylül 2005 : Ana sayfada 11 Eylül ile ilgili herhangi bir haber yok.

⁶²⁰ Bin Ladin kastedilmektedir.

⁶²¹ Bkz.Ek 18, Globe and Mail, Sept.11, 2003

⁶²² Bkz.Ek 19, Zaman, 12 Eylül 2001

⁶²³ Bkz.Ek 20, Zaman, 11 Eylül 2002

⁶²⁴ Bkz. Ek 21, Zaman, 11 Eylül 2003

6.5. Hürriyet (Türkiye) gazetesinin haber başlıkları:

- 12 Eylül 2001 : 1) 3. DÜNYA SAVAŞI GİBİ : Amerika'ya İkinci Pearl Harbor baskını On bine yakın ölü⁶²⁵
- 2) Bush kararı: Vereceğimiz cezayı herkes görecek
- 3)- Nükleer savaş gemileri açıldı
- 4)- ABD güvenlik sistemi çöktü: 4 Uçak 266 ölü
- 11 Eylül 2002: 1)- 11 Eylül Özel Sayfaları: İslam uzmanı Gilles Kepel Hürriyet'e yazdı⁶²⁶
- 11 Eylül 2003: 1)- 11 Eylül kapağı Türk çizlerden⁶²⁷
- 11 Eylül 2004: 1)- 11 Eylül teorileri Amerikan halkına hakarettir⁶²⁸
- 11 Eylül 2005 : Ana sayfada 11 Eylül ile ilgili herhangi bir haber yok.

6.6. Sabah (Türkiye) gazetesinin haber başlıkları:

- 12 Eylül 2001 : 1) Kıyamet Günü : Dünya artık eskisi gibi olmayacak⁶²⁹
- 2) İlk hedef: Usame Bin Ladin
- 3)-Almanya Başbakanı : 'Bu saldırı terörün modern dünyaya savaş ilanıdır'

⁶²⁵ Bkz. Ek 21, Hürriyet, 12 Eylül 2001

⁶²⁶ Bkz. Ek 22, Hürriyet, 11 Eylül 2002

⁶²⁷ Bkz.Ek 23 Hürriyet,11 Eylül 2003

⁶²⁸ Bkz.Ek 24, Hürriyet,11 Eylül 2003 ; ABD Büyükelçisi Eric Edelman, 11 Eylül'ün 3'üncü yıldönümünde Hürriyet için yazdı.

⁶²⁹ Bkz. Ek 25 Sabah, 12 Eylül 2001

4)- Böyle dehşet görmedim

5- 110'uncu katta lm

11 Eylül 2002 : Ana sayfada 11 Eylül ile ilgili herhangi bir haber yok.

11 Eylül 2003 : Ana sayfada 11 Eylül ile ilgili herhangi bir haber yok.

11 Eylül 2004 : Ana sayfada 11 Eylül ile ilgili herhangi bir haber yok.

11 Eylül 2005 : Ana sayfada 11 Eylül ile ilgili herhangi bir haber yok.

Yerel bir gazete olarak Halifax şehrinde yerleşik, ancak tüm Nova-Scotia eyaletine de dağıtımı yapılan Chronicle-Herald gazetesine ilişkin Tablo 14’de yer alan değerlendirmede ortaya çıkan sonuca göre, Chronicle-Herald gazetesinin 12 Eylül 2001 baskısında, olaya tam sayfa yer verilmesi ile 11 Eylül 2001 tarihinde vuku bulan ‘11 Eylül Olayı’na ilişkin olarak tepki dile getirilmektedir. Gazetede yer alan fotoğrafın gazete muhabirine ait olmasına rağmen, ana sayfayı dolduran, iri puntolarla yazılan ana başlık ve olayın içeriğini tanımlayan bir fotoğrafın dışında, herhangi bir haber metnine ana sayfada rastlanmamaktadır.

‘11 Eylül Olayı’nın birinci yıldönümü olan 11 Eylül 2002 tarihinde de, iki adet haber başlığı ve haber metni ile ana sayfada yayınlanan ana merasimi ve yıkım sahasını gösteren iki adet fotoğraf ile olaya verilen önem sergilenmiştir. Haber metinlerinde muhabir ve iç ajans (Canadian Press) muhabirine ait iki habere yer verilirken, fotoğrafların kullanımında, biri muhabir ve diğeri dış ajans muhabirine ait iki adet fotoğraf kullanılmıştır. Haber metinlerinden biri kısa, diğeri ise orta uzunlukta yazılmıştır. Ana haber ve II. Haber ile 11 Eylül olayının yıldönümüne önem veren Chronicle-Herald, ana sayfasında diğeri başka habere de yer vermiştir.

11 Eylül 2003’de, II. haber başlığı altında verilen ancak fotoğrafsız olarak yayınlanan uzun bir haber metni ile 11 Eylül Olayı’nın yıldönümünde anılması, terör olayının New York’ta yaşayan ve olaydan etkilenen kişiler üzerinde sebep olduğu olumsuz etki vurgulanmaktadır.

2004 ve 2005 yıllarına ait yıldönümlerinde ise, konuya ilişkin herhangi bir haber gazetede yer almaması nedeni ile olayın 2003 yılından itibaren gazete gündeminden düştüğü gözlenmektedir.

Tablo 15. National Post / Kanada Verileri

Temel Bilgiler	Haber Başlıkları (adet)	Haber Kaynağı (adet)										Haber Metni (adet)	Fotoğraf (adet)	Fotoğraf Kaynağı (adet)			Haber Başlıklarının Değer.(adet)				
		Yorum haber	Muhabir	İç Ajans Muhabiri	Sadece İç Ajans	Sadece Dış Ajans	Kısa Metin (1-100 sözcük)	Orta Metin (101-200 sözcük)	Uzun Metin (201-+)	Muhabir	İç Ajans Muhabir			Dış Ajans Muhabiri	Sadece İç Ajans	Sadece Dış Ajans	Olumsuz	Olumlu	Nötr		
Gazete Adı : National Post	Ülkesi : Kanada																				
Tarih	Sirmanşet	Alt başlık	Üst başlık	Ana Başlık	II.Haber başlığı	III.Haber başlığı															
12/09/2001	1			1	1	1	3	-	-	-	-	-	3	1	-	-	1	-	-	4	-
11/09/2002	1			1	1		2	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	1	2
11/09/2003			1				1	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1
11/09/2004						1	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	-	-	-	1
11/09/2005						1	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-
Toplam	2	1	2	2	3	3	8	-	-	-	-	-	4	4	1	2	2	-	4	1	

Tablo 15’de görüldüğü gibi, ulusal nitelikteki National Post gazetesi ise, ‘11 Eylül Olayı’nın ertesi günü, olaya ana sayfasında sert tepki gösteren ve genişçe yer ayıran gazetelerden birisini temsil etmektedir. Örnekleme içinde yer alan diğer Kanada gazetelerine göre olayı sürmanşette veren tek gazetedir. Dört haber başlığı, üç haber metni ve bir adet fotoğrafla olay gazetede yansıtılmıştır.

Konu ile ilgili üç haber metninin, gazetenin kendi muhabirleri tarafından kaleme alınmış olması, National Post gazetesinin olayı sadece tek bir haber başlığı ve fotoğrafla haber yaparak görselliğin ön planda hâkim olduğu ancak arka planda haber kapatma, masa başı gazeteciliği, kolay gazetecilik gibi eleştirilerle tanımlanan gazeteci haberciliğinin yerine, uzman ve araştırmacı gazetecilik örneği sergilenmiştir. Ancak, haberde yayınlanan olayla ilgili tek fotoğrafın kaynağının dış ajansa ait olması haber görselliğinde dışa bağımlı olmakla yorumlanabilir.

11 Eylül 2002 tarihinde, National Post ‘11 Eylül’ün yıldönümü münasebeti ile olaya sürmanşette duyuran gazetedir. Bunun yanı sıra, orta uzunlukta yayınladığı iki haber metni ve dış ajansa ait bir fotoğrafla olaya verdiği önemi sürdürmüştür.

11 Eylül 2003’te uzun bir yorum haberle, olay fotoğrafsız olarak okuyucu gündemine taşınmıştır. Irak savaşın yaşandığı bir dönemde ‘Bu savaş 2001’de başlamadı’ şeklinde bir başlık kullanarak, 11 Eylül olayına medeniyet çatışması görünümünde ideolojik yaklaşıldığı gözlenmektedir.

National Post, 11 Eylül 2004 tarihinde ise, tek pervaneli uçakla New York semalarında 11 Eylül günü uçmuş olan Kanada jandarmanında görevli bir şahsın anısını ana sayfasına taşıyarak, olaydan üç yıl sonra olayın yıldönümü münasebeti ile ‘11 Eylül Olayı’nı anma fırsatı bulmuş ve bunu okuyucusuyla paylaşmıştır.

11 Eylül 2005 tarihinde, orta uzunlukta bir haber yazısıyla Pentagon'un haberi ile olayın yıldönümü münasebetiyle uluslararası terörizme ikaz kapsamında gazete muhabiri tarafından kaleme alınmaktadır. Olayın ardından 11 Eylül 2005'te dört yıl geçmiş olmasına rağmen, National Post olayı gündemde tutmakta ve ABD görüşlerini destekleyici haber başlıkları atmaktadır.

Tablo 16. The Globe and Mail / Kanada Verileri
Temel Bilgiler

Gazete Adı : The Globe and Mail	Ülkesi : Kanada	Haber Başlıkları (adet)		Haber Kaynağı (adet)		Haber Metni (adet)		Fotoğraf (adet)		Fotoğraf Kaynağı (adet)		Haber Başlıklarının Değer.(adet)		
		Süremiş	Alt başlık	Üst başlık	Ana başlık	II.Haber başlığı	III.Haber başlığı	Yorum haber	Muhabir	İç Ajans Muhabiri	Sadece İç Ajans	Sadece Dış Ajans	Olumsuz	Olumlu
12/09/2001	-	-	-	-	1	1	1	1	1	-	1	-	3	-
11/09/2002	-	1	-	-	1	1	1	1	1	-	-	-	1	2
11/09/2003	-	-	-	-	1	1	2	1	1	-	1	-	1	1
11/09/2004	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11/09/2005	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	-	1	-	-	3	3	7	3	3	-	2	-	5	3

Tablo 16’de verileri gözlemlenebilen Globe and Mail gazetesi, 12 Eylül 2001 tarihli ’11 Eylül Olayı’na ilişkin haber, gazetenin muhabirleri tarafından yazılan kısa, orta ve uzun metinlerden ibaret üç haber metninden ve dış ajansa ait yarım sayfa ebatlarında bir fotoğraftan oluşmaktadır.

11 Eylül 2002 tarihindeki yıldönümünde, Globe and Mail yayınlanan üç haberlerle olaya verdiği önemi kullandığı haber başlıkları ve bir adet fotoğrafla dile getirmiştir. Haber metinlerinden ikisi Globe and Mail muhabirine aitken, diğer haber bir dış ajans muhabirine aittir. Kullanılan bir adet fotoğraf da dış ajans muhabirine aittir.

11 Eylül 2003 tarihinde, gazetenin muhabirleri tarafından kaleme alınan iki adet haber metni dış ajansa ait Bin Ladin’e ait bir fotoğrafla ‘11 Eylül’ ve ‘Bin ladin’ ilişkisi somut bir şekilde işlenmiştir.

Örneklem kapsamında yer alan Globe and Mail diğer örneklem kapsamındaki Kanada gazetelerine oranla haber başlıklarında ABD ile okuyucu arasında bir sempati kurulmasından çok, insanlık dışı bir terör olayının yarattığı matem, üzüntü algılanmaktadır.

Tablo 17. Zaman / Türkiye Verileri

Temel Bilgiler	Haber Başlıkları (adet)	Haber Kaynağı (adet)	Haber Metni (adet)	Fotoğraf (adet)	Fotoğraf Kaynağı (adet)	Haber Başlıklarının Değer.(adet)	Nötr	
							Olumsuz	Olumlu
Gazete Adı : Zaman	Ülkesi : Türkiye							
Tarih	Sürmançet	Yorum haber	Sadece Dış Ajans	Kısa Metin (1-100 sözcük)	Sayfanın %50'sinin işi (tam)			
	Alt başlık	III.Haber başlığı	Sadece İç Ajans	Orta Metin (101-200 sözcük)	Sayfanın %50'sine kadar olan (varım)			
	Üst başlık	II.Haber başlığı	Dış Ajans Muhabiri	Uzun Metin (201- +)	Sayfanın % 25'ine kadar olan (revrek)			
	Ana Başlık		İç Ajans Muhabiri					
	1	-	-	1	-	-	-	-
12/09/2001	-	-	-	-	-	-	2	-
11/09/2002	-	1	-	1	-	-	1	-
11/09/2003	-	-	1	-	1	-	-	1
11/09/2004	-	-	-	-	-	-	-	-
11/09/2005	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	1	2	1	2	3	-	3	1

Verileri Tablo 17’da belirtilen Zaman gazetesi tüm Türk gazeteleri gibi, 12 Eylül 2001 tarihli haberlerinde ‘11 Eylül Olayı’nı vahşetle tanımlamıştır. İki haber başlığı ile kısa bir metinle olayı tanımlamaya çalışan Zaman gazetesi, bir yarım diğeri çeyrek ölçeğinde iki fotoğraf kullanmıştır. Ancak, haber metinleri ve fotoğraflar kaynak gösterilmeden yazılmıştır.

11 Eylül 2002 tarihli Zaman gazetesi, ana sayfada olaya diğeri haberlerden sonra kısa bir metin ve çeyrek ölçekte tek bir fotoğrafla üçüncü derecede yer ayırmıştır. Gazete, ‘11 Eylül’ ile verdiği haberde ve fotoğraflarda kaynak belirtmemiştir.

11 Eylül 2003 tarihli Zaman gazetesi, olayın bu ikinci yıl dönümünde sadece ‘ABD’li dekorasyoncu 11 Eylül anısına nihavent beste yaptı’ şeklinde III. haber olarak yayınladığı haberde orta uzunlukta ve çeyrek ölçeğinde bir adet fotoğrafla haberi yine ne haber metninde ne de fotoğrafta kaynak göstermeden belirtmiştir.

11 Eylül 2004 ve 11 Eylül 2005’te ise olaya ilişkin herhangi bir haber ana sayfada yayınlanmamıştır.

Tablo 18. Hürriyet / Türkiye Verileri

Temel Bilgiler	Türkiye Hürriyet	Tarih	Haber Baş. Değer (adet)		Fotograf Kaynağı (adet)		Haber Metni (adet)		Haber Kaynağı (adet)		Nötr
			Olumsuz	Olumlu	Sadece İç Ajans	Sadece Dış Ajans	Orta Metin (101-200 sözcük)	Kısa Metin (1-100 sözcük)	Sadece İç Ajans	Dış Ajans Muhabiri	
		12/09/2001	4	-	-	-	4	-	-	-	-
		11/09/2002	-	-	-	-	1	-	-	-	1
		11/09/2003	-	-	-	-	1	-	-	-	1
		11/09/2004	2	-	-	1 ⁶³¹	-	1 ⁶³²	-	-	-
		11/09/2005	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Toplam		6	2	6	5	6	1	6	2	2

⁶³¹ Haftalık 'The New Yorker' dergisinin kapağında yer alan illüstrasyon.

⁶³² 15.sayfada yer alan haber ve haber metni tamamen ABD Büyükelçisi Eric Edelman'a ait bir yazıdır. Hürriyet gazetesinde haber 'ABD Büyükelçisi Eric Edelman, 11 Eylül'ün 3'üncü yıldönümünde Hürriyet için yazdı' manşeti kullanılmıştır. Bu nedenle haber kaynağı yabancı bir şahsa ait olduğundan tabloda 'dış ajans' kısmında gösterilmiştir.

Tablo 17’de verilerini belirttiğimiz Hürriyet’in 12 Eylül 2001 tarihli baskısının ana sayfası dört kısa metinden oluşan ve olayın vahametini dile getiren dört haber başlığı, biri yarım ve ikisi çeyrek ölçeklerinde üç fotoğraftan oluşmaktadır. Hürriyet gazetesi de yayınladığı haberler ve fotoğraflarda kaynak göstermemiştir.

11 Eylül 2002 tarihli Hürriyet gazetesi, olayın yıldönümünde, ‘11 Eylül Özel Sayfaları: İslam uzmanı Gilles Kepel Hürriyet’e yazdı’ haber başlığı ile haberi, bir adet fotoğraf, kısa bir metinden oluşan III. derecede haber ile kaynak kullanmadan yayınlamıştır. Ancak, 13, 14, 15 ve 16. sayfalarda 11 Eylül Olayı’na geniş yer verilmiştir.

11 Eylül 2003’te ise, ‘11 Eylül kapağı Türk çizlerden’ şeklinde verdiği III. derecedeki haberde kısa metin ve bir adet çeyrek ölçekte bahsi geçen derginin fotoğrafı kullanılmış ve habere ilişkin herhangi bir kaynak belirtmemiştir.

‘11 Eylül Olayı’nın üçüncü yıldönümü 11 Eylül 2004 tarihinde yayınlanan Hürriyet gazetesinde ise, ‘11 Eylül’ ile ilgili yorum haber olarak verilen haber başlığı röportajdan ziyade dönemin ABD büyükelçisi Eric Edelman’ın kaleme aldığı bir yazı olup, başlığın dışında ana sayfada herhangi bir metne yer verilmeyip, detaylı anlatım 15.sayfada yer almıştır.

11 Eylül 2005 tarihinde olaya ilişkin herhangi bir haber ana sayfada yayınlanmamıştır.

Tablo 19. Sabah / Türkiye Verileri

Temel Bilgiler	Gazete Adı : Hürriyet	Ülkesi : Türkiye	Haber Kaynağı (adet)										Haber Başlık Değer. (adet)								
			Haber Başlıkları (adet)	Haber Kaynağı (adet)	Haber Metni (adet)	Fotoğraf (adet)	Fotoğraf Kaynağı (adet)	Haber Başlık Değer. (adet)	Nötr												
Tarih			Yorum haber	Muhabir	İç Ajans Muhabiri	Sadece İç Ajans	Sadece Dış Ajans	Kısa Metin (1-100 sözcük)	Orta Metin (101-200 sözcük)	Uzun Metin (201- +)	Sayfanın %50'nin isini (tam)	Sayfanın %50'sine kadar olan (varım)	Sayfanın % 25'ine kadar olan (cevrek)	Muhabir	İç Ajans Muhabir	Dış Ajans Muhabiri	Sadece İç Ajans	Sadece Dış Ajans	Olumlu	Olumsuz	
12/09/2001	-	-	2	2	-	-	-	3 ⁶³³	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	6	-
11/09/2002	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11/09/2003	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11/09/2004	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11/09/2005	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	-	-	2	2	-	-	-	3	-	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	6	-

⁶³³ 2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12-13-14-15-16-17-18. sayfalarda 11 Eylül olayı ile ilgili haberlere yer verilmiştir.

12 Eylül 2001 tarihli Sabah gazetesi, tüm diğer gazeteler gibi, olaya tepkilerini belirten üç kısa metinden oluşan beş haber başlığı ile yer vermiştir. Tablo 19’de görüldüğü gibi, haber metinlerinin iki tanesi Sabah gazetesi muhabirlerinin yorum haber kapsamında sınıflandırdığımız haber metninden oluşmaktadır. Olayla ilgili yayınlanan üç fotoğraf, çeyrek, yarım ve tam boyutlarında haber metinlerinde olduğu gibi kaynak belirtilmeden yayınlanmıştır. Sabah gazetesi ana sayfanın dışında gazetenin 2. , 3., 4., 5., 6., 7. 8., 9., 10. , 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17. ve 18. sayfalarında 11 Eylül olayına geniş bir şekilde yer verilmiştir

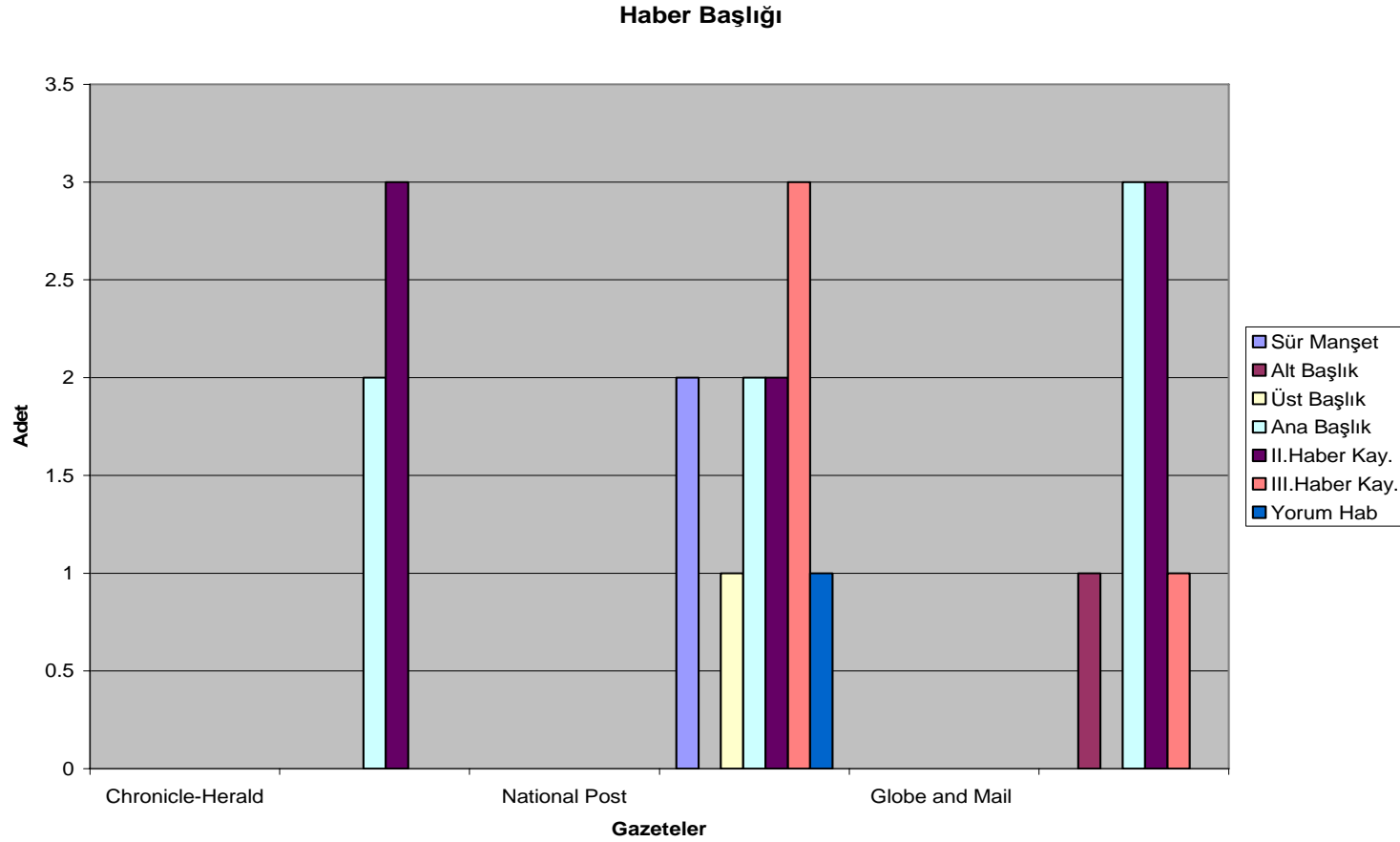
‘11 Eylül’ olayına 12 Eylül 2001 tarihinde geniş yer veren Sabah gazetesi, diğer gazetelerden farklı olarak, 11 Eylül 2002, 11 Eylül 2003, 11 Eylül 2004 ve 11 Eylül 2005 tarihlerinde olaya ana sayfada hiç değinmemiştir.

Değerlerinin Karşılaştırılması
Temel Bilgiler

The Chronicle-Herald/ National Post /Globe and Mail	Ülkesi : Kanada	Haber Başlıkları (adet)		Haber Kaynağı (adet)		Haber Metni (adet)		Fotoğraf (adet)		Fotoğraf Kaynağı (adet)		Haber Başlıklarının Değerlendirilmesi (adet)					
		Alt başlık	Üst başlık	Sürmanşet	Gazeteler	Yorum haber	III.Haber başlığı	II.Haber başlığı	Ana Başlık	İç Ajans Muhabiri	Dış Ajans Muhabiri	Sadece İç Ajans	Sadece Dış Ajans	Olumsuz	Olumlu	Nötr	
Toplam	Chronicle-Herald	-	-	-	2	3	-	-	1	1	1	1	2	-	-	4	1
	National Post	2	-	1	2	2	3	1	8	-	-	-	4	4	-	7	4
	Globe and Mail	-	1	-	3	3	1	-	7	-	1	-	3	-	-	5	3
Genel Toplam	3 Kanada Gazetesi	2	1	1	7	8	4	1	16	1	3	-	4	-	16	8	

Grafik 2. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail / Kanada Gazetelerinin Ana Sayfa Haber

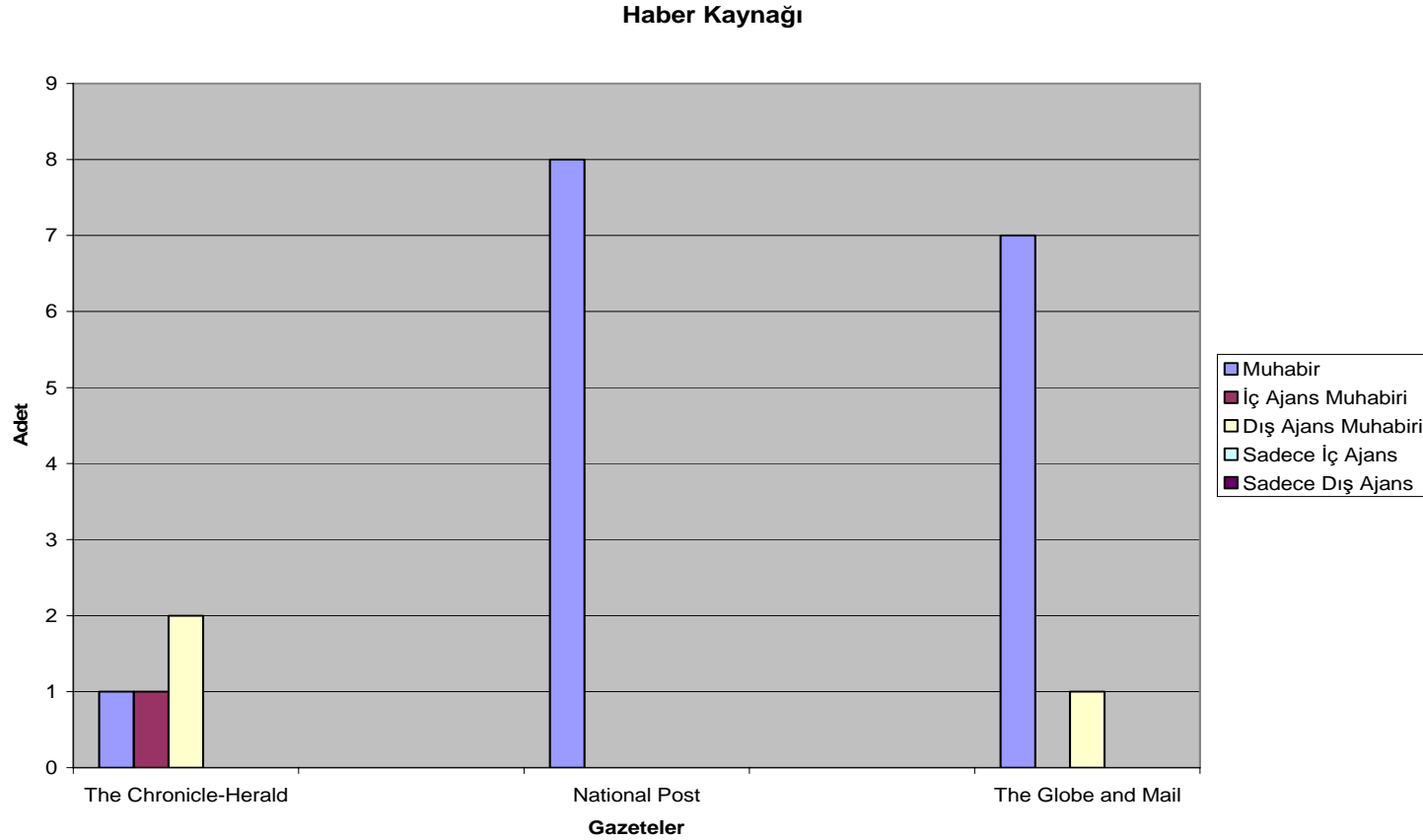
Başlıklarının Karşılaştırılması⁶³⁴

Grafik 3. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail / Kanada Gazetelerinin Ana Sayfa Haber

⁶³⁴ Karşılaştırma araştırmanın sınırlılıkları kapsamında belirtilen tarihleri kapsamaktadır : 12 Eylül 2001, 11 Eylül 2002, 11 Eylül 2003, 11 Eylül 2004, 11 Eylül 2005.

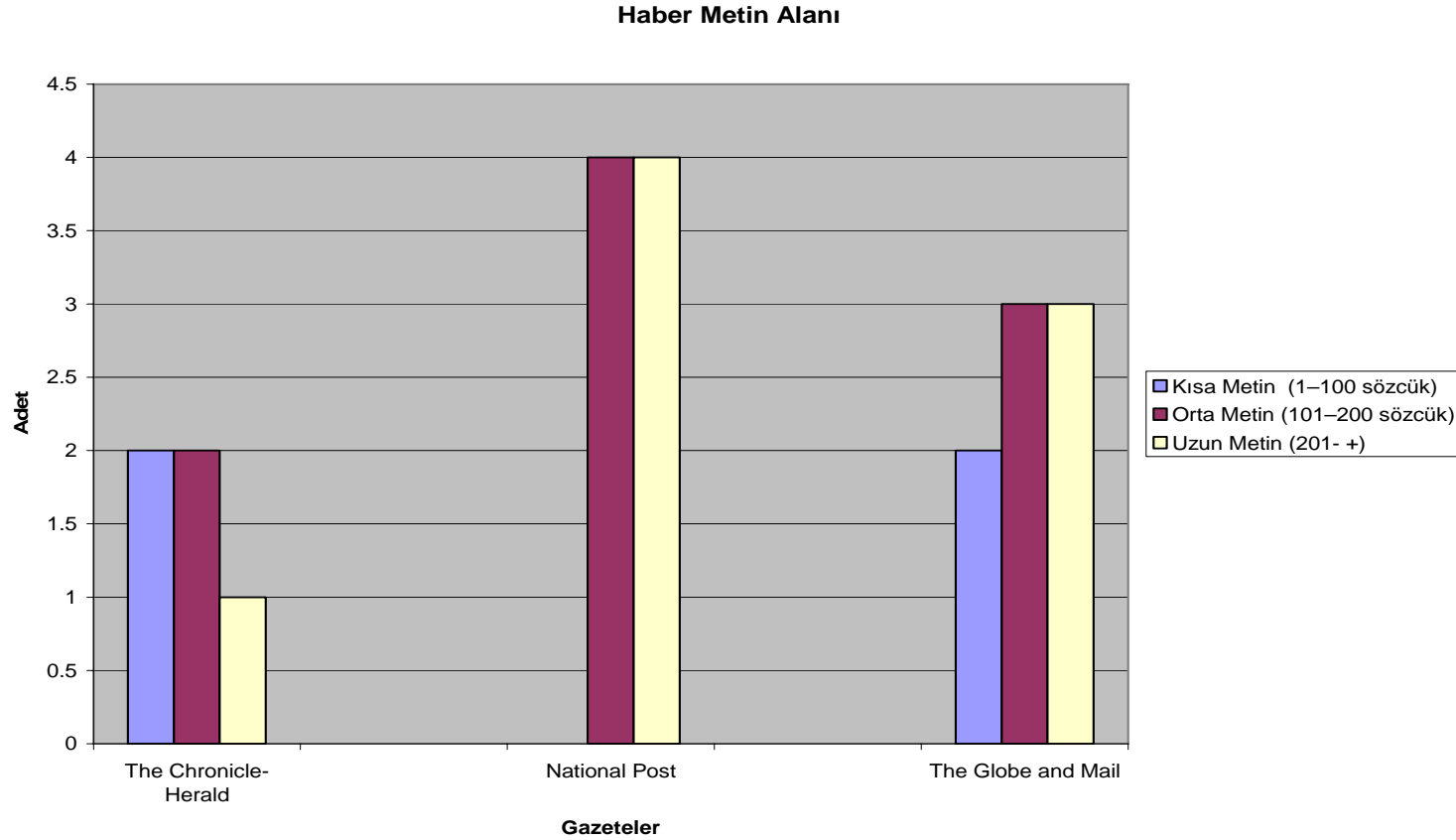
Kaynaklarının Karşılaştırılması ⁶³⁵

Grafik 4. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail / Kanada Gazetelerinin Ana Sayfa Haber Metin Alanı

⁶³⁵ Karşılaştırma araştırmanın sınırlılıkları kapsamında belirtilen tarihleri kapsamaktadır : 12 Eylül 2001, 11 Eylül 2002, 11 Eylül 2003, 11 Eylül 2004, 11 Eylül 2005.

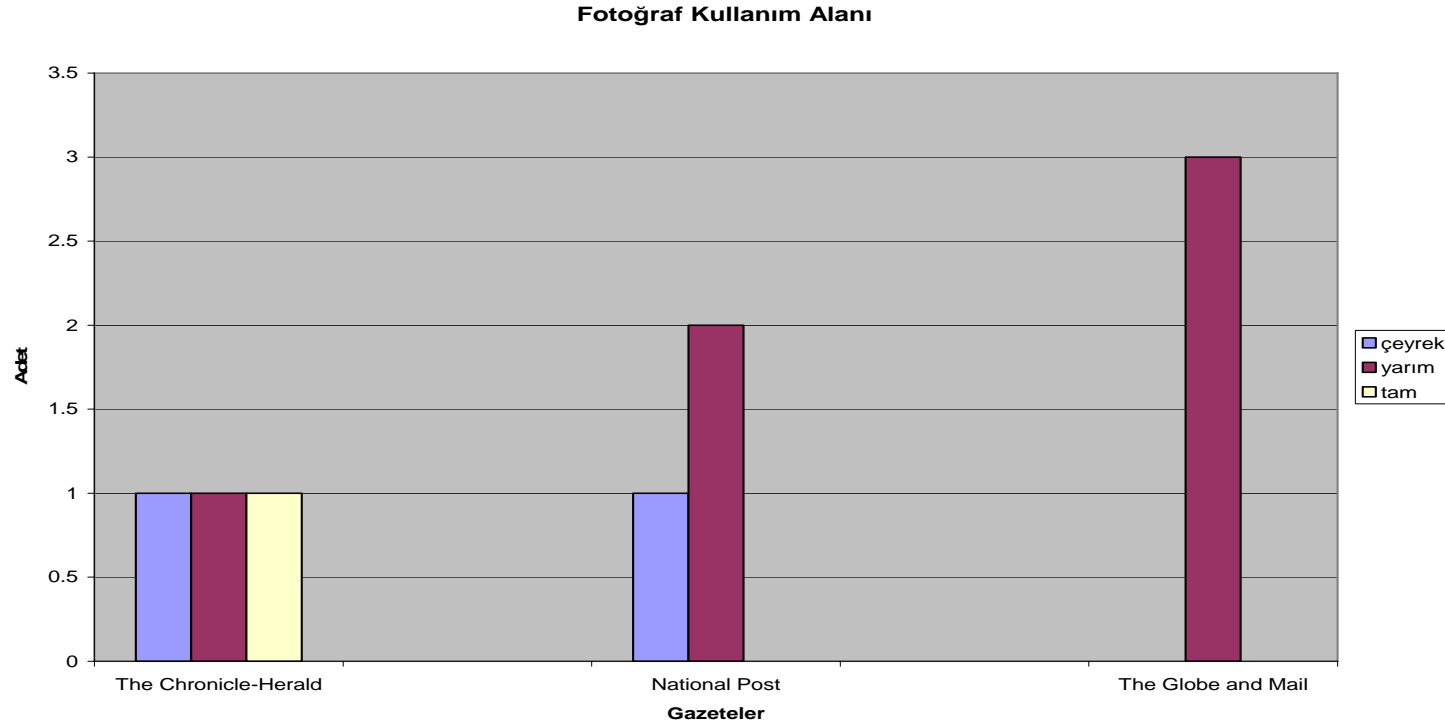
Karşılaştırılması⁶³⁶

Grafik 5. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail / Kanada Gazetelerinin Ana Sayfa Fotoğraf

⁶³⁶ Karşılaştırma araştırmanın sınırlılıkları kapsamında belirtilen tarihleri kapsamaktadır : 12 Eylül 2001, 11 Eylül 2002, 11 Eylül 2003, 11 Eylül 2004, 11 Eylül 2005.

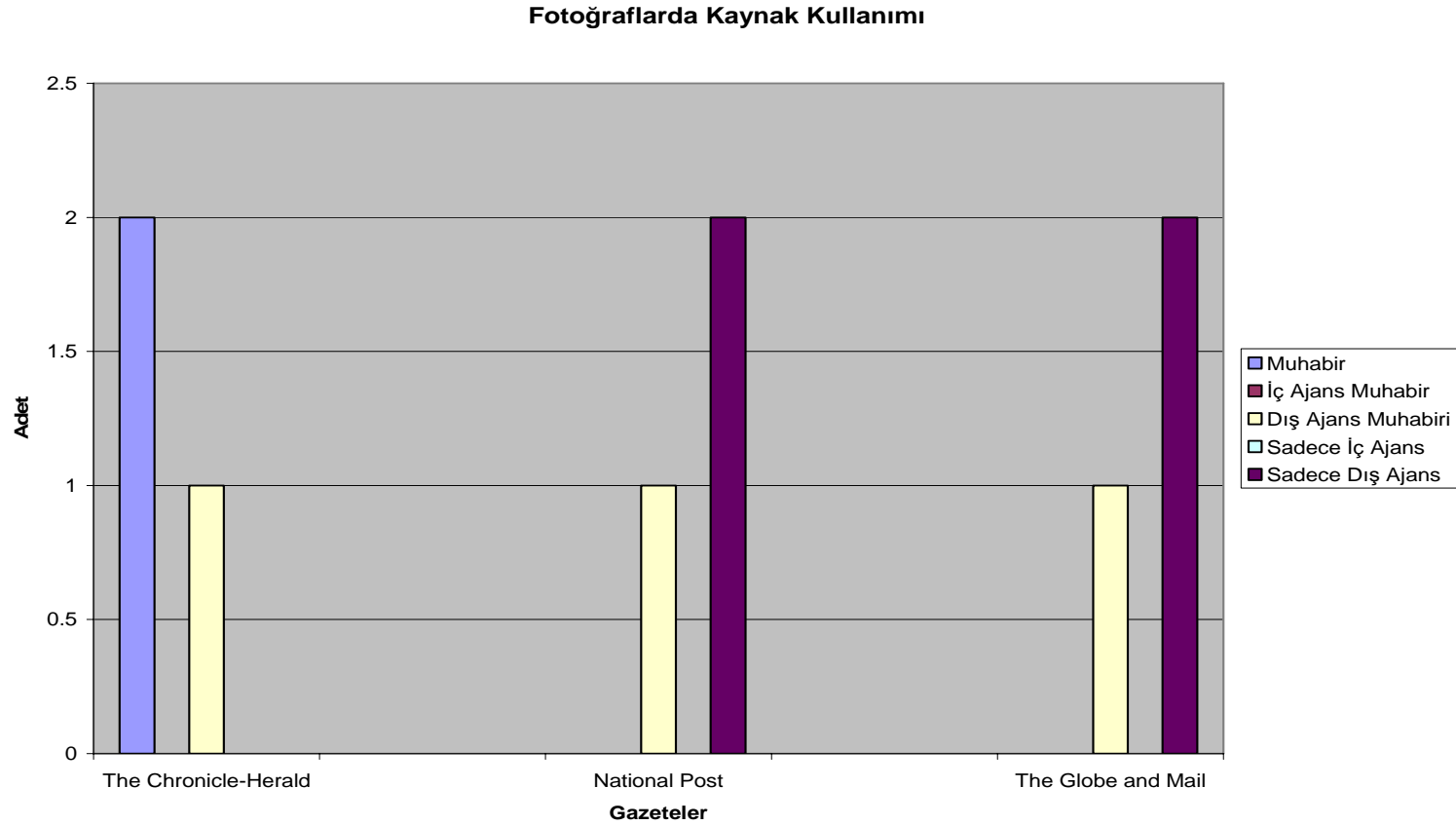
Kullanım Alanı Karşılaştırılması⁶³⁷

Grafik 6. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail / Kanada Gazetelerinin Ana Sayfa

⁶³⁷ Karşılaştırma araştırmanın sınırlılıkları kapsamında belirtilen tarihleri kapsamaktadır : 12 Eylül 2001, 11 Eylül 2002, 11 Eylül 2003, 11 Eylül 2004, 11 Eylül 2005.

Fotoğraflarda Kaynak Kullanımı Karşılaştırılması⁶³⁸

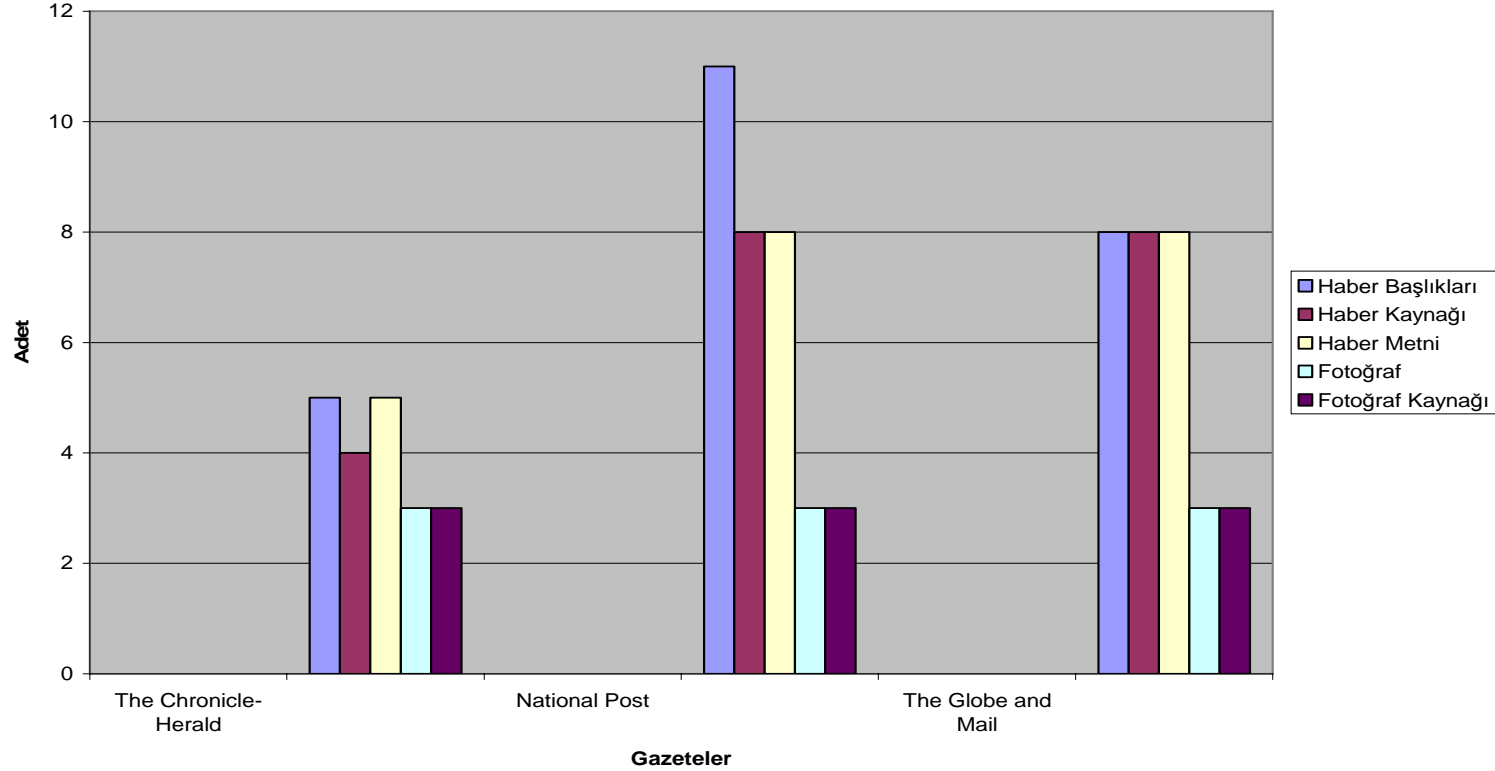

Tablo 22. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail / Kanada Gazete Verilerinin Genel Toplamının Sadece

⁶³⁸ Karşılaştırma araştırmanın sınırlılıkları kapsamında belirtilen tarihleri kapsamaktadır : 12 Eylül 2001, 11 Eylül 2002, 11 Eylül 2003, 11 Eylül 2004, 11 Eylül 2005.

Alanlarının Genel Toplamının Karşılaştırılması

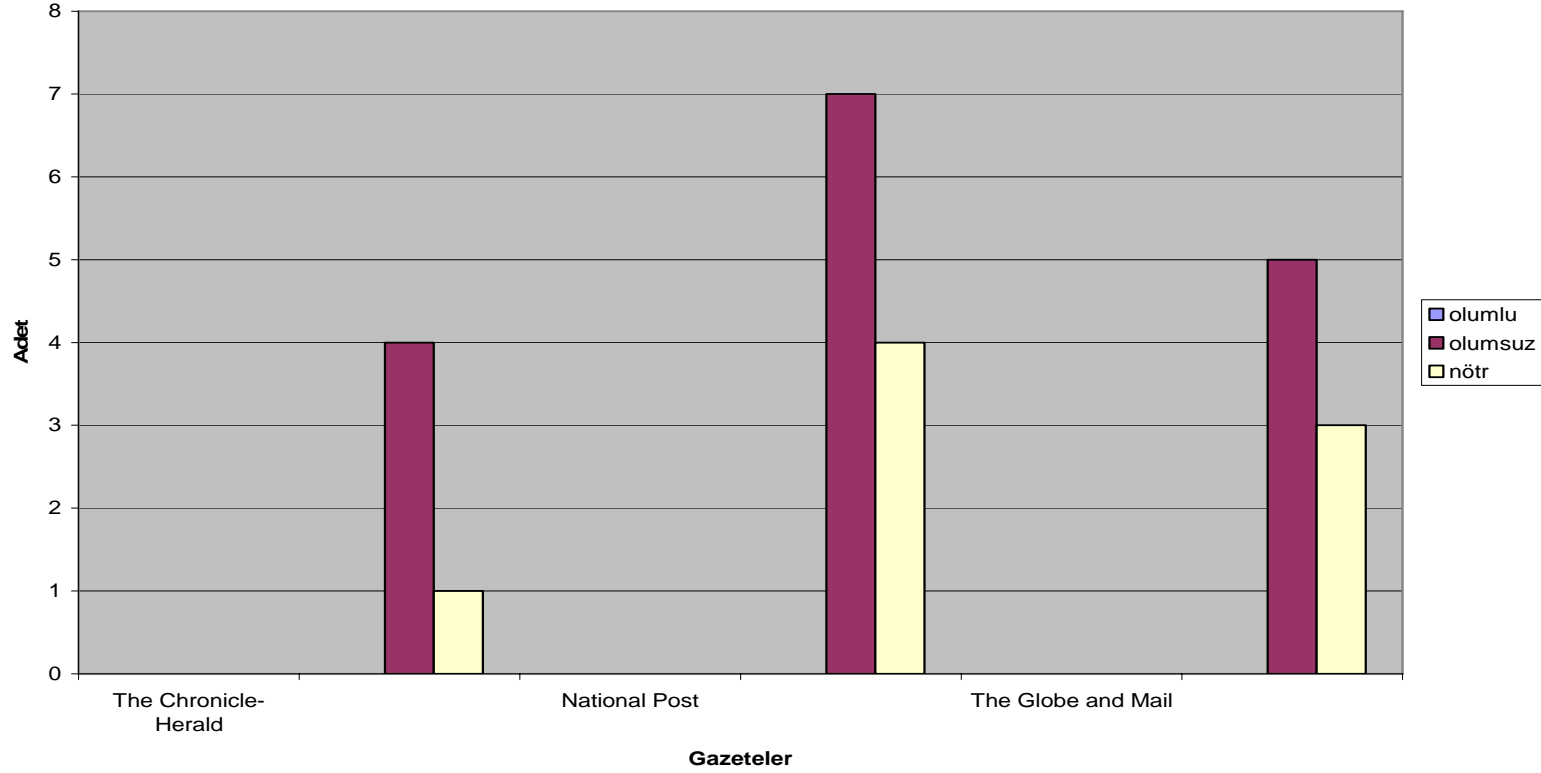
Kullanım Alanlarının Genel Toplamı

Grafik 8. The Chronicle-Herald / National Post / Globe and Mail / Kanada Haber Başlıklarının

Değerlendirme Toplamının Karşılaştırılması

Haber Başlıklarının Değerlendirme Toplamı

Yukarıda Tablo 21’de ‘kategori’ ve ‘alt kategorileri’ bazında karşılaştırılan üç Kanada gazetesinin ve Tablo 22’de kategori bazında beş yılı boyunca yayınlanmış olan haber, haber kaynağı, haber metni, fotoğraf, fotoğraf kaynağı ve haber başlıklarının toplam adetlerinin karşılaştırılması durumunda, haber başlıkları kategorisinde üç gazetenin toplam haber başlığı adedi yirmi dört olup, Chronicle-Herald’ın beş, National Post’un onbir, Globe and Mail’in sekiz haber başlığı bulunmaktadır. Toplam yirmi adetten oluşan ‘haber kaynakları’nın dağılım adedinde ise, karşımıza çıkan sonuca göre, Chronicle-Herald’da dört, National Post’da sekiz ve Globe and Mail gazetesinde de sekiz adet haber, kaynak belirtilerek yayınlanmıştır. Toplam yirmi bir haber metninin yer aldığı beş yıllık inceleme süresi içinde, her bir gazetede üçer adet fotoğraf yayınlanmış olup, toplam dokuz adet olan fotoğrafların kaynakları da ayrıca belirtilmiştir.

Beş yıllık süre boyunca yer alan haberlerin değerlendirme ölçütünde ise, Chronicle-Herald’da beş, National Post’da yedi, Globe and Mail’de ise beş ve toplam on altı olumsuz haber yer almıştır. Nötrün değerlendirme kapsamına giren haberlerin dağılımı, Chronicle-Herald’da bir, National Post’da dört, Globe and Mail’de üç haber toplam sekiz haber yer almıştır.

Kanada gazetelerinde baktığımızda, yayınlanan yirmi bir adet haber metninin yirmisinin kaynağı, ve yayınlanmış olan toplam dokuz adet fotoğrafının dokuzunun kaynaklarının belirtilmiş olması, incelediğimiz konu alanında ele alınırsa, gazetecilik meslek etiği açısından Kanada gazetelerinin haber kaynaklarını belirterek çalıştıkları görülmektedir.

Tablo.’da görüldüğü gibi, muhabir tarafından kaleme alınan haber sayısı toplamda on altı olup, Chronicle-Herald’da bir, National Post’da sekiz , Globe and Mail’de yedi adet haber muhabirler tarafından yayınlanmıştır. İç ajans muhabirine ait olan bir haber Chronicle-Herald’da ve dış ajans muhabirine ait olan iki haberde National Post’da yayınlanmıştır. Toplamda yayınlanmış olan dokuz adet fotoğrafın, kaynakları ise, Chronicle-Herald’da muhabire iki, dış ajans muhabirine bir, National Post’da dış ajans muhabirine bir, sadece dış ajansa iki, Globe and Mail’de dış ajans muhabirine bir, sadece dış ajansa iki adet olarak

dağılım göstermektedir. Bu durum ise, yerel bir gazete özelliği olmasına rağmen Chronicle-Herald'ın dışındaki Kanada gazetelerinin fotoğraf kaynaklarında dış ajanslara bağlı olarak çalıştıklarını göstermektedir.

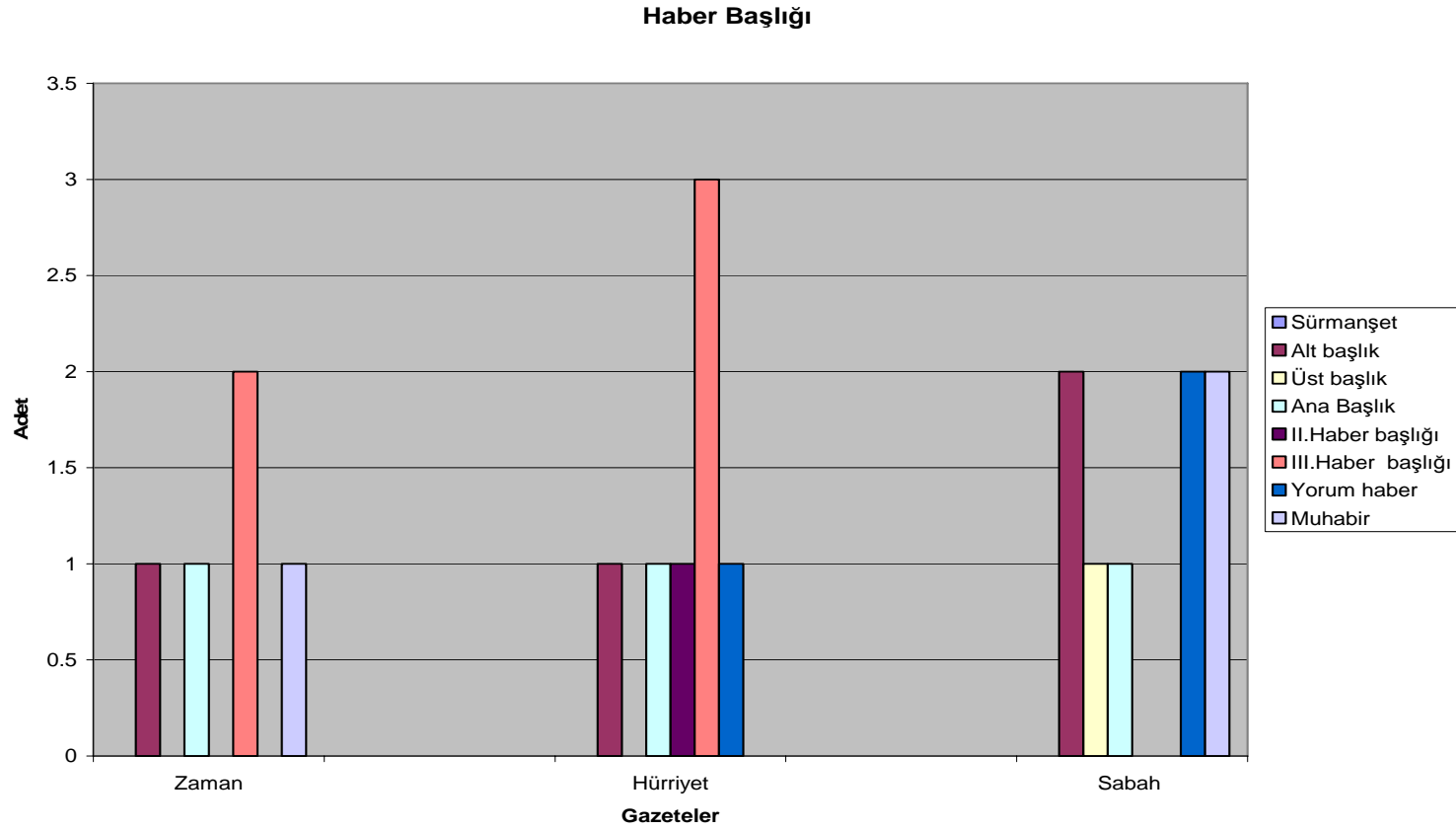
Bu durum ise, bir taraftan haberlerin kaynak belirtilerek verilmiş olması gazetecilik meslek etiği ilkeleri çerçevesinde kabul gören bir uygulama olarak ele alınırken diğer taraftan da, tezin kurumsal kısmında ele alındığı gibi hakim (dominant, egemen) güç olarak tanımladığımız etki güçlerinin altında kalan habercilik anlayışıyla manipülasyona (güdümlenmeye) uğramış bir gazeteciliğin, gazetecilik meslek etiği ilkeleri açısından getireceği olumsuzlukta, doğru, tarafsız, objektif ve araştırmacı haberciliğin uygulanamamasıdır.

Gerçekte de belirttiğimiz gibi, '11 Eylül Olayı' (saldırısı) insanlık ve etik açıdan evrensel bir değer yargısı ile telin ve ret edilecek bir vaka olması dolayısıyla ortak tepkiler gösterilmesine rağmen, belli haber ajanslarının hakim (egemen) etkisi ile habercilik anlayışının sergilendiği gazetelerin çeşitli uluslararası sorunlara veya krizlere farklı yaklaşımları gözlenmektedir. Bu gerçek de, gazetecilik meslek etiği ilkelerinin ortaya koyduğu doğru ve tarafsız, objektif haberciliğe ters düşmektedir.

Hürriyet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sabah	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 24. Zaman / Hürriyet / Sabah / Türk Gazetelerinin Genel Toplam Değerlerinin Karşılaştırılması
Temel Bilgiler

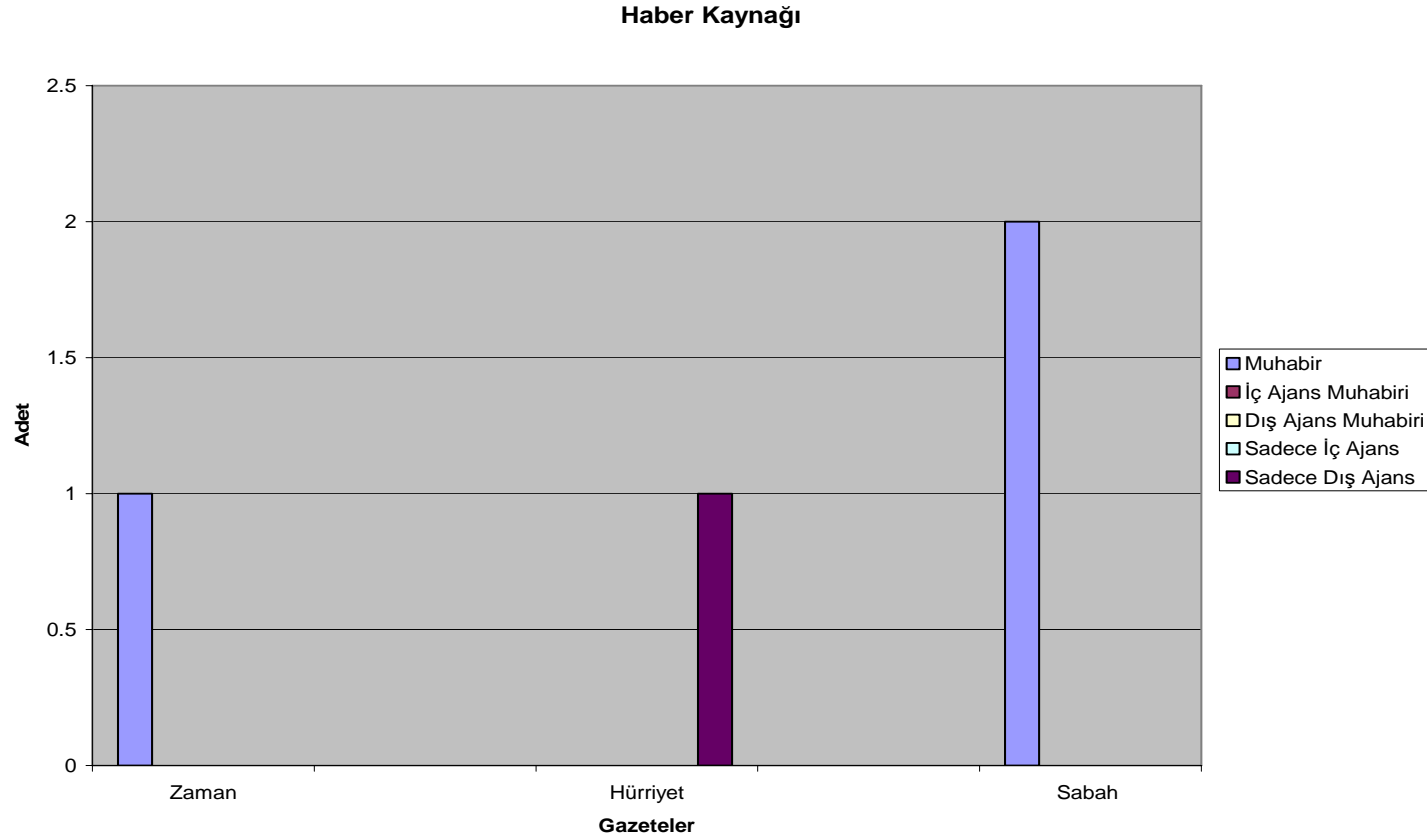
Karşılaştırılması ⁶³⁹

Grafik 10. Zaman / Hürriyet / Sabah / Türkiye Gazetelerinin Ana Sayfa Haber Kaynaklarının

⁶³⁹ Karşılaştırma araştırmanın sınırlılıkları kapsamında belirtilen tarihleri kapsamaktadır : 12 Eylül 2001, 11 Eylül 2002, 11 Eylül 2003, 11 Eylül 2004, 11 Eylül 2005.

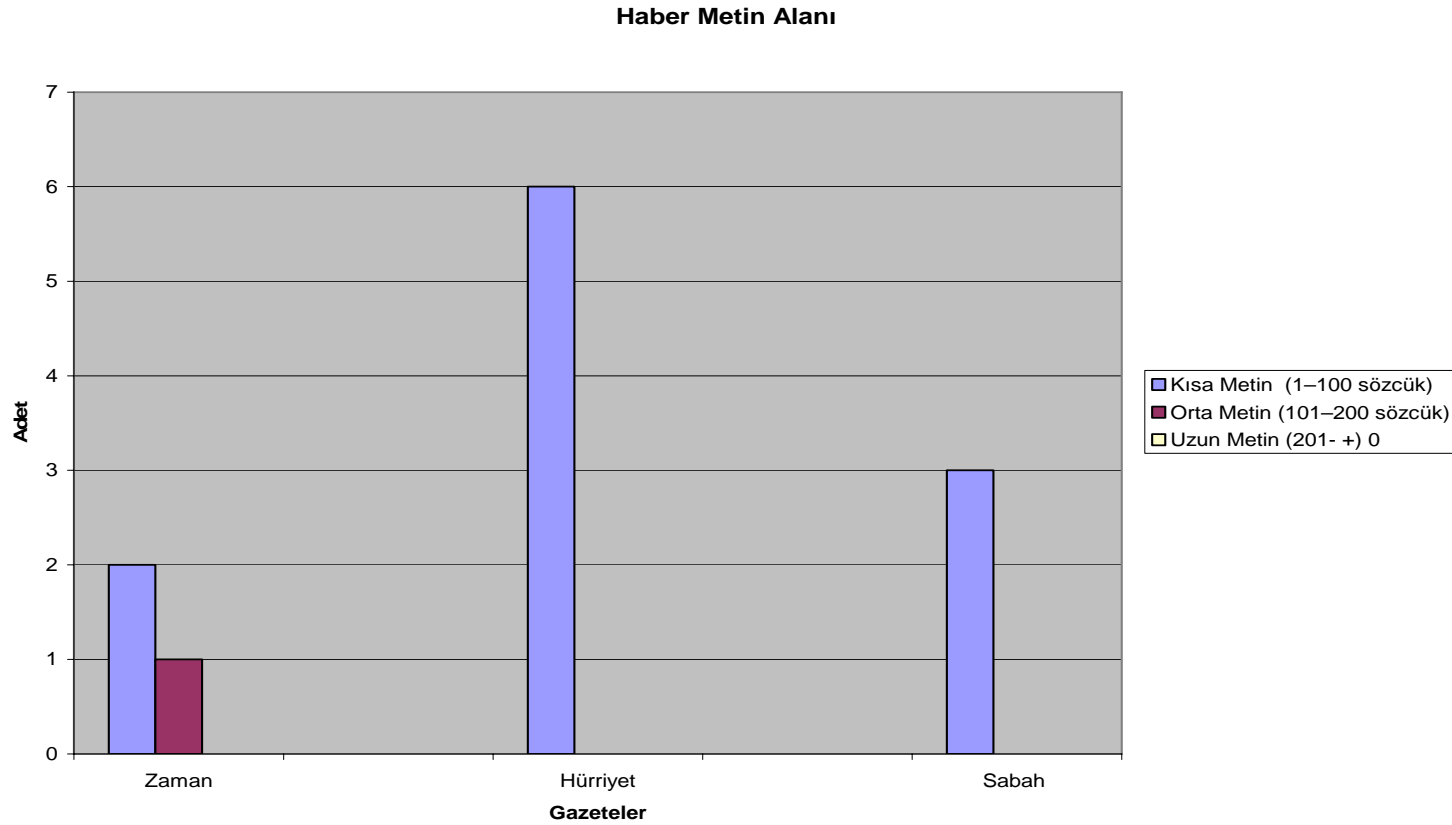
Karşılaştırılması ⁶⁴⁰

Grafik 11. Zaman / Hürriyet / Sabah / Türkiye Gazetelerinin Ana Sayfa Haber Metin Alanı

⁶⁴⁰ Karşılaştırma araştırmanın sınırlılıkları kapsamında belirtilen tarihleri kapsamaktadır : 12 Eylül 2001, 11 Eylül 2002, 11 Eylül 2003, 11 Eylül 2004, 11 Eylül 2005.

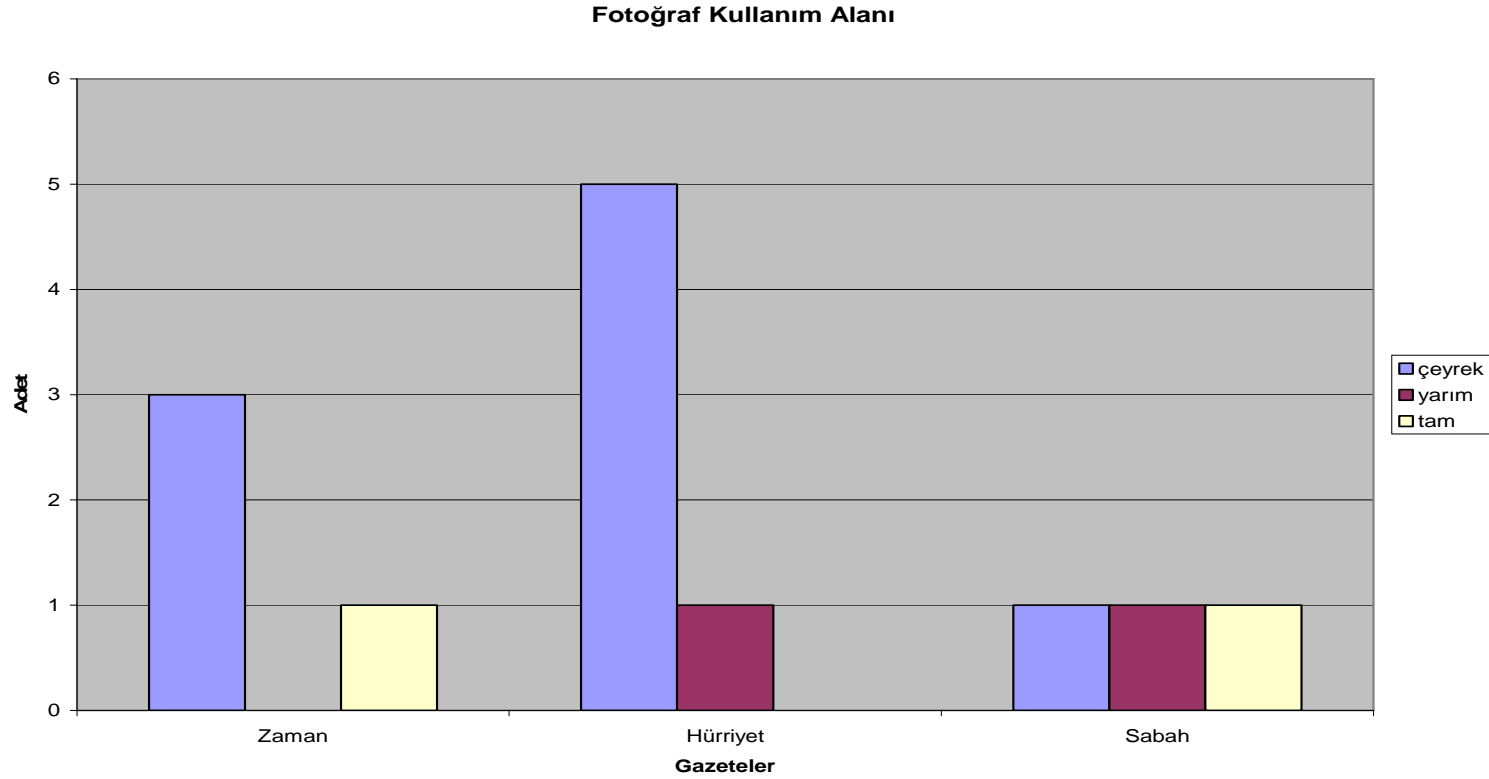
Karşılaştırılması⁶⁴¹

Grafik 12. Zaman / Hürriyet / Sabah / Türkiye Gazetelerinin Ana Sayfa Fotoğraf Alanı

⁶⁴¹ Karşılaştırma araştırmanın sınırlılıkları kapsamında belirtilen tarihleri kapsamaktadır : 12 Eylül 2001, 11 Eylül 2002, 11 Eylül 2003, 11 Eylül 2004, 11 Eylül 2005.

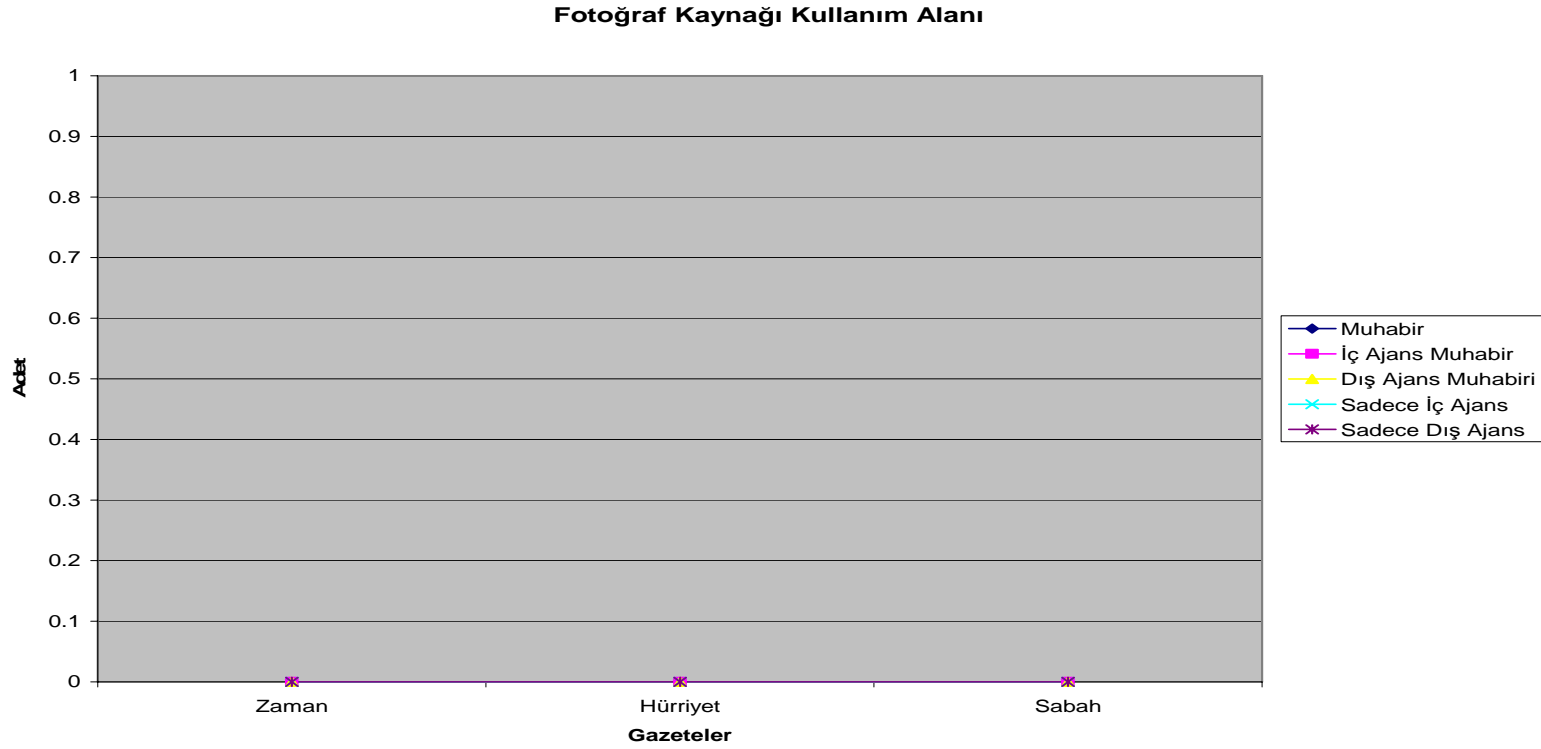
Karşılaştırılması⁶⁴²

Grafik 13. Zaman / Hürriyet / Sabah / Türkiye Gazetelerinin Ana Sayfa Fotoğraf Kaynağı Kullanım Alanı

⁶⁴² Karşılaştırma araştırmanın sınırlılıkları kapsamında belirtilen tarihleri kapsamaktadır : 12 Eylül 2001, 11 Eylül 2002, 11 Eylül 2003, 11 Eylül 2004, 11 Eylül 2005.

Karşılaştırılması⁶⁴³

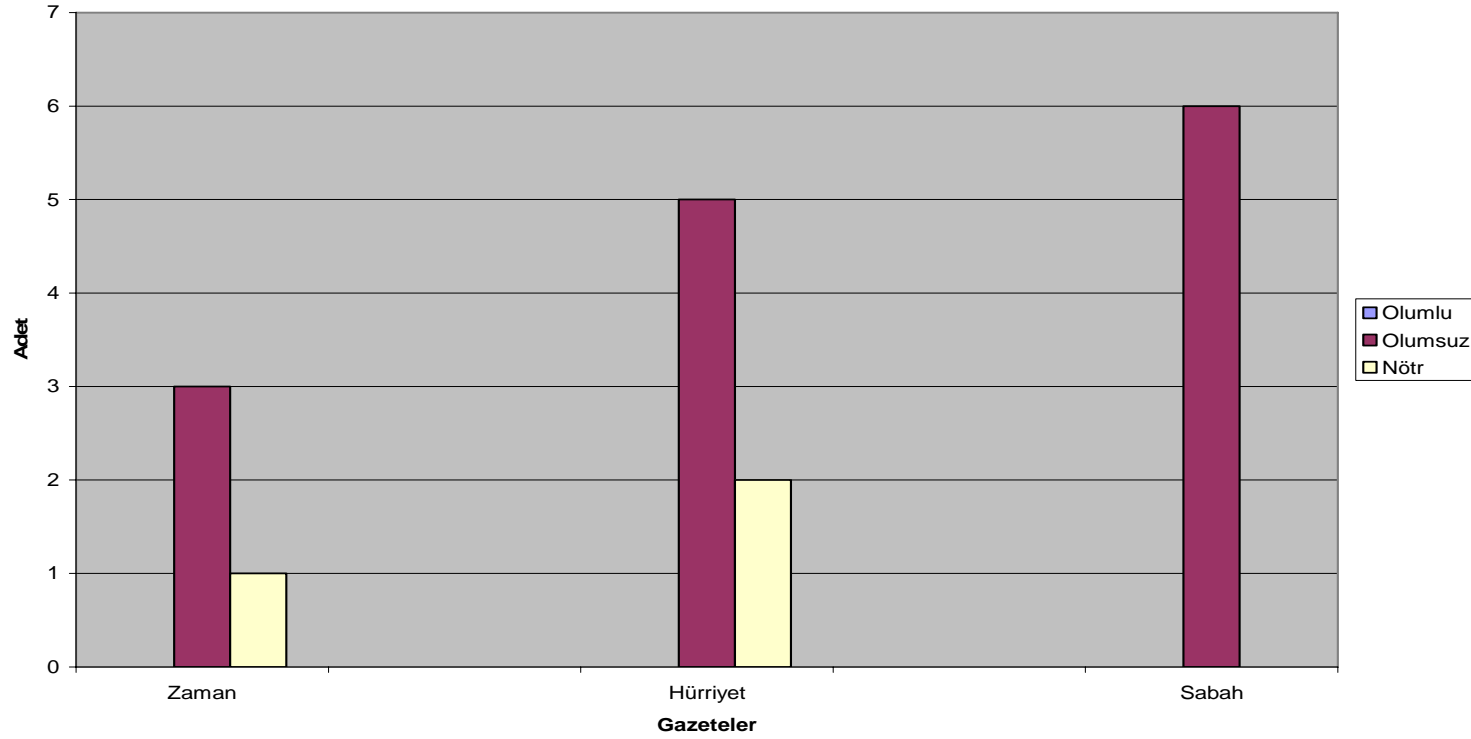

Grafik 14. Zaman /Hürriyet/ Sabah / Türkiye Gazetelerinin Ana Sayfa Haber Başlıklarının Değerlendirilme

⁶⁴³ Karşılaştırma araştırmanın sınırlılıkları kapsamında belirtilen tarihleri kapsamaktadır : 12 Eylül 2001, 11 Eylül 2002, 11 Eylül 2003, 11 Eylül 2004, 11 Eylül 2005.

Toplamı⁶⁴⁴

Haber Başlıklarının Değerlendirme Toplamı

⁶⁴⁴ Karşılaştırma araştırmanın sınırlılıkları kapsamında belirtilen tarihleri kapsamaktadır : 12 Eylül 2001, 11 Eylül 2002, 11 Eylül 2003, 11 Eylül 2004, 11 Eylül 2005.

Tablo 25. Zaman / Hürriyet / Sabah / Türk Gazetelerinin Verilerinin Genel Toplamının Sadece Yayınlanan Haber, Haber Kaynağı, Haber Metni, Fotoğraf, Fotoğraf Kaynağı ve Haber Başlıklarının Adet Bazında Karşılaştırılması

Temel Bilgiler

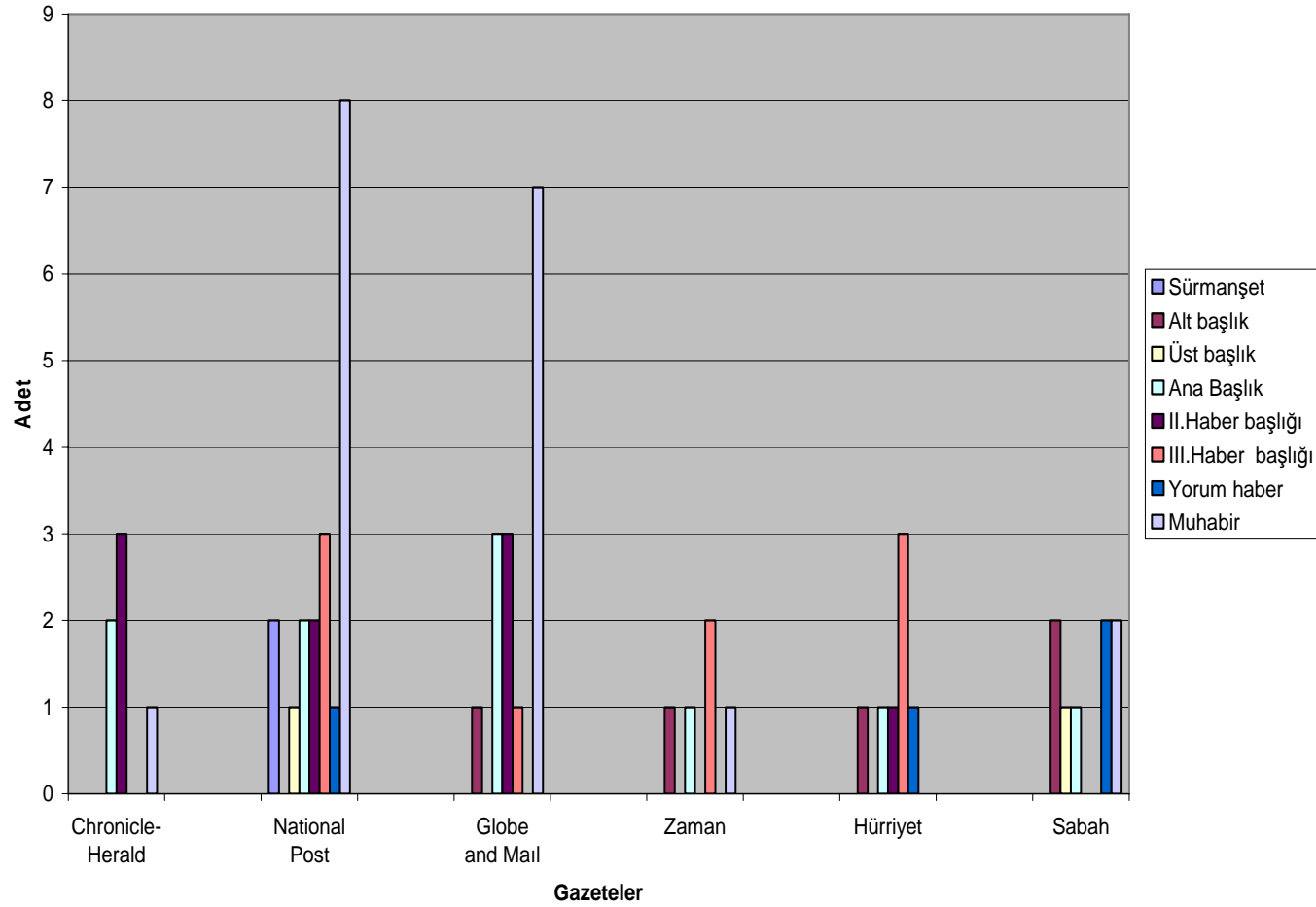
	Zaman/ Hürriyet/ Sabah	Ülkesi : Türkiye	Haber Başlıkları (adet)	Haber Kaynağı (adet)	Haber Metni (adet)	Fotoğraf (adet)	Fotoğraf Kaynağı (adet)	Haber Başlıklarının Değerlendirilmesi (adet)		
								Olumlu	olumsuz	Nötr
Zaman/ Hürriyet/ Sabah Toplam	Zaman		4	1	3	4	-	3	1	
	Hürriyet		7	1	6	6	-	5	2	
	Sabah		6	2	3	3	-	6	-	
Genel Toplam	3 Türk Gazetesi		17	4	12	13	-	14	3	

Yukarıda Tablo 24’de ‘kategori’ ve ‘alt kategorileri’ bazında karşılaştırılan üç Türkiye gazetesinin ve Tablo 25’de kategori bazında beş yılı boyunca yayınlanmış olan haber, haber kaynağı, haber metni, fotoğraf, fotoğraf kaynağı ve haber başlıklarının toplam adetlerinin karşılaştırılması durumunda, haber başlıkları kategorisinde üç gazetenin toplam haber başlığı adedi on yedi olup, dağılım Zaman gazetesinde dört, Hürriyet’te yedi ve Sabah’ta altı adet şeklinde gerçekleşmiştir. Haber metinlerinin genel toplamı, üç gazetede on iki adettir. Haber metinlerin dağılımı, Zaman’da üç, Hürriyet’te altı, Sabah’ta üç adet olup, haber kaynaklarının toplam adedi on iki haberde sadece dört adet olarak saptanmıştır. Haber kaynaklarının alt kategorilerine bakıldığında ise, beş yıllık taranmış zaman dilimi içinde çıkan haberlerde, haber kaynağının Zaman gazetesinde bir defa ve Sabah gazetesinde iki defa muhabir tarafından kaleme alınan haber metinlerinden oluştuğunu görmekteyiz. Ancak Hürriyet’te bir dış ajans olarak gösterilen bir adet kaynağı belirtilmiş haber metni ise, doğrudan doğruya ABD’nin Türkiye büyükelçisi tarafından kaleme alınmış bir yazı metninden oluşmaktadır. Toplamda, yayınlanmış olan on üç adet fotoğrafın, dördü Zaman’da, altı tanesi Hürriyet’te ve üç tanesi Sabah’ta yayınlanmış olup, yayınlanan fotoğrafların kaynakları verilmemiştir. Bu durum ise, gazetecilik meslek etiği çevresinde ele alındığı takdirde, meslek etiği ilkelerine uyulmada eksiklik olduğunu belirtmemiz gerekmektedir.

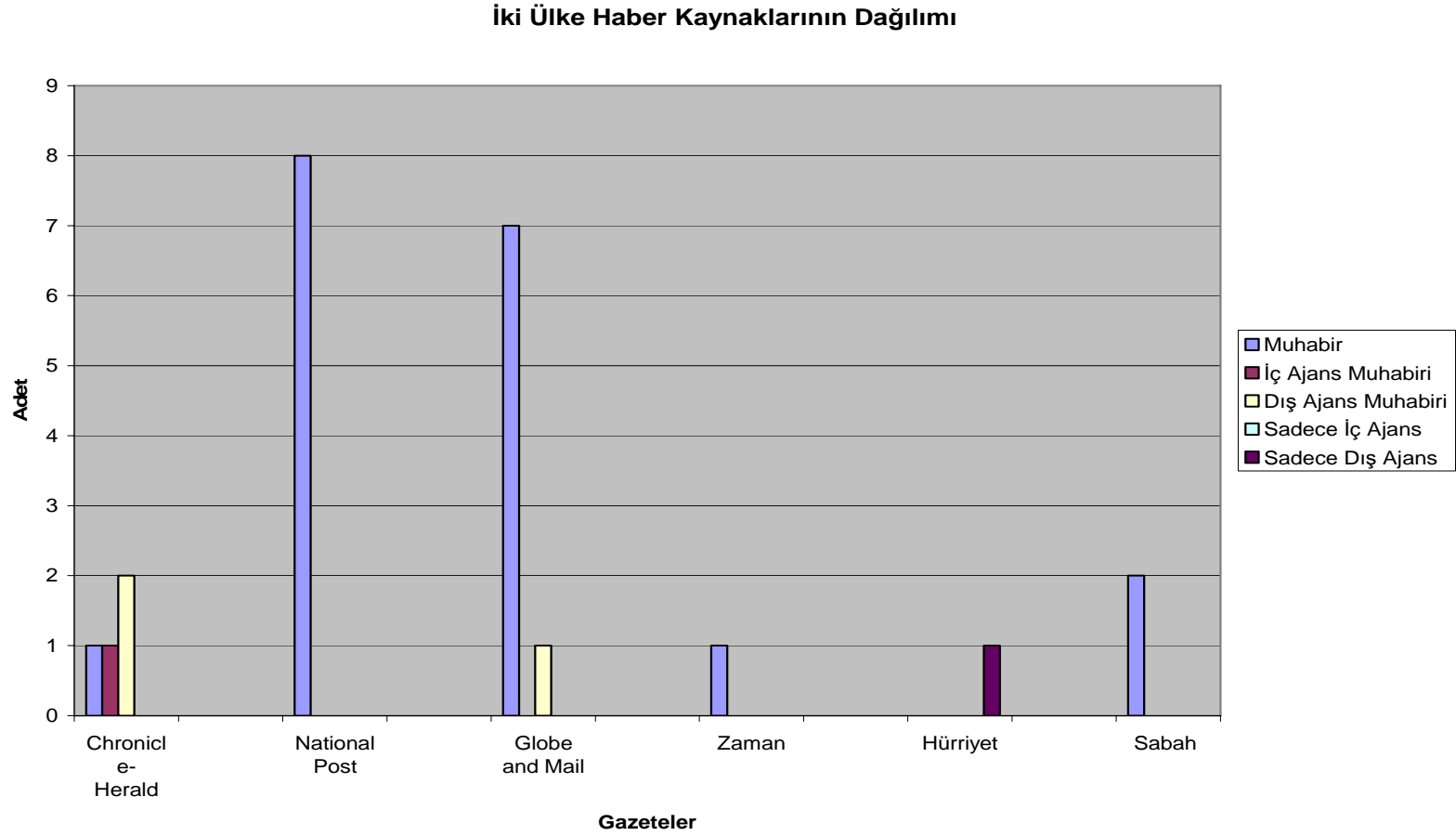
Türkiye gazeteleri örnekleminde yer alan haber başlıklarına bakıldığında ‘11 Eylül Olayı’nın Kanada’da gazetelerinde olduğu gibi, olumsuz görülerek, ağırlıklı olarak haber başlıklarının terörün kınanmasına yönelik olduğunu görmekteyiz. Zaman gazetesinde, toplam iç haber başlığı olumsuz iken bir haber nötr, Hürriyet gazetesinde, altı haber olumsuz ve iki haber nötr, Sabah gazetesinde ise, altı haber başlığının tamamı olumsuzluk alt kategorisinde değerlendirilmiştir.

Grafik 15. İki Ülke Gazetelerinin Haber Başlığı ve Alt Kategorilerinin Karşılaştırılması

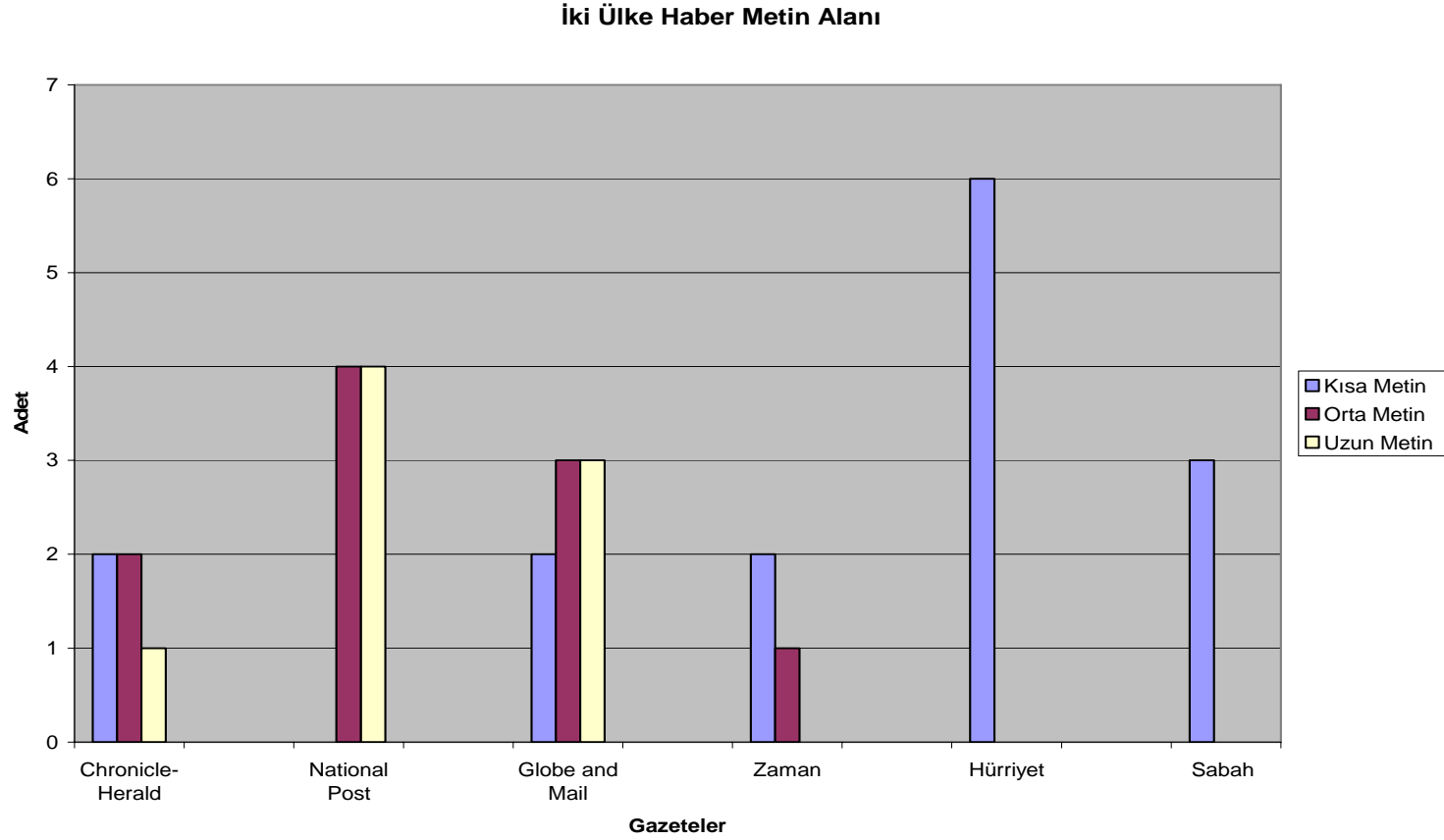
İki Ülke Gazetelerinin Haber Başlıkları

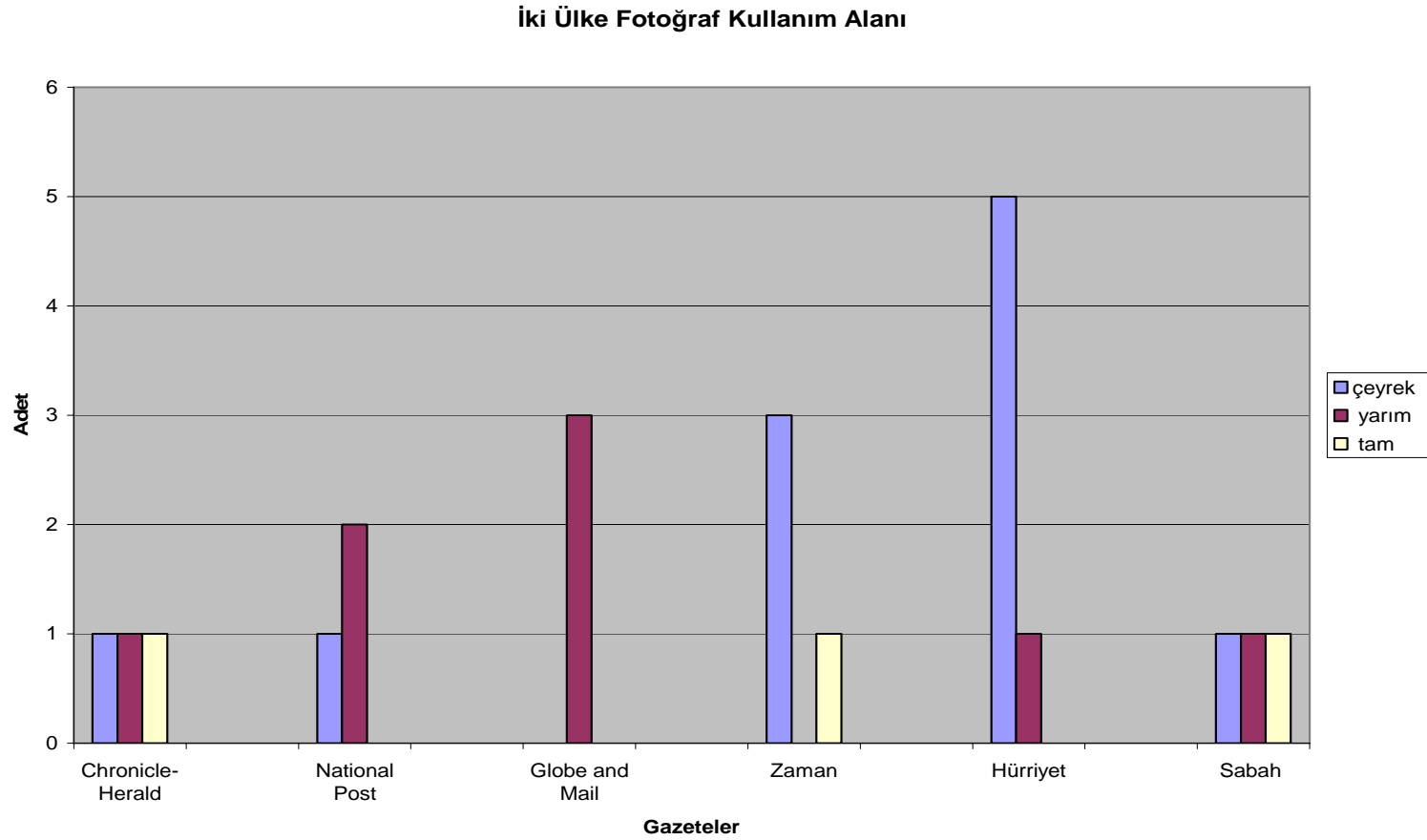
Grafik 16. İki Ülke Gazetelerinin Haber Kaynakları ve Alt Kategorilerinin Karşılaştırılması

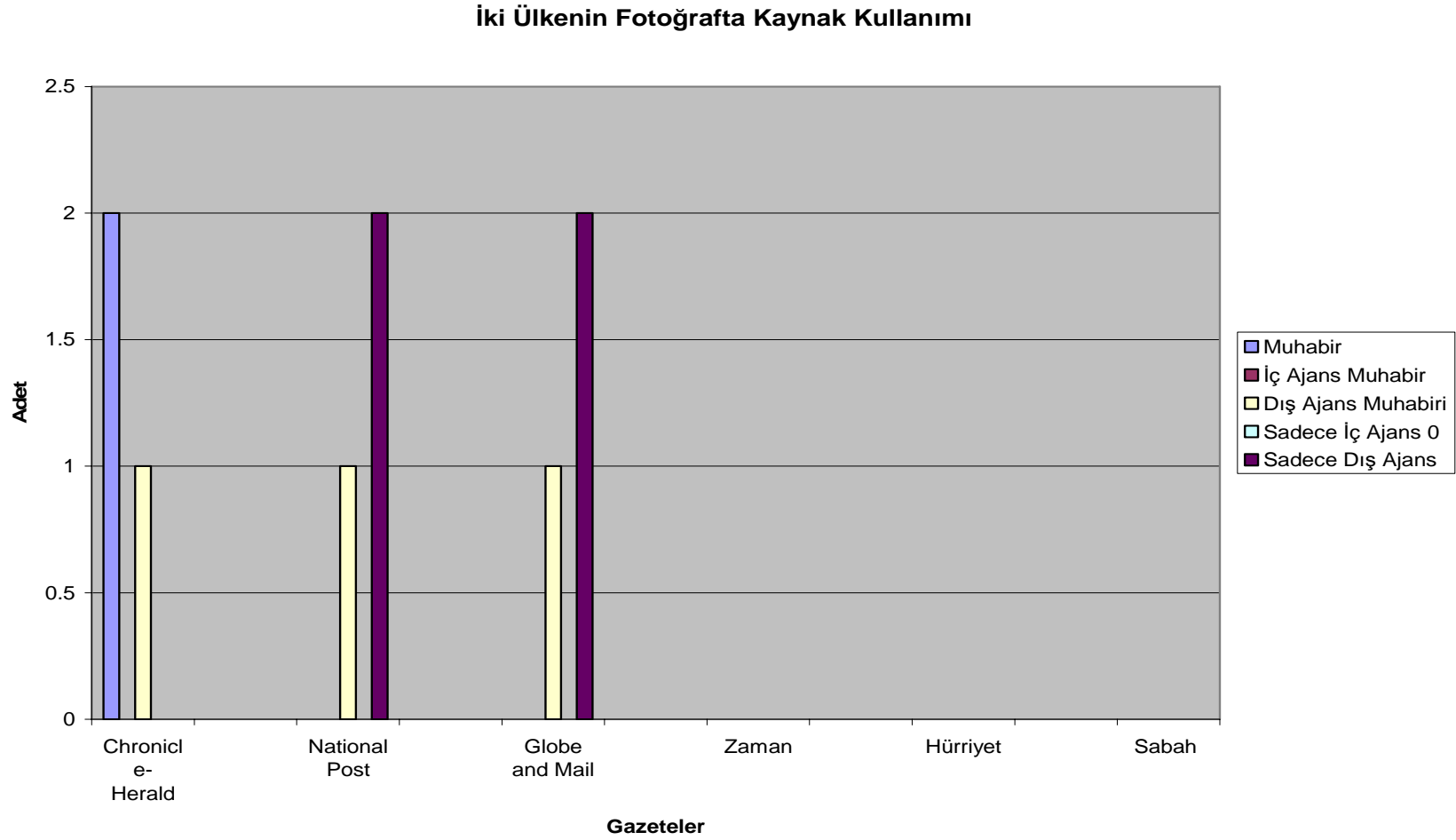
Grafik 17. İki Ülke Gazetelerinin Haber Metin Alan ve Alt Kategorilerinin Karşılaştırılması

Grafik 18. İki Ülke Gazetelerinin Fotoğraf Kullanım Alanı ve Alt Kategorilerinin Karşılaştırılması

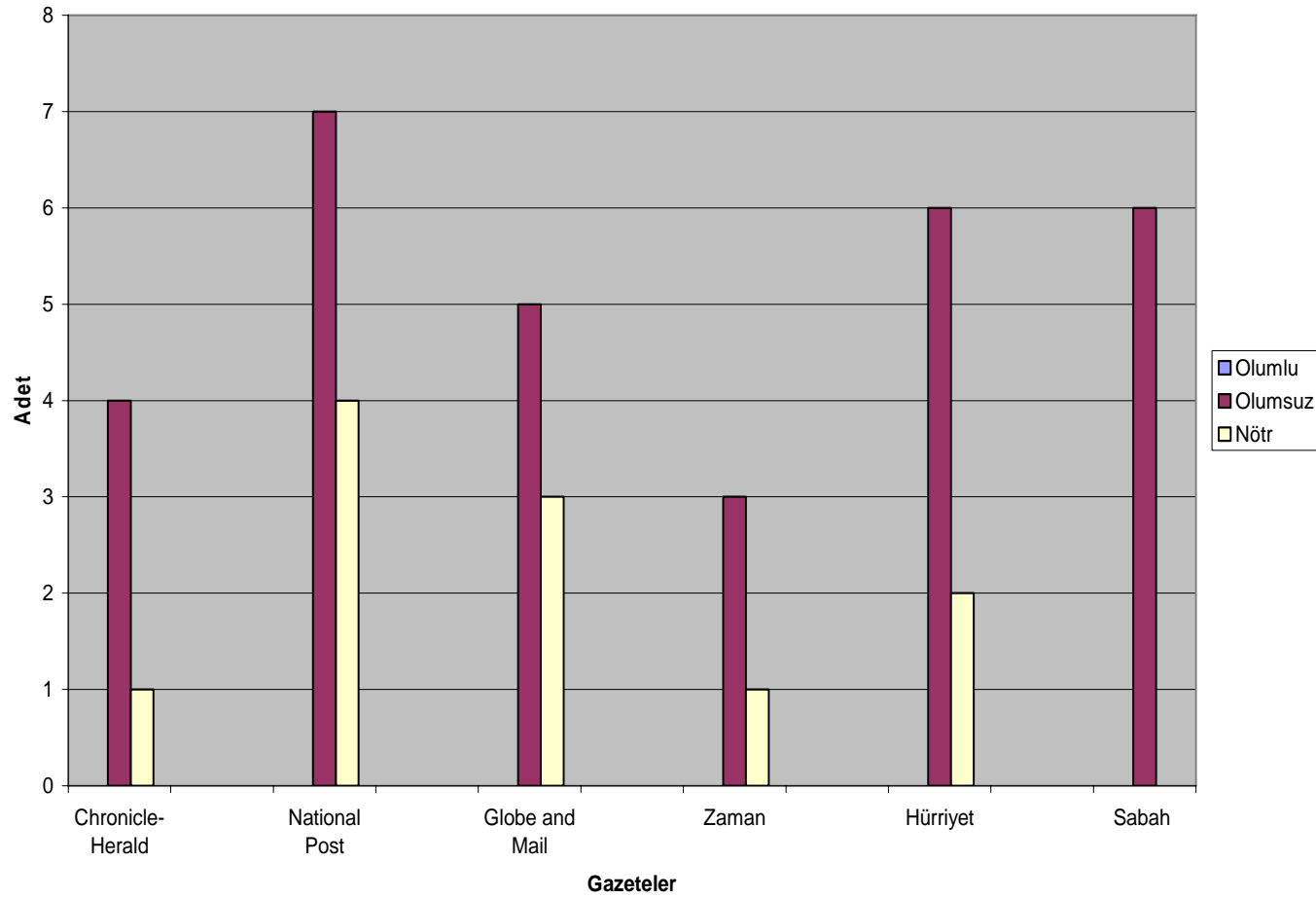

Grafik 19. İki Ülke Gazetelerinin Fotoğrafta Kaynak Kullanım (Belirtme) Alanı ve Alt Kategorilerinin Karşılaştırılması

Grafik 20. İki Ülke Gazetelerinin Haber Başlıklarının Değerlendirmesi ve Alt Kategorilerinin Karşılaştırılması

İki Ülke Haber Başlıklarının Değerlendirmesi

Tablo 27. Kanada ve Türk Gazete Verilerinin Genel Toplamının Sadece Yayınlanan Haber, Haber Kaynağı, Haber Metni, Fotoğraf, Fotoğraf Kaynağı ve Haber Başlıklarının Adet Bazında Karşılaştırılması

Temel Bilgiler

	Ülkesi : Kanada	Haber Başlıkları (adet)	Haber Kaynağı (adet)	Haber Metni (adet)	Fotoğraf (adet)	Fotoğraf Kaynağı (adet)	Haber Başlıklarının Değerlendirilmesi (adet)		
							olumlu	olumsuz	nötr
The Chronicle- Herald/ National Post / Globe and Mail	Chronicle- Herald	5	4	5	3	3	-	4	1
	National Post	11	8	8	3	3	-	7	4
	Globe and Mail	8	8	8	3	3	-	5	3
Genel Toplam	3 Kanada Gazetesi	24	20	21	9	9	-	16	8
Toplam	Zaman	4	1	3	4	-	-	3	1
	Hürriyet	7	1	6	6	-	-	5	2
	Sabah	6	2	3	3	-	-	6	-
Genel Toplam	3 Türk Gazetesi	17	4	12	13	-	-	14	3

Tablo 27’de, beş yıllık zaman dilimi ele alınarak yapılan incelemede, Kanada ve Türk gazete verilerinin genel toplamının sadece yayınlanan haber, haber kaynağı, haber metni, fotoğraf, fotoğraf kaynağı ve haber başlıklarının adet bazında karşılaştırılması ana hatları ile daha somut ve net olarak görülmektedir.

Haber başlıkları sayısında, üç Kanada gazetesinde yirmi dört adet haber başlığına yer verilmişken, bu rakam Türkiye’deki üç gazete toplamında on yedidir. Diğer taraftan üzerinde sıkça durmaya çalıştığımız gibi, haberleri kaynaklarının belirtilerek verilmesi Kanada gazetelerinde yirmi bir haberde yirmi iken, bu rakam Türkiye gazetelerinde, on iki haberde dördüttür. Kanada gazetelerinde dokuz fotoğrafa yer verilirken, Türkiye gazetelerinde bu rakam on üç olarak daha fazla bir fotoğraf adedini karşımıza çıkartmaktadır. Ancak, Grafik 19’da görüldüğü gibi, Türkiye gazetelerinde yayınlanan bu fotoğrafların hiç birisinde kaynak kullanımına, daha doğrusu kaynak belirtilmesine önem verilmemiştir. Buna karşılık, Kanada gazetelerinde ise tüm bu fotoğrafların kaynakları belirtilmiştir.

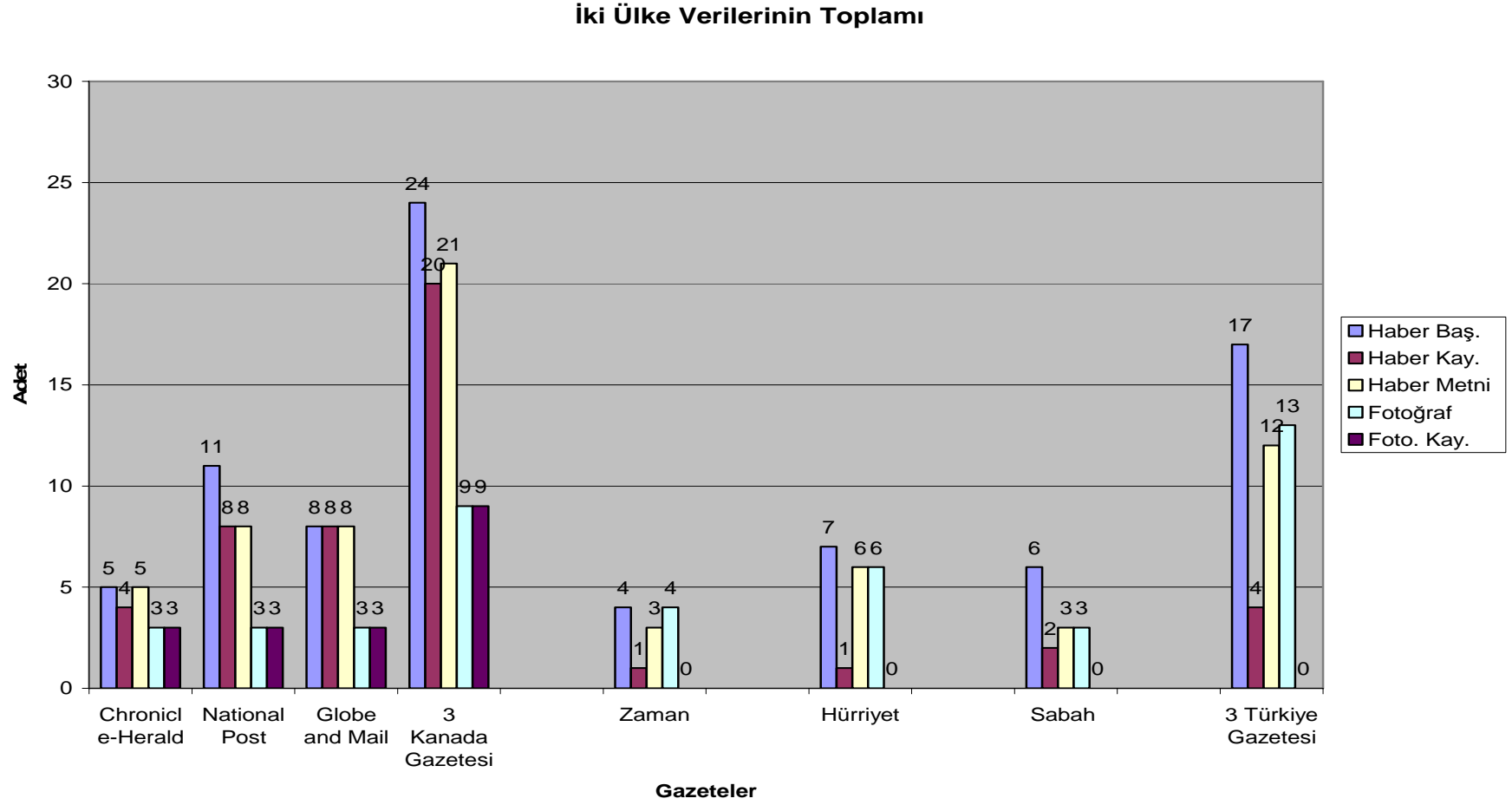
Haber başlıklarının değerlendirmesi ile ilgili olarak adet bazında bir karşılaştırma yaparsak, Kanada gazetelerinde on altı olumsuz ve sekiz nötr haber başlığı yer alırken, Türkiye gazetelerinde, on dört olumsuz haber ve üç adet nötr haber verilmiştir. Ancak burada belirtilmesi gereken husus, bu durum ‘11 Eylül Olayı’ ile ilgili olarak Türkiye gazetelerinin haber başlıklarının çok az atıldığı anlamına gelmemelidir, çünkü Türkiye gazeteleri özellikle 12 Eylül 2001 tarihinde iç sayfalarında ‘11 Eylül Olayı (Saldırısı)’na çok özel sayfalarla yer verdikleri görülmektedir. Hürriyet gazetesi bu ayrıcalığı ve konunun özelliğini 12 Eylül 2002 tarihinde de sürdürmüştür.

Diğer taraftan, belirtilmesi gereken diğer bir konu da, ortak sağduyu içinde her iki ülke gazetelerinde hiçbir şekilde 11 Eylül Olayı (Saldırısı)’na olumlu bir tavrın sergilenmemiş ve ABD’nin dünya politikalarına ilişkin bir imaya bile yer verilmemiş olmasıdır.

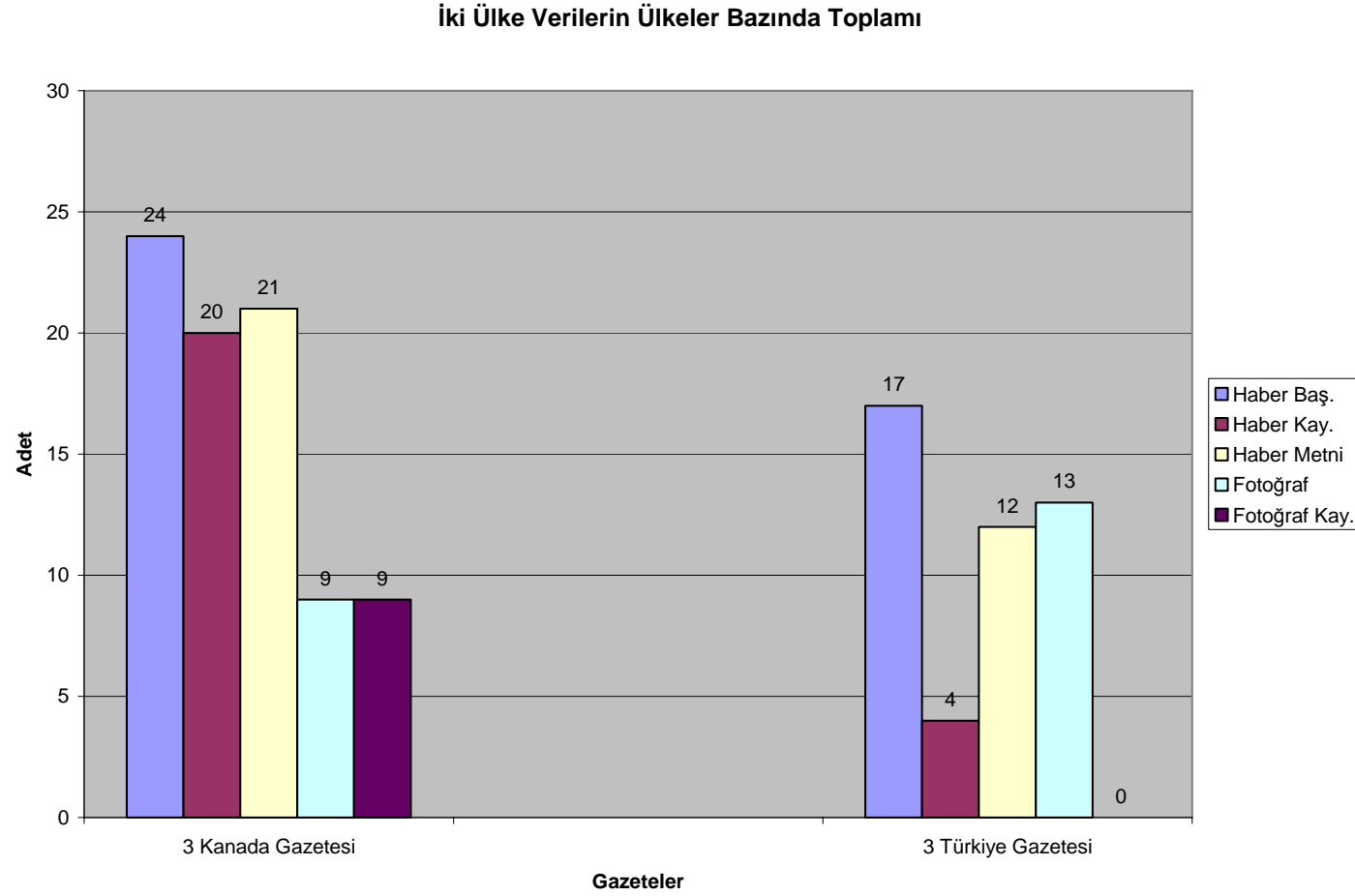
Ancak, değerlendirme kapsamında üzerinde durulması gereken en önemli nokta ise; her ne kadar ‘11 Eylül Olayı’ gibi insanlık dışı bir eyleme Kanada ve Türkiye gazetelerinin ortak

bir sağduyu geliştirdikleri, bu sağduyu ve ortak paydalarda yayınlanan haber başlıklarının veya haber başlıklarında olaya (11 Eylöl Olayı'na) olumsuz bir göz ile bakıldığı gözlenmiş olmakla birlikte, başka bir konunun ele alınması durumunda aynı değerlerde yaklaşımların sergilenip sergilenmeyeceğinin belirsiz olduğu ileri sürülebilir. Gerçekte de belki esas sorun, basının sorumluluk alanına neyin girdiğinin nesnel ölçütlerinin sınırlandırılabilmesinin gerçekten zor görünmesidir. Bu kapsamdaki sorgulamada, geniş anlamda medyanın ve dar anlamda ise gazetelerin tepkisinin belli ölçülerde bağlamsal olması nedeniyle, uluslararası bir krize veya krizlere farklı coğrafyaların, sosyo-ekonomik ve kültürel hatta politik yapıdaki ölke medyalarının verdikleri tepkilerin de tümüyle farklılaştığı yadsınamaz bir gerçektir. Örneğin, Filistin-İsrail çatışması, ABD'nin Kuzey Irak politikası, sözde Ermeni soykırımı iddiaları konusunda Kanada ve Türkiye gazetelerinin haber başlıklarında, haber başlığı ve metin değerlendirmelerinde, fotoğraf kullanım metotlarında farklılık görüldüğu açıkça görölmektedir.

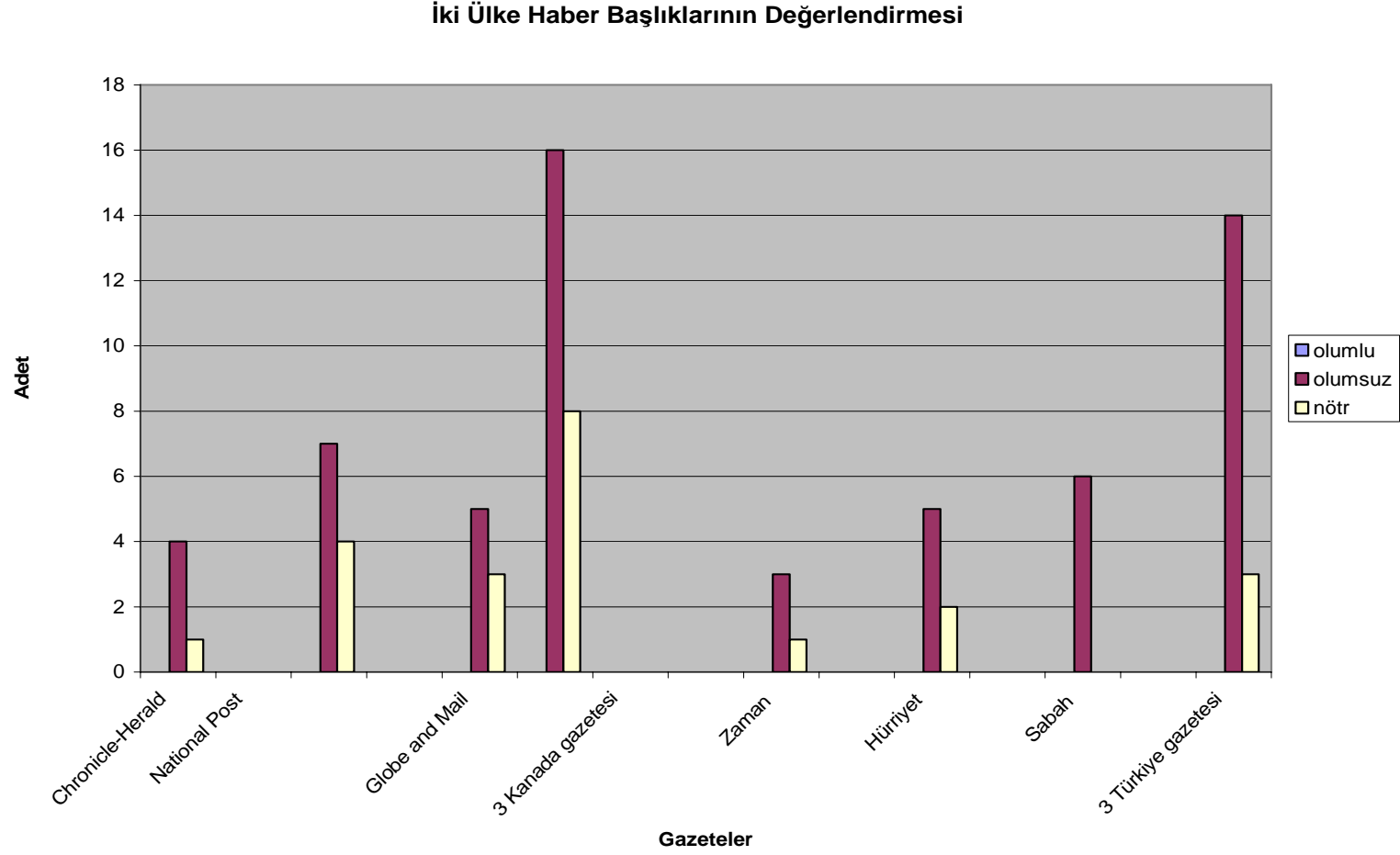
Grafik 21. İki Ülke Gazetelerinin Üst Kategorileri Verilerinin Karşılaştırılması

Grafik 22. İki Ülke Gazetelerinin Verilerinin Ülke Bazında Karşılaştırılması

Grafik 23. İki Ülke Gazete Haber Başlıklarını Değerlendirmesinin Karşılaştırılması

SONUÇ

Gazeteciliğin doğrudan doğruya kamuoyu ile bağlantısı olması nedeniyle, toplumsal sorumluluğunun yanında, ahlaki sorumluluğunun da önemsiz olarak üzerinde durulması gerekmektedir. Ancak, gazetecilik mesleğinin ticari bir işletme yapısı içinde yer alması nedeniyle, ortaya çıkan genel görünümde, gazetenin temel hedefinin tiraj eşittir kâr ile orantılı olduğu görülmektedir.

Gazete sahiplerinin ilk etapta düşündükleri ana hedefin ticari kârlılık olması ve 'gazetenin habersiz kalamayacağı' ve 'haber satmayan gazetenin de tirajının düşük olacağı' şeklindeki kaygılarının yarattığı pazarlama mantığı, gazetecilik meslek etiğini olumsuz etkilemektedir. Gazetecilik meslek ilkelerinin gerektirdiği, objektif, doğru, güvenilir habercilik ve kişilik haklarının korunmasından uzak haberlerin verilmesiyle gazetecilik meslek etiği ilkelerine ters düşülmektedir.

Hızlı bir şekilde gelişen tekelleşme ile birlikte büyüyen holding yapıları içinde ufak bir parçayı temsil eden gazetelerde çalışan gazetecilerin medya sektörünün normlarına göre çalışma zorunluluğu, uygulamada gazetecilerin gazetecilik meslek etiği ilkelerini uygulamalarını tamamen ortadan kaldırmaya da daraltmaktadır.

Gazetecilik meslek etiği ilkelerine uyma veya uymama keyfiyeti gazetecilerin bireysel vicdanlarına bırakıldığından, bir bakıma ilkelerle kendini denetleyemeyen gazetecilik mesleğinin üzerinde basın yasaları ile yargı denetimi ve yaptırımları uygulanmaktadır. Bu durum bir anlamda, gazetecilik meslek etiği ilkelerini soyut konuma getirerek, gazetecilik sektöründeki sorunların hukuki alana taşınmasını gerektirmektedir. Bunun sonucunda da, bugün hemen hemen dünyanın her ülkesinde gazeteler, basın yasaları ile hukuki yollardan denetim altına alınmakta ve kişilik hakları veya tüzel kişi olan devlet veya milli güvenlikle ilgili konulara saldırı olması engellenmeye çalışılmaktadır. Ancak demokratik toplumlarda uygulanması durumunda, yasama, yürütme ve yargı erkleri demokrasinin gerektirdiği gibi hareket etme sorumluluğunu zaten üstlenmiş

olduklarından, basın yasalarının, meslek etiğindeki sapmaları engellemek açısından bir güvenlik sibobu vazifesi göreceği şüphesizdir.

Eğer gazeteciliğin tarafsız olamayacağı ve her bireyin olduğu gibi gazetecinin ve gazetenin taraf olma, tavır sergileme durumu veya zorunlu olduğu ileri sürülüyor ve bu görüş te temelde kabul görüyorsa, böyle bir durumda gazetecinin veya gazetenin ideolojik tavır aldığı / sergilediğini kabul etmeliyiz. İdeolojik tavrın sergilendiği bir ortamda da gazetecilik meslek etiğinden bahsedilemeyeceği gibi, doğrudan doğruya gazeteci veya gazete kendini gazetecilik meslek etiği ilkelerinden muaf hissedecektir. Bu durumda (yani ideolojik tavır alınma durumunda), gazeteciliğin IV. Kuvvet (Erk) olma statüsü kadük olmaktadır, çünkü kuvvetler ayrımında erklerin ideolojik olması demek onların bağımsız ve tarafsız olamayacağını simgeler. Oysa gazetecilik meslek etiği ilkeleri uluslararası ortak paydaya göre, teorikte tarafsızlığı, bağımsızlığı sembolize etmektedir.

Sermaye gruplarının (veya medya sahiplerinin) gazetecilik mesleğindeki (sektöründeki) denetiminin (işletme ve yönetim stratejileri dışında) müdahale anlamında devam etmesi durumunda, gazetecilik meslek etiği (ahlakı) ilkelerinin tam olarak uygulanması sınırlanacağı veya kısıtlanacağı gibi, bu realite altında gazetecilik meslek etiğine ilişkin bir modellemenin yapılması idealist şematik öneriden öteye gidemeyecektir. Gerçekte de, günümüzdeki gazetecilik meslek etiğindeki sorunlar zaten bir seri maddeleştirilmiş, ilkeleştirilmiş veya kodlanmış gazetecilik meslek etiği ilkelerinin, maddelerinin veya kodlarının uygulanamaması sorunundan doğmaktadır.

Uygulama kısmında ortaya çıkan verilerde de görüldüğü gibi, bir taraftan gazetecilikteki habercilik anlayışının doğal gereği olarak farklı kültür ve coğrafyadaki gazetelerin insani değerlerin ortak paydalarına ortak ve benzer tepkiler vermesi söz konusu olurken, diğer taraftan, birçok farklı sosyo-ekonomik, kültürel, politik ve tarihsel olaylara ilişkin farklı görüşler ve çıkar çatışmalarından ötürü fikir birliğinin olmaması, gazetecilik meslek etiği ilkelerinin uygulanabilirlik derecesinin bir istikrar takip edemediğini göstermektedir. Bu durum ise, bazı durumlarda uygulanabilir olan ilke ve kodların bazı durumlarda ise uygulanamama veya uyulmama gerçeğinin altını çizmektedir. Oysa bir

meslekte uygulanan kod ve ilkelerin uygulanmasının görecelendirilmesi, isteğe bağlanması, bireyselleştirilmesi, bazı durumlarda uygulanıp bazı durumlarda uygulanmaması keyfiyeti, yargının temsili olan gözü bağlı olarak teraziyi tutan tarafsızlık sembolünün gözü açık, kulağı duyan bir sembol durumunda karakterize edilmesine neden olmaktadır. Bu sembolleşme altında gazetecilik meslek etiği ilkelerinin teorik varlığı yadsınamazsa da, pratiğinin gerçekleşmesinden söz edemeyiz.

Ancak, hiçbir zaman gazetecilik meslek etiği ilkelerindeki sapmalardan ötürü gazetecilik meslek etiğinin gerçek dışı ve etkisiz olduğu söylenemez. Bir gazetenin içinde yer alan meslek etiği ile ilgili olumsuzluklar, gazetede yazı yazan tüm diğer gazetecilere, muhabirlere ve köşe yazarlarına mal edilmemelidir. İdeolojik yapının getirdiği taraflılığın objektif ve doğru haberciliği olumsuz yönde etkilemesine ve gazete patronlarının siyasetçilerle olan ilişkileri veya holdinglerinin medya sektörünü tekelleştirmesine rağmen, sütunlarında yazı yazan veya maaşlarının karşılığında haber toplayan muhabir kadrolarının gazetecilik meslek etiği ilkelerine uymadığı söylenemez.

EKLER**Ek 1 (Fotoğrafın sahtesi)**

Fonda Speaks To Vietnam Veterans At Anti-War Rally

Actress And Anti-War Activist Jane Fonda Speaks to a crowd of Vietnam Veterans as Activist and former Vietnam Vet John Kerry (LEFT) listens and prepares to speak next concerning the war in Vietnam (AP Photo)

Bu fotomontaj fotoğrafın altında okuyucuya verilen yalan bilgiye göre: Aktris ve savaş karşıtı faaliyette bulunan Jane Fonda, Vietnam gazileri kalabalığına konuşuyor ve eski Vietnam gazilerinden John Kerry (solda) dinliyor ve Vietnam savaşı konusunda konuşmaya hazırlanıyor. (AP fotoğrafı)

Ek 2 (Fotoğrafin Asılları)

Bu iki ayrı fotoğrafta, her iki konuşmacı da ayrı mekânlarda bulunuyorlar.

Ek 3

Tablo 28. Uluslararası Küresel Yolsuzluğun Açığa Çıkarılmasına İlişkin Gösterge 2003 ⁶⁴⁵

Ülkeler	İş lisansı %	Mahkeme %	Gümrük %	Eğitim Sistemi %	Siyasi Partiler %	Telefon Kullanımı %	Tıbbi Hizmetler %	Göçmen-Pasaport %	Polis %	Özel Sektör %	Gelir Vergisi %	Diğer %
Arjantin	3.6	19.2	3.2	4.3	58.2	0.5	0.9	0.2	3.1	0.6	3.4	2.7
Avusturya	7.5	8.4	2.7	2.7	35.7	3.9	5.7	6.9	10.8	2.7	12.0	0.9
Bolivya	18.2	7.7	10.8	2.4	34.8	2.2	1.2	1.2	16.0	0.9	3.7	0.9
Bosna_ Hersek	14.5	17.0	4.2	6.6	24.2	2.4	20.4	0.3	4.8	1.7	3.5	0.3
Bulgaristan	9.9	19.8	16.5	4.8	20.2	3.3	14.3	0.9	4.1	1.8	2.7	1.7
Kamerun	3.8	31.0	6.5	11.1	10.4	1.2	12.2	2.1	13.7	3.2	4.3	1.4
Kanada	3.2	8.3	1.8	6.5	39.7	2.3	9.7	8.8	5.7	4.4	5.7	3.8
Kolombiya	2.4	3.4	3.4	8.8	38.0	8.1	8.8	1.0	8.5	1.4	12.9	3.4

⁶⁴⁵ Bu anket 47 ülkede 40.838 kişi Gallup International tarafından Temmuz 2002 gerçekleştirmiştir. 44 ülkede 30.487 kişiye, “Eğer elinizde imkân olsa hangi kurumlardan yolsuzluğu ortadan kaldırmak isterseniz, sizin ilk tercihiniz ne olur?” sorusu sorulmuştur (Pakistan, Çin ve Brezilya’ya ilişkin veriler kayıptır) . Bkz. **Transparency International**, Press Release, Transparency International Global Corruption Barometer, (Berlin, Germany, 3 July 2003, Gallup International Survey, 2003), (erişim tarihi: 1 Haziran 2005), http://www.transparency.org/surveys/barometer/dnld/barometer2003_release.en.pdf , s.2

Kosta_Rika	4.3	8.6	14.0	3.2	29.0	1.1	2.2	12.9	5.4	4.3	15.1	0
Hırvatistan	12.9	21.6	0.4	2.8	18.6	4.2	22.5	1.9	4.9	3.4	2.5	4.2
Danimarka	4.0	16.3	1.8	2.2	36.1	2.2	11.5	4.8	7.7	6.2	3.3	4.0
Dominik Cum.	2.0	12.1	6.1	8.1	25.3	13.1	0	2.0	4.0	0	8.1	19.2
Finlandiya	9.5	27.7	0.7	1.3	38.0	1.6	6.1	3.6	4.2	3.1	3.9	0.3
Gürcistan	4.8	18.1	8.2	6.0	12.4	4.5	19.7	0.9	13.4	0.4	6.0	5.7
Almanya	4.9	8.6	0.8	3.1	39.2	3.9	9.9	7.8	2.9	7.2	10.5	1.2
Guatemala	3.0	8.0	14.0	12.0	27.0	6.0	4.0	8.0	10.0	6.0	2.0	0
Hong Kong	1.7	8.9	5.4	3.9	15.4	4.8	3.3	1.3	35.4	12.1	5.0	2.8
Hindistan	2.0	3.8	1.8	24.9	41.2	4.4	4.0	0.5	12.8	1.4	2.1	1.2
Endonezya	5.8	32.8	3.2	8.7	16.3	11.1	1.8	0.4	10.2	2.8	6.4	0.7

İrlanda	3.9	8.8	0.8	3.7	38.3	0.8	13.4	5.1	10.3	2.7	10.7	1.4
İsrail	2.5	14.8	1.0	10.2	33.4	9.6	8.4	3.3	7.1	1.7	5.6	2.3
İtalya	10.4	18.0	1.1	4.4	29.0	4.4	15.0	4.0	3.8	1.3	7.2	1.5
Japonya	8.7	3.7	1.4	3.8	51.9	4.0	7.3	0.2	9.6	1.2	2.8	5.4
Güney Kore	19.1	10.3	3.0	15.7	27.9	6.2	3.7	0.1	5.0	2.9	6.0	0.1
Lüksembu rg	9.8	18.1	1.6	4.9	15.6	5.3	9.3	7.9	5.8	4.9	12.6	4.2
Makedonya	8.5	15.4	17.9	9.4	28.2	2.7	8.5	0.9	2.8	0.6	3.3	1.8
Malezya	6.8	8.5	8.0	5.0	24.6	0.8	1.3	4.0	32.0	3.5	3.6	1.9
Meksika	2.9	6.6	3.3	8.7	19.9	9.0	3.5	1.4	36.5	0.8	6.1	1.1
Hollanda	4.0	10.0	1.0	0.6	27.1	0.8	6.7	11.5	7.7	26.3	3.5	0.8
Nijerya	4.3	4.8	3.0	12.6	27.0	7.4	3.4	1.1	32.1	0.7	2.5	1.2

Norveç	12.5	12.3	2.8	1.4	19.7	1.6	4.9	17.2	6.0	17.2	3.0	1.4
Filistin İdaresi	7.4	8.6	3.2	16.4	10.4	4.7	4.6	2.4	23.8	1.5	3.8	8.5
Panama	3.0	15.0	6.0	2.0	35.0	10.0	3.0	3.0	11.0	2.0	2.0	8.0
Peru	2.6	35.0	3.1	2.3	15.9	10.0	2.0	3.1	10.0	2.3	9.7	4.1
Polonya	5.8	15.4	2.2	5.0	27.2	3.5	21.6	0.7	11.1	1.8	4.5	1.2
Portekiz	9.2	14.8	1.4	4.2	18.7	4.6	18.7	6.2	6.7	0.7	14.5	0.2
Romanya	15.1	20.2	2.7	2.9	24.3	1.6	12.6	1.2	6.4	1.9	9.3	1.7
Rusya Fed.	5.3	10.9	1.1	8.8	24.5	8.3	15.3	2.0	17.9	0.4	4.2	1.3
Güney Afrika	2.1	3.9	0.2	14.4	21.1	5.5	11.3	6.0	23.8	3.5	5.1	3.1
İspanya	4.7	26.6	2.3	3.8	34.8	0.9	3.4	11.3	1.6	2.3	6.8	1.6
İsveç	8.2	16.2	2.4	1.7	19.3	2.9	12.8	11.6	9.7	7.5	6.3	1.4

İsviçre	5.8	9.8	1.3	4.9	23.0	4.1	13.6	11.5	6.2	1.5	4.8	3.0
Türkiye	7.1	6.6	3.4	11.7	42.5	5.1	7.3	0.8	6.2	1.5	4.8	3.0
Birleşik Krallık	2.7	8.6	1.7	4.0	41.2	1.1	10.5	8.8	11.8	3.6	4.8	1.3
ABD	3.4	9.1	1.1	8.6	39.1	1.6	10.1	8.3	7.2	4.4	3.8	3.2
Toplam (%)	7.0	13.7	4.2	7.5	29.7	4.1	8.4	3.3	11.5	3.1	5.2	2.2

Kaynakça : **Transparency International**, Press Release, Transparency International Global Corruption Barometer, 3 July 2003, Gallup International Survey, Berlin, Germany, 2003, (Erişim tarihi: 1 Haziran 2005),
http://www.transparency.org/surveys/barometer/dnld/barometer2003_release.en.pdf ,
s.2

Ek 4

Tablo 29. Kanada’da gündelik gazetelerin gazete sahipliğine göre dağılımı⁶⁴⁶

⁶⁴⁶ **Canadian Newspaper Association**, Ownership of Canadian Daily Newspapers, (erişim tarihi : 22 Eylül 2005), <http://www.cna-acj.ca/client/cna/cna.nsf/web/FactsOwnership>

**Hollinger Canadian Newspapers Limited
Partnership (10)**

Quebec Eyaleti

The Record, Sherbrooke

British Columbia Eyaleti

Cranbrook Daily Townsman

Alaska Highway News, Fort St. John

The Daily Bulletin, Kimberley

Nelson Daily News

**Peace River Block Daily News, Dawson
Creek**

The Daily News, Prince Rupert

The Trail Times

The Kamloops Daily News

The Citizen, Prince George

Osprey Media Group Inc. (21)

Ontario Eyaleti

The Expositor, Brantford

St. Catharines Standard

Niagara Falls Review

The Tribune, Welland

The Barrie Examiner

The Chatham Daily News

Cobourg Daily Star
Standard-Freeholder, Cornwall
The Kingston Whig-Standard
The North Bay Nugget
The Intelligencer, Belleville
The Observer, Sarnia
The Sault Star, Sault-Ste-Marie
The Sudbury Star
The Daily Press, Timmins
The Sun Times, Owen Sound
Port Hope Evening Guide
The Packet & Times, Orillia
The Daily Observer, Pembroke
The Peterborough Examiner
Lindsay Daily Post

Brunswick News Inc. (3)

New Brunswick Eyaleti

Times & Transcript, Moncton

The Daily Gleaner, Fredericton

**New Brunswick Telegraph Journal, Saint
John**

FP Canadian Newspapers LP (2)

Manitoba Eyaleti

Brandon Sun

Winnipeg Free Press

Médias Transcontinental GP (11)

Nova Scotia Eyaleti

Amherst Daily News

The Daily News, Halifax

Cape Breton Post, Sydney

The Evening News, New Glasgow

The Daily News, Truro

Newfoundland Eyaleti

The Telegram, St. John's

The Western Star, Corner Brook

Prince Edward Island

The Guardian, Charlottetown

The Journal Pioneer, Summerside

Saskatchewan Eyaleti

The Times-Herald, Moose Jaw

Prince Albert Daily Herald

CanWest MediaWorks (13)

Quebec Eyaleti

The Gazette, Montreal

Ontario Eyaleti

National Post

Ottawa Citizen

The Windsor Star

Saskatchewan Eyaleti

The Leader Post, Regina

The StarPhoenix, Saskatoon

Alberta Eyaleti

Calgary Herald

The Edmonton Journal

Nova Scotia Eyaleti

The Chronicle-Herald, Halifax

Power Corp. of Canada (7)

Quebec Eyaleti

La Presse, Montreal

Le Nouvelliste, Trois- Rivières

La Tribune, Sherbrooke

La Voix de l'Est, Granby

Le Soleil, Québec

Le Quotidien, Chicoutimi

Le Droit, Ottawa

Bell Globemedia (1)

The Globe and Mail

Black Press (1)

Alberta Eyaleti

Red Deer Advocate

Horizon Operations B.C. Ltd. (5)

British Columbia Eyaleti

Penticton Herald

The Daily Courier, Kelowna

Alberta Eyaleti

Lethbridge Herald

Medicine Hat News

Torstar Corp. (4)

Ontario Eyaleti

Guelph Mercury

The Hamilton Spectator

The Record, Kitchener-Waterloo

The Toronto Star

Sun Media (Quebecor Inc.) (17)

Quebec Eyaleti

Le Journal de Montréal

Le Journal de Québec

Ontario

The Brockville Recorder and Times

Daily Miner and News, Kenora
The London Free Press
The Ottawa Sun
The Beacon-Herald, Stratford
St. Thomas Times-Journal
The Toronto Sun
The Simcoe Reformer
The Woodstock Sentinel-Review
 Alberta Eyaleti
The Calgary Sun
The Edmonton Sun
Fort McMurray Today
Daily Herald -Tribune, Grande Prairie

Manitoba Eyaleti
The Daily Graphic, Portage La Prairie
Winnipeg Sun

Kişisel sahiplikler
 New Brunswick Eyaleti
L'Acadie Nouvelle, Caraquet
 Quebec Eyaleti
Le Devoir, Montréal
 Manitoba Eyaleti

Flin Flon Reminder Yukon Bölgesi The Whitehorse Star

Gündelik gazetelerin toplamı: 100

Kaynak : **Canadian Newspaper Association**, Ownership of Canadian Daily Newspapers, (erişim tarihi : 22 Eylül 2005),
<http://www.cna-acj.ca/client/cna/cna.nsf/web/FactsOwnership>

Ek 5. Basın Kanunu⁶⁴⁷

Kanun No: 5187

Kabul Tarihi: 9.6.2004

⁶⁴⁷ T.C. Başbakanlık, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Basın Kanunu, Kanun No: 5187, Kabul Tarihi: 9.6.2004, (Yayımlandığı Resmi Gazete: 24 Haziran 2004 - Sayı:25504), (erişim tarihi: 11 Mart 2006), (<http://www.byegm.gov.tr/byegmhakkinda/basinkanunu.htm>)

(Yayımlandığı Resmi Gazete: 26 Haziran 2004 - Sayı:25504)

Amaç ve kapsam

MADDE 1. — Bu Kanunun amacı, basın özgürlüğünü ve bu özgürlüğün kullanımını düzenlemektir.

Bu Kanun basılmış eserlerin basımı ve yayımını kapsar.

Tanımlar

MADDE 2. — Bu Kanunun uygulanmasında;

a) Basılmış eser: Yayımlanmak üzere her türlü basım araçları ile basılan veya diğer araçlarla çoğaltılan yazı, resim ve benzeri eserler ile haber ajansı yayınlarını,

b) Yayım: Basılmış eserin herhangi bir şekilde kamuya sunulmasını,

c) Süreli yayın: Belli aralıklarla yayımlanan gazete, dergi gibi basılmış eserler ile haber ajansları yayınlarını,

d) Yaygın süreli yayın: Tek bir basın-yayın kuruluşu tarafından aynı isimle basılan ve her coğrafi bölgede en az bir ilde olmak üzere, ülkenin en az yüzde yetmişinde yayımlanan süreli yayın ile haber ajanslarının yayınlarını,

e) Bölgesel süreli yayın: Tek bir basın-yayın kuruluşu tarafından basılan ve en az üç komşu ilde veya en az bir coğrafi bölgede yayımlanan süreli yayını,

f) Yerel süreli yayın: Tek bir yerleşim biriminde yayımlanan süreli yayınlar ile haftada bir veya daha uzun aralıklarla yayımlanan yaygın ve bölgesel yayınları,

g) Yayın türü: Süreli yayınların yaygın, bölgesel ve yerel yayın türlerinden hangisinin kapsamında olduğunu,

h) Süresiz yayın: Belli aralıklarla yayımlanmayan kitap, armağan gibi basılmış eserleri,

ı) Eser sahibi: Süreli veya süresiz yayının içeriğini oluşturan yazıyı veya haberi yazanı, çevireni veya resmi ya da karikatürü yapanı,

j) Yayımcı: Bir eseri basılmış eser durumuna getirip yayımlayan gerçek veya tüzel kişiyi,

k) Basımcı: Bir eseri basım araçları ile basan veya diğer araçlarla çoğaltan gerçek veya tüzel kişiyi,

l) Tüzel kişi temsilcisi: Yayın sahibi veya yayımcının tüzel kişi olması halinde bu tüzel kişiliğin yetkili organı tarafından, yöneticiler arasından belirlenen gerçek kişiyi veya kamu kurum ve kuruluşlarınca belirlenen gerçek kişiyi, ifade eder.

Basın özgürlüğü

MADDE 3. — Basın özgürdür. Bu özgürlük; bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını içerir.

Basın özgürlüğünün kullanılması ancak demokratik bir toplumun gereklerine uygun olarak; başkalarının şöhret ve haklarının, toplum sağlığının ve ahlâkının, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve toprak bütünlüğünün korunması, Devlet sınırlarının açıklanmasının veya suç işlenmesinin önlenmesi, yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması amacıyla sınırlanabilir.

Zorunlu bilgiler

MADDE 4. — Her basılmış eserde, basıldığı yer ve tarih, basımcının ve varsa yayımcının adları, varsa ticarî unvanları ve işyeri adresleri gösterilir. İlân, tarife, sirküler ve benzerleri hakkında bu hüküm uygulanmaz.

Haber ajansı yayınları hariç her türlü süreli yayında, ayrıca yönetim yeri, sahibinin, varsa temsilcisinin, sorumlu müdürün adları ve yayının türü gösterilir.

Sorumlu müdür

MADDE 5. — Her süreli yayının bir sorumlu müdürü bulunur. Sorumlu müdür, birden fazla ise her birinin sorumlu olduğu bölüm belirtilir.

Sorumlu müdür olabilmek için;

- a) Onsekiz yaşını bitirmiş olmak,
- b) Türkiye'de yerleşim yeri sahibi olmak ve devamlı oturmak,
- c) En az ortaöğretim veya dengi bir eğitim kurumundan mezun olmak,
- d) Kısıtlı veya kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak,
- e) Yüz kızartıcı suçlardan mahkûm olmamak,
- f) T.C. vatandaşı olmayanlar için karşılıklılık koşulu aramak,

Gerekir.

Sorumlu müdürün Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olması halinde sorumlu müdürlüğü üstlenmek üzere müdür yardımcısı tayin edilir. Sorumlu müdür için bu Kanunda yer alan hükümler, sorumluluğu üstlenen yardımcı için de geçerlidir.

Sürelî yayın sahibi

MADDE 6. — Gerçek ve tüzel kişiler ile kamu kurum ve kuruluşları sürelî yayın sahibi olabilirler.

Sürelî yayın sahibinin onsekiz yaşından küçük veya kısıtlı olması halinde kanunî temsilcisi, tüzel kişi olması halinde ise tüzel kişi temsilcisi hakkında da 5 inci maddenin ikinci fıkrasında belirtilen şartlar aranır.

Beyanname verilmesi

MADDE 7. — Sürelî yayınların çıkarılması için, kaydedilmek üzere yönetim yerinin bulunduğu yer Cumhuriyet Başsavcılığına bir beyanname verilmesi yeterlidir. Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından düzenlenen kayıtlar alenidir.

Kayıt için verilen ve yayın sahibi, sahibin küçük veya tüzel kişi olması halinde temsilcisi ile sorumlu müdür tarafından imzalanan beyannamede yayının adı ve mahiyeti, hangi aralıklarla yayımlanacağı, yönetim yeri, sahibinin, varsa temsilcisinin, sorumlu müdürün ad ve adresleri ile yayının türü gösterilir.

Beyannameye, 5 inci ve 6 ncı maddelerde yazılı şartların varlığını gösteren belgeler ile yayın sahibi tüzel kişi ise tüzüğünün veya ana sözleşmesinin veya vakıf senedinin bir sureti eklenir.

Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından beyanname ve eklerinin teslim edildiğini gösteren bir alındı belgesi verilir.

Beyannamenin incelenmesi

MADDE 8. — Beyannamenin ve eklerinin gerekli veya gerçek bilgileri içermemesi veya yayın sahibinin veya temsilcisinin veya sorumlu müdürün 5 inci ve 6 ncı maddelerde yazılı şartlara sahip olmaması halinde, Cumhuriyet Başsavcılığı beyannamenin verilmesinden itibaren iki hafta içinde eksikliğin giderilmesini veya gerçeğe aykırı bilgilerin düzeltilmesini yayın sahibinden ister. Bu istemin tebliği

tarihinden itibaren iki hafta içerisinde yerine getirilmemesi halinde, Cumhuriyet Başsavcılığı yayımın durdurulmasını asliye ceza mahkemesinden talep eder. Mahkeme en geç iki hafta içinde karar verir. Bu karara karşı acele itiraz yoluna başvurulabilir.

Beyanname içeriğinde meydana gelen her değişiklik, iki hafta içinde, gerekli belgelerle birlikte yeni bir beyanname ile aynı makama bildirilir.

Birinci fıkra hükmü, değişikliğe ilişkin beyannameler hakkında da uygulanır.

Sorumlu müdürün bu görevden ayrılması halinde, yenisi tayin edilinceye kadar sorumluluk yayın sahibine veya temsilcisine aittir.

Sürelî yayın sahibinin hakkını kaybetmesi

MADDE 9. — Sürelî yayın sahibinin beyanname verdiği tarihten itibaren bir sene içinde sürelî yayın yayımlanmaz veya yayımlandıktan sonra yayıma üç yıl müddetle ara verilirse beyanname hükümsüz kalır ve sağladığı hak ortadan kalkar.

556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümleri saklıdır. Ancak, bu Kanunun yürürlük tarihinde 5680 sayılı Basın Kanunu gereği mevkuze neşredenler, 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümleri gereği mevkuze neşretmekten alıkonulamazlar.

Teslim yükümlülüğü

MADDE 10. — Basımcı, bastığı her türlü yayının imzalı iki nüshasını, dağıtım veya yayımın yapıldığı gün, mahallin Cumhuriyet Başsavcılığına teslim etmekle yükümlüdür.

Bu yükümlülük, basılmış eserin içerik ve biçim yönünden herhangi bir değişikliği içeren daha sonraki basımları ile tıpkı basımları için de geçerlidir.

Basımcıya bu yükümlülüğünü yerine getirdiğine dair bir alındı belgesi verilir.

Cezai sorumluluk

MADDE 11. — Basılmış eserler yoluyla işlenen suç yayım anında oluşur.

Sürelî yayınlar ve süresiz yayınlar yoluyla işlenen suçlardan eser sahibi sorumludur.

Sürelî yayınlarda eser sahibinin belli olmaması veya yayım sırasında ceza ehliyetine sahip bulunmaması ya da yurt dışında bulunması nedeniyle Türkiye'de

yargılanamaması veya verilecek cezanın eser sahibinin diğer bir suçtan dolayı kesin hükümle mahkûm olduğu cezaya etki etmemesi hallerinde, sorumlu müdür ve yayın yönetmeni, genel yayın yönetmeni, editör, basın danışmanı gibi sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili sorumlu olur. Ancak bu eserin sorumlu müdürün ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkilinin karşı çıkmasına rağmen yayımlanması halinde, bundan doğan sorumluluk yayımlatana aittir.

Süresiz yayınlarda eser sahibinin belli olmaması veya yayım sırasında ceza ehliyetine sahip bulunmaması ya da yurt dışında olması nedeniyle Türkiye'de yargılanamaması veya verilecek cezanın eser sahibinin diğer bir suçtan dolayı kesin hükümle mahkûm olduğu cezaya etki etmemesi hallerinde yayımcı; yayımcının belli olmaması veya basım sırasında ceza ehliyetine sahip bulunmaması ya da yurt dışında olması nedeniyle Türkiye'de yargılanamaması hallerinde ise basımcı sorumlu olur.

Yukarıdaki hükümler, süreli yayınlar ve süresiz yayınlar için bu Kanunda aranan şartlara uyulmaksızın yapılan yayınlar hakkında da uygulanır.

Haber kaynağı

MADDE 12. — Süreli yayın sahibi, sorumlu müdür ve eser sahibi, bilgi ve belge dâhil her türlü haber kaynaklarını açıklamaya ve bu konuda tanıklık yapmaya zorlanamaz.

Hukukî sorumluluk

MADDE 13. — Basılmış eserler yoluyla işlenen fiillerden doğan maddî ve manevî zararlardan dolayı süreli yayınlarda, eser sahibi ile yayın sahibi ve varsa temsilcisi, süresiz yayınlarda ise eser sahibi ile yayımcı, yayımcının belli olmaması halinde ise basımcı müştereken ve müteselsilen sorumludur.

Bu hüküm, süreli veya süreli olmayan yayınlarda yayın sahibi, marka veya lisans sahibi, kiralayan, işleten veya herhangi bir sıfatla yayımlayan, yayımcı gibi hareket eden gerçek veya tüzel kişiler hakkında da uygulanır. Tüzel kişi şirketse, anonim şirketlerde yönetim kurulu başkanı, diğer şirketlerde en üst yönetici, şirket ile birlikte müştereken ve müteselsilen sorumludur.

Zararı doğuran fiilin işlenmesinden sonra yayının her ne surette olursa olsun devredilmesi, başka bir yayımla birleştirilmesi veya sahibi olan gerçek veya tüzel kişinin herhangi bir surette değişmesi halinde, yayını devir alan, birleşen ve her ne surette olursa olsun yayın sahibi gibi hareket eden gerçek ve tüzel kişiler ve anonim şirketlerde yönetim kurulu başkanı, diğer şirketlerde üst yönetici, bu fiil nedeniyle hükmedilecek tazminattan birinci ve ikinci fıkrada sayılanlarla birlikte müştereken ve müteselsilen sorumludur.

Düzeltilme ve cevap

MADDE 14. — Süreli yayımlarda kişilerin şeref ve haysiyetini ihlâl edici veya kişilerle ilgili gerçeğe aykırı yayım yapılması halinde, bundan zarar gören kişinin yayım tarihinden itibaren iki ay içinde göndereceği suç unsuru içermeyen, üçüncü kişilerin hukuken korunan menfaatlerine aykırı olmayan düzeltme ve cevap yazısını; sorumlu müdür hiçbir düzeltme ve ekleme yapmaksızın, günlük süreli yayımlarda yazıyı aldığı tarihten itibaren en geç üç gün içinde, diğer süreli yayımlarda yazıyı aldığı tarihten itibaren üç günden sonraki ilk nüshada, ilgili yayımın yer aldığı sayfa ve sütunlarda, aynı puntolarla ve aynı şekilde yayımlamak zorundadır.

Düzeltilme ve cevapta, buna neden olan eser belirtilir. Düzeltilme ve cevap, ilgili yazıdan uzun olamaz. Düzeltilme ve cevaba neden olan eserin yirmi satırdan az yazı veya resim veya karikatür olması hallerinde düzeltme ve cevap otuz satırı geçemez.

Süreli yayımın birden fazla yerde basılması halinde, düzeltme ve cevap yazısı, düzeltme ve cevap hakkının kullanılmasına sebebiyet veren eserin yayımlandığı bütün baskılarda yayımlanır.

Düzeltilme ve cevabın birinci fıkrada belirlenen süreler içinde yayımlanmaması halinde yayım için tanınan sürenin bitiminden itibaren, birinci fıkra hükümlerine aykırı şekilde yayımlanması halinde ise yayım tarihinden itibaren onbeş gün içinde cevap ve düzeltme talep eden kişi, bulunduğu yer sulh ceza hâkiminden yayımın yapılmasına veya bu Kanun hükümlerine uygun olarak yapılmasına karar verilmesini isteyebilir. Sulh ceza hâkimi bu istemi üç gün içerisinde, duruşma yapmaksızın, karara bağlar.

Sulh ceza hâkiminin kararına karşı acele itiraz yoluna gidilebilir. Yetkili makam üç gün içinde itirazı inceleyerek karar verir. Yetkili makamın kararı kesindir.

Düzeltilme ve cevabın yayımlanmasına hâkim tarafından karar verilmesi halinde, birinci fıkradaki süreler, sulh ceza hâkiminin kararına itiraz edilmemişse kararın kesinleştiği tarihten, itiraz edilmişse yetkili makamın kararının tebliği tarihinden itibaren başlar.

Düzeltilme ve cevap hakkına sahip olan kişinin ölmesi halinde bu hak, mirasçılardan biri tarafından kullanılabilir. Bu durumda, birinci fıkradaki iki aylık düzeltilme ve cevap hakkı süresine bir ay ilave edilir.

Zorunlu bilgileri göstermeme

MADDE 15. — 4 üncü maddeye göre basılmış eserlerde gösterilmesi öngörülen hususların gösterilmemesi veya gerçeğe aykırı olarak gösterilmesi halinde, süreli yayınlarda sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili, süresiz yayınlarda yayımcı ve adını ve adresini göstermeyen veya yanlış gösteren basımcı beşyüzmilyon liradan yirmimilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza, bölgesel süreli yayınlarda ikimilyar liradan, yaygın süreli yayınlarda beşmilyar liradan az olamaz.

Durdurulan yayının yayımına devam etme

MADDE 16. — 8 inci maddeye göre mahkeme kararıyla durdurulan yayına, usulüne uygun beyanname vermeden veya değişiklikleri bildirmeden devam edilmesi halinde yayın sahibi, sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili birmilyar liradan onbeş milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza, bölgesel süreli yayınlarda beşmilyar liradan, yaygın süreli yayınlarda onmilyar liradan az olamaz.

Teslim yükümlülüğüne uymama

MADDE 17. — 10 uncu maddeye göre teslim yükümlülüğünü yerine getirmeyen basımcı, üçyüzmilyon liradan birmilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Düzeltilme ve cevabın yayımlanmaması

MADDE 18. — Düzeltilme ve cevabın yayımlanmasına ilişkin kesinleşmiş hâkim kararlarına uymayan sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili onmilyar

liradan yüzellimilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Ağır para cezası, bölgesel süreli yayınlarda yirmimilyar liradan, yaygın süreli yayınlarda ellimilyar liradan az olamaz.

Sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili hakkında verilen ağır para cezasının ödenmesinden yayın sahibi, sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili ile birlikte müteselsilen sorumludur.

Düzeltilme ve cevap yazısının yayımlanmaması veya 14 üncü maddenin birinci fıkrasında belirtilen şartlara uyulmaksızın yayımlanması hallerinde hâkim ayrıca, masraflar yayın sahibi tarafından karşılanmak üzere, bu yazının tirajı yüzbinin üzerinde olan iki gazetede ilân şeklinde yayımlanmasına da karar verir.

Yargıyı etkileme

MADDE 19. — Hazırlık soruşturmasının başlamasından takipsizlik kararı verilmesine veya kamu davasının açılmasına kadar geçen süre içerisinde, Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme işlemlerinin ve soruşturma ile ilgili diğer belgelerin içeriğini yayımlayan kimse, ikimilyar liradan ellimilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza, bölgesel süreli yayınlarda onmilyar liradan, yaygın süreli yayınlarda yirmimilyar liradan az olamaz.

Görülmekte olan bir dava kesin kararla sonuçlanıncaya kadar, bu dava ile ilgili hâkim veya mahkeme işlemleri hakkında mütalaa yayımlayan kişiler hakkında da birinci fıkrada yer alan cezalar uygulanır.

Cinsel saldırı, cinayet ve intihara özendirme

MADDE 20. — Cinsel saldırı, cinayet ve intihar olayları hakkında, haber vermenin sınırlarını aşan ve okuyucuyu bu tür fiillere özendirebilecek nitelikte olan yazı ve resim yayımlayanlar birmilyar liradan yirmimilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza bölgesel süreli yayınlarda ikimilyar liradan, yaygın süreli yayınlarda onmilyar liradan az olamaz.

Kimliğin açıklanmaması

MADDE 21. — Süreli yayınlarda;

a) 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununa göre evlenmeleri yasaklanmış olan kimseler arasındaki cinsel ilişkiyle ilgili haberlerde bu kişilerin,

b) 1.3.1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 414, 415, 416, 421, 423, 429, 430, 435 ve 436 ncı maddelerinde yazılı cürümlere ilişkin haberlerde mağdurların,

c) Onsekiz yaşından küçük olan suç faili veya mağdurlarının,

Kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapanlar birmilyar liradan yirmimilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza bölgesel süreli yayınlarda ikimilyar liradan, yaygın süreli yayınlarda onmilyar liradan az olamaz.

Basılmış eserleri engelleme, tahrip ve bozma

MADDE 22. — Kanuna uygun olarak basılmış eserleri, bunların yayımını veya dağıtımını veya satışını önlemek amacıyla tahrip eden veya bozan kimse, fiili daha ağır bir suç teşkil etmediği takdirde, bir yıla kadar hapis ve birmilyar liradan beşmilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Kanunun aradığı şartlara uyulmasına rağmen süreli ve süresiz yayınların basılmasını, yayımını, dağıtımını veya satışını şiddet veya tehditle engelleyen kimse, fiili daha ağır bir suç teşkil etmediği takdirde, iki yıla kadar hapis ve ikimilyar liradan onmilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Yukarıdaki fıkralarda öngörülen fiiller, umumi mahalde veya matbaanın veya umuma satış yapan veya dağıtım yapan yerlerde birden fazla kişi tarafından işlendiği takdirde verilecek ceza yarıya kadar artırılır.

Süreli yayınların dağıtımı

MADDE 23. — Süreli yayınların dağıtımını yapan kişiler, kendilerinden dağıtım istenen yayınları, dağıtımını yaptıkları diğer yayınlar için aldıkları satış fiyatı, tiraj ve sayfa sayısına göre belirlenen dağıtım ücretini aşmayacak bir bedel karşılığında, dağıtmakla yükümlüdürler. Bu yükümlülüğe aykırı davrananlar, dağıtımından kaçındıkları yayının toplam bedelinin on misli ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

Süreli yayınları perakende olarak satışa sunan gerçek veya tüzel kişiler, aynı anda diledikleri kadar dağıtım şirketiyle anlaşıp diledikleri yayınları satabilirler. Hiç kimse, bu kişilere, rakip yayınları satmama yükümlülüğü getiremez ve bu yayınları satmama koşuluna bağlı olan veya bu sonucu doğuracak edimlerde bulunamaz.

Yeniden yayım

MADDE 24. — Bir süreli yayında yayımlanmış haber, yazı ve resimleri kaynak göstermeksizin yeniden yayımlayanlar beşmilyar liradan onmilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

Bu eserleri, yeniden yayım hakkı saklı tutulmuş olmasına rağmen, süreli yayın sahibinin izni olmadan yeniden yayımlayanlar yirmimilyar liradan kırkmilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

El koyma, dağıtım ve satış yasağı

MADDE 25. — Soruşturma için sübut vasıtası olarak her türlü basılmış eserin en fazla üç adedine Cumhuriyet savcısı, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kolluk el koyabilir.

Soruşturma veya kovuşturmanın başlatılmış olması şartıyla 25.7.1951 tarihli ve 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanunda, Anayasanın 174 üncü maddesinde yer alan inkılap kanunlarında, 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 146 ncı maddesinin ikinci fıkrasında, 153 üncü maddesinin birinci ve dördüncü fıkralarında, 155 inci maddesinde, 311 inci maddesinin birinci ve ikinci fıkralarında, 312 nci maddesinin ikinci ve dördüncü fıkralarında, 312/a maddesinde ve 12.4.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 7 nci maddesinin ikinci ve beşinci fıkralarında öngörülen suçlarla ilgili olarak basılmış eserlerin tamamına hâkim kararıyla el konulabilir.

Hangi dilde olursa olsun Türkiye dışında basılan süreli veya süresiz yayın ve gazetelerin ikinci fıkrada belirtilen suçları içerdiklerine dair kuvvetli delil bulunması halinde, bunların Türkiye'de dağıtılması veya satışa sunulması, Cumhuriyet Başsavcılığının talebi üzerine sulh ceza hâkiminin kararı ile yasaklanabilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet Başsavcılığının kararı yeterlidir. Bu karar en geç yirmidört saat içinde hâkimin onayına sunulur. Kırksekiz saat içinde hâkim tarafından onaylanmaması halinde Cumhuriyet Başsavcılığının kararı hükümsüz kalır.

Yukarıdaki fıkra uyarınca yasaklanmış yayın veya gazeteleri bilerek dağıtanlar veya satışa sunanlar bu yayınlar yoluyla işlenen suçlardan eser sahibi gibi sorumludurlar.

Dava süreleri

MADDE 26. — Basılmış eserler yoluyla işlenen veya bu Kanunda öngörülen diğer suçlarla ilgili ceza davalarının günlük süreli yayınlar yönünden iki ay, diğer basılmış eserler yönünden dört ay içinde açılması zorunludur.

Bu süreler basılmış eserlerin Cumhuriyet Başsavcılığına teslim edildiği tarihten başlar. Basılmış eserlerin Cumhuriyet Başsavcılığına teslim edilmemesi halinde yukarıdaki sürelerin başlama tarihi, suç oluşturana fiilin Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından öğrenildiği tarihtir. Ancak bu süreler, Türk Ceza Kanununun dava zamanaşımına ilişkin maddesinde öngörülen süreleri aşamaz.

Sorumlu müdürün ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkilinin karşı çıkmasına rağmen yayımlatıldığı iddia edilen eserden dolayı yayımlatan aleyhine açılacak dava yönünden süre, sorumlu müdür ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili hakkında verilecek beraat kararının kesinleşmesinden itibaren başlar.

Sorumlu müdürün yayımlanan eserin sahibini bildirmesi durumunda, eser sahibi aleyhine açılacak davada süre, bildirim tarihinden itibaren başlar.

Kovuşturulması şikâyete bağlı suçlarda dava açma süreleri, suç için kanunun öngördüğü dava zamanaşımı süresini aşmamak şartıyla, suçun işlendiğinin öğrenildiği tarihten başlar.

Kamu davasının açılması izin veya karar alınmasına bağlı olan suçlarda, izin veya karar için gerekli başvurunun yapılmasıyla dava açma süresi durur. Durma süresi iki ayı geçemez.

Görevli mahkemeler ve yargılama usulü

MADDE 27. — Basılmış eserler yoluyla işlenen veya bu Kanunda öngörülen diğer suçlardan dolayı açılan davalardan, ağır ceza işlerinden olanlar ağır ceza mahkemelerinde, diğerleri asliye ceza mahkemelerinde görülür.

Bir yerde ağır ceza veya asliye ceza mahkemesinin birden fazla dairesi bulunması halinde bu davalar iki numaralı mahkemede görülür.

Basılmış eserler yoluyla işlenen veya bu Kanunda öngörülen diğer suçlara ilişkin davalar acele işlerden sayılır.

Hürriyeti bağlayıcı cezaya çevirme yasağı

MADDE 28. — 18 inci ve 22 nci maddelerdeki suçlar dışında bu Kanunda öngörülen suçlar için hükmedilen para cezaları, hürriyeti bağlayıcı cezaya çevrilemez.

Tebliğat

MADDE 29. — Süreli yayının yönetim yeri, tebliğat işlemleri yönünden, yayın sahibinin ve temsilcisinin, görevi devam ettiği sürece sorumlu müdürün yerleşim yeri sayılır.

Yürürlükten kaldırılan hükümler

MADDE 30. — 15.7.1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır.

GEÇİCİ MADDE 1. — Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce yayımlanmakta olan süreli yayınların sahibi, sorumlu müdürü, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren otuz gün içinde yayınlarının türünü yönetim yerinin bulunduğu yer Cumhuriyet Başsavcılığına bildirmek zorundadır. Bu süre içerisinde bildirim yükümlülüğüne uyulmaması halinde yayın sahibi, sorumlu müdür, beşyüzmilyon liradan yirmimilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Bu ceza bölgesel süreli yayınlarda ikimilyar liradan, yaygın süreli yayınlarda beşmilyar liradan az olamaz.

GEÇİCİ MADDE 2. — Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce kamu kurum ve kuruluşlarınca yayımlanmakta olan süreli yayınların temsilcisi ve sorumlu müdürleri, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içerisinde süreli yayının basım ve yayımını bu Kanunda öngörülen hükümlere uygun hale getirirler.

Yürürlük

MADDE 31. — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme**MADDE 32.** — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.**Ek . 6****Tablo 30. Türk Gazetelerinin Tiraj Miktarı (24-30 Nisan 2006)⁶⁴⁸**

GAZETE	SATIŞ	ÖNCEKİ	FARK
1		POSTA	623.1 97
2		ZAMAN	597.7 13
3		HÜRRİYET	536.1

⁶⁴⁸ Veriler, MedyaTava websitesinden alınmıştır. MedyaTAVA.Net, , (erişim tarihi : 07 Mayıs 2006), (<http://www.medyatava.net/tiraj.asp>)

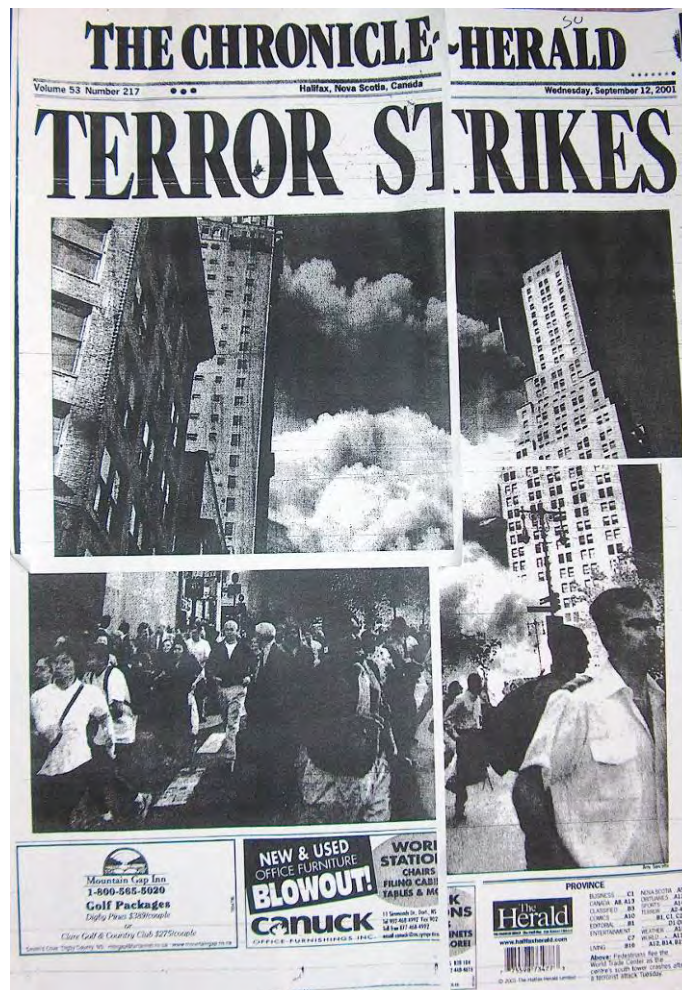
		51
4	SABAH	432.0 11
5	MİLLİYET	377.3 06
6	TAKVİM	262.7 24
7	VATAN	252.0 77
8	AKŞAM	242.5 85
9	P.FOTOMAÇ	237.0 07
10	FANATİK	233.5 64
11	TÜRKİYE	227.0 38
12	GÜNEŞ	125.1 88
13	GÖZCÜ	118.7 64
14	YENİ ŞAFAK	105.3

		08
15	STAR	91.02 5
16	EFSANE FOTOSPOR	72.07 9
17	A.VAKİT	67.76 9
18	CUMHURİYE T	63.29 5
19	A.ŞOK	59.23 7
20	MİLLİ GAZETE	57.42 6
21	YENİ ÇAĞ	55.47 5
22	EVET	49.28 0
23	BUGUN	46.99 4
24	YENİ ASIR	46.69 0
25	RADİKAL	38.79 1
26	HO.TERCÜM AN	34.46 9

27	BULVAR	31.78 0
28	OLAY	15.47 1
29	REFERANS	14.04 5
30	YENİ ASYA	12.95 1
31	ÖZGÜR GÜNDEM	10.68 2
32	BİRGÜN	9.156
33	ORTADOĞU	8.909
34	G.EVRENSEL	6.862
35	<u>ÖNCE VATAN</u>	6.759
36	YENİ MESAJ	2.851
37	DÜNYA	2.331
38	T.DAILY NEWS	1.778
39	HÜRSES	1.632
	TOPLAM	5.1 78. 370

Kaynak: MedyaTava, (erişim tarihi: 07 Mayıs 2006),
<http://www.medyatava.net/tiraj.asp>

Ek 7 Chronicle-Herald (12 Eylül 2001)

Ek 9 Chronicle-Herald (11 Eylül 2003)

THE CHRONICLE-HERALD
 Volume 55 Number 216 Halifax, Nova Scotia, Canada Thursday, September 11, 2003

SPORTS
Opening night for Moose
 PAGE B2

THURSDAY
Dukakis at film festival
 PAGE C1

Man found after 3 days in woods
'Lucky' survivor figured he wouldn't last another day
 By Tara Conroy
 By Sara Kupfer

Skaters fall for each other
... then wed on ice where they met
 By Beverley Ware

Dr. Froth column starts today
 By John T. ...

Province
 ASAR ...
 CLASSIFIED ...
 ...

Ek 10 Chronicle-Herald (11 Eylül 2004)

The Chronicle Herald
 Saturday, September 11, 2004
 Volume 56 Number 217
 Independent since 1824
 Halifax, Nova Scotia

INJURY BUG
 Brodeur, Jagr game-time decisions / Page C4

NO JAIL TIME
 Heatherington handed 26-month conditional sentence / Page A5

Baby killer denied parole
 Vienott tells board he relives killing when he sees children

Left with a bad taste in his mouth
 Belleisle farmer threatens to move on if tests prove accidental spraying contaminated crops

Tory report backed Sunday shopping

New starts not all happy ones
 Some people able to move forward after 9/11 attacks while others struggle to forget horror

Alert

INDEX

WEATHER

Ek 12 National Post (11 Eylül 2002)

20-PAGE COMMEMORATIVE SECTION
 A photographic ode to the people of New York
NATIONALLY
'These are my inheritances — shadows and memories, scraps and souvenirs, of the greatest home town in all the world.' By Allen Ab
 VOL. 4 NO. 264 WEDNESDAY, SEPTEMBER 11, 2002 www.nationalpost.com

A man looks toward the Lower Manhattan skyline from the park in Jersey City, N.J., yesterday. Allen Ab's essay on New York authors and special settings. Page S13, S10.

The fireman as moral compass
 Mike Moran advised him Larkin to 'kiss my royal Irish ass' for the 100th anniversary of the United States. It was Moran and his crew who saved the lives of the firemen in the September 11 attacks. **COMMENTARY** Editor, Art Coomes, cartoon, A19

OPINION POL
 Many Canadians feel no closer to Americans. **Comment, A**
DIANE FRANC
 The covetous despite America's success
RAYMOND DE
 The root cause of suffering in the world.
COMMENTARY
 Editor, Art Coomes, cartoon, A19

ARTS & LIFE
 Musicians, strive to create presence of the Page A16

FINANCIAL POST
 Terror drops carbon dioxide. **FINANCIAL POST**

THREATS PROMPT U.S. TO RAISE ALERT
Cellucci defends army links
CHENEY IN HIDING, FIGHTER LETS PATROL NEW YORK, D.C.
 Bush says anniversary will be 'a day of tears, and a day of prayer, a day of national resolve'

INDEX

SOVEREIGN
 Multi Asset Multi Side Multi Manager
 The Next Level of Investing

Ek 14 National Post (11 Eylül 2004)

STAR GUESTS Post attends party with fashion legend Grace Mirabella, in town for the film festival. TO3

NATIONAL POST
SATURDAY, SEPTEMBER 11, 2004

Canada's day
Weir leads the pack at Glen Abbey, Daniel Nestor and partner Mark Knowles win at U.S. Open. SI-S2

The untold story of a Mountie's 9/11 flight into New York City

PROSTATE TEST UNDER SUSPICION
LEADS TO UNNECESSARY SURGERY, EXPERT

By **SHARON SHERRY**

A prostate test that failed to detect cancer led to a prostatectomy, a prostatectomy that failed to detect cancer led to a prostatectomy, a prostatectomy that failed to detect cancer led to a prostatectomy...

A singular view

By **ANDREW HENNING**

In the early morning of Sept. 11, 2001, while the world was still in the grip of a peaceful morning, a small plane was flying over the Hudson River in New York City. It was a small plane, a Cessna 441, and it was flying low over the water. It was a small plane, a Cessna 441, and it was flying low over the water...

FRUM ON 9/11

Can we pause to remember that it is most fundamentally one of the supreme acts of wickedness of our time?

Review & Books

Suddenly, your job looks good

By **BRUCE GARDNER**

Factory work is a job that is suddenly looking a lot better than it did a few years ago. The economy is in a state of recession, and many people are looking for work. Factory work is a job that is suddenly looking a lot better than it did a few years ago...

Own the home you love sooner.

CIBC Better Than Prime Mortgage

3.63% a variable rate guaranteed to stay below CIBC Prime

Visit any branch, call 1-800-453-CIBC today

Ek 19 Zaman (12 Eylül 2001)

Ek 20 Zaman (11 Eylül 2002)

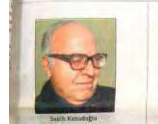
Yılmaz düğmeye bastı hükümet tehlikede

Hükümet din dağılmamış eşliğinde geldi. Yılmaz, Başbakan Ecevit'e, "İstifa edin, MHP'ye yeni bir hükümet kurulan" teklifiyle girişti. Ecevit, görevi bırakmayacağına açıkladı. ANAP, koalisyonda kalıp kalınmayacağına bugün karar verecek.

Yılmaz'ın planı. Yeni hükümet, 2003'te seçim

Ecevit, ortağı MHP'nin suçlamasını ciddiye almadı

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) lideri Necmettin Erbakan'ın suçlamalarını ciddiye almadığını söyledi. Ecevit, "İstifa etmemi istediği" iddialarını "MHP'nin iç işleri" olarak değerlendirdi.

Başsavcı, Erdogan'ın sivil kararına itiraz etti

Başsavcı Mustafa Kemal Atatürk, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın sivil kararına itiraz etti. Erdoğan'ın sivil kararına itiraz eden Atatürk, "Bu kararın hukuka aykırı olduğunu" belirtti.

Seçimin ertelenme ihtimali piyasaları karıştırdı, dolar yükseldi

Seçimin ertelenme ihtimali piyasaları karıştırdı, dolar yükseldi. Yatırımcılar, seçimlerin ertelenmesi durumunda doların değerlenmesini bekliyor.

İlk 6 ayda yüzde 4,7 büyüdü

İlk 6 ayda yüzde 4,7 büyüdü. İstatistik Kurumu, Türkiye'nin ilk 6 ayda yüzde 4,7 büyümeye ulaştığını açıkladı.

11 Eylül'ün yıldönümünde ABD alarmda

11 Eylül'ün yıldönümünde ABD alarmda. ABD hükümeti, terör saldırılarının tekrarlanması için uyarıda bulundu.

5 Eylül
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, "Türkiye'nin demokrasiye ve hukuka bağlı olduğunu" belirtti.

6 gündem
27 bin yeni öğretmen atandı. Milli Eğitim Bakanlığı, 27 bin yeni öğretmeni atandığını açıkladı.

16 röportaj
Doğru Beslenme başta beslenme. Sağlık Bakanlığı, doğru beslenmenin önemini vurguladı.

Ek 21 Zaman (11 Eylül 2003)

ZAMAN BERKELER
CAMIHA ANKARA
11 Eylül 2003 Pazar 11 Eylül 2003

ABD'li dekorasyoncu 11 Eylül anısına nihavent beste yaptı

İmar Bankası'ndaki yolsuzluklar BDDK'ya 1 yıl önce ihbar edilmiş!

Vali Yazıcıoğlu Turgut Özal gibi uğurlandı

İmar Bankası'ndaki yolsuzluklar BDDK'ya 1 yıl önce ihbar edilmiş!

İmar Bankası'nda inceleme yapan milletvekili Gürsel Örsel 19 Ekim 2002'de Çankaya Köşkü'ne gönderdiği elektronik postada, inceleme için çağırılmayan bankanın 6 komisyonluktan 13 ay sonra tamamlandığı BDDK Başkanlığı'na şikâyetleri ilgili bilgiyi ulaştırdığını bildirdi.

2002'de BDDK'nın inceleme için gönderdiği inceleme komisyonu, inceleme için çağırılmayan bankanın 6 komisyonluktan 13 ay sonra tamamlandığı BDDK Başkanlığı'na şikâyetleri ilgili bilgiyi ulaştırdığını bildirdi.

2002'de BDDK'nın inceleme için gönderdiği inceleme komisyonu, inceleme için çağırılmayan bankanın 6 komisyonluktan 13 ay sonra tamamlandığı BDDK Başkanlığı'na şikâyetleri ilgili bilgiyi ulaştırdığını bildirdi.

Irak Savaşı ekonomideki büyümeyi yavaşlattı

Tarkan için minaredeki kandidate yandı

Soföre kuzan muavin yeticileri rehlin aldı

Ahmet Cakır'ın en büyük tutkusu edebiyat

Bugün trilyoner olanlar milyonerliğe geri dönecek

Ek 22 Hürriyet (12 Eylül 2001)

Ek 23 Hürriyet (11 Eylül 2002)

RAHŞAN HANIM VAZGEÇİRDİ

Yılmaz, "Hükümette yokuz" deyince Ecevit Köş'e çıkartmaya hazırlandı. Rahşan Hanım, "Köş'e çıkarsan, hükümetten çekileceğin izlenimin doğar" diyerek karşı çıktı.

Köş'e bittiyse konuştu! Bu arada konuştu Ecevit'in, "Köş'e çıksay, ota benzerinde birer ay içinde, akın, dediler" Ancaz Ecevit Köş'e çıkmaya hazırlanmış. Rahşan Hanım müdahale etti: "Bunun, gizine, Çiftçi hükümetten çekiliyor izlenim doğar. Bu da olmaz."

Ankara geriyor Türkiye büyüyor

İŞTE MUCİZE Ankara politik konularla çalkalanırken, Türkiye ekonomisi yılın ikinci çeyreğinde yüzde 8,8, üç aylık dönemde ise yüzde 4,7 büyüyerek rekor yaptı.

İkinci çeyrek: Yüzde 8,8
Genel Sektör Milli Gelir Kurulu, yılın ikinci çeyreğinde Türkiye'nin ekonomik performansını, son 15 yılın en hızlı büyüme hızına (2002 1. çeyreğinde yüzde 9,8) ulaştığını ve de yüzde 7,7 artışla büyüme hızının güçlü olduğunu belirtti.

Hürriyet

11 Eylül 2002 Çarşamba Kurucusu Sedat Simen 1896-1993 Fiyatı: 500 bin TL

YENİ ORTAYA ÇIKTI

Atta, THY ile Ladin'e uçmuş

■ İngiltere, ABD'de Dünya Ticaret Merkezi ve Portgalo'da yapılan saldırı saldırılarını yönetti. 11 Eylül'ün ardından Türkiye'de de hava trafiği kesildi. ABD'deki saldırılara ilişkin olarak Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün mesajları yayımlandı. ■ Hava gürültüsü, Atta 29 Kasım 1999'da Türk Hava Yolları'na 1962'de satış yapmıştı. Kuzey'e gidiyor. ■ Atatürk'ün 100. doğum günü.

Biz devirelim siz erteletin

11 EYLÜL ÖZEL SAYFALARI

İslam uzmanı Gilles Kepel Hürriyet'e yazdı

■ Köş'e çıkarsaydı, Ecevit, 2002'de ancaz konuşmuştu. ■ Dev kaçınmıştı, 2002'de ancaz konuşmuştu. ■ Kuzey'de, 2002'de ancaz konuşmuştu. ■ 11 Eylül'ün 100. doğum günü. ■ Atatürk'ün 100. doğum günü.

Gensoru ile hükümeti devirme planları, kükünlere şu mesaj veriyor: hükümeti devirelim, siz seçimi erteleyin.

Yılmaz başlatmış
ANAP Lideri Yılmaz, 2002'de ancaz konuşmuştu. Ankara'da gürültü, basın mensupları hükümetten çekildi.

Yeni hükümet
MHP, ANAP, VFP ve DSP'nin birleşmesiyle, 2002'de ancaz konuşmuştu.

110 mcaz hazırlanmış
Ecevit'in 100. doğum günü, 2002'de ancaz konuşmuştu.

Seçim iptali
Ecevit'in 100. doğum günü, 2002'de ancaz konuşmuştu.

Sezen'in İstanbul konseri 20 Eylül'de

■ Sezen Aksu, 20 Eylül'de Etiler'de konser verecek. ■ İstanbul'da konser verecek. ■ İstanbul'da konser verecek.

Özkan, DSP'nin 1 No'lu hedefi

■ DSP, 2002'de ancaz konuşmuştu. ■ DSP, 2002'de ancaz konuşmuştu.

Yılmaz çekilirse

■ ANAP lideri Yılmaz, 2002'de ancaz konuşmuştu. ■ ANAP lideri Yılmaz, 2002'de ancaz konuşmuştu.

Barzani korktu: İslam söylemleri

■ Barzani, 2002'de ancaz konuşmuştu. ■ Barzani, 2002'de ancaz konuşmuştu.

Ek 24 Hürriyet (11 Eylül 2003)

Ötopsi raporunda ikinci kursun

PKK/KADEK yöneticisi Ergin Sincer'in, Kandil Dağı'nda kaza kursunda değil, iki kursunla vurularak öldürüldüğü ötopsi raporuyla kesinleşti.

Cinayeti çözüme taşıyan Dışişleri'den yapılan ikinci rapor, Ergin Sincer'in kaza kursunda vurulmuş değil, iki kursunla vurularak öldürüldüğü ötopsi raporuyla kesinleşti.

HURSUYNUN BİRHİ GÖRÜŞTE BİRHİ KOLDA

Militeri Temsilci görüşleri Eski Dışişleri Bakanı İsmail Kültürkan'ın, Ergin Sincer'in kaza kursunda vurulmuş değil, iki kursunla vurularak öldürüldüğü ötopsi raporuyla kesinleşti.

17 Eylül'de siyasiya girecek Anayasa Komisyonu Başkanı İsmail Kültürkan, 17 Eylül'de siyasiya girecek. Kültürkan'ın, Ergin Sincer'in kaza kursunda vurulmuş değil, iki kursunla vurularak öldürüldüğü ötopsi raporuyla kesinleşti.

İŞTE O AN

17 Eylül'de siyasiya girecek Anayasa Komisyonu Başkanı İsmail Kültürkan, 17 Eylül'de siyasiya girecek. Kültürkan'ın, Ergin Sincer'in kaza kursunda vurulmuş değil, iki kursunla vurularak öldürüldüğü ötopsi raporuyla kesinleşti.

Hürriyet

11 Eylül 2003 Perşembe Kurucusu Sedat Simavi 1996 Fiyatı 300 bin TL

Vergi bombaları

Maliye Bakanlığı, artık "isteyenin istediği kadar vergi ödeme dönemi"ni sona erdirecek ve gerçek kazancı vergilendirecek büyük bir atak başlatıyor.

11 Eylül'de kapandı Türk çizerden

Tek sıfır TL'nin adı YTL olacak

ERDOĞAN: Formula 1 korkunç PR

Şerefsiz erkeğin şerefsiz bir oyunu

Kritik perşembe

Babasının kızı

Toktamış Hoca'nın yüzünden eve kaldım

Büyük Dünya Atlası

Tolga Han'ın girdiği eve dans girer

HÜRRIYET SEYAHAT Kıyılarda son bakır kaleler

Ek 26 Sabah (12 Eylül 2001)

KAYNAKÇALAR

Kitaplar

Akarsu, Bedia , **Ahlak Öğretileri**, 3. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi , 1982.

Aktan, Coşkun Can , **Kirli Devletten Temiz Devlete**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

Algan, Ece , “The Problem of Textuality in Ethnographic Audience Research: Lessons learned in southeast Turkey”, **Global Media Studies: Ethnographic Perspectives**, Ed.by. Patrick D.Murphy –Marwan N. Kraidy, (New York, Routledge, 2003), s.23–39

Alemdar, Zeynep, **Oyunun Kuralı, Basında Özdenetim**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1990.

Alleyne, Mark D. , **News Revolution: Political and Economic Decisions about Global Information** , New York: St. Martins’s Press, 1997

Alstynne, W. Van , **Interpretations of the First Amendment**, Durkam, NC, Duke University Press, 1984.

Alterman, Eric, **What Liberal Media? The Truth About Bias and the News**, New York, Basic Books, 2003.

Aristotle, **The Nicomachean Ethics**, (Translated with Notes by Harris Rackham, with an introduction by Stephen Watt), Ware, Hertfordshire, Wordsworth Classics of World Literature, Wordsworth Editions, 1996.

Arslan, Mahmut, **İş ve Meslek Ahlakı**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ekim 2001.

Auguste Comte and Positivism: The Essential Writings (Ed.Gertrud Lenzer), New York, Harper, 1975.

Aydın, İnyet Pehlivan , **Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik**, 2.Baskı, Ankara, Pegem Yayıncılık, Şubat 2001.

Aydın, Mustafa , **Çağdaş Eğitim Denetimi** , Yayın No:4, Ankara, PEGEM, 1993.

Başaran, İ. Ethem , **Örgütsel Davranış: İnsanın Üretim Gücü**, Ankara, Gül Yayınevi, 1991.

Belsey, Andrew , “ Mahremiyet, aleniyet, siyaset”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar** ,Çev. Nurçay Türkoğlu, Birinci Basım, İstanbul, Ayrıntı, 1998.

Blitzer, Wolf , “Foreword : The World Today”, **Global News , Perspectives on the Information Age**, Ed. Tony Silvia, Ames , Iowa State University Press, 2001, s.ix-xx

Bradburn, Roger , **Understanding Business Ethics**, London , Continuum, 2001.

Bullock, Alan –Trombley, Stephen , **The New Fontana Dictionary of Modern Thought**, Third Ed. London, HarperCollins, 2000

Business Ethics : Readings And Cases In Corporate Morality, (Ed. By W.Michael Hoffman-Robert E.Frederick), Fourth Edition, New York, McGraw-Hill, Inc.,

2001.

Bauman, Zygmunt , **Postmodern Etik**, Çev. Alev Türker, Birinci basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, Şubat 1998.

Bertrand, Claude-Jean, **Media Ethics and Accountability Systems**, 2nd ed , New Brunswick (NJ) & London, Transaction, 2002.

Billington, Ray , **Felsefeyi Yaşamak** ,Çev. Abdullah Yılmaz, Birinci Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1997.

Bouthoul, Gaston, **Siyaset Sosyolijisi**, Çev. Selahattin Yıldırım, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1975.

Brenkert, George G., **Marx'ın Özgürlük Etiği**, Çev. Yavuz Alogan, Birinci Basım, İstanbul, Ayrıntı, 1998.

Buchholtz, Rogene A. –Rosenthal, Sandra B., **Business Ethics**, Upper Saddle River, Prentice Hall, NJ, 1998.

Bülbül, A. Rıdvan , **İletişim ve Etik**, 2.Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

Campbell, Joseph , **Yellow Journalism**, Westport, Praeger, 2003.

Christians, Clifford G.- Rotzoll, Kim B. - Fackler, Mark , **Media Ethics : Cases and Moral Reasoning**, New-York, Longmans Inc. Original ed., 1983

Christians, Cliffords, “Self-Regulation : A Critical Role For Codes of Ethics”, **Media Freedom And Accountability**, Ed. : Everette E. Dennis-Donald M. Gillmor-Theodore L. Glasser, (Greenwood Pres, New York, 1989)

D'Alembert, Jean Lerond, **Felsefenin Öğeleri**, Çev. Hüseyin Köse, Birinci Basım, Ankara, Öteki Yayınları, Temmuz 2000.

Day, Louis A. , **Ethics in Media Communications: Cases and Controversies**”, 2nd

edition. Belmont, CA: Wadworth Publishing Company, 1997.

Downing, J.D., **Internationalizing media theory: Transition, power, culture**, London, Sage, 1996.

Duran, Ragıp , **Apoletli Medya**, İstanbul, Yol Yay., 1996.

Durkheim, Emile, **Meslek Ahlakı** ,Çev. Mehmet Karasan, Ankara, Milli Eğitim Basımevi,1949.

Edgar, Andrew , “Nesnellik, yanlılık ve hakikat”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar** ,Çev. Nurçay Türkoğlu, Birinci Basım, İstanbul, Ayrıntı,1998.

Elliot, Deni , “Foundations For News Media Responsibility”, **Responsible Journalism**, Ed.by Deni Elliott, Beverly Hills, Sage Publications, 1986.

Erdoğan, İrfan , **İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş**, 1.Baskı, İstanbul, İmge Kitabevi, 1997.

Ertekin, Bülent Aydın , **Amerika'nın Küreselleşen Hâkimiyeti ve Saldırı Planı**, İstanbul, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, Şubat 2005.

Flournoy, Don, “Coverage, Competition and Credibility : The CNN International Standard”, **Global News , Perspectives on The Information Age** , Ed. By Tony Silvia, Iowa State University, 2001, s.15-44

Friedman, Milton , “The social responsibility of Business is to increase its profits”, **Perspectives in Business Ethics**, Ed. By Laura Pincus Hartman, Chicago, Irwin McGraw-Hill, 1998.

Fukuyama, Francis , **Güven Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması**, Çev. Ahmet Buğdaycı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.

Gergen, Kenneth J.- Gergen, Mary M., **Psychologie Sociale**, Montreal , Editions

Etudes Vivantes, 1981.

GINNEKEN, Jaap van , **Understanding Global News: A Critical Introduction**, London, Sage Publication, 1998.

GIRDNER, Eddie J., **People & Power**, Literatür Yayıncılık, İstanbul, Ekim 1996.

GIRGIN, Atilla , **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i**, İstanbul, İnkılâp, 2000.

GOLDBERG, Bernard , **Arrogance : Rescuing America from the Media Elites**, Warner Books, New York, 2003

———— **Bias**, Washington, Perennial, 2003

GOODWIN, H. Eugene , **Groping for Ethics in Journalism**, Second Edition, Iowa, AMES, 1987.

GRAGG, Wesley , **Contemporary Moral Issues**, Second Edition, Canada, 1987.

GÖKBERK, Macit, **Felsefe Tarihi**, Onbeşinci Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, Ekim 2004

GÜRELI, Nail, **Şu Bizim Medya**, İstanbul, BAS-HAŞ, Temmuz 2004.

GÜRİZ, Adnan, **Faydacı Teoriye Göre Ahlak ve Hukuk**, Ankara, Ajans Türk Matbaası, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, no.184, 1963.

HERMAN, Edward S.- CHOMSKY, Noam, **Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir: Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politikası**, Birinci Baskı, İstanbul, Minerva Yayınları, 1998.

———— **Manufacturing Consent : Political Economy of the Mass Media**, Vol.CL., No.26,000, New York, Pantheon Books, 2002.

HIEBERT, Ray Eldon Ungurait, Donald F. ,Bohn, Thomas W, **Mass Media IV: An Introduction to Modern Communication**, NY : Longman,White Plains,1985

- Hirst, Martin, Patching, Roger , **Journalism Ethics**, South Melbourne, Oxford, 2005
- Hodges, Donald Clark , “Historical Materialism In Ethics”, **Philosophy And Phenomenological Research**, Vol.23, 1962.
- Hoffman, W.Michael - Frederick, Robert E., **Business Ethics : Readings And Cases In Corporate Morality**, Third Edition, New York, McGraw-Hill, Inc., 1995.
- Horvát, János, “American News, Global Audience”, **Global News , Perspectives on The Information Age**, Ed. By Tony Silvia, (Iowa, Iowa State University Press, 2001), s.65-71
- Hulteng, John L. , **The Messenger’s Motives : Ethical problems of the news media**, Second Edition, New Jersey, Prentice Hall
- Ilgaz, Ceyda , **Küreselleşme ve 1980 sonrası Türk toplumuna ve basına yansımaları**, İ.Ü. İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2000.
- İmai, Masaaki , **KAİZEN**, Türkçe Birinci Baskı, Brisa, Onk Yayıncılık, 1994.
- International Communication and Globalization**, Ed. Ali Mohammadi, Sage Publications, London, 1997.
- Kanburoğlu, Özer, **Basında Haber Fotoğrafı Kullanımı**, Ankara, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 2003.
- Keane, John, **Medya ve demokrasi**, Üçüncü basım , İstanbul, Ayrıntı, 1999.
- Keeble, Richard , **Ethics for journalists**, Routledge, New York, 2001
- Kızıl, Neşe Erkelli , **İletişim Özgürlüğü ve Medyada Oto-kontrol**, İstanbul, Beta, 1998.

- Kissinger, Henry, **Diplomasi**, Çev. İbrahim H.Kurt, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.
- Kovach, Bill - Rosenstiel, Tom, **The Elements of Journalism**, New York, Three Rivers Press, 2001.
- Kuçuradi, İonna, **Uludağ Konuşmaları: Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları**, Türk Felsefe Dizisi:1, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu, 1988.
- Marx, Karl - Engels, Frederick, **The German Ideology**, Collected Works, New York, International Publishers, 1975–1982.
- Marx, Karl, **Ekonomi Politığının Eleştirisine Katkı** ,Çev. Sevim Belli, Beşinci baskı, Ankara, Sol Yayınları, 1993.
- Machiavel, Nicolas , **Discours Sur La Premiere Decade De Tie-Live**, Traduit de l’Italien par Toussaint Guiraudet, Paris , Flammarion,1985.
- **Le Prince**, (Traduit par Y.Lévy), Paris, Flammarion,1985.
- McDowell, Stephen D., “Theory and Research in International Communication: An Historical and Institutional Account”, **International and Development Communication : A 21st-Century Perspective**, Ed.Bella Mody, London, Sage Publications, 2003.
- McHugh, Francis , **İş Ahlakı** , İstanbul, TÜSİAD-92, 8-15, 1992.
- McPhail, Thomas L. , **Global Communication : Theories, Stakeholders, and Trends**, London, Allyn &Bacon, 2002.
- Mengüşoğlu, Takiyettin, **Değişmez Değerler ve Değişen Davranışlar**, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1965.

- Merrill, John C. , **Journalism Ethics, Philosophical Foundations for News Media**, New York, St. Martin's Press, 1997.
- “Three Theories of Press Responsibility and the Advantages of Pluralistic Individualism”, **Responsible Journalism**, Ed.by Deni Elliott, Beverly Hills, Sage Publications, 1986.
- Meyer, Philip , **Ethical Journalism**, New York, Longman, 1987
- Mill, John Stuart , **Faydacılık**, MEGSB yayınları, İstanbul, 1986.
- Mowlana, Hamid , **Global Communication in Transition, The End of Diversity**, London, Sage Publications, 1996.
- Nuttall, Jon , **Ahlak Üzerine Tartışmalar, Etiğe Giriş** , Çev. Abdullah Yılmaz, Birinci Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, Ocak 1997.
- O’Neill, John , “ Piyasada gazetecilik yapmak”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar** ,Çev. Nurçay Türkoğlu , Birinci Basım, İstanbul, Ayrıntı, 1998.
- Özgen, Mahmut İhsan, **İnsanlık Ve Sosyolojik Boyutlarıyla Basın Meslek Ahlakı Ve Yasalar**, İstanbul, Filiz Kitabevi,1994.
- Özgen, Murat, **Gazetecinin Etik Kimliği**, İstanbul, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 53, 1998.
- Parkinson, C.Northcote, **Siyasal Düşüncenin Evrimi** , Çev. Mehmet Harmancı, İkinci Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi,1984.
- Pieper, Annemarie, **Etiğe Giriş**, Çev. Veysel Atayman- Gönül Sezer, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Pritchard, David - Sauvageau, Florian , **Les Journalists Canadiens: Un portrait de fin**

de siècle, Laval, Les Presses de Université Laval, 1999.

Poole, Ross, **Ahlâk ve Modernlik**, Çev. Mehmet Küçük, Birinci Basım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, Ekim 1993.

Radford, Benjamin, **Medya Nasıl Yanlıyor? Basımın, Aktivistlerin ve Reklamcıların Yanlış Yönlendirmesi**, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2004.

Rampal, Kuldip R. , “The Collection and Flow of World News”, **Global Journalism : Survey of International Communication**, Ed.John C.Merrill, Third Edition, Longman, 1995.

Rudin, Richard - Ibbotson, Trevor, **An Introduction to Journalism : Essential Techniques and Background Knowledge**, New York, Focal Press, 2002

Rugman, Alan ,**The End of Globalization**, New York, Amacom, 2001.

Sanders, Karen , **Ethics & Journalism**, California, SAGE Publications Ltd, 2003.

Sarıca, Murat , **Siyasi Düşünce Tarihi**, Sekizinci Baskı, İstanbul, Gerçek yayınevi, 1999.

Scholte, Jan Aart , “The Globalization of World Politics”, **The Globalization of World Politics, An Introduction to International Relations**, Ed.by. John Baylis-Steve Smith, Oxford, Oxford University Press, 1998.

Sezer, Duygu , **Kamuoyu ve Dış Politika** , Ankara, Sevinç Matbası, 1972.

Sigal, Leon , **Reporters and Officials : The Organization and Politics of Newsmaking** , Lexington, MA:Health, 1973.

Singer, Peter, (Ed.) ,**Ethics**, Oxford Readers, Oxford, Oxford University Press, 1994.

Spencer, Herbert , **Social Statics**. London: Chapman, 1851.

———— **The Principles of Sociology**. 3 vols. London : Williams and Norgate, 1882-1898. [A System of Synthetic Philosophy, v. 6-8] .

Spinoza, Baruch, **Ouevres III Ethique**, (Traduction et notes par Charles Appuhn), Paris, Garnier-Flammarion, Garnier Frères, 1965.

Stephens, Lowndes F. , “Media Systems : Overview”, **Global Journalism : Survey of International Communication**, Ed.John C.Merrill, Third Edition, New York, White Plains , Longman, 1995.

Tokgöz, Oya, **Temel Gazetecilik**, 4.Baskı, Ankara, İmgeKitabevi, 2000.

Topuz, Hıfzı , **Uluslararası İletişim**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No.85, 1984.

———— **II. Mahmuttan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Birinci Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, Kasım 2003.

Tucker, Robert C., **Philosophy And Myth In Karl Marx**, Cambridge University Press, 1971.

Tunalı, İsmail, Felsefe, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1990.

Velasquez, Manuel G. , **Business Ethics** , Fourth Edition, New Jersey , Prentice Hall, 1998.

Weber, Max, **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu**, İstanbul, Hil Yayınları, 1985.

Wilson, James Q. , “Capitalism and Morality”, **Business Ethics** (Ed. by W.Michael Hoffman-Robert E.Frederick), Fourth Edition, New York, McGraw-Hill, Inc. , 2001.

Elektronik Yayınlar

Alliance Online, “Ethics Review Committee Final Report”, November 1996 ,
(erişim tarihi: 31 Aralık 2004),
(<http://www.alliance.org.au/work/aja/ethics/ethics3.html>)

Bannister, Robert C. “William Graham Sumner” (30 Octobre 1840–12 April 1910),
Swarthmore College (Online), (erişim tarihi: 20 Kasım 2001),
(<http://www.swarthmore.edu/SocSci/rbannis1/Sociology/Sumner/texts.htm>)

Bettina Peters, “The media’s role: covering or covering up corruption?”, Global
Corruption Report 2003, (erişim tarihi: 10 Ağustos 2004),
([http://www.globalcorruptionreport.org/download/gcr2003/06Medias_role\(Peters\).pdf](http://www.globalcorruptionreport.org/download/gcr2003/06Medias_role(Peters).pdf))

Boland, Joseph , “William Graham Sumner-- Social Darwinism and neo-liberalism in
defense of laissez-faire capitalism” , **U.S. Political Thought**, Lecture 12,
Novembre 9,1995, PS308, Fall 1995, Department of Political Science,
University of Oregon (erişim tarihi: 20 Aralık 2001),
(http://darkwing.uoregon.edu/~jboland/lect_12.html)

Canada Daily Newspaper Association's Statement of Principles, (Adopted by the Canadian Daily Newspaper Association in 1977, revised 1995. , (erişim tarihi : 6 Ağustos 2005), (http://www.presscouncils.org/library/Canada_Daily_Newspapers.doc)

Canadian Newspaper Association, Ownership of Canadian Daily Newspapers, (erişim tarihi : 22 Eylül 2005), (<http://www.cna-acj.ca/client/cna/cna.nsf/web/FactsOwnership>)

Charter Of the Professional Duties Of French Journalists (Adopted by the National Union of French Journalists in 1918 and revised and completed by the union (SNJ) in 1938), France, (erişim tarihi : 27 Temmuz 2005), (<http://www.presscouncils.org/library/FRANCE.doc>)

CNN, “U.S. PRESIDENT”, (erişim tarihi : 17 Şubat 2005), (<http://www.cnn.com/ELECTION/2004/pages/results/president/>)

Committee to Protect Journalists (CPJ), “Journalists Killed , Statistics and Archives for 1996-2005”, (erişim tarihi : 04 Mart 2006), (http://www.cpj.org/killed/killed_archives/stats.html)

————— “Journalists Killed in the Line of Duty during the last ten years”, The Toll: 1995–2004, (erişim tarihi : 30 Ağustos 2005), (http://www.cpj.org/killed/Ten_Year_Killed/Intro.html)

————— “Journalists Killed in 2005”, (erişim tarihi : 22 Eylül 2005), (<http://www.cpj.org/killed/killed05.html>)

Comte, Auguste , **Système de Politique Positive ou Traité de Sociologie, Instituant la Religion de l’Humanité**, Tome Premier, Préambule générale, La Librairie Scientifique-Industrielle De L. Mathias, Paris, Juillet 1851, s.2 ; (erişim tarihi 9 Mars 2002), (<http://membres.lycos.fr/clotilde/etexts/ensemble/intro.htm>)

- **Plan des travaux scientifiques nécessaires pour réorganiser la société**,
Introduction, (Mai 1822),(Online), (erişim tarihi 9 Mart 2002),
(<http://membres.lycos.fr/clotilde/etexts/opuscule/plan1.htm>)
- “Esprit fondamental du positivisme”, **Système de Politique Positive Ou Traité de Sociologie, Instituant la Religion de l’Humanité**, Tome Premier, Première partie, La Librairie Scientifique-Industrielle De L. Mathias, Paris, Juillet 1851
(erişim tarihi: 2 Nisan 2002), (<http://membres.lycos.fr/clotilde/etexts/>)
- **Catéchisme positiviste** , Préface, Paris, le 25 Charlemagne 64 (dimanche 11 juillet 1852)., (erişim tarihi : 2 Nisan 2002),
(<http://www.multimania.com/clotilde/etexts/catechisme/index.htm>)
- Çelenk, Sevilay , “Medyada Kaynak Bölüşümü ve Rating Savaşları” , **İlef Net**, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, (erişim tarihi : 12 Haziran 2005),
(<http://ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=803>)
- Duran, Ragıp , “Star Satıldı: Hayırsız olsun!”, **BiaNet**, 27.09.2005, (erişim tarihi: 27 Eylül 2005), (<http://www.bianet.org/2005/09/27/67818.htm>)
- Durkheim, Emile, **De la division du travail social**, Preface De La Première Edition, 1893, l'Institut Nationale de la Langue Française (INaLF), (erişim tarihi : 30 Mart 2002),
(<http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/durkheim/divtrav.html>)
- **De la division du travail social, Livre I**, Preface De La Première Edition, 1893, (erişim tarihi: 6 Nisan 2002),
(http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/livres/Durkheim_emile/division_du_travail/division_travail_1.pdf)
- **Détermination du fait moral** (1898), Thèse, (erişim tarihi : 8 Nisan

2002),

(http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/livres/Durkheim_emile/Socio_et_philo/ch_2_fait_moral/fait_moral.pdf)

————— **De la division du travail social, Livre I**, Preface De La Première Edition, 1893 (erişim tarihi : 7 Nisan 2002),

(http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/livres/Durkheim_emile/division_du_travail/division_travail_1.pdf)

————— **De la division du travail social, Livres II et III**, 1893, (erişim tarihi : 6 Nisan 2002),

(http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/livres/Durkheim_emile/division_du_travail/division_travail_2.pdf)

————— **Leçons de sociologie (1890-1900)**, “La Morale Professionnelle”, Première leçons, (erişim tarihi : 8 Nisan 2002)

(http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/classiques/Durkheim_emile/lecons_de_sociologie/Lecons_socio.pdf)

————— **Le suicide. Étude de sociologie**: Livre III, 1897, (erişim tarihi: 6 Nisan 2002)

(http://www.uqac.quebec.ca/zone30/Classiques_des_sciences_sociales/livres/Durkheim_emile/suicide/suicide_Livre_3.pdf)

Fakihoğlu , Behçet , “Objektif Gazetecilik ve Medyaya Güven”, Seminer Konuşmaları,

T.C. Başbakanlık, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü,

(erişim tarihi : 30 Temmuz 2005),

http://www.byegm.gov.tr/seminerler/duzce_vii/duzce_13.htm

Gezgin, Suat , “Toplumsal denetim ve duyarlılıkta medyanın yeri”, 4.Boyut, İstanbul Üniversitesi, (erişim tarihi : 20 Şubat 2005),

(<http://www.istanbul.edu.tr/4.boyut/>)

Global Corruption, “Global Corruption Report 2003”, (erişim tarihi : 20 Temmuz 2005), (http://www.globalcorruptionreport.org/download/gcr2003/24_Data_and_research.pdf), s.264

Great , Jones, **Social Darwinism and English Thought: The Interaction between Biological and Social Theory**, Brighton, 1980 (Online), (erişim tarihi 11 Kasım 2001), (<http://www.dur.ac.uk/d.m.craig/imagrace.htm>)

Gültekin, Zeynep Atikkan , "İçerik etikdir", **İş Ahlakı, Medya, Görüş**, TÜSİAD, Ocak 2001, (erişim tarihi: 26 Ağustos 2005), (<http://www.tusiad.org/yayin/gorus/46/13.pdf>)

İlkiz, Fikret , "Yarım Yasayla Medyada Tekelleşme Önlenmez", **BiaNet**, 23.09.2005, (erişim tarihi: 27 Eylül 2005), (<http://www.bianet.org/2005/09/23/67680.htm>)

Erdoğan, İrfan, “Dördüncü Gücün İlettiği: Amerikan Örneği”, **IV. Kuvvet Medya**, (erişim tarihi : 26 Ağustos 2005), (<http://www.dorduncukuvvetmedya.com/arastirma/irfaner.htm>)

Independent Press Councils (IPC), Codes of Ethics, (erişim tarihi :12 Mart 2005), (<http://www.presscouncils.org/html/frameset.php?page=library2>

_____ Codes of Ethics, (erişim tarihi : 7 Temmuz 2005), (http://www.presscouncils.org/library/AAA_Essential_Code.doc)

_____ Codes of Ethics, Albania - Code of ethics , (erişim tarihi: 10 Temmuz 2005) (<http://www.presscouncils.org/library/Albania.doc>)

_____ Codes of Ethics, Armenia, Code Of The Yerevan Press Club Member,(Adopted At The General Meeting Of Yerevan Press Club April

30, 2002) IPC, (erişim tarihi : 11 Temmuz 2005),
(http://www.presscouncils.org/library/Armenia_YPC.doc)

————— Codes of Ethics, Algeria, Algerian Journalists' Charter of Personal and Professional Ethics,(Adopted by a conference of Algerian journalists and the National Union of Journalists (SNJ), in Algiers on 13 April, 2000), (erişim tarihi: 11 Temmuz 2005),
(http://www.presscouncils.org/library/Algeria_.doc)

————— Codes of Ethics, Azerbaijan,Code Of Professional Ethics For Journalists , (erişim tarihi: 1 Ağustos 2005),
(<http://www.presscouncils.org/library/Azerbaijan.doc>)

————— Codes of Ethics, Australia, Code of the Australian Associated Press (AAP), (erişim tarihi: 13 Temmuz 2005),
(http://www.presscouncils.org/library/Australia_aap.doc)

Interim Report On The Canadian News Media, Standing Senate Committee on Transport and Communications, Fourth Report, April 2004 (erişim tarihi : 12 Eylül 2005), (<http://www.parl.gc.ca/37/3/parlbus/commbus/senate/com-e/transport/rep-e/rep04apr04-e.htm#A.%20The%20Print%20Media>)

Kadhi, Joe S. M. , “Anglophone Africa:Journalists - puppets of the proprietors?”, Friedrich Ebert Stiftung , Digital Bibliothek , (erişim tarihi : 1 Ocak 2005),
(<http://www.fes.de/fulltext/iez/00710a02.htm#I0>)

Kongar, Emre, “Medya Savaşları”, Medya Notu, (erişim tarihi: 9 Ağustos 2005)
(http://www.kongar.org/medyanotu/232_Medya_Savaslari.php)

—————“Medya Yeniden Yapılanabilecek Mi? II”, Medya Notu ,
(erişim tarihi : 9 Ağustos 2005)
(http://www.kongar.org/medyanotu/244_Medya_Yeniden_Yapilanabilecek)

_mi-II.php)

Lak, Daniel, “A Country Silenced, Nepal After the Coup”, Special Reports From Around The World, **CPJ** (Committee to Protect Journalists), April 28, 2005, (erişim tarihi : 20 Ağustos 2005), (http://www.cpj.org/Briefings/2005/nepal_05/nepal_05_main.html)

Light, Ken “Fonda, Kerry and Photo Fakery“, Washingtonpost Saturday, February 28, 2004; Page A21 , (erişim tarihi: 14 Ocak 2005), (<http://www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn?pagename=article&contentId=A13810-2004Feb27¬Found=true>)

Medyatava.net, (erişim tarihi : 26 Eylül 2005), (<http://www.medyatava.net/tiraj.asp>)

Mill, John Stuart , **Utilitarianism**, Chapter 1, (1863) , (erişim tarihi : 3 Nisan 2002), (<http://www.ea.pvt.k12.pa.us/htm/ethics/mill-utilitarianism.pdf>)

Milliyet, “Bağdat'ta 80 ceset bulundu, silahlı kişiler 47 işçiyi katletti...”, **Milliyet**, (erişim tarihi : 23 Şubat 2006), (<http://www.milliyet.com.tr/2006/02/23/son/sondun07.asp>)

—————“Önce Şii türbesine bomba, sonra camilere saldırı...”, **Milliyet**, (erişim tarihi: 22 Şubat 2006), (<http://www.milliyet.com.tr/2006/02/22/son/sondun21.asp>)

—————“Önce Kapıyı çaldılar”, (erişim tarihi :12 Mart 2005), (<http://www.milliyet.com.tr/2003/07/24/dunya/adun.html>)

—————“Cesetleri tartışılıyor : Kardeşlerin öldürülmesi hata mıydı?, (erişim tarihi : 7 Temmuz 2005), (<http://www.milliyet.com.tr/2003/07/26/dunya/adun.html>)

—————“Kurt’la ‘Yılan’ın sonu” , (erişim tarihi : 7 Temmuz 2005), (<http://www.milliyet.com.tr/2003/07/25/dunya/adun.html>)

————— “Kenyalı atlet herkesin önünde soyundu!” , 18 Ağustos 2005 / Perşembe,

(erişim tarihi : 18 Ağustos 2005),
<http://www.milliyet.com.tr/2005/08/18/index.html>)

_____ “Star TV’yi Doğan aldı”, 26 Eylül 2005, (erişim tarihi : 26 Eylül 2005),
<http://www.milliyet.com.tr/2005/09/26/index.html>)

MORI, “Shoulder To Shoulder 2003”, (erişim tarihi :15 Nisan 2005),
<http://www.mori.com/pubinfo/rmw/shoulder2003.shtml> , 30 Mart 2003

Onlinenewspaper, (erişim tarihi : 10 Eylül 2005),
<http://www.onlinenewspapers.com/canada.htm>)

Platin, “Gazeteci Kime Denir?”, Ekim, (erişim tarihi : 31 Aralık 2004),
 (<http://www.globaltanitim.com/platin/platin10.html>)

Skjerdal, Terje Steinulfsson , “**Siebert's Four Theories of the Press: A Critique**”, St. Paul, Minnesota, 1993, (erişim tarihi : 10 Ocak 2005),
<http://www.geocities.com/CapitolHill/2152/siebert.htm>)

Sociology at Hewett, Durkheim Page, “Individual and Society –Durkheim and “SUICIDE”, From Coser, 1977:132-136 (erişim tarihi :7 Nisan 2002),
<http://www.hewett.norfolk.sch.uk/curric/soc/durkheim/durkw2.htm>)

Sönmez, Mustafa , “Türkiye Medyasının Ekonomik Açmazları”, **İlef Net**, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, (erişim tarihi : 12 Haziran 2005),
<http://www.ilet.gazi.edu.tr/reklam.php?islem=detay&id=235>)

Spencer, Herbert., **The Principles of Ethics**. 2 vols. London: Williams and Northgate, 1892. [A system of synthetic philosophy; v. 9–10] ; (erişim tarihi 11 Kasım 2001) (<http://www.utm.edu/research/iep/s/spencer.htm>)

Statistik Canada, Canada’s Population Clock, (erişim tarihi : 26 Eylül 2005),
<http://www.statcan.ca/english/edu/clock/population.htm>)

Sumner, William Graham (erişim tarihleri 20 Kasım 2001),

(<http://www.uoregon.edu/~jboland/>) ;

(http://www.uoregon.edu/~jboland/lect_12.html)

Takala, Jukka-Pekka , “A short presentation of Edward Westermarck”, Marriage, Morality And Emotions -- Updating Edward Westermarck, An International Symposium, Helsinki, Finland, November 19-22, 1998, Organized By The Westermarck Society, (erişim tarihi 9 Mart 2002)

(http://www.helsinki.fi/~jtakala/wmc_presentation.html)

————— **The History of Human Marriage** (London: Macmillan, 1st one-volume edition, 1891; 5th, 3-volume edition, 1921) , (erişim tarihi 9 Mart 2002),

(http://www.helsinki.fi/~jtakala/wmc_presentation.html)

————— **The Westermarck Society** , Marriage, Morality And Emotions -- Updating Edward Westermarck An International Symposium Helsinki, Finland, November 19-22, 1998, (erişim tarihi : 9 Mart 2002),

(<http://www.helsinki.fi/~jtakala/Westermarck.symposium.html>)

Transparency International, Press Release, Transparency International Global

Corruption Barometer, 3 July 2003, Gallup International Survey, Berlin, Germany, 2003, (erişim tarihi: 1 Haziran 2005),

(http://www.transparency.org/surveys/barometer/dnld/barometer2003_release.en.pdf), s.2

Uçar, Oğuz, “Oğuz Uçar’dan Can Dündar’a Açık Mektup”, Kent Haber, 5 Nisan 2004, (erişim tarihi : 1 Temmuz 2005),

(<http://www.kenthaber.com:80/haberDetay.aspx?ID=9995>)

Westermarck, Edward , “The Origin And Development Of The Moral Ideas”, Vol. 1-2, 1906 (Online) (erişim tarihi 19 Kasım 2001),

(<http://www.kirjasto.sci.fi/ewester.htm>)

————— The History Of Human Marriage, Part I: The Origin Of Human Marriage, 1889, (Online) (erişim tarihi 20 Kasım 2001),
(<http://www.kirjasto.sci.fi/ewester.htm>)

————— Ethical Relativity, 1932 ; (erişim tarihi 24 Kasım 2001) ,
(<http://www.kirjasto.sci.fi/ewester.htm>)

IV. Kuvvet Medya, “Gazetecilik Örgütlerinin Başbakan'a Gönderdiği Mektup”,
16.03.2005, (erişim tarihi : 20 Ağustos 2005),
(<http://www.dorduncukuvvetmedya.com/article.php?sid=4146>)

Dergiler

Barton , Gina , “What is a jour-na-list?”, **The Quill**, May 2002.Vol.90, Iss. 4

Columbia Journalism Review , “Red News, Blue News: A Search for Meaning in a Fog of Facts” , New York: Nov/Dec 2004.Vol.43, Iss. 4

DeFoore, Jay , “Ethics And Photo Manipulation: A Roundtable”, **Photo District News**. (Eastern ed.). New York: May 2004.Vol.24, Iss. 5

Encabo, Manuel Nuñez , “The Ethics of Journalism and Democracy”, **European Journal Of Communication**, vol. 10, no. 4, December 1995, p.513-526

Feuer, Lewis S. , “Ethical Theories And Historical Materialism”, **Science And Society**, Vol..6,1942.

Goncalves, Eduardo, “The secret of Guantanamo”,**The Ecologist**. Sturminster Newton:

Apr 2002, Vol.32, Iss. 3

Gup, Ted, “The short distance between secrets and lies”, **Columbia Journalism Review**, New York: May/June 2002.Vol.41, Iss. 1

-Hirsch, Marianne, “Collateral damage”, **PMLA. Publications of the Modern Language Association of America**. New York: Oct 2004.Vol.119, Iss. 5; pg. 1209

Koppel, Ted , “Journalism : It’s as Easy as ABC”, **Global News , Perspectives on The Information Age** (Ed. By Tony Silvia), Iowa State University, 2001,s.127-134.

MacArthur, John R., “**Lies the Pentagon told us: American still has an office of disinformation [It’s called the Pentagon]**”, **The Globe and Mail**. Toronto, Ont.: Mar 11, 2002. s. A11

McMasters, Paul, “Blurring the line between journalist and publicist”, **Nieman Reports**. Cambridge: Summer 2003.Vol.57, Iss. 2

Mohl, Jeffrey D. , “Definition of 'journalism' is a sticky question”, **The Quill**, Chicago, May 2002, Vol.90, Iss. 4

Morton, John, “Ethical Sensitivity Sometimes Overdone?”, **Washington Journalism Review**. College Park: Sep 1991., Vol.13, Iss. 7

Newport, Frank- Saad, Lydia “A matter of trust”, **American Journalism Review**, Adelpia: Jul/Aug 1998.Vol.20, Iss. 6, s. 30

New Scientist, “China Steps Up Text Control”, London: Jul 10-Jul 16, 2004, Vol.183, Iss. 2455

Samuelson, Robert J. , “ A War We Can Afford”, **Newsweek**, September 23, 2002, Vol. 140 Issue 13, s.44

Schmitt, Eric - Dao, James, “A 'Damaged' Information Office Is Declared Closed by Rumsfeld” , **New York Times**, (Late Edition (East Coast)). New York, N.Y.: Feb 27, 2002. pg. A.1

Shepard, Alicia C., “Moving against speaking fees” ,. **American Journalism Review**, Adelphia: Nov 1996., Vol.18, Iss. 9

————— “Legislating ethics” , **American Journalism Review**, Adelphia: Jan 1994.Vol.16, Iss. 1

Ansiklopediler

AnaBritannica, Ana Yayıncılık A.Ş., C.8

Belgeler

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, (erişim tarihi : 31 Mart 2005), (<http://www.calisma.gov.tr/birimler/ab/ab.htm>)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 10, Yargıtay,(erişim tarihi : 31 Mart 2005), (<http://www.yargitay.gov.tr/aihm/sozlesme.html>)

Basın Konseyi, Basın Meslek İlkeleri, (erişim tarihi 5 Ağustos 2005), (<http://www.basinkonseyi.org.tr/bmi.htm>)

EthicNet, “Databank for European **Codes of Journalism Ethics**”, (erişim tarihi : 1 Ocak 2005), (<http://www.uta.fi/ethicnet/>)

Independent Press Council , “ Codes of Ethics”, (erişim tarihi : 1 Ocak 2005), (<http://www.presscouncils.org/html/frameset.php?page=library2>) ;

Mevzuat Dergisi, Basın Meslek İlkeleri, Dosya, (erişim tarihi 5 Ağustos 2005),
(<http://www.mevzuatdergisi.com>)

T. B. M. M., Tutanak Dergisi, Dönem : 21, Yasama Yılı : 4 , Cilt : 94, 95 İnci
Birleşim, 2.5. 2002, Perşembe, (erişim tarihi : 31 Mart 2005),
(<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil4/bas/b095m.htm>)

_____ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, (erişim tarihi : 15 Nisan 2005)
(<http://www.tbmm.gov.tr/komision/insanhak/pdf01/203-208.pdf>)

T.C. 1961 Anayasası

T.C. Başbakanlık, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, “Basın
Kanunu”, Kanun No: 5187,Kabul Tarihi: 9.6.2004, (Yayımlandığı Resmi Gazete:
24 Haziran 2004 - Sayı:25504) ,(erişim tarihi : 20 Haziran 2005),
(<http://www.byegm.gov.tr/BASINMEVZUATI/kanunlar.htm>)

_____ “Basın Kanunu”, Kanun No: 5187,Kabul Tarihi: 9.6.2004, (Yayımlandığı
Resmi Gazete: 24 Haziran 2004 - Sayı:25504) , (erişim tarihi: 11 Mart 2006),
(<http://www.byegm.gov.tr/byegmhakkında/basinkanunu.htm>)

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti , “ Türkiye Gazetecileri Hak Ve Sorumluluk
Bildirgesi”, (erişim tarihi : 20 Şubat 2005),
(<http://www.tgc.org.tr/bildirge.html>)

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi,
İstanbul, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, No.54, , 1998

Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi , (erişim tarihi: 15
Nisan 2005) (<http://www.tihv.org.tr/belgeler/aihseski.html>)

Seminerler

Kurtböke, Oktay, “Genç Gazeteciler Eğitim Semineri”, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları,
İstanbul , 1996

Gazeteler

Knightley, Phillip, “The cloak of journalism has 'suited' many spies”, **Toronto
Star**, Toronto, Ont., [1 Edition], Dec 26, 1998. s.1

The Globe and Mail , “Pentagon's propaganda office closed”,, Toronto, Ont.: Feb 27,
2002. s A11